

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

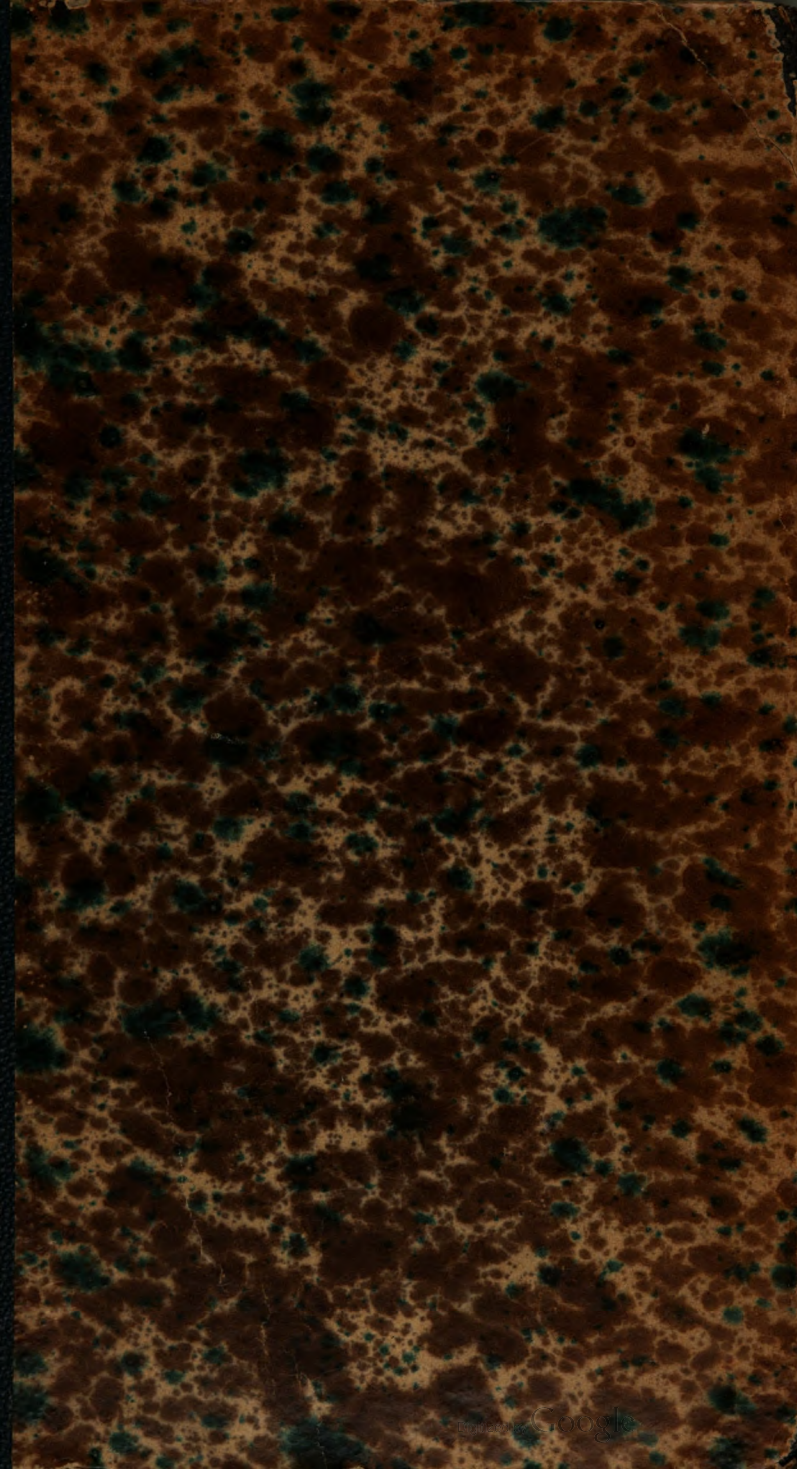
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

Gram 69

52502

OVER
NEDERLANDSCHE
SPRAAKKUNST, STIJL.

EN
LETTERKENNIS,

ALS
VOORBEREIDING

VOOR DE
REDEKUNST;

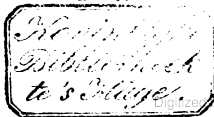
DOOR
MR. B. H. LULOFS,
Hoogleeraar, enz. enz.

DERDE DRUK.

Herzien door Dr. A. DE JAGER.

EERSTE DEEL.

TE GRONINGEN, BIJ
J. OOMKENS, J. ZOON.
Academiedrukker.
1857.

VOORBERIGT

VOOR DE

EERSTE UITGAAF.

Van vele boeeken te maken en is geen eynde, ende veel lezens is vermoeyinge des vleesches, luidt het in de Prediker, een klein geschrift, waarin meer wijsheid steekt, dan in sommige lijvige en zwaarwigtige folianten. Misschien schiet deze spreuk den een' of ander' te binnen, als hij al weder iets van mijne hand ziet, en wel een boek van zóó veel letteren. Maar het opstellen en uitgeven van hetzelfde zal hem echter minder vreemd voorkomen, wanneer hij mij vergund heeft hem te zeggen, dat zulks in vele opzigten voor mij nuttig en noodzakelijk was, deels, omdat ik in de betrekking, waarin ik de eer heb aan deze bloeiende Hoogeschool geplaatst te zijn, een geschrift, als het thans gedrukte, ten leiddraad voor een gedeelte mijner voorlezingen volstrekt behoefde; deels almede, omdat ik, door den arbeid, aan de uitgave verknocht, mij eene kleine artsensij heb zoeken te verschaffen tegen het, in het eerst vooral, zoo treurige gevoel over het verlies eener geliefde moeder, welke mij en haren overigen kinde-

ren, in het begin dezes jaars, door den dood ontruikt werd. — — —
 Meer behoef ik over de redenen en de aanleiding tot het schrijven van dit boek niet aan te merken. Wat deszelfs inhoud betreft, hierover moet ik, zoo als van zelve spreekt, het oordeel aan anderen overlaten. Kundigen gelieven niet uit het oog te verliezen, dat het hoofdzakelijk voor jonge lieden, die mijne voorlezingen met hunne tegenwoordigheid vereeren, opgesteld, en dus een geschrift is, waarin blootelijk deze en gene taal-, stijl- en letterkundige hoofdpunten zijn aangevoerd, terwijl slechts hier en daar aan iets, dat mij meer belangrijk en min bekend voorkwam, wat nader uitbreiding is gegeven. Misschien zullen sommigen zich verwonderen over de menigvuldige aanhalingen uit dichters, welke in dit boek voorkomen, zoodat men schier niet weet, aan welke Muze hier meer hulde bewezen worde, aan die der proza of der poëzij. Tot wat einde, zal men vragen, zoo veel dichtregelen op plaatsen, waar of een enkele volstaan konde, of waar zij volstrekt nutteloos schijnen? Het zij mij echter goorloofd hierop te antwoorden, dat ik niet alleen deze verzen in mijn geschrift heb gelascht, opdat zij tot taalkundige voorbeelden en ophelderingen mogten strekken, maar ook om hun-zelver wil, dat is, omdat het vernuft en de geest, hier en daar in hen uitblinkende, hen eene nieuwe tentoonstelling waardig maakten, en tevens, wijl de meesten hunner nog al geschikt zijn, om aan het mogelijk soms wat drooge en min bevallige der onderwerpen een weinige meer frischheid en sierlijkheid, eene wat vrolijker kleur, bij te zetten. Schoon ik toch, wat mij-zelven betreft, niet eens zal ik zeggen, niets nuttiger (dit lijdt geen' twijfel), maar ook niets vermakelijker vinde, dan stijl- en taalkundige nasporingen, denken niet allen, vooral in den beginne, hier eveneens over, en aan dezen heb ik de aandacht, welke bij de lezing en beoefening van dit boek vereischt wordt, van tijd tot tijd een luttel willen opscherpen. Wil dus, geachte lezer! deze verzen beschouwen, als waren het zoo veel rozelaren en bloemgewassen, die aan eenen op enkele plaatsen wat zandigen weg geplant zijn, ten einde hun geur en kleur den wandelaar, als hij vermoeid wordt, wat verkwikken moge; en herinner u tevens, dat niets geschikter is, om jonge lieden voor den stijl en de welsprekendheid te vormen, dan hen op fraaije, geestige en vernuftige gezegden uit dichters opmerkzaam te maken. De geheele oudheid kan hiervan tot getuige strekken.

Ik heb deze voorbeelden, voor een groot deel, uit onze dichters van vroeger tijd genomen, om hierdoor de Heeren Studenten ook op hen opmerkzaam te maken. Die dichters zijn toch dezer opmerkzaamheid, in vele opzichten, overwaardig. Immers, ofschoon spelling, taal en stijl, bij de schrijvers uit die dagen — waaronder wij nu voornamelijk de zeventiende eeuw verstaan — op eene andere leest geschoeid zijn, dan tegenwoordig; ofschoon sommige uitdrukkingen ons, dien ten gevolge, vreemd, zonderling, ja, dikwerf stopwoordachtig en plat voorkomen; ofschoon de hedendaagsche smaak ook misschien werkelijk meer verfijnd, meer kiesch en keurig is; kortom, ofschoon de letterkundige voortbrengselen van dien tijd iets oudvaderlijks en ouderwetsch hebben, schittert echter hunne innerlijke hooge voortreffelijkheid elk een', wien het om gedachten, en niet bloot om woorden te doen is, zonneklaar in de oogen; en, hoe meer men zich in den tijd onzer vroegere schrijvers weet te verplaatsen, hoe meer men zich met hunne wijze van uitdrukking gemeenzaam maakt, hoe meer men den aard der taal van die dagen leert kennen, hoe ouder, hoe onbevooroordeelder, hoe afkeeriger van schijn en klatergoud men wordt, des te hooger' prijs leert men op hen stellen, des te meer acht, eerbiedigt, bewondert men hen. De werken onzer beroemde vernuften uit de zeventiende eeuw laten zich meer of min bij sommige stukken huisraad, uit den tijd onzer vaderen, vergelijken, die, ja, wel niet naar de tegenwoordige mode gemaakt zijn, maar echter door het kunstige snijwerk en verguldsel, hetwelk ze siert, door de stevige, hechte en duurzame stoffe, waaruit zij vervaardigd werden, door het doelmatige van hun' vorm en samenstel, elk' opletend beschouwer met verwondering vervullen moeten, al trekken voor het overige nieuwmodische ledighoofden en zotten smadelijk over dezelve den neus op. — — —

Bij het ontleenen van voorbeelden, heb ik meer, dan uit alle andere vroegere schrijvers, uit HUYGENS geput. Ik heb dit vooreerst gedaan, omdat ik, kleine en korte gedichtjes noodig hebbende, daartoe de geschiktste stof in de snel- of puntichten van dien dichter vinden konde, en ten tweede vooral, om de opmerkzaamheid mijner lezers op een' man te vestigen, die, wel is waar, zeer veel naam in de geschiedenis onzer letterkunde heeft, maar echter over het algemeen nog niet zóó gekend, niet zóó geëerd is, als hij wezenlijk wel verdient. **CONSTAKTIJN HUYGENS**, Ridder, Heer van Zuylichem, Zeelhem ende MO-

nickeland, Eerste Raed en Rekenmeeester van Zijne Hoogheit, den Heere PRINCE VAN ORANJE, (zoo luiden zijn naam en titels voor de Korenbloemen), was voorzeker een der grootste en uitmuntendste mannen, die de zeventiende eeuw in Holland heeft opgeleverd. VONDEL, HOOFT, ANTONIDES en anderen mogen hem in het stoute, beeldrijke, hoog-tragische en pathetieke overtroffen hebben, geen hunner kan in hetgeen wij eigenlijk scherpzinnigheid van geest, vernuft, luimigheid van invallen, of wat de Duitschers Witz noemen, op het minst met hem vergeleken worden. Zoo ras b. v. de Prins onzer vroegere dichters, VONDEL, aardig wil zijn, is hij dikwerf of nietig en onbeduidend, of verschrikkelijk en tot kwaadaardigheid toe vinnig en scherp. De groote HOOFT is in zijne kleinere gedichten meer liefelijk en bevallig, dan juist regtstreeks geestig en rijk aan kwinklagen, of hetgeen de Franschen zouden noemen piquant, te heeten. De stoute ANTONIDES zweeft, gelijk een adelaar, meest altijd boven de wolken, zoodat men hem tuschenbeide wel eens uit het oog verliest. JEREMIAS DE DECKER zoude in geest en luim het naast aan HUYGENS komen, maar hij staat nevens hem, als een kind bij een' reus. Om kort te gaan, HUYGENS spant, wel te verstaan, in zijne soort, gelijk CATS weêr in eene andere, boven allen de kroon, en is de Hollandsche RABELAIS en SWIFT van die dagen. Zijn schrijfstrant bestaat daarbij schier uit louter zenuwen en spieren, in welken opzigte niemand der hedendaagsche Nederlandsche dichters meer naar hem zweemt, dan onze geachte Geldersche landgenoot, wiens bekenden naam het hier onnoodig is te noemen. HUYGENS bezit daarenboven de uitgebreidste geleerdheid en belesenheid in schriften uit allerlei talen, gelijk hij-zelf dan ook in de meeste latere Europésche spraken verzen gemaakt heeft, — om thans van zijne bekende Latijnsche gedichten niet eens te spreken. Voegt men nu hier nog bij, dat deze man, zijn geheel leven door, de gewigtigste staatsambten bekleedde; dat hij, reeds in de zeventig zijnde, (misschien wel staatshalve) zich nog in Engeland bevond; dat hij in zijne jeugd en later jaren de voornaamste gewesten van Europa bezocht en daardoor die onbekrompenheid van geest verkreger had, welke het eeuwig hunkeren om eigen huis en haard nimmer geven kan; dat zijne regtschapenheid, teérgevoeligheid en braafheid vooral niet minder, dan zijn groot verstand en vernuft, schijnen geweest te zijn; dat hij de vader was van den nog tot op den huidigen dag door geheel

Europa vermaarden Wiskundige, CHRISTIAAN HUYGENS, uitvinder van het slinger-uurwerk en van meer andere gewigtige ontdekkingen — dan wordt deze man inderdaad hoogst merkwaardig, en wij moeten er ons over verheugen, dat de Heer BILDERDIJK eene nieuwe uitgave van deszelfs gedichten, en daarbij, gelijk wij vertrouwen, zoodanige aanmerkingen geven zal, als deze groote taalkenner en dit uitstekend vernuft zeker beter vermag, dan iemand hier te lande ().*

Nog een paar woorden over iets anders, geachte lezer! — Spraakzuiveraren of Puristen namelijk gelieven het mij niet euvel te duiden, dat ik nog al eenige bastaardwoorden, ja, geheel vreemde woorden in den stijl van dit geschrift gebezigd heb. Immers, ik heb zulks duidelijkheidshalve gedaan en op grond van hetgeen ik hierover in §§ 129 130 heb aangemerkt, waarbij hier slechts iets ter loops kan gevoegd worden.

In die zelfde mate, te weten, als men dáár, waar zulks noodig is, den hoogsten prijs moet stellen op zuiverheid van stijl, in die zelfde mate is die zuiverheid verkeerd, wanneer zij tot niets anders dient, dan om ons onverstaanbaar te doen zijn, en ons te gelijker tijd een gemaakt voorkomen te geven. Men kleede zich, bij plegtige gelegenheden, in een' statig zwarten rok, en trekke zijden kousen aan: door den dag moge men, wat mij betreft, naar believen in een lichtkleurig rokje of jasje loopen. Het kluchtigst echter vertoont zich een overdreven purismus, als men woorden gaat vertalen, die zuiver Nederlandsch zijn, maar uit onkunde voor oorspronkelijk-uitheemsch worden aangezien. Zoo heeft men (misschien wordt het echter om te lagchen verhaald) in Duitschland eens vader door plantheer, moeder door zoogster, neus door snuiver enz., willen vertalen, omdat men meende, dat vader, moeder, neus en andere soortgelijke woorden eerst door der Latijnen pater, mater, nasus etc., ontstaan en dus van onechten bloede waren. Met dergelijke bespottelijke puritasters wordt de draak gestoken in het volgende Hoogduitsche dichtstukje, welks inlassching het meer ernstige en misschien vervelende dezer voorrede een weinigje moge verlevendigen:

(*) Hieraan heeft de Heer BILDERDIJK na dien tijd kort en bondig voldaan.

Auf die Reinigung der Deutschen Sprache von Ausländerey.

Neulich deutschten auf Deutsch vier deutschigo Deutschlinge deutschend,
 Sich überdeutschend an Deutsch, welcher der deutschendste sey,
 Vier deutschnamig benannt: Deutsch, Deutscherig, Deutscherling,
 Deutschdich,
 (Selbst so hatten zu Deutsch sie sich die Namen gedeutscht).
 Ietzt, zusammen gedeutscht, wettdeuschten sie deutscher zu deutschen
 Deutscheren Comparativ, deutschesten Superlativ.
 „Ich bin deutscher, als deutsch; Ich noch deutscher; deutscherest
 bin Ich;
 „Ich bin der deuteschestere, oder der deuteschereste.“
 Darauf durch Comparativ und Superlativ fortdeuschtend,
 Deutschten sie auf bis zum deuteschesteresten;
 Bis sie, vor comparativisch- und superlativischer Deuteschheit,
 Den Positiv von Deutsch hatten vergessen zuletzt.

Het zij mij verder nog geoorloofd met een woord aan te stippen, dat men in dit mijn geschrift, onder de vragen, die ik van tijd tot tijd aan het slot der paragrafen geplaatst heb, er een aantal aan zal treffen, welke, zoo zij tot taalkenners gerigt werden, belagchelijk zouden klinken; maar waarbij men in het oog moet houden, dat dit boek, gelijk ik reeds zeide, vooral ten dienste der Heeren Studenten vervaardigd is. Dezen nu hebben, blijkens mijne ondervinding, allen op verre na niet dezelfde mate van voorbereidende stijl- en spraakkennis. Het gezegde geldt insgelijks van verschillende aanmerkingen, die er in de paragrafen-zelve gevonden worden, en waarbij dit hoofdoel ook niet uit het oog verloren is. Hier en daar, vlei ik mij, komt nog al het esne en andere voor, dat zelfs de bekwame taalkenner zijner aandacht misschien niet geheel onwaardig zal keuren, en waarover hij mogelijk nog wel eens verder nadenken wil. Zoo b. v. zal men nog al eenige opmerkingen vinden over het onderscheid tusschen onze taal en het Fransch, alsmede over den naauweren band, die er oudtijds tusschen het Nederlandsch en Hoogduitsch plaats had, door welken band zich een aantal van grammatikale spraakvormen bij ons laten ophelderen, zoodat er eene geheele verhandeling over te schrijven

ware. *Ik twijfel er niet aan, of onpartijdigen zullen dien ten gevolge met mij van oordeel zijn, dat onze spraak, over het algemeen genomen, en van den tijd af gerekend, dat wij haar in geschrifte kennen, meer onthoogduitscht, of laat mij liever zeggen ontduitscht, dan verhoogduitscht of verduitscht is; hoewel ik van den anderen kant niet loochenen wil, dat, als wij de zaak binnen een wat bekrompener tijdsbestek beschouwen, en onze hedendaagsche taal vergelijken met hetgeen zij b. v. vóór een vijftig jaren was, er dan misschien hier en daar eenige verbasteringen in haar geslopen zijn, welke van het veelvuldig lezen en vertalen van Hoogduitsche schriften getuigenis dragen. Zijn deze verbasteringen evenwel niet erger, dan dat wij b. v. bewonderen, ongekunsteld, stokpaardje, en dergelijke woorden meer, thans bezigen, die, zoo men wil, onzen vaderen onbekend waren, zoo kan men zich hierover nog al troosten, of liever zich met de invoering van die woorden zelfs geluk wenschen. Wie kan ook daarenboven alle poorten en toegangen tot ons taalgebouw zoodanig gesloten houden, dat er geen enkele vreemdeling binnensluipen, ja zelfs, zoo hij zich ordelijk en fatsoenlijk gedraagt, niet van lieverlede het groot-burgerregt in de taal zoude verkrijgen kunnen? Wie kan dit vooral ten aanzien van zoodanige buitenlanders doen, als in gedaante en kleedij naauwelijks van den inboorling te onderscheiden zijn, en die ook dikwerf met zulke oude brieven en paspoorten te voorschijn komen, dat het zeer twijfelachtig wordt, of men hen wel voor uitheemschen te houden hebbe, en of zij in den grond niet uit zuiver Nederlandsch bloed geteeld zijn? Men vergelijke hetgeen ik hierover in § 126 gezegd heb. — — —*

Wij hopen, dat dit ons boek aan het oogmerk, waartoe het geschreven is geworden, moge voldoen; dat men de gebreken van hetzelfde met den mantel der liefde moge bedekken; dat men de weinige drukfeilen, welke mij, die-zelf alle proeven, van de eerste tot de laatste, na moest zien, ontsnapt zijn, gunstiggelijk moge verbeteren, en eindelijk, dat deskundigen, wat lof of gisping zij over den schrijver verkiezen uit te storten, hem in allen gevalle dit ter eere nazeggen mogen, dat hij zijnen tijd niet in ledigheid doorbrengt.

GRONINGEN,

B. H. LULOFS.

1 Augustus 1823.

VOORREDE

VOOR DE

T W E E D E U I T G A A F.

Daar de eerste druk van dit geschrift genoegzaam uitverkocht was, verzocht de Heer boekhandelaar OOMKENS mij, het oog wel te willen hebben op de tweede uitgave, die hij voornemens was van hetzelfde te geven, en die ik dan ook het genoeg heb, bij dezen het geëerde publiek aan te bieden. Gaarne voldeed ik aan deze zijne begeerte, daar mij zulks in de gelegenheid stelde het geheele werk op nieuws over te zien en stof en vorm-beide aan eene herhaalde toetsing en, zoo ik vertrouw, rijper oordeel te onderwerpen. Dien ten gevolge heb ik dan ook verschillende stukken of uitgebreid, of verkort, of veranderd, gebruik makende bij dit eene en andere zoo van de vrucht van eigen nadenken, als van verschillende taal- en letterkundige voortbrengselen, die er in den laatsten tijd hier te lande en in het geleerde Duitschland waren in het licht verschenen, en waaronder de schriften van den vorst der Duitsche taalkenners, JAKOB GRIMM, van onze beroemde dichters en geleerden, BILDERDIJK, KINKER, SIEGENBEEK en meer anderen, de voornaamste plaats bekleeden. Ik durf dus gerust dezen tweeden druk eene verbeterde uitgaaf noemen, hoezeer ik er overtuigd van ben (en, ach! hoe ouder men wordt, hoe geringer dunk men steeds van zijn eigen werk begint te voeden) dat haar nog veel gebrekkigs aan zal kleven, en dat ik de welwillendheid en verschooning van ieder kundig lezer nog altijd zeer noodig heb. Niemand — dit zij mij vergund ook in dit voorberigt te herhalen — gelieve hier meer te zoeken, dan een handboek voor jonge lieden, waarin slechts enkele hoofdpunten aangeroord en deze en gene vlugtige wenken gegeven worden, terwijl alles in de lessen-zelve, ten wier behoefte voornamelijk dit geschrift vervaardigd is, nader moet worden uitgebreid, of wel van hen, die deze lessen niet kunnen bijwonen, door eigen oefening en nasporing aangevuld. Tot dit eene en andere nu kunnen de vragen, achter iedere afdeeling geplaatst, en die meest over betwiste of min zekere punten loopen, gereedelijk aanleiding geven. — — —

En hiermede, geëerde lezer! moge dit boek en deszelfs schrijver bij voortduring uwer, hem meermalen gebleken gunst zijn aanbevolen!

GRONINGEN, Maart 1831.

B. H. L U L O F S.

INLEIDING.

§ 1.

Tot de eerste vereischten van den stijl behoort zuiverheid. Deze bestaat, onder anderen, ook hierin, dat men de woorden onzer taal, zoo op zich-zelve, als in hunne onderlinge betrekking, dat is, als deelen eener verstaanbare rede beschouwd, met spraakkunstige naauwkeurigheid bezige, en tot dit en meer andere einden een juist overzigt hebbe van den aard en de eigenschappen van het Nederlandsch. Wie zal zich toch van een werktuig goed kunnen bedienen, die het werktuig-zelf niet regt kent? — Slechts hij, die regt meester van de taal is, zal ook meester van zijn' stijl en daardoor van het gemoed zijn, gelijk de dichter reeds zong:

*Bataven, kent uw spraak en heel haar overvloed!
Zijt meesters van de taal, gij zijt het van 't gemoed!*

Spraakbeoefening moet dus met stijlbeoefening hand aan hand gaan. De laatste is niet denkbaar zonder de eerste. En onderwijl hapert het aan de naauwkeurige kennis van de geaardheid en de regelen onzer taal bij velen maar al te zeer. Uit dien hoofde zullen wij in dit handboek het eene en andere, dat hiertoe betrekking heeft, te gader met de eerste grondbe-

ginselen van den stijl, kortelijk aanroeren; gelijk wij eenige voorschriften der meer eigenlijk gezegde hoogere welsprekendheid in onze kleine Nederlandsche Redekunst of *Rhetorica* behandeld hebben.

Wij zeggen: kortelijk aanroeren; want het blijft tot de voorlezingen-zelve bespaard, om in haar over de aangestipte en over meer andere punten breedvoeriger uit te weiden.

Dat men hier dus alles behalve eene volledige spraakkunst te wachten hebbe, en dat wij veel met stilzwijgen zullen kunnen voorbijgaan, wijl wij vertrouwen moeten, dat het elk' Nederlander bekend is, spreekt van zelve. Het zal echter, gelooven wij, dezer dagen, niet ongepast zijn, hier en daar enkele wenken te geven over het onderscheid tusschen onze taal en onze stijl, vergeleken met die van onze naaste bureu. Zulks echter overal, en ook dáár, waar het van minder belang is, te willen doen, zoude een werk op zich-zelve voordereu; een werk wel moeijelijk, maar des schrijvens overwaardig, en waarvoor wij hopen, dat nog eens een taalkundige zijne pen spitsen zal.

Iets over de letteren onzer taal in het algemeen, en over het gewigtige der beschouwing van dit onderwerp in veelvuldige opzigten.

§ 2.

De Franschen bezigen, volgens WAILLY, vijf-en-twintig letterteekenen; de Hoogduitschers, volgens ADELUNG, acht-en-twintig; de Engelschen, volgens WALLIS, zes- of zeven-en-twintig; de Denen, volgens LANGE, zeven-en-twintig; de Zweden, volgens SAHLSTEDT, zeven-en-twintig; de Russen, volgens VATER, vijf-en-dertig; de Italianen, volgens VENERONI, twintig; de Spanjaarden, volgens WAGNER, zes-en-twintig, om

thans niet meer spraakkunstenaren op te slaan (*). — Wij Nederlanders bedienen ons, volgens den heer WEILAND, tegenwoordig tot het schrijven van echt Nederlandsche woorden van twee-en-twintig letteren; namelijk *a, b, c* (in *ch*), *d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, w, z*. — Men kan hier echter nog bijvoegen de *c* op zich-zelve staande, welke wij nog in sommige woorden, die van vreemde afkomst zijn, gebruiken. En zoo staan ons de *q* en *x* ook ten dienst, als wij woorden uit talen, waarin die letteren voorkomen, te schrijven hebben. Wij behoeven echter niet meer dáár, waar wij het met *ks* kunnen afdoen, de *x* b. v. te gebruiken, gelijk vóór een paar honderd jaren de Amsterdamsche dichter JEREMIAS DE DECKER deed:

Sou ik, een edelman! gelijk een ezel werken?

Sulx (zegt gy) sou een smet in mijnen adel sijn;

(*) Aardigheidshalve, maar iets veranderd, is hier, volgens eenige spraakkunsten, het getal der letteren van verschillende talen opgegeven. Het is echter moeilijk, letterteekenen van letterklanken te onderscheiden. De *ch* b. v. is bij ons een afzonderlijke letterklank, maar heeft bij ons geen afzonderlijk letterteeken. Onze *ng* en soortgelijke hebben ook wel iets van een' klank op zich-zelfen. — LANGE noemt de *sk* in het Deensch eene afzonderlijke letter, schoon met twee letteren geschreven wordende. Dan is het de onze ook, en hoe veel andere kan men er met GRIMM opnoemen! Ik heb LANGES *sk* echter niet medegerekend, evenmin als zijne *st*. De Spanjaarden hebben een afzonderlijk teeken, om aan te duiden, wanneer de *n* als *nj* moet worden uitgesproken. Zij zetten er dan een schrapje boven. Is deze *n* nu eene op zich-zelve staande letter? Zoo brengt ADELUNG tot de Hoogduitsche letteren de lange *s*, *sz* en de *sch*, alsmede de *ch*. In den grond echter zijn dit wel onderscheidene letterklanken, maar gene afzonderlijke letterteekenen. Ik heb ze daarom niet medegeteld. Om kort te gaan, wij herhalen het: iets anders is het, of men vrage, hoe veel letter- of schrijfteekenen, dan wel, hoe veel letterklanken hebt gij? Wij zouden een veel grooter aantal van de eerste moeten hebben, indien wij de laatste alle nauwkeurig wilden uitdrukken.

*En niet te min VERRAEN! gy suypt wel, als een verken!
Of dunkt een ezel u min edel, als een swyn?*

De *j* wil men als eene schielijk uitgesprokene *i* beschouwen, schoon zij, mijns inziens, genoeg op den naam van een' afzonderlijken letterklank aanspraak zoude kunnen maken, en ook als schrijf- of letterteeken wel degelijk tegenwoordig van de *i* onderscheiden is. Ditzelfde geldt ook meer of min van van de *ij*, hoezeer deze slechts voor eene verlengde of verdubbelde *i* wordt gehouden. In den grond toch bezit zij in de beschaafde uitspraak weinig meer van den *i*-klank, maar trekt voor het gehoor sterk naar de tweeklank *ei*; terwijl zij tevens door eene vrij onderscheidene schrijffiguur of een teeken, dat uit *i* en *j* zamengevoegd is, voor het oog wordt aangeduid. Wat de zoogenaamde *y-grec* betreft, zij helpt ons tegenwoordig niet anders, dan om in geheel of ten deel vreemde woorden de *v* der Grieken uit te drukken; als b. v. in het rijmpje:

*Op Cyprus, 't nymfenland, 't land van cypres en myrten;
In Babylon, Egypte, in Tyrus, op de Syrten
Van Lybië, vermaard in Epos en Idyl;
In Syracuse, in 't oord der rimp'lige Sibyl,
(K meen Cuma) in Myceen, . . . „de drommel haal die namen!"
Roept JAAP: „Schei uit, pastoor! en zeg maar spoedig amen!"*

Voor de *ch* moesten wij eigenlijk een letterteeken op zich-zelf hebben. De Hoogduitschers insgelijks, bij wie nog daarenboven de *sch* in de beschaafde uitspraak ook een' op zich-zelf staanden klank vormt. Bij ons is dit laatste minder het geval, daar onze *sch* nog meer of min den waren, echt oud-Duitschen klank van *sk* behouden heeft. In sommige talen, b. v. in het Russisch, heeft men, gelijk deskundigen ons leeren, voor de *ch*, *sch*, *tsch* en *schtsch* werkelijk afzonderlijke letterteeken.

Met de bovengemelde letteren, die men dan, de *j*, *q*, *x*, *ij* en *y* er onder begrepen, tot zeven-en-twintig zou kunnen

brengeu, kunnen wij de klanken onzer beschaafde schrijftaal zoo tamelijk wel uitdrukken. Op verre na echter niet al de klanken, die in onze volks-tongvallen zich doen hooren. — Men neme b. v. het volgende paar verzen uit het, in eene Geldersche dialect geschreven dichtstukje van mijn' geëerden landsman en vriend, den heer STARING :

*In den almanak vin 'i de wáárheid, Gartjan!
De krante en 't waérglas bedrug' alleman.*

Hier klinkt de *a* in *waarheid*, als de Fransche *o* in *encore*, *môle* enz.; de *e* of *ae* in *waerglas* heeft den toon der Grieksche η . Voor beide klanken hebben wij geene letteren. Voor den eerstgenoemden hebben wij er nooit eene bezeten. De laatstgenoemde, die zich misschien eenigermate door het dubbelteeken *ae* zag afgebeeld, is, bij de thans aangenomene spelling, een balling in het rijk onzer taal geworden. — De Geldersche uitspraak van den tweeklank *ie* in *lief*, *dief*, enz. zoude ik op dit oogenblik met geen letterteeken uit eenige, mij bekende taal voor het oor weten af te schilderen.

De vroegere, Hoogduitschachtige vorm onzer schrijf-, niet zoo zeer onzer drukletteren herinnert ons, bij zoo veel soortgelijks overeenkomstigs in onze voormalige wijze van spellen, declinéren en conjugéren, en gevoegd bij honderden van oude, schijnbaar Hoogduitsche woorden, niet zelden de aloude, naauwe verwantschap tusschen het Nederlandsch en Hoogduitsch. Beide talen zijn zusters in den eigenlijksten zin van het woord, en waren het vóór een paar eeuwen en vroeger nog meer. Menigvuldige voorbeelden zullen hiervan in dit handboek voorkomen.

§ 3.

Dat van de bovengemelde letters sommige klinkers of vokalen, en de overige medeklinkers of consonanten zijn, weet ieder. De consonanten (en dit is ook van eenige toepassing op de vokalen) worden bij ons, en in de talen in het alge-

meen, verdeeld in lipletters, tongletters, tandletters, keelletters en andere gemengde soorten. In het fraaije oud-Hollandsche punt dicht b. v., van JEREMIAS DE DECKER, luidende:

*'t Oprecht gemoed is vry, is salig en verheven,
Het onoprecht is slaef ook midden in 't bevel;
De deugd alleen, de deugd doet vry en vrolijk leven;
Hy leeft, gelijk hy wil, die niet en wil, als wel.*

zijn *b, f, m, p, v, w*, lip-, *d, l, n, r, t*, tong-, de *s*, waarmede zich thans de *z* paart, eene tand-, en *g, ch* en *k*, keelletteren.

De *h* is eene soort van longletter of aanblazing. De *j*, zoo men haar als eene afzonderlijke letter beschouwen wil, zoude men eene verhemelteletter kunnen noemen. — Met dit eene en andere wil men te kennen geven, dat bij sommige consonanten de lippen, bij andere de keel, enz. het meest te pas komen. De *b* b. v. kan ik, zonder de lippen te sluiten, niet uitspreken. De *s* sist door de tanden. De *k* wordt achter in de keel gevormd. Hier en daar komt de neus ook mede in het spel, gelijk bij de *n* (volgens onzen scherpzinnigen KINKER) wel eens plaats heeft, enz. Misschien heeft de geheele onderscheidene gedaante der letterteekenen aan deze verschillende werking der spraakdeelen wel haren oorsprong te danken, zoo als de heer BILDERDIJK en anderen zulks beweerd hebben.

§ 4.

Het onderzoek naar de wijze, waarop onze spraakwerktuigen, bij het uitspreken der letteren, te werk gaan; — de beschouwing van den verschillende klank en de onderscheidene muzikale waardij, die de vokalen, onderling vergeleken, bezitten; — het acht slaan op den meerderen of minderen graad van verwantschap tusschen sommige consonanten; — het nasporen van de onderscheidene verbindingen of zamenvoegingen van letteren, die in onze en andere talen plaats

hebben; — kortom de geheele ontleding van het *mechanismus* onzer woorden, lettergrepen en letteren, ziedaar punten, welke in alle beschaafde landen de aandacht der grootste vernuften tot zich hebben getrokken, en die ook ten grondslag van het antwoord op de belangrijkste vragen strekken moeten. — Vraagt men b. v. (en het is te wenschen, dat deze vraag nog eens naauwkeurig beantwoord worde), of het Hollandsch eene geschikte taal voor den zang zij, zoo dient men juist tot de beschouwing der bovengemelde punten de toevlugt te nemen. Dan toch dient er onderzocht te worden, welke letterklanken en letterverbindingen de mond bij het zingen het gemakkelijkst uitspreken kunne, en of er vele soortgelijke letterklanken en letterverbindingen in onze woorden voorkomen. Men dient onze taal dan in dat opzigt met andere talen, die voor regt muzikaal gehouden worden, te vergelijken, en te onderzoeken, in hoe ver de werktuigelijke vorming onzer woorden met die van zoodanig eene, ter vergelijking gekozene, spraak overeenkome. Men kan b. v. vragen, of wij ook woorden hebben, uit zulke zoetluidende klanken zamengesteld, als de volgende regels van den Italiaanschen dichter TASSO zoo zangerig maken:

*Ed o mia morte, avventurosa appieno!
O fortunati miei dolci martiri!*

En voor zoo ver het Italiaansch ons in geschiktheid tot den zang al verre weg overtreffen moge, kan men een wat minder verheven voorwerp van vergelijking nemen, en onderzoeken, of dan ook het Hoogduitsch, dat voor zeer *zing- of zangbaar* gehouden en door hoogst muzikale natiën gesproken wordt, in het samenstel van deszelfs meest voorkomende woorden dezen aanleg juist zoo veel meer dan het Nederlandsch verrade. Vraagt men, bij eene andere gelegenheid, welke taal zoetvloeiender en zachter zij, de Hoogduitsche, of de onze, dan dient men ook al weder binnen den kring der hierboven gemelde beschouwingen de hulpmiddelen tot het antwoord te zoeken. Wij moeten dan nasporen, welke letteren en letterverbindingen

gen uit haren aard zacht, welke hard en stroef zijn; of b. v. de *t* harder van uitspraak zij dan de *d*, de *f* dan de *v*, en welke van deze en soortgelijke letteren het meest, hetzij dan in onze, hetzij in de Hoogduitsche taal, gebruikt worden; — of onze *sch*, dan wel die der Hoogduitscheren, het zachtst klinke; of onze *ch*, onze *g*, onze *k*, dan wel de hunne, het in zoetvloeiendheid winne; in welke van beide talen de consonanten het meest worden opeengestapeld; bij wie men de meeste tusschen- of achteraanvoegingen der zachte *e* aantrefte, en wat dies meer zij. Door deze en honderd soortgelijke eigenaardigheden grondig en naauwkeurig tegen elkander te vergelijken zal men in staat gesteld worden, om op de gezegde vraag een juist antwoord te geven. Dat men hiertoe echter de ware uitspraak van het Hoogduitsch en van elke andere taal, waarmede men de onze vergelijken wil, genoegzaam magtig zijn moet, gevoelt iedereen ligtelijk.

Wee der Hollandsche taal, wanneer haar een ongeoeffende Hoogduitsche, wee der Hoogduitsche, wanneer haar een ruwe Nederlandsche mond radbraakt!

§ 5.

De beschouwing van het stuk der lettervorming, letterverbinding en letterverwisseling maakt ook den grondslag uit onzer geheele woordafleidkunde of etymologie, en van de leer der verwantschap, die de woorden van verschillende talen onder elkander hebben. Weet men b. v., dat letteren, welke door hetzelfde lid van ons spraakwerktuig gevormd worden, het ligtst verwisselen; dat het eene volk b. v. in dit of dat woord de lipletter *b*, een ander de lipletter *v*, een derde wederom de lipletter *m*, *p*, *f* of *w* zal gebruiken, dan erkent men in *vader*, *vater*, *father*, *pater*, *παππος*, *papa*, *abba*, en honderd soortgelijke woorden meer, (welke in onderscheiden talen den vadersnaam uitdrukken,) zeer gemakkelijk een en hetzelfde woord, welks wortel, zoo als de heer DE BROSSES en anderen hebben opgemerkt, misschien te zoeken is in het gemakkelijk geluid *pa*, *ba*, *ma*, dat de kinderen, als zij

eerst beginnen te spreken, hunnen ouderen met de lippen pogen toe te stamelen.

Het is te wenschen, dat, op het voetspoor van TEN KATE, GRIMM en dergelijke beroemde mannen, het stuk der letterwisseling in onze taal, en de met haar verwante Duitsche spraken, telkens naauwkeuriger en opzettelijker worde behandeld. Door eenvoudige, hierop gegronde vergelijkingslijsten zal alsdan de gemeenschappelijke oorsprong van honderden van woorden in het Nederlandsch, Hoogduitsch, Engelsch, Deensch, Zweedsch enz. in één oogenblik zonneklaar worden. Staat het b. v. vast, dat de *g* en *ch* allergemakkelijkst in *i* of *ij* overgaan, gelijk dit blijkt uit ons *zeide* voor *zegde*, *leide* voor *legde*, uit ons *dweil*, dat uit *dwoegel*, uit ons *zeil*, dat uit *zegel* samengetrokken is, (welk laatste de Hoogduitschers nog gebruiken,) uit ons *mij*, waarvoor men in het Hoogduitsch *mich* zegt; dan behoeven wij er ons niet over te verwonderen, dat wij Hollanders *hagel*, *vlagel* of *vlegel*, *regen*, *weg*, *leger*, *nagel*, *ik*, *lag*, *mag*, *wachter*, *oog*, *hevig*, *menig*, *eenig*, *honig* enz. zeggen, terwijl de Engelschman hiervoor, *hail*, *stail*, *rain*, *way*, *lair*, *nail*, *I*, *day*, *may*, *waiter*, *eye*, *heavy*, *many*, *any*, *hony*, zegt. En zoo gaat in een aantal andere woorden onze *g* bij de Engelschen weêr in *w* over, enz. enz.

§ 6.

Het hier met een enkel woord oppervlakkig aangestipte zal, vertrouwen wij, genoegzaam zijn, om aan jonge lieden het gewigt van de beschouwing onzer letterklanken te doen beseffen. Voor het overige merken wij hier nog op, dat het Nederlandsch niet zulke sterke neusklanken heeft, als het Fransch. De heer BILDERDIJK zingt:

*Maar weg met u, ó sprak van bastertklanken,
 Waarin hyeen en valsche schakals janken;
 Verloochnares van afkomst en geslacht,
 Gevormd voor spot, die met de waarheid lacht;
 Wier staamlary, by eeuwig woordverbreken,*

*In 't neusgehuil zich-zelf niet uit durft spreken;
Verfoeilijk Fransch, alleen den Duivel waard,
Die met uw aapgegrijns zich meester maakt van de aard!*

Voorzeker dit zijn geene pligtplegingen, die hier door onzen grooten dichter en vernuftigen taalkenner aan de in andere opzigten niet onbevallige, schoon wat ondichterlijke spraak des leliënrijks gemaakt worden! Het is echter niet te ontkennen, dat er in de echte uitspraak dier taal iets neusachtigs heerscht. De lettergrepen *am, an, ean, em, en, im, in, aim, ain, ein, om, on, eon, um, un, eun*, welke door de Fransche spraakkunstenaren *voyelles nasales* genoemd worden, moeten allen meer of min door den neus zich hooren laten; iets, dat bij ons in soortgelijke letterverbindingen op verre na in die sterke mate niet plaats heeft. Dat het Fransch hierdoor noch in welluidendheid, noch in geschiktheid voor den zang bijzonder wint, heeft geen betoog noodig (*).

Ten slotte zie men de fraaije eigenschap van het Nederlandsch niet over het hoofd, dat de letteren en letterverbindingen in hetzelfde op eene vaste en eenparige wijze worden uitgesproken, en te gelijker tijd, dat wij al de letteren, welke wij schrijven, meest ook laten hooren. Onze *g* b. v. klinkt niet, nu eens als *g* of *k*, dan wederom als *j* of *nj*, gelijk in het Fransch plaats heeft in de woorden *gage, gagner* en honderd soortgelijke. Wij drukken niet op de *b, c, f, d, l* en de meeste andere letteren aan het einde van sommige woorden, om ze elders weêr in te slikken, gelijk de Franschen het eerste doen in *Job, sac, Juif, grand ami, mortel*, het laatste in *plomb, blanc, clef, nid, fusil*, enz., die, gelijk men weet, als *plom, blan, clé, ni, fusi*, voor het oor luiden.

(*) Trouwens elk deskundige weet, dat ook in andere opzigten het Fransch door al zijne doffe of stomme *e's (e muets)* eene allengelukkigste taal voor den zang is. Of is er b. v. iets helder klinkends in de zinsnede: *Je ne le ferai pas* en soortgelijke, telkens in het Fransch voorkomende?

Wij schrijven niet *aon*, en geven er den klank aan van *an*, gelijk dit plaats heeft in der Franschen *paon*, *faon*, en even zoo, als *août* bij hen blootelijk als hun *ou* of ons *oe* klinkt, b. v. *le mois d' août*. — Wij hebben daardoor geene woorden, die geheel verschillend worden geschreven, en echter dezelfde uitspraak hebben, zoo als b. v. der Franschen *vain*, *vingt*, *vin* enz., die dikwerf tamelijk gelijk klinken, ofschoon spelling en beteekenis vrij wat verschillen. In onze taal laat zich geen zin zamenstellen, zoo dubbelzinnig voor 't oor, als de volgende in het Fransch: *Cinq saints ceints, quoique très sains, portaient au sein un seing avec un dessin à dessein*. — Kortom, oor en oog zijn zelden bij ons in tweestrijd, iets, waardoor het dan ook duidelijk wordt, dat woordspelingen, blootelijk op de klankgelijkheid van verschillende woorden gevestigd, bij ons zeer zeldzaam zijn moeten (*). Andere soorten van dergelijke aardigheden, ontleend uit de onderscheidene beteekenis, die één en hetzelfde woord hebben kan, zijn bij onze vroegere dichters, vooral bij den onuitputtelijk geestigen Heer van *Zuylichem*, in menigte aan te treffen. Afwisselingshalve mogen een paar van dezelve deze § besluiten!

*Jan was een gast, vergast van gasten sonder end,
Nu heeft hy sich vergast: en, daer sijn wooningh was 't huys
Der gasten sonder end, daer is de kans gewent;
't End is van 't gastenhuis en Jan vergaet in 't gasthuis.*

(*) Ik versta hierdoor soortgelijke woordspelingen, als de bekende met *nez rond* en *Néron*. — Aardigheden van dien stempel zijn, bij ons zuiver uitspreken van al de letteren, die in een woord voorkomen, (ten gevolge waarvan ons *rond* b. v. nimmer te gelijker tijd ook als *ron* zoude kunnen klinken) in onze taal schier onmogelijk. Een' zweem er van vindt men in HUYGENS' punt dicht, ten opschrift voerend: *dronken Klaes*.

*Klaes vloect en scheldt en seght, hy heeft het van NATUREN;
Ja, van naturen; maer noch veel meer van NATT' UREN.*

dat is van uren, waarin hij zich dronken drinkt. —

zingt de zoo even genoemde HUYGENS, woordspelende met *gast, vergasten, gastenhuis, gasthuis*.

Wil men iets duidelijker van datzelfde groote en tevens diep geleerde vernuft, daartoe diene het volgende punt dicht op de boekenkamer van iemand, die zich met lezen weinig ophield:

*'t Is hier voll in alle hoecken;
'k Sie all boecken, waer ik sie,
Maer niet over twee of drie
Goede UYTGELEZEN boecken.*

Eenige vragen, tot de voorgaande § § betrekkelijk en ter loops te beantwoorden.

1) Waarvoor moet zich een redenaar bij de uitspraak van sommige onzer letteren wachten; ten aanzien b. v. der *v*, der *f*, der *n*, der *w*, der *h*, der *sch*, *sp*, *st*, der *ng*, der *ij*, der *s* en *z*, enz. enz.

Men neme het volgende bijschrift, dat G. BRANDT, ten jare 1663, op de afbeelding van prins MAURITS maakte:

*Gy hebt in 't harnas nooit voor vyanden gezwicht;
't Gebou der vryheit, door uw vaders hant gesticht,
Doch in den opgang met zyn dierbaar bloet begoten,
Voltooit, — gy hebt den tuin met vestingen gesloten,
Maur, och, de kerk en staat is in uw tydt gescheurt,
Daar Spanje om heeft gejuicht, dat Hollandt noch betreurt!*

2) Wat noemt men verwantschape medeklinkers, en van welk belang is de beschouwing van dit onderwerp bij de vergelijking van verschillende talen?

3) Wat zijn half-klinkers, wat stomme, wat smelters, wat blazers, wat enkele, wat dubbele consonanten enz. in onze taal, en waartoe dienen deze verdeelingen?

4) De *z* en *s* dienen tegenwoordig bij ons, om den zachteren of scherperen sisklank aan te duiden. Is dit altijd zoo geweest, en waarom klinkt de *z* bij ons zoo zacht, terwijl zij in het Hoogduitsch cenigermate als *ts* en gelijk der Italianen *z* luidt?

5) Waarom zien wij in vroegere schriften de *s* wel eens gebruikt voor *het*? b. v. ik *moets doen* voor: ik moet *het* doen. Is dit geen Hoogduitsch? Waarom schreef men zoo ook oudtijds *tstad*, *tsolder*, *dleven*, enz. voor *de stad*, *de zolder*, *het leven*?

6) Hoe is de zoogenaamde *y-grec*, die in oudere schriften, in stede der enkele en vooral der dubbele *i*, telkens gebruikt wordt, in onze taal ingeslopen? Hebben wij ze uit het Latijn, of wel uit het Angelsaksisch, of uit het Nedersaksisch, of uit het Fransch? Waarin is voorts de reden te zoeken, dat deze *y-grec* (voorheen) en thans de dubbele *i* in de beschaafde uitspraak nagenoeg den klank van *ei* gekregen hebben? Zoude het Hoogduitsch hier aanleiding toe gegeven hebben?

7) Waarom klinkt de *u* bij ons geheel anders, dan zij (ongetitteld) bij de Hoogduitschers, Denen, Zweden, ja in de meeste talen van Europa doet, het Fransch uitgenomen?

8) Hoe schreef men oudtijds de *w*? Waaruit blijkt de gepastheid der benaming van *dubbeld* *u* (die men haar ook wel geeft)? Geeft het Engelsch, b. v. in de woorden *water*, *war*, alsmede, geeft de vergelijking van ons *kwalm*, *kwaal*, *kwetsen* enz. enz. met der Hoogduitscheren *qualm*, *qual*, *quetschen*, (zoo als wij-zelve voorheen ook *qu* voor *kw* bezigden), hier opheldering over?

9) Onze reeds aangehaalde vermaarde dichter CONSTANTIJN HUYGENS, die voor een paar eeuwen en later bloeide, maakte op Amsterdam het volgende treffende bijschrift, dat ons nog den schoonen, gouden tijd van Hollands glorie herinnert, toen Amsterdam de eerste markt der wereld was. De stad wordt sprekende ingevoerd:

*Gemeen' verwonderingh betaemt mijn' wondren niet;
De Vreemdelingh behoort te swijmen, die my siet.
Swijmt, Vreemdelingh, en seght, Hoe komen all' de machten
Van al dat machtigh is besloten in uw grachten?
Hoe komt ghy, gulde Veen, aen 's Hemels overdaed?
Packhuys van Oost en West, heel Water en heel Straet,
Tweemaal-Venetien, waer's 't einde van uw wallen?
Seght meer, seght, Vreemdelingh. Seght liever niet met allen:
Roemt Roomen, prijst Parijs, kraeyt Cairos heerlickeit;
Die schricklickst van my swijght heeft allerbest geseit.*

Waarom wordt hier, en zulks soms evenzeer bij andere schrijvers van vroegeren tijd, de *c* voor de *k* geplaatst, de *h* wel eens

achter de *g*, de *t* in stede van de *d*, de *ae* in stede van de dubbele *a*, -- de *s* in plaats van de *z*, gelijk de Hoogduitschers dus gedeeltelijk nog schrijven: *geschmack*, *schicklich* (*smaak*, *schickelijk*), *stad*, *herrlichkeit* (*stad*, *heerlijkheid*), *sonne* (*zon*)?

10) Welke letteren zijn in onze taal het meest aan verwisseling onderhevig, zoodat men b. v. oudtijds *kraft* en *luft*, op der Hoogduitscheren wijze, even zoowel als *kracht* en *lucht* schreef; zoo ook *graft* en *gracht*, *ester* en *echter*, enz. enz.?

11) Het Hoogduitsch bemint zeer den sisklank met *s* of *z*, waar wij in onze woorden de *t* bezigen; b. v. *wasser*, *fassen*, *das*, *zu*, *zoll*, enz., luidt bij ons *water*, *vatten*, *dat*, *toe*, *tol*. Wat zijn eenige andere voorname letterwisselingen in onze taal, tegen het Hoogduitsch overgesteld?

12) Welk onderscheid is er tusschen onze uitspraak der *sch*, *st*, *sp*, *str*, *ch*, *z*, *s*, enz. en die der Hoogduitschers?

13) Wat is zachter letter, onze *g* of *ch*? Welke letter vindt men in de oud-Duitsche dialecten veel voor de *ch* gebezigd? Waarin verschilt onze uitspraak der *g* van die der Hoogduitschers? Waardoor gaat de *g* zoo ligt bij ons in *j* over, zoodat wij *gicht* (gelijk de Hoogduitschers) en *jicht*, *gij* en *jij*, *schaapge*, *schaapke* en *schaapje*, *gonst* en *jonst*, enz. enz. oudtijds schreven, of nog schrijven?

14) Welke vokaalklanken, die wij niet hebben, heeft men nog in de beschaafde uitspraak van andere Duitse talen? Zijn sommige van onze platste volksgeluiden niet elders zeer gangbaar en edel?

15) Hoe staan in het algemeen onze letteren tot die van de met ons vermaagschapte Duitse en andere talen? Welke letterklanken heeft men b. v. in het Hoogduitsch, die wij niet hebben, en omgekeerd? Hebben wij b. v. der Hoogduitscheren *ö*, *ä*? Hebben zij onze *i*, *e*, enz. enz.? Waarin verschillen de Fransche vokalen van de onze? Tusschen welke onzer letteren staat de Engelsche *th* in? Enz. enz. enz.

16) Wanneer wij eens al de vokaalklanken, die wij in onze taal bezigen, b. v. onze hard-lange *e*, onze zacht-korte *e*, enz. enz. nauwkeurig onderscheiden, en ieder van dezelve door een afzonderlijk schrijfteken of letter uitbeelden wilden, hoe veel vokalen of klinkers zouden wij dan wel hebben?

17) Onze beroemde taalkenner LAMBERT HERMANZ. TEN KATE, die vóór ruim eene eeuw bloeide, zegt: „Dewijle wij in klank-

vorming de twee uiterstens, naamlijk de fijnste en grofste vokalen, als *ie* en *oe*, en Consonanten, als *w* en *k*, en wijders alle de duidelijke Tussen-graden in onze Gemeen-landse Dialect in gebruik hebben, en zeer zuiver zonder bijklanken gewoon zijn uit te spreken, zoo is 't geen wonder, dat de Hollanders boven veel andere Volkeren bequaem zijn, om de vreemde talen in hare eigenschap van klank te kunnen leeren; want weinig volk is er, dat zo veel enkele klanken in hare tael laet hooren."

En op eene andere plaats: „De grootste moeite voor ons is van zich te gewennen tot de zakelooze bijklanken, als tand- of lipsissingen en keelrocheligen, die veel andere Volkeren onderworpen zijn, als waer tegen onze zuivre tong-slag ten eenmael strijdig is.

„Dit gebrek van Bijklanken houdt al een opmerkenswaardigen streck; want de Engelsman lispt voor op de tanden; de Volkeren van de Noorder en Westere vaste kust van Europa (daer onder ook wij) spreken vrij en midden uit den mond, dog van ons Nederland af na 't hooge van Duitsland op tot in Oostenrijk toe, ziet men, dat de Dialecten in hardigheid en keel-klank aenwassen: maer verder opgaende vindt men eene Rommeling van lastige Consonant-schikking zonder tusschenkomen van vokalen onder de Volkeren van Slavoenschen Dialect."

Wat valt hierover op te merken? Enz. enz. enz.

18) Wat leert ons de beschouwing van de uitspraak, die wij aan onze letteren geven, en van de wijze, waarop wij uit onze letteren lettergrepen en woorden zamenstellen; anders gezegd: wat leert ons de beschouwing der klanken, die al zoo het meest in onze Nederlandsche woorden voorkomen, ten aanzien van de geschiktheid of ongeschiktheid onzer taal voor de muziek en den zang? In hoe ver b. v. moet hare *zangbaarheid* voor die van het Italiaansch, Fransch, Hoogduitsch, enz. al dan niet achterstaan?

19) Wat valt er omtrent onze letterteekenen of de figuren onzer schrijf- en drukletteren, zoo in onze taal, als in het algemeen, op te merken? Wat is de oorsprong dier figuren? Welke soort van figuren bezigen wij in onze taal? Wat zijn Gothische, wat Latijnsche letters? Enz. enz.

20) Wat kan tot opheldering van sommige der hierboven aangehaalde versregelen uit oud-Hollandsche dichters dienen?

*Iets over de tweeklanken in onze taal, en hunne
betrekking tot den stijl.*

§ 7.

De meeste talen hebben tweeklanken of diphthongen, dat is, versmeltingen van de eene vokaal in de andere in hetzelfde woord. Niet alle echter zijn er evenzeer mede bedeed. Het Grieksch is er rijk in; het Latijn bezigt ze minder; het Fransch telt er verscheiden, als te zien is, b. v. in de woorden: *pièce, amitié, dieu, lion, lui, loin, juin* en soortgelijke, schoon de Fransche diphthongen echter, even als die der Italianen, soms in twee op zich-zelve staande vokalen overgaan. Het Hoogduitsch is er niet arm in, maar moet echter, dunkt mij, voor onze taal in dit stuk onderdoen. Immers, het bezit van verscheidene en daaronder zeer gerekte tweeklanken (ten minste, van die er voor doorgaan) maakt onder de Duitsche talen eene karakteristieke hoedanigheid van het Nederlandsch uit. In de bepaling van het aantal diphthongen of tweeklanken, dat onze taal bezit, zijn onze spraakkunstschrijvers niet eenparig. Sommigen bij voorb. noemen *oe* en *ie* tweeklanken; anderen niet. 't Komt daar van daan, dat men zamengestelden *klank* verward heeft met zamengestelde *figuur*. Indien bij het uitspreken van eenen klank, hoe lang men dit ook aanhoude, de stelling van den mond, en mitsdien ook de klank, onveranderd blijft, dan is die klank enkelvoudig. Wordt daarentegen bij de uitspraak van een' klank aan het einde eene andere mondstelling noodig, dan heeft men eene opvolging van klanken, en alzoo een' tweeklank. Naar dezen regel zijn *oe* en *ie* geen tweeklanken. Hoe lang men ze in de uitspraak aanhoude, men verneemt slechts één geluid, en steeds dezelfde stelling van den mond. Zulks is niet het geval met *au, ai, ei, ij, ou, ui, aau, aai, eeu* en *ooi*, en deze zijn derhalve *tweeklanken*. Wij brengen mede daartoe *ieu* en *oei*, die sommigen voor drieklanken hebben gehouden. Drieklanken bezit onze taal niet; want het kattengeluid *iaau* onder onze taalklanken op te nemen, zoo als enkelen gedaan

hebben, zal alleen dan billijk zijn, als de natuurkreten der overige dieren mede in dat regt deelen. Het verdient onderzoek, in hoe ver onze taal door deze veelvuldige klanken al dan niet in zoetvloeiendheid en zangerigheid boven de met haar verwante talen en tongvallen uitsteke.

Onze diphthongen komen in het volgende, door mij zamengeknutselde *r*-looze rijmpje voor:

*De avond zwijgt van 's hemels bogen, en de dauw dekt beemd en wei;
Lieflijk speelt het suizend koeltje met de bloempjes aan de hei;
Duizend zoete balsemluchtjes waaijen op zijn wiekjes aan;
Lente tooide op nieuws de boomen, mild met bloesemsneeuw belaân;
Hel soms nagebaauwd van de echo, klinkt, ó Philomele, wó stuit!
't Maantje lonkt in 't woud zoo kwijnend, bij dat zoete maatgeluid.
Ach, aanminnig is deze avond van het jeugdig bloeisizoen!
Liefde wijdt hem; kom, Minona! laat ons in het boschje spoên!*

Eenige vragen, in het voorbijgaan te beantwoorden.

1) Waarvoor moet een redenaar, bij de uitspraak onzer klanken, zorgen, inzonderheid ten aanzien der *au*, *ou*, *ie*?

2) Do tweeklank *ai* kwam, even als bij de Hoogduitschers, voorheen niet zelden bij onze schrijvers voor, en zulks in stede van *ei*. Hooft zingt, b. v. van een meisje, dat bijzonder fraai schreef, zeer geestig, maar met eene, thans ons wat zonderling in de ooren klinkende woordenschikking:

*'t Hailighjen, daar ik by zweere,
Schildert met een witte veere,
Nat van gietelijke git,
Uit in het gemaalen wit
Troonytjens van haar gedachten, enz.*

In welke Duitse dialecten treft men dezen tweeklank nog menigvuldige malen aan, en moet men dien bij ons thans als geheel verbannen beschouwen?

3) Waarom is de *ie* bij ons eigenlijk geen tweeklank? Waarom is de *oe* zulks evenmin? Is deze laatste niet meer als een klinker op zich-zelfen, gelijk aan de Hoogduitsche *u*, te beschouwen? Waardoor verschilt de uitspraak onzer *eu* zoo zeer van die der

Hoogduitscheren? Welke klank komt in het Hoogduitsch het naast met ons *ui* overeen? Hoe komen wij aan dien afwijkenden, in andere echt Duitsche talen zoo niet voorkomenden tweeklank? Hoe moet dit *ui* bij ons worden uitgesproken? Hebben wij geen' diphthong *oi* in onze taal? Welke tweeklanken wisselen het meest bij ons af? Enz. enz.

4) Aan welke oud-Duitsche dialect heeft onze taal misschien veel van hare tweeklanken te danken?

5) Wat maakt, met opzigt tot de wijze, waarop wij twee verschillende vokalen na elkander laten volgen en uitspreken, eene karakteristieke hoedanigheid van onze taal en hare naaste zuster, het Hoogduitsch, uit, in vergelijking met de meer zuidelijke talen van Europa?

6) Welken ongemeen zoetvloeienden en zangerigen of zangbaren tweeklank hebben wij in onze taal, dien men in het Hoogduitsch niet aantreft?

7) Hoe vertoonen zich onze tweeklanken bij onze oudste, bepaaldelijk gezegde Nederlandsche schrijvers MAERLANT, MELIS STOKE en anderen?

8) Welke andere tweeklanken, dan die bij ons voorkomen, vindt men nog in de Duitsche talen?

En wat dergelijke vragen meer zijn.

Een woord over de enkele en dubbele vokaalspelling.

§ 8.

Bekend is het, dat onze klinkers nu eens een kort, dan een lang geluid hebben. De *a* is b. v. kort in *dag*, lang in *maag*; de *u* kort in *dus*, lang in *duur*; de *i* kort in *min*, lang in het oude *pine*, thans *pijn* geschreven. De *e* en *o* echter zijn niet alleen lang en kort, maar deze lengte en kortheid zijn daarenboven nog van tweederlei aard, namelijk zacht- en scherplang, zacht- en scherpkort. In *komen* is b. v. de *o* zacht-, in *boomen* scherplang. Als de Heer van *Zuylichem* zingt:

*Onthoudt uw boden niets ten halven nog ten heelen!
Soo veel ghy haer besteeft, leert ghy s' haer meester stelen!*

is hier de *e* in *heelen* scherp-, in *stelen* zachtlang. In *dol*, *vol* is de *o* zacht-, in *tol*, *rol* scherpkort. In *de* is de *e* zacht-, in *wel* scherpkort. Dit onderscheid tusschen de zacht-korte en scherp-korte *e* en *o* is ook in de beschaafde taal zeer goed te hooren; niet zoo gemakkelijk echter het verschil tusschen het zacht- en scherplange der *e* en *o*. Aan weinig redenaren zal het, geloof ik, geschonken zijn, om zonder gemaaktheid eene onderscheidene uitspraak aan den klank der enkele *o* in het zoo even genoemde *komen*, en aan dien der dubbele *o* in het woord *boomen* te geven, en nog minder toehoorders zullen het opmerken. In zóó ver dus ware het niet noodig geweest de zacht- en scherplange *e* en *o* in de tegenwoordige spelling te onderscheiden, en ter aanduiding van het scherp- of hardlange twee, tot die van het zachtlange slechts ééne vokaal te bezigen, gevolgelijk *komen* met ééne, *boomen* met twee *o*'s te schrijven. Men heeft evenwel (en zulks geloof ik niet te onregt) gemeend deze verschillende spelling te moeten aanprijzen, omdat het onderscheid tusschen de zacht- en scherplange *e* en *o* van de oudste tijden aan in onze taal bestaan heeft, en reeds in de vroegste dialekten doorklinkt. Zoo komt het reeds voor in het Meso-Gothisch, den oudsten, ons bij geschrifte bekenden Duitschen tongval, die uit de vierde eeuw na CHRISTUS' geboorte dagteekent.

Onze voortreffelijke TEN KATE heeft zulks ten aanzien van de gemelde dialekt, alsmede ten aanzien van andere oud-Duitsche tongvallen, reeds vóór ruim honderd jaren, door breede vergelijkingslijsten in een helder daglicht gesteld. — Tevens is het in het minste niet te loochenen, dat het onderscheid tusschen de zacht- en scherplange *e* en *o* zich in de platte volkstaal van ons vaderland nog duidelijk door eene geheel verschillende uitspraak hooren doet. Zoo klinkt (om een enkel voorbeeld aan te voeren) in de omstreken van Zutphen de scherplange *e*, met enkele uitzonderingen, op de gewone beschaafde wijze; maar de zachtlange heeft er dikwerf den klank van de Grieksche η , of van de Fransche *e* of *ai* in *être*, *maître*, enz. Op dezelfde wijze krijgt de hardlange *o* veelal de gewone uitspraak, maar de zachtlange die van de

Fransche *o* in *encore*, of meer of min ook die van de *au* in der Engelschen *daughter*, *laughter*, enz. Men kan dit zien in de met eene andere letter gedrukte woorden uit het boven aangehaalde dichtstukje van den heer STARING:

*Kans háwwe van doodjáán, dá's ongelóGEN,
Dáár heb' kogels genogt deur de locht 'eVLOGEN.*

en verder:

„*Miinhaer de Ammeráál!*

Zei de Keunnink: we dient er en torn op te wágen!

Zol dat Dievengespùs van Algiers os plágen,

Now het Franse met Gods hulpe klein is 'emaakt?

Dan waer 't Land úút den RÆGEN in den drup 'eraakt.

Andere dialekten van ons vaderland onderscheiden weêr op andere wijzen de scherp- en zachtlange *e* en *o*. — Genoeg, en om van meer dergelijke redenen hier te zwijgen, het verschil bleef nog altijd te eerwaardig en was te zeer in het oog loopend, dan dat men niet zoude geoordeeld hebben het in de spelling te moeten eerbiedigen. Dit heeft zeker niet kunnen geschieden, dan ten koste eener meerdere gemakkelijheid en eenvoudigheid, die anders in ons orthographisch stelsel geheerscht zouden hebben. Bij het missen echter hiervan, trooste men zich met de gedachte, dat thans ook in onze schrijftaal regt wedervaren is aan eene eeuwenheugende eigenaardigheid onzer taal; terwijl een inlander in allen gevalle zich de onderscheidene spelling der zacht- en hardlange *e* en *o* spoedig eigen maakt. Vreemdelingen kunnen hier met hunne gispingen wel te huis blijven. Hunne spelling levert nog wel andere mocijelikheden op, dan de onze.

§ 9.

Zoowel, als men van de oudste tijden af de hard- en zachtlange *e* en *o* met een' onderscheidenen klank heeft uitgesproken, heeft men zulks ook gedaan ten aanzien der *i* of dubbele *i*, in tegenoverstelling van den tweeklank *ei*. Dit

verschil van uitspraak heerscht ook nog in de platte volkstaal op een aantal plaatsen, schoon het in de beschaafde spraak eens redenaars weinig meer hoorbaar zij, en *mijne, zijne* enz. nagenoeg klinken, als *meine, seine*, zoo als de Hoogduitschers deze woorden, met een flauw bijmaakje echter van *ai*, schrijven en uitspreken. Maar hunne en onze voorouders schreven doorgaans *mine, sine, vive, stiven* enz. enz. En zoo vindt men het nog in veel dialekten; onder anderen door geheel Gelderland:

Reg' zo, oe Hoogheid! ze' de Ammerdál: veùlle VIVEN
En zessen, met zúk volk, help' ze máár STIVEN
In eur kwáá nukken;

luit het daarom te regt in het reeds meermalen aangehaalde vers van den geestigen STARING. — In sommige streken van de eigenlijke provincie Holland schijnt het onderscheid tusschen *ei* en *ij* minder hoorbaar te zijn; weshalve dan ook schrijvers uit dien hoek zich het ligtst hier in de spelling vergissen (*). — Het zij echter hiermede, hoe het wil, 't eenparige gebruik en de voorgang des vroegeren tijds vorderen, dat men, ten minste in de spelling, het gezegde onderscheid niet uit het oog verlieze, en, voor zoo ver men zulks niet reeds aan zijne eigene volksdialekt toetsen kunne, zich die regels eigen make, welke hieromtrent in onze nieuwere spraakkunsten gegeven zijn.

Zelfs ons rijm eerbiedigt overal het onderscheid tusschen *ij* en *ei*. Hoewel de bekwame dichters H. A. MELJER en SCHIMMEL de vrijheid namen regels als de volgende in hunne gedichten in te vlechten, de eerste in zijnen *Boekaniër*:

De vreugd verhelderde ieders zinnen,
't Geluk trad menig woning binnen,
En schaterde door bosch en hei;

(*) Gelijk ook een Amsterdamsch redenaar b. v. dit onderscheid minder in zijne uitspraak zal doen hooren, dan een Groningsch.

*Maar ging met neêrgeslagen oogen,
En rassche schreden, onbewogen,
Vrouw Aleids deur voorbij.*

de andere in zijne *Verspreide Gedichten*:

*Van zijn Guurt voor eeuwig scheiden!
Werken kon hij, armoê lijden,
Maar dan mét, en dan vóór haar!*

mag men zeggen, dat zulks tot de uitzonderingen behoort, en dat onze voorname dichters eenstemmig zijn in het verwerpen van het genoemde rijm. — Zonderling is deze strenge kieskeurigheid hierin, daar zij zich in andere opzigten niet ontzien, en ook, krachtens het gebruik, niet behoeven te ontzien, om *ontfermen* met *erbarmen*, *hart* met *werd*, *bosch* met *dos*, ja zelfs *trotsch* met *los*, enz. enz. in eene rijmverbinding te doen treden. Ook heeft men geene zwaarigheid gemaakt, dergelijke rijmhuwelijken tusschen de hard- en zachtlange *e* en *o* te sluiten (*).

Het eene en andere meer, dat betrekking heeft tot de enkele en dubbele vokaalspelling, tot die van *ei* en *ij*, en tot de tegenwoordige spelling in het algemeen, gaan wij hier, als genoegzaam bekend, met stilzwijgen voorbij. Jonge lieden, des nog behoevende, kunnen zich hier de volgende vragen uit de schriften van de heeren SIEGENBEEK, WEILAND en anderen beantwoorden:

- 1) Welke is de algemeene regel ten aanzien der tegenwoordige spelling, voor zoo ver een klinker op een' consonant of medeklinker stuit, en echter een' langen klank moet uitdrukken?
- 2) Op welke verschillende wijzen poogde men oudtijds den langen klank eener vokaal aan te duiden?
- 3) Wat heeft men voor bewijzen aangevoerd voor de stelling, dat men ten allen tijde, als de vokaal slechts lang was, de vokaal moest verdubbelen?

(*) *Stelen* rijmt b. v. zeer goed op *deelen*, *komen* op *boomen*, enz.

4) Welke algemeene regels kan men voor het schrijven met de hard- of zachtlange *e* en *o* opgeven? Wanneer komt b. v. in de meeste gevallen de hardlange, wanneer de zachtlange *o* te pas? Wanneer moet men *ei*, wanneer *ij* schrijven?

5) Waarom schrijft men tegenwoordig *trouw*, *berouw*, *vrouw*, *leeuw*, enz. enz., en niet, gelijk oudtijds, *trou*, *vrou*, *leeu*? In 't rijmpje bij CATS luidt het, b. v.:

*Een peert, een sweet, een lieve vrou
Leent niemant uyt als met berou.*

En zoo spreken de Hoogduitschers nog van *treu*, *frau*, *leu* (hetzelfde als hun *löwe*). — Vordert de tegenwoordige spelling *boeijen*, *vleijen* of *boeien*, *vleien*; *bloessem* of *bloesem*; *lagchen* of *lachen*; *vischen* of *vischen*; het Hoogduitsche krachtige en mannelijke *fonkelen* (gelijk *flikkeren*, *flonkeren*, *fluks*), dan wel het etymologisch naauwkeuriger *vonkelen*; *christenen* of *kristenen*; *philosooph* of *filosoof*, enz. enz.?

Wanneer moet de *t* in sommige woorden ingelascht worden, wanneer de *e*? en wat honderd dergelijke kleinigheden meer zijn, waarin eene eenparige spelling verkieslijk is, ofschoon men over die spelling-zelve lang twisten kunne.

Ten slotte zal geen onpartijdige, hoe hij ook over het tegenwoordig aangenomen stelsel van spelling denken moge, loochenen, dat hetzelfde aan het verder uitkramen van eene geweldige hoeveelheid waanwijsheid zeer gelukkig paal en perk heeft gesteld, en aan een aantal onoordeelkundige verbeteringen den bodem ingeslagen. Voorheen moest de onkundige, zoowel als de kundige, zich een eigen stelsel van spelling vormen, daar er geene algemeen vastgestelde regels voorhanden waren, waarnaar hij zich konde rigten. Zoo begonnen velen, zonder eenige oudheidkundige of etymologische kennis te bezitten, oppervlakkig over het eene en andere na te denken en te gelijker tijd aan een eigendunkelijk hervormen en verbeteren onzer taal doldriftig de hand te slaan. Dit is nu elks zaak niet, gelijk VOLLENHOVE in de zeventiende eeuw reeds zong:

*'t Hervormen van de taal, daar menig geest in dut,
Is ieder even na, maar elk niet even nut;
Taalmeesters vindt men, die gebreken, waardt te last'ren,
Met feilen bet'ren, die de taal noy meer verbast'ren.*

Daarenboven worden de voorschriften der tegenwoordige spelling aan geen vrij man opgedrongen. Men ga, zulks verkiezende, zijn' eigen' gang, maar beproeve eerst zijne bevoegdheid hier toe, en zorg, niet geheel en al van den grooten weg af en in allerlei doornen en braamstruiken verward te raken. Het zijn niet allen BILDERDIJKEN, die de thans algemeen betreden heerbaan verlaten willen, om op andere paden het doel der spelling te bereiken. Dit houde men ook wel in het oog, dat geene spelling, van wien zij ook komen moge, ooit in staat zal zijn, om den juisten klank, dien men door haar uit wil drukken, volkomen duidelijk te maken, en dat een vreemdeling, zonder mondelijk onderrigt, even ligt b. v. het Bilderdijksche *boeien*, als het Siegenbeeksche *boeijen* verkeerd uit zal spreken. Het komt mij, onder verbetering, voor, dat men in iedere algemeen aangenomene en niet volslagen ongerijmde spelling tamelijk wel berusten kan, wanneer men slechts zorgt, dat de jeugd in de regte uitspraak der woorden goed worde geoefend, en men haar leere, dat men b. v. even min (hoe nu het woord ook gespeld worde) *boei-ën* moet zeggen als *boei-jen*, tot welk eerste de spelling van *boeien*, en tot het andere die van *boeijen* een' onkundige aanleiding zou kunnen geven. Een woordenboek van uitspraak, op die onzer beschaafde reddenaren gegrond, zoude uit dien hoofde zeer nuttig zijn.

Eenige aanmerkingen over de woordafleidkunde of etymologie in onze taal, en over hetgeen tot den stijl in dezen betrekking heeft ().*

§ 10.

Uit de talloze vereenigingen der verschillende letterklanken, van welke in de vorige paragrafen ter loops gesproken is, zijn de lettergrepen en woorden in onze taal zamengesteld. Het nasporen van den oorsprong dier woorden en van de verwantschap, welke zij, zoo onder elkander in onze taal, als

(*) Wij spreken hier nu van de etymologie in haar' engeren zin, en niet in dien algemeenen, waarin zij tegen de orthographie, syntaxis en prosodie wordt overgesteld, en als zoodanig een der hoofddeelen van de spraakkunst of grammatica uitmaakt.

met de woorden van andere spraken hebben of hebben kunnen, maakt het onderwerp der wetenschap uit, woordafleidingkunde, woordvorsching of etymologie genaamd. Niet ongepast zal het zijn, over dit belangrijk stuk hier het eene en andere aan te stippen.

§ 11.

De Nederlandsche woorden zijn, in hunne onderlinge betrekking, of stamwoorden en eenvoudige (*vocabula primitiva et simplicia*), of afgeleide en zamengestelde woorden (*vocabula derivata et composita*). Stamwoorden zijn de zoodanige, van welke andere afstammen of voortspruiten, en die dus, gelijk WACHTER zegt, bij de berekening der woordgeslachten voor de eerste moeten worden gehouden, niet, wijl ook zij niet soms tot een nog eenvoudiger primitief zouden kunnen teruggebracht worden; maar wijl deze hoogere afstamming dan dikwerf meer donker en onzeker is, en men hen ten minste als de duidelijk te onderkennen stamvaders der uit hen voortgesprotene *derivata* beschouwen moet. Dus zijn in de volgende dichtregels van BRANDT op een' penning met het borstbeeld van HUIG DE GROOT:

*De fenix van het vaderlant,
Het Delfs orakel, 't groot verstant,
Het licht, dat de aarde alom bescheen,
DE GROOT vertoont zich hier in 't kleen.*

de meeste oorspronkelijke Nederlandsche woorden in een zeker opzigt stamwoorden, behalve namelijk *verstand*, *bescheen* en *vertoont*, welke afgeleid zijn van van de *primitiva stand*, *schijnen* en *toon*, en uitgenomen *vaderland* en *alom*, welke zamengestelde woorden zijn.

Met dat al, als men nog wat verder opklimt, is ook het woord *stand* weêr als eene afleiding van het werkwoord *staan* te beschouwen, doch te dezen aanzien is de derivatie al weêr niet zoo in het oog loopend.

Hierin verschilt een zamengesteld van een afgeleid woord, dat het eerste uit de vereeniging van twee afzonderlijke, duidelijk te onderkennen en elk op zich-zelf nog gangbare woorden is voortgesproten, terwijl een *derivatum* ontstaat door met een primitief zekere voor- of achtervoegsels (praefixen of suffixen) te verbinden, die niet, ten minste tegenwoordig niet meer, als afzonderlijke woorden gebruikt worden. Tegen de *composita* staan dus de *simplicia*, tegen de *primitiva* de *derivata* of *derivativa* over. *Berg* is een primitief, *ge-berg-te* is een derivaat. *Looper* is een *simplex* of eenvoudig woord, schoon geen primitief; want het stamt af van de lettergreep *loop*; achter welke de uitgang *er* gevoegd is, maar *hardlooper* is een *compositum* of zamengesteld woord. Immers het is uit twee, elk op zich-zelf staande en bruikbare woorden, *looper* en *hard* namelijk, gesmeed. Dikwerf echter verstaat men door *primitiva* en *simplicia* hetzelfde, omdat *primitiva* altijd *simplicia* zijn, schoon niet omgekeerd.

§ 12.

In de stamwoorden of *primitiva* (en zoo ook in de overige) moet men soms nog weêr onderscheid maken tusschen datgene, hetwelk het eigenlijk gezegde ligchaam des woords uitmaakt, en dat men ook wel eens het zakelijke deel of den wortel van hetzelfde noemt; en tusschen dat, hetwelk men blootelijk als buigingsdeel of *particula flexionis* moet aanzien, dat is, als de toevoeging van ééne of meer letters, dienende, om of de declinatie, of de zoogenaamde comparatie, of de conjugatie van een woord aan te duiden. Zoo zijn b. v. in het volgende oud-Hollandsche bijschrift van BRANDT op den voortreffelijken DIRK VOLKERTSZOON KOORNHERT, die in den tijd der Spaansche beroerten een ijverig voorstander van de vrijheid des geloofs, maar tevens van verdraagzaamheid was:

*Toen 't grote pausdom door een kleiner pausdom viel,
Zogt gy de ware kerk en vryheid in uw ziel;
Twee pesten hebt gy met uw pen terug gedreven,
Het noodlot van KALVYN, den mutsaart van GENEVEN.*

onder anderen ook de woorden *kleener* en *pesten* primitieven, maar in die primitieven maken de lettergrepen *kleen* en *pest* het ware wezen des woords uit, terwijl de sylben *er* en *en* buigingsdeelen zijn, waarmede in het eerste woord de comparatie, en in het tweede de declinatie van het meervoud wordt aangewezen. Van 's gelijken strekt in het woord *loopen*, dat men, voor zoo ver het ten minste tegen *verloopen* overstaat, als een *primitivum* beschouwen kan, de lettergreep *en* tot kenteeken van de onbepaalde wijze of den *infinitivus*, en dus tot kenteekenen eener zekere wijziging, die het woord door de conjugatie ondergaat; even als in *loop-ende* dit *ende* het *participium* of deelwoord beteekent. Dit eene en andere zij gezegd, opdat men dergelijke buigingsdeelen (*particulae flexionis*) met de eigenlijk gezegde voor- en achtervoegsels, ter derivatie dienende, niet verwarre.

Voor het overige volgt uit het aangemerkte, dat soms in één woord drie, ja vier geheel afzonderlijke deelen te onderscheiden vallen, namelijk het ligchaam des woords-zelven, ook wel het zakelijke deel of ook wel de wortel genoemd, het buigingsdeel, en het voor- of achtervoegsel of de terminatie. — Alle vier deze deelen heeft men, bij voorbeeld, in het woord *be-scheid-en-heid* (*), voor hetwelk men zelfs nog een tweede voorvoegsel zoude kunnen plaatsens, *on-be-scheid-en-heid*.

§ 13.

Wij gaven te kennen, dat in de primitieven, dat is stam- of wortelwoorden, zeer wel nog een dieper, algemeener wortel schuilen konde, maar dat zulk eene hoogere afstamming donker en onzeker was. In de volgende fraaije spreuk, door

(*) *Be* is namelijk voorvoegseltje van afleiding; *scheid* is het wortel- of zakelijke deel van het werkwoord *scheiden*; *en* is een buigingsdeel, hier nu tot kenteekenen van het voorleden deelwoord of *participium* strekkende (want *bescheiden* is oorspronkelijk een deelwoord) en *heid* eindelijk is een achtervoegsel van afleiding. De grondslag van het geheele woord ligt dus in de lettergreep *scheid*.

BILDERDIJK uit den Rozengaard van een' Perzisch' dichter in den Hollandschen tuin overgeplant:

*Al wraakt de Nachtwil 't licht, dat doet de Zon geen hinder;
De lof of smaad maakt geen verdienste meer of minder.*

is *licht* in een' zekeren zin een stamwoord, uit hetwelk *verlichten*, *toelichten* enz. voortspruiten; maar in het gezegde *licht* is misschien een algemeene wortel of een algemeen *thema* van *li*, *lu*, *lo* enz. besloten, hetwelk in een aantal talen iets blinkends, schitterends, wits, vurigs, glimmends, schijnt aan te duiden. Zoo vertoont het zich toch in de Latijnsche, Grieksche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche woorden, *luceo*, *lux*, *lumen*, *λευκός*, *luire*, *lumière*, *light*, *licht*, *lohe*, en in hoe veel andere niet. Indiervoege dringt men met zijne beschouwingen tot den eersten oorsprong der taal door en daalt in diepten neêr, uit welke schatten van kennis en wetenschap zijn op te delven; maar waarin men tevens, zoo koele bedaardheid, wijsgeerig verstand en grondige taalkennis ons met hunne fakkels niet voorlichten, gevaar loopt, om in allerlei kronkelgangen te verdwalen, en nutteloos steengruis, in stede van kostbaar erts, naar boven te brengen. — Elke dwaas kan etymologiseren. Elke dwaas tevens kan de etymologie belagchen. De verstandige zal in het gezelschap der grootste mannen van vroeger en later tijd stil zijn' weg gaan, en met beide zotten evenzeer den draak steken. — Voor het overige bieden zich een aantal der gewigtigste vragen hier ter beantwoording aan: b. v. is de taal in het algemeen van mensche-lijken, dan wel van goddelijken oorsprong; welke is de oudste taal, of moet men de oudste en oorspronkelijke taal eenigermate in de grondklanken van alle talen zoeken? Zijn de woorden willekeurige of onwillekeurige teekenen der denkbeelden? Op welken grondslag rust de geheele vorming der woorden? In hoe ver zijn zij uitdrukkingen van geluiden en natuurkreten, of zoogenaamde *onomatopoioumena*, dat is, klanknabootsingen; in hoe ver beelden zij den vorm onzer spraakwerktuigen af? Welke woorden hebben aan toevalligheden

hunnen oorsprong te danken? Waardoor wordt de gedaante der woorden zoo verschillend gewijzigd in de verschillende talen? Wat moet men als het oudste taal- of rededeel beschouwen, enz. enz. enz.?

Ten aanzien der laatste vraag zij hier nog kortelijk aangestipt, dat men, gelijk TEN KATE, GRIMM, BILDERDIJK en anderen aanmerken, de *verba* of werkwoorden vermoedelijk voor de oudste taaldeelen te houden hebbe, zoodat elk *substantivum* altijd op een, hetzij dan wezenlijk nog in de taal bestaand, hetzij denkbeeldig *verbum* ons terugwijst.

§ 14.

De bovengemelde beschouwing van den oorsprong en de afleiding onzer primitieven en van de woorden onzer taal in het algemeen heeft, in meer dan één opzigt, hare zeer aangename zijde. Inzonderheid kan zij ook strekken, om ons de gepastheid en natuurlijkheid van een aantal benamingen te doen kennen.

Waarvan b. v. draagt de *mol* zijn' naam? Van zijn wroeten in het *mul* of *mol* (Engelsch *mould*), dat is, zand, aarde, stof, gelijk wij nog *moude*, *molde*, *turfmul*, *mullig* enz. hebben. *Mol* is dus (zoo als FRANCISCUS JUNIUS en anderen ons leeren) zoo veel als *modier*, dat is, *aardedier*, dier, dat het aardrijk doorwoelt en opwerpt, nageaapt door vele menschen, gelijk vader CATS zingt:

*Wat lust het menig mensch met handen en met voeten
Hier in dit aerden hol, gelijk een mol, te wroeten!
Het gaet hem, als het fret, hy woelt zijn leven lang,
En siet, ey lieve siet, een ander heeft den vang.
De loon van zijn gewoel en van zijn angstig slaven
Is maer een oude slet, om in te zijn begraven.
Ryst hooger, weerde ziel, en vry al verder! — siet,
Dat u gelukkig maekt is hier beneden niet!*

Dit rijmpje des braven mans in het voorbijgaan! — Daarom

heet, volgens JUNIUS, een mol in het oud-Hollandsch *molwerp*, d. i. *aardopwerper*. Dat de Hoogduitschers nog tot op den huidigen dag hem *maulwurf* noemen, weet iedereen.

Zoo is *slang* denkelijk zoo veel als *slingerdier* van het Hoogduitsch werkwoord *schlingen*, *schlang* of *schlung*, *geschlungen*, waarvan ons afgeleide *slingeren*. — *Snep*, gelijk WACHTER reeds opmerkt, is *neb-* of *snebbevogel*, naar heur' langen bek; weshalve de Italianen haar, met hunnen vergrootenden uitgang *one*, *becassone*, dat is *groot-* of *langbek*, noemen. — *Snoek* is misschien *snakvisch*, naar zijn snakkend of snokkend geluid. De Hoogduitschers noemen hem *hecht* of *heft*, denkelijk naar het vasthechten of vastklemmen aan zijne prooi; de Engelschen *pike* van hun werkwoord (*to*) *pick*, of (*to*) *pique*, in het Fransch *piquer*, bij ons *pikken* of *steken*; zinspelende misschien op het puntige zijner tanden. Om dezelfde reden kan hij in het Fransch *brochet* heeten, daar *brocher*, *embrocher*, in die taal *steken*, *doorrijgen*, en *broche* een *spit* beteekent. Zoo is ook (*to*) *broach* in het Engelsch *steken*, *opsteken*, b. v. een vat, enz. enz. enz.

§ 15.

Afgeleide woorden of *derivata*, voor zoo ver zij zich nu duidelijk als zoodanig vertoonen, en niet, gelijk b. v. de substantieven *loop*, *band* enz., *zonder toevoegsel* regtstreeks uit het *verbum* of zijn zakelijk deel zelf bestaan, worden aan hunne *primitiva* gevormd door middel van vóór- of achtervoegsels, die wij aan het primitief hechten. — Een rijmpje, door den Heer van *Zuylichem* uit het Spaansch vertaald, en in zinn overeenkomende met het Fransche: *mieux vaut le moineau dans la main que l'oie qui vole*, luidt:

Een arend in de vlugt hoogh boven 't land
Is min waerd, als een muschken in de hand.

Hier is onder anderen het woord *land* in meerder of minder mate een primitief of stamwoord. Voeg ik nu achter hetzelfde

den uitgang *schap*, dan ontstaat het afgeleide *landschap*, even als van *vriend vriendschap* (*), van *maat maatschap*, en daarvan weêr met toevoeging van nog een' tweeden uitgang, dien van *ij* namelijk, *maat-schap-ij*, duidelijkheidshalve met twee *p* geschreven: *maatschappij*. — Zoo is *muschken* een derivaat van *musch* of *mosch*, achter hetwelk de verkleinende uitgang *ke* of *ken* gevoegd is, even als zulks plaats heeft in *kindke*, (Hoogd. *kindchen*, *kindlein*) welluidendheidshalve *kindeke* of *kindje* geschreven, en in meer soortgelijke woorden. — Van *waard* ontstaat aldus, met voorvoeging van *on*, *onwaard*, enz. enz.

§ 16.

Dergelijke vóór- en achtervoegsels zijn meer of min duidelijk, naarmate zij zich meer of min gemakkelijk van het ware of schijnbare primitief, met hetwelk zij vereenigd zijn, laten scheiden. Soms zijn zij zoodanig met zulk een stamwoord ineenegroeid, dat het ontstane *derivatum* bijna geen *derivatum* schijnt. De zoo evengemelde HUYGENS zingt, wederom naar het Spaansch:

Laet ons niet fier op vaer of grootevaer of oom zijn!
De rechten adel is, soo wy maar selver vroom zijn.

Wanneer ik hier achter het woord *adel* het achtervoegsel *dom* plaats, krijg ik het afgeleide *adeldom*, waarin iedereen allergemakkelijkst den uitgang *dom* van deszelfs stamwoord *adel* afscheiden kan, even als in *rijkdom*, *ouderdom*, enz. Maar

(*) Men houde hier al weêr in het oog, dat, schoon *vriend*, in betrekking tot *vriendschap*, een stamwoord te noemen zij, dit stamwoord echter voor scherper oogen zich weêr als een derivaat vertoont van het werkwoord *vriën*, thans *vrijen*, in den zin van *minnen*, *liefkozen*, zijde *vriend* zoo veel als het *participium vriend*, d. i. de minnende.

bloesem is ook een *derivatum*, gevormd met behulp van den uitgang *sem*, welke met dien van *em* van eenerlei aard is. Hier nu is de uitgang niet zoo gemakkelijk van het primitief te onderkennen. Immers de syllabe *bloe* levert geen verstaanbaar woord op, zoo lang men niet weet, dat het zoo veel is als *bloei*, het zakelijke deel van het werkwoord *bloeyen*. Met dat al, men ontdekt dit schielijk. Wie zal echter vele andere woorden tot hunne juiste primitieven brengen?

§ 17.

Even als men in het Latijn, b. v. de partikeltjes *in*, *dis*, *re*, *com*, en soortgelijke voorzetselen meer voor stamwoorden of die er voor doorgaan plaatst, en door middel derzelve afgeleide woorden vormt (b. v. van *felix*, *jungo*, *facio*, *pono*; *infelix*, *disjungo*, *reficio*, *compono* enz. enz.); zoo hebben wij de woordjes *be*, *ge*, *ver*, *ont*, *her*, *on*, enz., die men in een' zekeren zin voorzetsels kan noemen, en ook werkelijk onafscheidbare voorzetsels genoemd heeft. Met onze echte, ware voorzetsels of praepositieën, als b. v. *aan*, *om*, *in*, *door*, moet men evenwel ze niet verwarren; want deze laatste kunnen op zich-zelf staande gebezigd worden, terwijl de woordjes, van welke wij hier spreken, slechts in vereeniging met andere woorden dienen, en alleen staande, tegenwoordig noch betekenis, noch kracht zouden hebben. Bij primitieven gevoegd, hebben zij dit wel degelijk, het eene echter meer, het andere minder. HELMERS zingt:

*Mijn zoon, zoo ge eenmaal zwerft in vergelegen oorden,
Daar hoort een onverlaat, die, bassend uit zijn niet,
Op Hollands grootheid schimpt, op ons zijn zwadder schiet,
Uw ziel zij op den worm niet straks in toorn ontstoken;
Noem slechts DE RUITERS naam, en Neerland is gewroken!*

In deze verzen geeft het voorvoegsel *on* (waarvoor men, als werkelijke praepositie, ook bij vroegere schrijvers *an*, *ane*, *oon*, hetzelfde als der Hoogduitscheren *ohne*, aantreft) eene

ontkennende kracht aan het woord *verlaat* (*). *Ont*, bij *steken* gevoegd, drukt hier een beginsel of aanvang uit, gelijk het in andere woorden weder andere beteekenissen heeft. *Ge* is in *gewroken* blootelijk een kenmerk van het deelwoord of *participium*; terwijl over het algemeen dit voorvoegsel, ook als het vóór het geheele werkwoord geplaatst, en niet, gelijk hier, vóór het deelwoord, als zoogenaamd augment, gebruikt wordt, weinig verandering aan de primitieven bijzet, weshalve het ook onverschillig soms gebezigd wordt, soms weggelaten. Men herinnere zich *wennen* en *gewennen*, *lukken* en *gelukken*, enz. enz. *Be* heeft meer nadruk. . . . Maar het bestek van dit handboek verbiedt over dit eene en andere in verdere uitweidingen te treden.

Sommige taalkenners, voor het overige, zien in al de gemelde voorvoegselen eer partikelen van zamenstelling, dan van afleiding. En dit is in zeker opzigt niet ongegrond. Duidelijkheidshalve echter beperken wij in dit handboek de zamenstelling *over het algemeen* tot de vereeniging van twee of meer duidelijke, ook elk afzonderlijk nog gebruikt wordende woorden, b. v. *groot-moedig*, *zonne-straal*, *aan-komst*. Dit nu zijn de hier gemelde voorvoegselen niet.

§ 18.

De voorvoegselen, van welke in de vorige § § gesproken is, zijn van de woorden, waarmede men ze vereenigt, gemakkelijk te onderscheiden. Iedereen ziet, dat *ge-denken*, *begrijpen*, *ver-hooren*, *ont-hoofden*, *on-kundig*, *her-eenen*, *ervaren*, enz. van *denken*, *grijpen*, *hooren*, *hoofden*, *kundig*, *eeenen* (van *één*) en *varen*, door toedoen der voorvoegsels *ge*, *be*, enz. afstammen; maar er zijn ook afgeleide woorden, waarin het

(*) Indien, wel te verstaan, die afleiding de ware is, volgens welke *onverlaat* zooveel zegt als *zonder trouw*. Anderen toch, en naar 't schijnt met niet minder grond, zien 't woord aan als eene uitrekking van het oude *on-vlaat*, d. i. *on-rein*, *on-zuiver*, in 't Hoogd. *Unflath*.

afleidings-voorvoegsel minder zichtbaar is, daar het slechts uit ééne of een paar letters bestaat. Dit is b. v. het geval met sommige *derivata*, die door voorvoeging der letters *b, p, f, g, h, k, i, n, q, s, sch, st, t, v, w, z* enz. gevormd zijn, en waarvan men de stamwoorden of in het Nederlandsch-zelf, of in de met ons verwante talen vinden kan. Van *nikken* b. v. ontstaat het derivaat *k-nikken*; van *nijpen*, *k-nijpen*; van het Hoogduitsche *nagen*, ons *k-nagen*; van het Engelsche (*to nip*, ons *k-nippen*, enz. enz., gelijk op diezelfde wijze van ons oud *nien* of *nigen*, waarvoor wij thans *nijgen* zeggen, het woord *k-nie* afstamt, dat is dat gedeelte van het been, waar hetzelfde zich buigt of knikt. *Nek*, bij de Hoogduitschers *nacken*, en ook soms *genick*, is zoo insgelijks het buig- of kniklid aan hals en hoofd. — *Glijden* is dus uit *ge-lijden*, van het oude *lijden* of *liden*, dat is, zich bewegen of gaan, afgestamd. *Gloeijen* is, zoo als overbekend is, van het verouderde *loeijen*, *loiën*, dat is, branden, blaken, welk *loeien* in verband staat met het Hoogduitsche *lohe*, dat is, eene opbruisende vlam; met ons oud *loog*, *laug*, hetzelfde als het gemelde *lohe* beteekenende; met ons *laaijen*, in den zin van vlammen, waarvan *lichter laaije*, dat is, met eene heldere *laaijing* of vlam, enz. Zoo is *wreken*, met voorvoeging der *w*, een derivaat van *rechen* of *rekken*, Hoogduitsch *rächen*; gebruikende men in die taal *rache*, als wij, naar ons taaleigen, waarin de Hoogduitsche *ch* meestal in *k* overgaat, *wraak* zeggen. Zoo zeggen de Hoogduitschers toch *sprache*, wij *spraak*; zij *nachen*, wij *aak*; zij *krach*, wij *kraak*; zij *machen*, wij *maken*, enz. Maar dit weet een ieder. Een aantal soortgelijke voorbeelden laten zich ook van andere *derivata*, door de voorvoeging van eene enkele letter gevormd wordende, aanvoeren, en men kan aldus de verwantschap van ontelbare woorden in onze taal met Engelsche, Hoogduitsche, Deensche, Zweedsche, enz. in één oogenblik in het helderste daglicht stellen. Wil men voor het overige vele van dergelijke woorden, als waarvan hier gesproken is, niet zoo zeer *derivata*, dan wel eenigzins anders uitgesprokene *primitiva* noemen, zulks mag mijnentwege geschieden. Men behoeft er

dan b. v. niet over te strijden, of ons *strot*, dan wel der Engelschen *throat* (spreek schier uit als *trot*), hetzelfde be- teekenende, ouder zij; ons *jong*, of der Denen *ung*, (die op soortgelijke wijze in honderden woorden de beginletter weg- laten); ons *adder*, dan wel der Hoogduitschen *natter*; ons *aak* (*schuit*), dan wel hun *nachen*, enz. enz.

§ 19.

Het gezegde moge voor dit handboek genoeg zijn van onze voorvoegselen van afleiding. — Wat de achtervoegselen be- treft, men kan ze met onzen waarlijk voortreffelijken TEN KATE in drie klassen verdeelen, namelijk in *zachtstaartige*, *onzacht- staartige*, en *volopklemstaartige* uitgangen. De reden dezer be- namingen moet men zoeken in den meerderen of minderen nadruk, in den meerderen of minderen klemtoon, welke hun in de uitspraak ten deel valt. CATS zingt:

*Als kock en bottelier lest eens te samen keven,
Doen hoorde ik, onder wien de boter was gebleven.*

Hier is de uitgang *ier* in *bottel-ier* een volopklemstaartige uit- gang, wyl de klemtoon of accent geheel en al op denzelfden, en dus geheel en al op het einde of den staart van het woord, valt. — Maar wanneer dezelfde CATS zingt:

*Wanneer de sleutel is van goud,
Waer is er dan een slot, dat hout?*

Dan hebben wij in den uitgang *l* of *el* in *sleutel* (van *sluiten*) een zachtstaartig achtervoegsel. Immers hier valt de klemtoon op het zakelijke deel *sleut*, *sluit*. En zoo is in het rijmpje van dienzelfden echten volksdichter (gelijk zeker Hoogduit- scher hem noemt):

*Wijsheit in mans, gedult in vrouwen,
Dat kan het huis in ruste houwen.*

het achtervoegsel *heit* in *wijs-heit* noch geheel zachtstaartig, noch volopklemstaartig, weshalve men het in de klasse der uitgangen, tusschen deze beide in liggende, brengen moet.

§ 20.

In de klasse der zachtstaartige achtervoegsels rangschikke men de uitgangen *er*, b. v. in *hoor-er*; *ster* in *loop-ster*, *naai-ster*; *de* en *te* (ingekort *d* en *t*) in *lief-de*, *groot-te*; *el* of *l* in *vleug-el*; *em*, bij inkrimping *m*, in *adem*, gelijk mede *sem* b. v. in *bloe-sem*; *sel* in *bak-sel*, *kook-sel*, *voedsel*; *ste*, bij inkrimping *st*, in *dien-st*, *gun-st*; *se* in *meester-se* (d. i. meestersvrouw of meesteres, in Groningen *meesters-ke* genoemd); *uwe*, bij inkrimping *uw* of *we*, of *ve*, of *f*, b. v. *geel-uwe* (geelziekte), *schad-uw*; *je*, *ke*, *tje*, *lijn*, in *meis-je*, *schaap-ke*, *maagde-lijn*, enz.; *isch* en *ig*, bij inkrimping *sche*, of *se* of *s* voor het eerste, *g* voor 't laatste, b. v. in *aard-sch* (Hoogduitsch *ird-isch*), *hemel-sch*, *men-sch* (van *man*), oudtijds *menn-isch*, *menn-isko*; — *gunst-ig*, *genad-ig*, *zor-g*; *en*, bij inkrimping *n*, b. v. in *goud-en*, *marmar-en*, *door-n*; *tig* b. v. in *der-tig*, *veer-tig*; *lf*, zamengetrokken uit *lif*, in *elf*, *twaalf*, hetwelk vermoedelijk staat voor *één-lif*, *twa-* of *twee-lif*, dat is, één, gebleven (van het oude *lieven*, ons *blijven*) over de tien, twee over de tien. (*). — En zoo zou men, op het voetspoor van GRIMM, nog dieper tot de wortelen der taal doordringende, meer andere letteren en lettergrepen, die tot afleiding dienen, kunnen opnoemen, waarvan wij ons echter hier onthouden, daar dit tot te fijne uitpluizingen voor jonge lieden leiden zou; terwijl het daarenboven soms zeer moeilijk is te bepalen, of men deze of gene letter of lettergreep als tot den wortel des woords behoorende, dan wel als een middel van afleiding beschouwen moet.

De uitgangen voor het overige, hier vermeld, laten zich in hunnen oorsprong, kracht en beteekenis vrij naauwkeurig ont-

(*) Nog een paar andere uitgangen, bij TEN KATE vermeld, schijnen mij deels in de bovenstaande reeds opgesloten, deels buitingsdeelen van werkwoorden, b. v. *and*, in *heil-and*, *vij-and* enz.

wikkelen, gelijk, tot eer van ons vaderland, onze allerverdienstelijkste TEN KATE, vóór ver over de honderd jaren, in dezen reeds ijverig werkzaam is geweest, door anderen bij ons hierin later gevolgd, met name ook in onze dagen door den heer BILDERDIJK, die over sommige van de hier opgenoemde of nog op te noemen achtervoegselen nieuw licht gepoogd heeft te verspreiden.

Het eng bestek van dit handboek verbiedt ons echter in eene nadere opgave van de slotsommen der nasporingen van de gezegde mannen en van die van buitenlandsche geleerden te treden. Enkele der opgenoemde achtervoegselen zullen ons in het vervolg nog wel eens weêr voorkomen. Voor het overige ziet men, dat deze uitgangen en tot vorming van substantieven en tot die van adjectieven en adverbien dienen. Zulks geldt ook ten aanzien diergenen, welke in de twee volgende klassen te huis hooren.

Tot afwisseling zij het ons vergund, aan het slot dezer § de volgende heerlijke verzen te plaatsen uit een, door onzen grooten VONDEL vertaald Latijnsch gedicht van zijn' broeder, getiteld: *afscheid op de Alpes, zingende genomen van Italië*. Men zal er uit zien, dat het dichtvuur des eenen broeders ook in de borst des anderen gloeide. Tevens zal een onderwijzer, tot opheldering van het in deze en vorige § § gezegde, over de vorming en afleiding van verschillende woorden, in die dichtregelen voorkomende, eenige vragen kunnen doen.

*Het strijtbre Romen wies by 't wassen van de jaren .
 Het zwaiede d' Adelaers met onverwonnen moedt ,
 En zaeide 't flonkerlicht der starren in zijn hairen ,
 En trapte op 's aertriex nek met zijnen forssen voet .
 Doorluchtigste Vorstin (*), wat Godtheit heeft u heden
 Uit dien verheven troon gerukt en neêrgevelt ,
 En van uw' romp verdeelt de mannelijke leden ,
 't Gebeent verplettert , en geslingert over 't velt ?*

(*) De dichter spreekt Italië aan.

Uw grootheit overwoegh, door 't stadigh rijcx vermeerren ;
Dies, met u zelf verlaén, wert gy u zelf een graf.
't Was noodigh, om door u het alles t' overheeren ,
Dat Rome aan Rome zelf den lesten hartsteek gaf.
De gulde straelen, die gy neêrzont uit de wolken ,
Gelijk een tweede zon, ontdoiden 't Noorder radt :
Tot dat de springvloet der opdonderende volken
Uw hoogheit pletten quam, en uw geweld vertrat.
Doch of d' aeloude pracht des Tibers leit ter neder ,
En Aquileja treurt, te deerlijk uitgeroeit ;
Nieu Rome heeft zijn' glans en blixemdrager weder ,
En de eer van 't purper noch in rijk Venedigh bloeit ;
Venedigh, dat omringt met kristalijne vesten,
Gegront staet op de zee, der vluchtelingen wijk :
Daer Marks gevlakte Leeu bewaekt 't gemeenebeste ,
En strekt een borstweer voor 't gedreigde Kristenrijk.
Nu groei, Italië, met uw verheve steden :
My roept een ander lant, dat pant heeft van mijn trou.
'k Zoek nu geen wondren meer, noch andre vreemdigheden,
Als 't minnerijk gemoet en d' oogen van mijn vrou.

§ 21.

Van de achtervoegselen der tweede klasse komen er twee voor in des Heeren van *Zuylichems* treffend sneldicht getiteld: *in- en uytschuld aan myn' soon* (denkelijk den door geheel Europa vermaarden Wiskundige CHRISTIAAN HUYGENS, uitvinder van het slinger-uurwerk).

'k Hebb menigte van volck beleefdelick verplicht ,
Daer my de thiende nu den hoed niet voor en licht.
Wie my oyt vriendschapp dé, dien heb ick met verlangen
En met de volle daed meer vriendschapp doen ontfangen.
Laet U niet manen, soon! — 'k stae niemand in syn boeck ;
In 't myne vind' ick schier wat meer volcks, dan ick soeck.
Soo moet my nyd en spyt dit waere woord gedulden :
Ick laet veel schulden naer, en sterf toch sonder schulden !

De overige zijn *aard*, of *aart* of *ert*, *dom*, *heid*, *ing* en het daarmede gepaard gaande *ling*, *nis*, *achtig* en *haftig*, *baar*, *zaam* en *loos*, als b. v. *grijsAARD*, *SpanjaARD* of *SpanjERT*, *adelDOM*, *goedHEID*, *rekening*, *jongeling*, *vonnIS*, *geelACHTIG*, *krijgSHAFTIG*, *eerBAAAR*, *leerZAAM*, *roekeLOOS*, enz. enz.

Men ziet, dat deze uitgangen veel gemakkelijker van de woorden, waarmede zij vereenigd worden, te scheiden zijn, dan sommige der eerste klasse. TEN KATE noemt voorts bij de opgenoemden nog *wegen*, *halve*, *wille*, zoo als zij b. v. voorkomen in *allerWEGE*, *mijnentHALVE*, *zijnentWILLE*, waarin ik echter liever, ook thans nog, duidelijk zamengesteld schijnende, dan wel eigenlijk gezegde afgeleide woorden zien zoude. Dit is ook iets het geval met *hande* en *lei*, in *aller-hande*, *veler-lei* b. v., die daarenboven ook maar bij weinige woorden dienen. Wat *vol*, *fest*, *vest* of *vast* en *zal* of *zaal* betreft, deze komen bij ons niet meer voor, of zijn ook al als voor elk een' zichtbare *composita* te beschouwen. *Tier* in *eglantIER*, in *allertIER* en *goedertIEREN*, is ook een oud woord op zichzelf.

Over den oorsprong en de beteekenis der in deze klasse voorkomende terminatiën kan hier ter plaatse, des bekrompenen besteks halve, in geen verder onderzoek getreden worden; te meer, daar over sommige van dezelve elders nog wel met een enkel woord gesproken zal worden. Dit zij er slechts hier van gezegd, dat het dikwerf moeilijk te beslissen valt, of men deze en gene dier uitgangen als achtervoegsels van afleiding, dan wel meer als op zich-zelf staande en ook tegenwoordig nog afzonderlijk gebruikte woorden, beschouwen moet. Men zoude dit laatste b. v. al vrij zeker denken van *aard*, en dezen uitgang in *grijs-aard*, *dronk-aard* en soortgelijke woorden meer voor hetzelfde houden, als ons nog gangbare substantief *aard*, dat is *geaardheid*, *natuur*, zoodat *dronk-aard* dus iemand zijn zoude, wiens aard of gestel geneigd is tot den drank. Er is er echter ook, die vermoeden, dat dit *aard* niets anders is, dan een, naar de soms slepende *geaardheid* onzer taal, gerekte uitspraak van *er*, voor hetwelk men *ar*, *aar*, en met verscherping *aart*, gelijk voor *er* met ver-

scherping *ert*, zeide. Is het laatste gevoelen waar, gelijk BILDERDIJK en anderen meenen, dan zoude de spelling verkeerdelijk tegenwoordig zijn: *grijsaard*, *dronkaard*, *Spanjaard*, daar men, in stede van eene *d*, eene *t* op het slot zoude moeten bezigen, en ook in de uitspraak den accent wat minder op den uitgang of het achtervoegsel leggen. In het voorbijgaan een paar regels uit HUYGENS, hiertoe betrekkelijk! De Dichter spreekt in een boertig gedicht de steenen van het huis te *Muiden* aan, en zingt onder anderen:

*Maar vergeeft my, klare klinckaert!
Myn vertrouwen op uw' klinck-aerd
Was geen toegedochte klanck,
Maer een toegedichte sanck.*

Het eerste *klinckaert* is hier hetzelfde, als *klinker*, welke naam, zoo als men weet, nog aan sommige soorten van gebakken steenen, om derzelve helderen klank, gegeven wordt. Het tweede beteekent *klinkende geaardheid*.

Dat men voor het overige het onderscheid tusschen *dronkaard* en *drinker*, *veinzer* en *veinsaard* in het Hoogduitsch mist, moet niet over het hoofd gezien worden, schoon men in die taal echter op andere wijzen dit verschil van denkbeelden weet aan te duiden. De uitgangen *aar* en *aart* zijn dier zuster-taal vreemd, ten minste over het algemeen. Misschien echter is het Hoogduitsche *hart* in sommige eigen en gemeen-namen, b. v. in *Meinhart*, *Reinhart*, *neidhart* (ons *nijdiggaard*), enz. met ons *aard* eenzelvig, zoodat of *aard* uit *hart*, of *hart* uit *aard* verbasterd zij.

§ 22.

De uitgang *oen* in het woord *milli-OEN*, door HUYGENS gezegd in het punt dicht op *tandeloze Neel*:

*Neel, ruchtiger klappey, dan w' oyt in Holland hoorden,
Is all haer tanden quyt; — dat hadd ick wel gevreesd.
Haer' tongh heeft s' uytgeklopt; elck milli-OEN van woorden
Is éenen tand geweest.*

maakt eene der terminatiën van de derde klasse onzer achtervoegselen uit. Volgens TEN KATE behooren er verder toe: *ije* of *ij*, b. v. in *hoovaard-IJ*; *teit* in *majes-TEIT*; *eren*, (dat echter in den grond een bloot buigingsdeel is) b. v. in de werkwoorden *waard-EREN*, *reden-EREN*; *eel*, b. v. in *kant-EEL*, *rond-EEL*; *esse* of *es*, b. v. in *meester-ESSE*, *zondar-ES*; *ier*, b. v. in *tuin-IER*; *et*, b. v. in *bank-ET*; *inne* of *in*, b. v. in *vriend-IN*, *god-IN*; *aan*, b. v. in *Afrik-AAN*; *ein*, b. v. in *kastel-EIN*; *ist*, b. v. in *fluit-IST*; *iet*, b. v. in *Haarlem-IET*; *aadje*, b. v. in *bosch-AADJE*, *vrij-AADJE*; en een paar min gebruikelijke, b. v. *ment* in *dreige-MENT*.

Verscheidene van deze uitgangen echter komen, gelijk men ziet, niet voor achter echt Nederlandsche woorden en vervallen dus in een' zekeren zin. Dit heeft b. v. meestal plaats met *teit*, *iet*, *aan* en grootendeels ook met *oen* en *ein*. De overige, namelijk *ier*, *in*, *et*, *ij*, *aadje*, *ist*, *esse* en *eren*, zijn voor een gedeelte van eene vrij onzekere afkomst; dat wil zeggen: het valt soms moeilijk te bepalen, of zij van oud-Duitschen (*), dan wel van uitheemschen bloede zijn. Voor het laatste zoude zekerlijk de sterke klemtoon pleiten, die in de uitspraak op al deze uitgangen bij ons valt, en zulks geheel en al tegen den aard onzer taal aan, die in de niet zamen gestelde woorden altijd den klemtoon op het zakelijke deel derzelve, en noch op de terminatie, noch op het buigingsdeel plaatst. Maar hierbij dient men echter in het oog te houden, dat deze accent juist niet in andere, met ons verwante Duitse talen evenzeer op al de terminatiën, van welke wij hier spreken, wordt aangetroffen. Zoo drukken wij Nederlanders wel op de syllabe *in*, in *vriend-IN*, *god-IN*, maar de Hoogduitschers doen het niet. SCHILLER konde daarom, zonder tegen de versmaat te zondigen, het woord *göttin* op de vol-

(*) Men verlieze nimmer uit het oog, dat, wanneer ik van oud-Duitsch spreek, ik de geheele Duitse taal, zoowel de Neder- als de Opper-Duitse tongvallen, en niet bepaaldelijk alleen het Hoogduitsch, bedoel.

gende wijze plaatsen in het geestig tweeregelig punt dicht, getiteld *wissenschaft*:

*Einem ist sie die hohe, die himmlische Göttin, dem andern
Eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt.*

Het zoude dus altijd de vraag kunnen zijn, of onze uitspraak hier niet door het Fransch, dat op onze taal meer invloed heeft uitgeoefend, dan op het Hoogduitsch, verbasterd ware, en gevolgelijk, of men wel regt hadde, om uit haar tot den waren oorsprong der terminatie *in* te besluiten. De middelweg zal, geloof ik, in dezen de beste zijn. En zoo zoude ik het er voor houden, dat sommige van deze uitgangen, ofschoon oorspronkelijk echt Duitsche uitgangen geweest zijnde, echter naderhand verfranscht zijn geworden en in die gedaante tot ons zijn teruggekomen. Hiervoor pleit ook dit, dat verscheidene van dezelve in het geheel niet achter echt Duitsche woorden bij onze naaste taalverwanten, de Hoogduitschers, worden aangetroffen.

§ 23.

Dat hetgene wij in onze taal zamenstelling, zamenkoppeling of compositie noemen, in zoo ver van de afleiding of derivatie verschilt, dat een zamengesteld of zamengekoppeld woord meer uit de bijeenvoeging van twee of drie, elk ook op zichzelf nog bruikbare woorden, een afgeleid woord daarentegen uit de verbinding van een primitief met half duistere vooren achtervoegsels bestaat, is reeds voorloopig aangestipt. De derivatie heeft dus in alle Europésche talen plaats; niet evenzeer en in diezelfde ruime mate de compositie. Deze laatste is toch veel meer eigen aan de talen van den Duitschen stam, dan b. v. aan die spraken (en voornamelijk aan sommige van dezelve), welke den naam van Romansche of Romanische dragen, zijnde namelijk diegene, welke uit de vereeniging van oud-Keltische tongvallen met het Latijn, en vervolgens met de talen der Noordsche veroveraars, zijn voortgesproten. Men

brengt hoofdzakelijk tot deze Romansche spraken het Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch. — Ja, zelfs moet het Latijn in dit opzigt voor de Duitsche talen verre weg onderdoen, terwijl deze laatsten des te meer hierin met het Grieksch overeenkomen, en ook door dit kenmerk dus hare aloude verwantschap met die wijdvermaarde taal duidelijk aan den dag leggen.

§ 24.

Woorden, uit alle soorten der taal- of rededeelen (*partes orationis*) genomen, kunnen bij ons in de zamenstelling vereenigd worden. HELMERS zingt van de beminnelijke en ongelukkige Indiaansche maagd ADEKE zeer fraai:

*Schoon is de teed're Adeke, in 's levens lentebloei;
 Rank als de kokosboom in onbedwoongen groei;
 Zacht is haar teeder hart, dat steeds het weldoen streelde,
 En mild, gelijk de grond in morgenlandsche weelde;
 Betoov'rend is Adeke, aanvallig is haar lach,
 Beminn'lijk haar gelaat, gelijk een lentedag;
 Haar ziel is zuiver, als de reine zonstralen;
 Haar stem aandoenelijk, als 't lied der nachtegalen.*

In deze verzen zien wij reeds het substantief met het substantief zamengekoppeld in de woorden *lentebloei*, *kokosboom*, *lentedag*, *zonstralen*; alsmede, zoo men wil, in *nachttegaal*, (dat is *nachtgalmer*, van *gallen*, *gellen*, luid of hel klinken, nog in *galm*, in ons *gillen*, en der Hoogduitscheren *gellen* overig). Het bijwoord of *adverbium* vereenigt zich met het werkwoord in *weldoen*; het substantief met het adjectief in *morgenlandsch*; het voorzetsel met het adjectief in *aanvallig* en *aandoenelijk*. Op dezelfde wijze vertoonen zich allerlei andere taaldeelen in onze compositiën. Men neme b. v. woorden, als daar zijn: *gunstrijk*, *goudgeel*, *lichtbruin*, *goedgunstig*, *ijzersterk*, *inrukken*, *opslaan*, *naschrift*, *zielbekorend*, *afwezend*, *daarna*, *hieruit*, *zelfmoord*, *zelfzoekend*, *godgewijd*, *dienstpligtig*, *opregt*, *onderstand*, *gedenkwaardig*, *zoetvloeiend*, *eenparig*, *énoog*, *zeshoekig*, *heden-*

daagsch, enz. enz. enz., om van die woorden niet te spreken, welke door middel van onscheidbare voorzetsels zijn zamengesteld, maar die wij, duidelijkheidshalve, minder als compositiën, dan wel als derivaten beschouwd hebben.

Wat de zamenvoeging van substantieven betreft, eene soort van zamenstelling, der Fransche taal in echt Fransche woorden over het algemeen bijna niet eigen; uit kracht van haar kunnen wij niet alleen twee, maar zelfs drie en meer substantieven tot één woord vereenigen. De beroemde dichter J. ANTONIDES VAN DER GOES bezigt zulk een *compositum* van de laatste soort in de volgende fraaije regels, waarin hij, vóór eene groote anderhalve eeuw, het dok of ruim beschrijft, in hetwelk een aantal Hollandsche oorlogschepen lagen, die hij naar de namen, welke zij droegen, en naar de figuren en beelden van dieren, op hunne achterstevens, vlaggen, wimpels enz. prijkende, als zoo vele schrikbare, doch op dat tijdstip gekluisterde, monsters afschildert:

— — — — —
*Maer ziet gy verder naar de zuiderzeesche streeken
 By 't heerlyk Magazijn, die haven afgesneén
 Met paalwerk? Zietze niet als met ontzag. Wy treén
 Hier monsters op den nek en vreeslijke oorlogsdraeken,
 Die uit hun mont de doot en vier en donder braeken:
 Wanneer de vryheit, dier bevolen aen hun wacht,
 En 't recht des Oceaens gekreukt wort en verkracht.
 Hier leggen aen den bant Griffioen, Tigerdieren,
 En felle Leeuwen, elk verdeelt in hun banieren.
 Daer praelt de goude Leeu manhaftig in 't kasteel
 Van 't zwaere zeegevaerte, en gaept met open keel
 Naer 't vyantlijke bloet. Gins drijft hy in de baren,
 Of sleept een bloetstreep langs zijn wreeden muil en haeren.
 Streek d' oorlogsgod hun eens deze yz're ketens af,
 En bonsde 't gruozaem Hok weér open met zijn' staf:
 Gy zoud den Olifant afgrijslyk hooren schreeuwen,
 En een vermengt gebrul van WATEROORLOGSLEEUEWEN,
 En Luipaerts, vliëgende en omzwevende op den vloet. ENZ.*

De dichter zinspeelt hier in de laatste regels op de figuren, in de Deensche, Hollandsche en Engelsche wapenschilden voorkomende.

§ 25.

Merkwaardig is de onwrikbaar vaste regelmaat, die in onze zamenstellingen heerscht. „Dit is de hoofdwet,” zegt HUGO DE GROOT, „bij de zamenstelling of zamenkoppeling van woorden voorgeschreven, dat, hetgene de aangeduide zaak-zelve uitmaakt, in het laatste woord van het *compositum* bevat worde, terwijl in tegendeel datgene, wat de zaak bezit, of er het gebruik van heeft, of op eenige andere wijze tot haar in betrekking staat, in het woord, vooraan geplaatst, zij opgesloten.” Anders uitgedrukt: het omschrijvende of bepalende gedeelte staat vóór-, het omschrevene achteraan in de zamenstelling. B. v. de zoetvloeiende oud-Rotterdamsche dichter SMITS zingt in een' allerlieftsten wiegezang tot zijn dochtertje:

*Bevallig kindje! neen: gy moet
De tintelende vonkjes
Van uwen lieven morgengloed,
Noch de aangename lonkjes,
Die ge uit uw' glinstrende oogjes schiet,
Verdrinken in een' tranenvliet.*

Hier maken in de zamenkoppelingen *morgengloed* en *tranenvliet* de woorden *gloed* en *vliet*, welke volgens den gezegden regel het hoofddenkbeeld behelzen, het achterste gedeelte der zamenstelling uit, terwijl in tegendeel de woorden *morgen* en *tranen* de voorhoede vormen. Deze laatstgemelde toch dienen, om nader uit te drukken, welk een' *gloed*, en hoedanig een' *vliet* de dichter op het oog hebbe.

Van daar dus ook, dat door omzetting een *compositum* geheel van beteekenis bij ons verandert, zoo als te zien is in woorden, als b. v. *bloemveld* en *veldbloem*, *bouwland* en *landbouw*, *vuurberg* en *bergvuur*, en een aantal soortgelijke.

In sommige Grieksche zamenstellingen wordt schijnbaar de gezegde vastheid van regelmaat niet aangetroffen.

§ 26.

Men schijnt in onze en in de Duitsche talen in het algemeen onderscheid te moeten maken tusschen de *eigenlijke* en *oneigenlijke* zamenstelling, ook wel de *innerlijke* en *uiterlijke* geheeten. De eigenlijke is diegene, welke twee woorden bij elkander voegt, zonder dat het eerste eenige verandering door declinatie of buiging ondergaat, en toch met het tweede een volkomen of onafscheidelijk geheel maakt. Hiertoe behooren b. v. *composita*, als daar zijn: *lofzang*, *kerkgang*, *raadhuys*, *eetzaal*, *kerkhof*, *vuurgloed*, *vuurrood*, *wijnstok*, *hangijzer*, *appelboom*, *kroeskop*, *kaalhoofd*, *scheefneus*, *geneesdrank*, *edelman*, *kelderbier*, *maanlicht*, *nachtuil*, *doodslaap*, *rustbed*, *wafelijzer*, *tafelstoel*, *melkkan*, *zuurkool*, *snijboon*, *doperwt*, *peulvrucht*, *brandspiegel*, *kruisvaart*, *dagblad*, *luchtsteen*, *stoomboot*, *teekennen*, *lentelied*, *boomvrucht*, *praalgraf*, *avondmaal*, *kretebrood* en honderd soortgelijke, wier beteekenis niet dan op zeer verschillende wijzen door omschrijving kan uitgedrukt worden. Zoo is b. v. *rustbed* een bed om op te rusten; *kerkgang* is een gang naar de kerk; *melkkan*, eene kan, dienende, om melk in te bevatten; *zuurkool*, eene bepaalde soort van zure of in het zuur gelegde kool; *kruisvaart*, een togt, voor het kruis van CHRISTUS ondernomen; *wijnstok*, een stok, dat is, boomstam, vruchten dragende, waaruit wijn geperst wordt, enz. enz. Deze soort van *composita* is vermoedelijk in alle Duitsche talen de oorspronkelijkste, echtste, oudste en verre weg de talrijkste. — De andere of de oneigenlijke zamenstelling bepaalt zich tot het zamenvoegen van twee woorden, bloot meestal, om de betrekking van *nominativus* en *genitivus*, die tusschen dezelve heerscht, aan te duiden, waarbij zij dan ook aan het eerste woord het teeken van den *genitivus* geeft, hetzij van den enkelvoudigen op *s* of *n*, hetzij van den meervoudigen op *en* of soms *er*. Daartoe behooren b. v. *godsvrucht*, *vaderlandsmin*, *krijgsman*, *vriendschapspligt*, *menschENhaat*, *arendsneus*,

kalfsvet, krijgsraad, afscheidspreek, doodshoofd, hongersnood, manspersoon, landsheer, koningszoon, heldenmoed, kinderspel, kleederpracht eijerschaal enz., die zich veelal zonder moeite laten omschrijven door: *vreeze Gods, liefde des vaderlands, man des krijgs, pligt van vriendschap, man des raads, zoon eens konings, preek van afscheid, pracht van kleederen* (Hoogd. *kleider*), *spel van kinderen*, enz. enz. enz., en die dus dat veelzijdige en meer onbepaalde van zin niet hebben, waarvoor de eigenlijke *composita* vatbaar zijn. Deze soort is ook in onze taal en in de overige Deutsche spraken op verre na zoo talrijk niet, als de eerste. Beide soorten vermengen zich echter dikwerf, en hetgene bij ons b. v. een eigenlijk *compositum* is, zal soms bij de Hoogduitschers een oneigenlijk zijn. Men kan ook eenige zulke oneigenlijke koppelingen met den vierden naamval opnoemen, b. v. *vrijheidkweekster*.

§ 27.

De *eigenlijke* zamenstellingen schijnen in de Deutsche talen oudtijds eene vokaal of klinker van zamenbinding gehad te hebben, waardoor het eerste met het tweede woord vereenigd werd, welke vokaal echter thans meestal verloren is gegaan. Misschien echter is de letter *e*, die wij nog in sommige zamenstellingen lasschen, hier en daar een overblijfsel van dezelfde. SMITS zingt b. v. zeer bevallig:

*Kom, Kloris, kom u weér in dit gewest verlusten!
Wij zullen zachtjes op een bed van bloemen rusten,
Of onder 't somber groen van dezen beukeboom,
Daer ik u menigmael een napje schapenroom,
Die versch gemolken was, beleefd heb aangeboden,
En kersen schonk, waarop men koningen zou nooden.*

Hier vinden wij in *beukeboom* de *e* achter *beuk* gevoegd. En zoo zeggen wij ook *eikeboom, rozekleur, maneschijn, paardevoet, zonneglans, apelifde, tandtrekker, hondehok, zwijnevelesch, muizeval*, enz., niet *eikboom, rooskleur* enz. Het kan echter

zijn, dat men in deze letter *e* niets dan de gewone verlenging der woorden door middel der doffe of zacht korte *e* te zoeken hebbe, ten gevolge waarvan men oudtijds *mane*, *zonne*, *zone*, *heere*, *neve*, *sterre*, enz. schreef, of wel dat het hier en daar een verkorte *genitive pluralis* is. — Hoe het hiermede zij, onwaarschijnlijk is het niet, dat er oudtijds eene vokaal van verbinding in de Duitsche *composita* gevonden werd, gelijk op diezelfde wijze misschien in het grootste aantal der Grieksche *composita* de zoogenaamde kleine of soms groote *o*, en in dat der Latijnsche de *i* daartoe gediend kunnen hebben.

§ 28.

De vatbaarheid onzer taal voor het zamensmelten of zamenkoppelen van woorden verdient op geen' geringen prijs geschat te worden. Deze hare eigenschap toch is uitnemend bevorderlijk voor de beknoptheid, kracht en bevalligheid van den stijl, inzonderheid van dien der poëzij. In het Fransch zal men zeggen, b. v. *temps d'hiver*, *devoir de reconnaissance*, *salle à manger*, *pot au lait*, *bêtes à cornes*, *tremblement de terre*, *chapeau de paille*, *coup de foudre*, *clair de lune*, *oraison funèbre*, *ennemi mortel*, *cheval de bataille*, *chant du soir*, *serpent à sonnettes*, *jour de fête*, *amour-propre*, *amour de soi-même*, *amour maternel* enz. enz., vaak drie woorden gebruikende. Wij koppelen zamen en zeggen korter: *winterweder*, *erkenenispligt*, *eetzaal*, *melkkan*, *horenbeesten*, *aardbeving*, *stroo-hoed*, *donderslag*, *maneschijn*, *bijkrede*, *doodvijand*, *strijdros*, *avondzang*, *ratelslang*, *feestdag*, *eigenliefde*, *zelfmin*, *moeder-min* enz. enz. Wij Nederlanders zullen de uitdrukkingen bezigen van *hartverrukkend*, *ziel- en oogbetooverend schouwspel*, *bloemrijke beemden*, *korenrijke akkers*, *wellustademende tafereelen* enz. enz. In het Fransch zal men in dezen meestal tot omschrijvingen de toevlugt moeten nemen, en zeggen: *une scène ou un spectacle qui ravit l'ame, qui charme les yeux; une prairie, pleine de fleurs; des champs, couverts de blé*, of *riches en blé; des tableaux, respirant la volupté*, enz. enz. Wij maken van een enkelvoudig werkwoord (*verbum simplex*) in één

oogenblik een aantal *composita*, door voorzetsels of bijwoorden met hetzelfde te vereenigen, b. v. van *gaan*, vormen wij *be-, in-, op-, toe-, rond-, aan-, door-, bij-, af-, ver-, ont-, om-, na-, weg-, uit-, meê* of *medegaan* enz. Men beproeve eens, of men dit overal even kort in de Fransche taal doen kunne. De beroemde Fransche schrijver ROLLIN mogt dus te regt van zijne moederspraak zeggen: „Onze taal weet te naauwer-nood, wat het zij, een woord uit meer andere zamen te koppelen.” — Hierdoor nu mist — zoo dan al minder de Fransche proza — ten minste de Fransche poëzij dat schilderachtige, hetwelk dichtstukken in Germaansche talen door hetzelfde hebben kunnen (*). Of zouden zich b. v. de volgende dichtregelen, door den heer DE FREMERIJ aangehaald, even kort en levendig in het Fransch laten vertalen?

(*) In den proza-stijl, vooral in de dagelijksche proza, behoeft het Fransch aan de Duitsche talen derzelve vatbaarheid voor compositie nog al zoo zeer niet te benijden, daar die taal hetgene zij door gebrek aan echt Fransche, oorspronkelijke *composita* verliest, zich door een grooter aantal van enkelvoudige woorden, hetzij nu primitieven of derivaten, vergoed ziet. Zoo kunnen toch de Franschen onze koppelingen *veder-bos, bloed-bad, wijn-gaard, dag-blad, kruis-togt, huis-houding, klokke-spel, avond-maal, middag-eten, leuning-stoel, voor-vaderen, schouw-burg, herders-zang* enz. vertalen door de enkelvoudige woorden *panache, carnage, vigne, journal, croisade, ménage, carillon, soupe, diné, fauteuil, aieux, théâtre, pastorale*, etc. — Voor *pereboom* zeggen zij kort weg *poirier*, (gevormd uit *poire* en den uitgang *ier*), voor *noteboom noisetier*, enz., gelijk onze voorvaderen, met bijvoeging van den uitgang *el* en *er* of *aar*, *perelaar* maakten, in plaats van het nu gebruikelijke *pereboom*; op dezelfde wijze, als zij ook *appelaar* en *kerselaar* enz. zeiden en wij nog *hazelaar, rozelaar*, in stede van *hazelenotenboom, rozeboom*, soms bezigen. — Dan — om niet af te dwalen — zoo dan al niet de Fransche proza, de Fransche dichtstijl lijdt veel door het onvermogen, om *composita* te vormen. Stout zal een Hollandsch of Hoogduitsch dichter zamenstellingen scheppen, als daar zijn *vlammenblik, vlammengraf, vuurdoop, dondermaar, bliksemzwaaijer, golvenbetemmer, zeebeploeger, breinverwilderend, roze-*

*Vuur- en vlam- en levenwekster !
 Stookster van het jeugd'ig bloed !
 Harteboeister , zieletrekster !
 Zachte streelster van 't gemoed !
 Smartverdrijfster , mirtestrooister !
 Wellustteelster , zoet van aard !
 Lagchebekje ! bruidsbedstooister !
 Honigzeemtje ! rozegaard !
 Huw'lijksliefde , strijk hier neder ! enz. enz.*

En hoe mat (om een voorbeeld uit onze zusters taal, het Hoogduitsch, te ontleenen) klinken des verhevenen KLOPSTOCKS dichterlijke regels, waarin hij een' oud-Duitschen bard aldus van den vuurspuwenden berg *Hecla* op het eiland *IJsland* laat zingen :

Der Sturmbesieger erzählt:

*In dem Oceane des fernen Nord's ist ein Eilandsberg,
 Der flammenverkündenden Dampf, als wälzte er Wolken, wälzt,
 Dann strömet die hohen Flammen, und meilen lang krachende Felsen
 (wirft.*

koontjes, lelieboezem, helgedrogten, moordspelonken, en honderd andere, die geen Franschman ooit met dezelfde kracht, beknoptheid en schilderachtigheid in zijne taal kan overbrengen. Van daar, dat dichters, als een SHAKESPEAR, VONDEL, GIJSBERT JAPICK, GÖTHE, SCHILLER, KLOPSTOCK, VOSS, SCHULZE, BILDERDIJK en soortgelijke, die in de Duitsche talen (het Engelsch behoort er in zijn' grondaanleg ook toe) alle fonteinen van zamenstelling regt hebben doen springen, in het Fransch nimmer goed zullen kunnen vertaald worden, en van daar ook al mede, dat er in de poëzij der Duitsche volkeren iets beziels, iets lovendigs, iets stouts en verhevens, iets innigs en gemoedelijks heerscht, waarop die der Franschen, die daarenboven door hoflucht verwijfd en ontzenuwd is, in die mate niet roemen kan. Men vergelijkte de aanmerkingen over de oudheid onzer taal hieronder in dit handboek.

Dat wij daarenboven vele van onze *composita* ook bij omschrijving met den *genitivus* kunnen uitdrukken, geeft niet weinig afwisseling aan onzen stijl.

Hoe mat klinken zij met hunne stoute koppelingen *sturmbesieger, eilandsberg, flammenverkündend*, in de vertaling der beroemde mevrouw VAN STAEL: *Le pilote, vainqueur de l'orage, raconte, que dans une ile éloignée la montagne brûlante annonce long-temps d'avance par de noirs tourbillons de fumée la flamme et les rochers terribles, qui vont jaillir de son sein.*

§ 29.

De gemakkelijheid, waarmede wij afleidingen en zamenstellingen maken, en de duidelijheid, die dezelve bezitten, is dus ook eene nimmer opdroogende bron van rijkdom voor onze taal. Voor elk nieuw denkbeeld zijn wij hierdoor in staat, om des noods een nieuw en duidelij verstaanbaar woord te scheppen. Weshalve DE GROOT te regt zegt, dat hier den kinderen zelfs, onder het spelen, woorden ontvallen, om welke een HORATIUS en VARUS hen benijd zouden hebben. Onze vaderlandsche dichter LOOTS mogt dus naar waarheid onzer taal toezingen:

*Dus algenoegzaam in u zelven,
Wist gij wat heerlijk is en schoon
Uit woen eigen grond te delven,
En offert niemand dankbetoon.
Hoe zou ook 't lage 't hoog' vereedlen,
Of de overloed bij de armoé beedlen!
Neen! rijk zijt gij in weelde en pracht;
Gij kunt in onuitputb're schatten
Verkwistend om u henen vatten,
En vaart omhoog op eigen dragt!*

Maar wij roeren hier een onderwerp aan, waarover in het vervolg nader! — Niemand wane voor het overige, dat wij hier elk een de vrijheid toekennen, om ieder oogenblik, wanneer het hem in de hersenen mogt komen, zijnen stijl met geheel eigendunkelij gesmede nieuwe woorden te stofferen. Zulks zij verre van ons. Wij beweren alleen, dat

daar, waar nieuwe woorden noodig zijn, onze taal *den daartoe bevoegden* alle hulpmiddelen aan de hand geeft, om dezelve op eene gemakkelijke, korte en duidelijke wijze te vormen, en dat vooral de dichter bij ons in staat is, om telkens door nieuwe en schilderachtige woordkoppelingen de verbeelding te treffen, en aan zijne tafereelen gloed en leven bij te zetten. Hetgeen den Hoogduitscheren in dezen vrijstaat, die, in navolging der Grieken, hierdoor hunne poëtische taal hoe langer hoe levendiger en schilderachtiger gemaakt hebben, staat ook ons in allen deele vrij; gelijk dan ook reeds van den aanvang onzer letterkunde aan, en lang vóór dat er eene eigenlijk gezegde Hoogduitsche letterkunde van eenig aanbelang bestond (*), onze HOOFDEN, VONDELS, ANTONIDESSEN en zoo vele andere lievelingen der zanggodinnen op het vruchtbare veld der afleiding en zamenstelling bloem bij bloem geplukt hebben, terwijl de dichters en redenaars van onzen tijd niet ophouden telkens nieuwe te plukken.

§ 30.

Van ongemeten veel dienst bij onze afleiding en zamenstelling is dat voorregt onzer taal, dat zij eene oorspronkelijke, levende taal, *une langue-mère*, gelijk de Franschen het noemen, is, die zelfs tot in hare woordwortelen toe deze oorspronkelijkheid en dat jeugdige leven nog vertoont. Dit is op verre na zoo zeer niet het geval met het Fransch en de overige, daarmede vermaagschapte zoogenaamde Romansche talen. Deze toch zijn allen veel te veel uit het puin en gruis van doode talen, met name uit het Latijn, opgetrokken, dan dat zij niet een oneindig groot aantal van *derivata* en *composita* zouden hebben, wier beteekenis niet door zich-zelve, maar slechts door het gebruik duidelijk is, en naar welke zich dus moeijelijk nieuwe woorden vormen laten. In het vervolg hierover nog met een woord nader!

(*) Ik spreek hier bepaaldelijk van Hoogduitsche, en niet van oud-Duitsche letterkunde in het algemeen.

§ 31.

Ten slotte! Dat onze taal in de geheele wijze van hare afleiding en zamenstelling bijzonder veel overeenkomst met het Grieksch heeft, is honderdmalen gezegd en aangetoond, gelijk zelfs eenige van onze voor- en achtervoegselen niet weinig naar deze en gene soortgelijke partikelen in het Grieksch zweemen. — Of echter het Nederlandsch de laatstgenoemde spraak in vruchtbaarheid van zamenstelling nog overtreffe, zoo als HUIG DE GROOT en STEVIJN beweerd hebben, zoude ik niet bevestigend durven beantwoorden, ja, ik zoude zelfs hieraan geheel twijfelen. Men moet onze taal niet te hoog willen opvijzelen. Maar dat, volgens het gevoelen van deskundigen, de regelmaat onzer zamenstelling soms vaster schijnt, dan die der Grieken, is hierboven reeds met een woord opgemerkt. Iets anders is het weêr, als men vraagt, of onze compositie zoo zoetvloeiend zij, als de hunne. Dit kan vrij wat tegenspraak ontmoeten. Evenzeer soms, of ze niet wel zoo beknopt zij. Zulks wil GROTIUS. Kluchtige en dolle zamenkoppelingen, zoo als men er tot van zeven- en zeventig lettergrepen of acht-en-twintig woorden toe bij ABISTOPHANES aantreft, heeft BREDERODE voor een paar honderd jaren bij ons gebrekkig willen nabootsen, b. v. in het volgende, dat in het Eerste Bedrijf van zijn *Lucelle* te lezen staat:

— *jou moers bestemoers moers susterlincx recht susterlincx*
After kijnts kijnts Meutje Marijes petemoys nichts dochters
Dochter Anne Koomen. —

Eenige verdere vragen, waarmede men meer andere soortgelijke vereenigen kan.

1) Waardoor is de etymologie of woordafleidkunde in de oogen der dwazen belagchelijk geworden, en waarvoor moet men zich bij hare beoefening inzonderheid wachten? Wat moet men b. v. van etymologiën zeggen, als die van het woord *diabolus* of *duivel*, volgens welke dit zou afstammen van *duo* (twee) en *bolus*

(een brok, of beet), omdat ziel en ligchaam eens armen zondaars voor den duivel maar een paar beten zijn? Kan echter de etymologie van dit of dat woord niet schijnbaar zeer ongerijmd en echter werkelijk zeer gegrond wezen, gelijk b. v. die van het Fransche *jour*, stammende van 't Latijnsche *dies*?

2) Welke zijn de onontbeerlijke vereischten, die een goed woord-afleidkundige bezitten moet?

3) Waardoor is het onderzoek naar den oorsprong en de afleiding van vele woorden zoo veel zekerder, duidelijker en gemakkelijker in onze en andere onverbasterde Duitsche talen, dan in het Fransch of soortgelijke spraken, die voor een groot deel uit doode talen zamengesteld zijn?

4) Hoe heeft de woordvorming en woordafleiding, voor zoo ver zij zich op eene duidelijke wijze aan ons vertoont en men niet tot de diepste wortels doordringt, in de Nederlandsche taal al plaats? Hoe ontstaan b. v. *substantiva* uit den tegenwoordigen en verleden' tijd, alsmede uit de onbepaalde wijze en het deelwoord der *verba*? Hoe ontstaan weêr werkwoorden of *verba* van *substantiva*, hoe *adjectiva* van *verba*? Hoe van *substantiva*? Hoe *verba* van *verba*? Hoe werkwoorden enz. van praepositieën, adverbieën en conjunctieën? Hoe van interjectieën of tusschenwerpsels, enz. enz.?

5) Zijn stamwoorden en eenvoudige hetzelfde?

Als de Heer van *Zuylichem* b. v. zeer waar en puntig van den nijd zingt:

*Geslepen glazen , die vergrooten ,
Verkoopt men ons met volle schooten ;
Maer , wil ick u wat leeren , Jan !
Ghy sult van d' allerbeste maken ,
Kunt ghy maer aen wat glas geruken
Uyt d' oogen van een nydig man.*

bezig bij dan niet in *glazen* een stamwoord , in *nijdig* bloot een eenvoudig?

6) Schoon men een afgeleid van een zamengesteld woord , dat is , een *derivatum* van een *compositum* , zorgvuldig onderscheiden moet , valt zulks echter soms niet moeilijk in woorden , als daar zijn *wetenschap* , *duisternis* , *juffer* , en soortgelijke?

7) Wat is , volgens GRIMM en anderen , derivatie , in den na-drukkelijksten zin van het woord? Waarin verschilt zij van de

innerlijke woordvorming, zoo als zij door *klank* en *klankvervoering* (gelijk men 't noemt) ontstaat?

8) Hebben de zoogenaamde buigings- of flectiedeelen ook eenige beteekenis? Met andere woorden: is er ook eenige reden voor op te geven, waarom men b. v. in onze taal juist de letters *s*, of *en*, of *n* bezige, om het meervoud aan te duiden; waarom *en* het kenmerk van de onbepaalde wijze of den *infinitivus* zij? enz. enz.

9) Van welk nut is de beschouwing der vokaal-, of liever der letterwisseling in het algemeen, bij de etymologie? Hoe wordt de oorsprong en afleiding van vele woorden hierdoor opgehelderd, als uit een aantal voorbeelden te zien is? Men neme *band*, *daad*, *drank*, *slang*, *sprank*, *gang*, *drang*, *klank*, *molen*, *ploeg*, *zang*, *stand*, die zich dus, als men maar op het Hoogduitsch acht geeft, zeer gemakkelijk van de werkwoorden *binden*, *doen* enz. laten afleiden.

10) Wat verstaat men door letterverzetting, waardoor b. v. ons *vorst* (*koude*), in tegenoverstelling van het Hoogduitsche *frost*, ontstaan is, en hoe worden door haar de oorsprong en verwantschap van sommige woorden opgehelderd?

11) Wat beteekent het, wanneer men spreekt van den wortel des woords? Wordt deze uitdrukking niet wel in een' verschil-lenden zin genomen?

12) Laat zich onze taal niet evenzeer, als men zulks ten aanzien van het Grieksch wel of kwalijk gedaan heeft, in zekere algemeene woordwortelen oplossen, wier grondbeteekenis in al de daaruit voortgesproten woorden meer of min zichtbaar is? Wat valt ter beantwoording van deze en soortgelijke vragen, in § 13 opgenoemd, kortelijk te zeggen?

13) Waarom moet men in de talen werkwoorden vermoedelijk als den oppersten grond van afleiding aanzien, en in wat zin moet men zulks verstaan?

14) Welke werkwoorden of *verba* moet men bij de afleiding als de oudste aanzien, de zoogenaamde gelijkvloeiende, of de ongelijkvloeiende?

15) Wie hebben over de afleiding en den oorsprong onzer primitieven en over het eigenaardige van derzelver beteekenis veel licht verspreid? Loopen echter de gevoelens over de grondbeteekenissen der woorden niet soms zeer uiteen?

16) Wat kracht van zinsbepaling bezitten de voorvoegselen *be*,

ge, *ver* enz. enz.? Wie moet men hierover raadplegen? Welke verschillende beteekenissen kan b. v. *ver* hebben, ten gevolge waarvan de geestige HUYGENS zeer aardig en half raadselachtig zingt:

*Myn paerd gaet slijten, dat men 't siet ;
 Het eet en drinckt en anders niet ;
 Wat reden is hier uyt te delven?
 't Vergaet, omdat het niet vergaet ;
 Wat raed? — De plaester light op straet ;
 Verstaet ghy 't niet? — 't Verstaet sich selven.*

17) Is het woordje *ge*, als voorvoegsel voor vele werkwoorden b. v. *ge-denken*, *ge-raken*, en als zoogenaamd augment voor de meeste deelwoorden of *participia*, b. v. *ge-hoord*, *ge-dacht*, *ge-daan*, evenzeer in andere Duitsche talen aanwezig, als in de onze, en wat valt ten aanzien van den Groningschen tongval hieromtrent op te merken? Wat is de etymologie van *ge*, *be*, *ver*, *ont* enz.? Wat andere zulke praefixen heeft men nog in 't Hoogduitsch, enz.?

18) Is ons *on* en der Hoogduitscheren voorzetsel *ohne* (d. i. zonder) hetzelfde, gelijk de oude SPIEGHEL soms dit *oon* bezigt, (en vroeger MELIS STOKES *an*, *ane*) b. v.

*Ghy slokt en ghelptet in ghekleinst niet noch gezeit,
 OON proef of kuer, oft rein of onrein zy, spys of ghift.*

19) Welke andere voorbeelden, dan die in § 18 opgenoemd zijn, laten er zich van derivaten of afgeleide woorden, door de voorvoeging van eene enkele of een paar letters gevormd wordende, al bijbrengen?

20) Wat beteekenen de uitgangen *er*, *el*, *ster* en de overige, die in de eerste klasse, vermeld in § 20, voorkomen? Is b. v. *er* afkomstig van het oud-Gothische *wair*, dat is *man*, volgens sommigen, nog overig in *weerwolf*, zooveel als *man-wolf*, d. i. een mensch, die door tooverij zich in een' wolf herschapen heeft? Is *sch* het oude *sk*? enz. enz.

21) Welke is de afleiding der achtervoegselen van de tweede klasse? Wat beteekent eigenlijk *dom*, wat *heid*? enz. In hoe ver zijn die terminatiën oudtijds op zichzelf staande woorden geweest?

- 22) *Wat past het meest den jongeling?*
Bescheidenheid en matiging.

lnidt zeker rijmpje. Moet men den uitgang *ling* als van denzelfden oorsprong met dien van *ing* beschouwen, en is de schrijfwijze *hemelling* (d. i. *hemelbewoner*), voor *hemeling*, verkeerd en *hemeling* een *hemelstokvisch*, helijk de Heer *BILDERDIJK* wil? Of zijn niet, volgens den Heer *KINKER*, *ling* en *ing* in oorsprong wel degelijk onderscheiden?

23) In § 21 wordt van den uitgang *aard* of *aart*, b. v. in *grijs-aard*, *veins-aard*, *dronk-aard*, enz. gesproken. In hoe ver hangt die terminatie of dat achtervoegsel met die van *hart* in sommige Hoogd. eiggennamen samen?

24) Waarvan stammen de uitgangen der derde klasse af? Is b. v. ons *es* in *zondar-ES* hetzelfde als der Franschen *esse* in *pécher-ESSE*, *maitr-ESSE*? Is *ier* in *tuin-IER* hetzelfde, als het Fransche *ier*, in *offic-IER*, *caval-IER*, enz. dat weér samenhangt met der Italianen *iere*, b. v. *cavall-IERE*, *barb-IERE*, etc.? Is *aadje*, b. v. in *bosch-AADJE*, het Fransche *age* in *boc-AGE*, en het Italiaansche *aggio* in *bosc-AGGIO*? enz. Is voor het overige in de uitgangen van deze klasse de invloed van het Fransch op onze taal niet bijzonder zichtbaar?

25) Waardoor is hetgeen men compositie of zamenkoppeling noemt, minder eigen aan de zoogenaamde Romansche talen, dan aan die van den Duitschen stam? Uit welken hoofde heeft ook het Latijn zoo weinig vatbaarheid voor compositie? Moet men de reden hiervan zoeken onmiddellijk in den aard dier taal-zelve, dan wel hierin, dat het gebruik dit nu niet zoo heeft medegebragt?

26) Wat valt nader over het onderscheid tusschen eigenlijke en oneigenlijke *composita* op te merken, en hoe zijn beide soorten in begrip en vorm van elkaâr onderscheiden? Hoe en waardoor vloeijen zij echter soms ineen? Welke voorbeelden heeft men van verwarring dier beide soorten in onze taal en het Hoogduitsch, zoodat hetzelfde of een gelijksoortig *compositum* hier eigenlijk, daar oneigenlijk schijnt? Zou ook soms niet de *s* of *n* welluidendheidshalve in eigenlijke *composita* gevoegd zijn?

27) Onze en de Deutsche talen in het algemeen zijn betrekkelijk rijker in *composita*, dan in *derivata*. Heeft dat bij zijne voordeelen ook eenige nadeelen? Welke woorden, voor het overige, maken den overgang van derivatie tot compositie? Wat voorbeelden heeft men van compositie en derivatie in een woord, enz.?

28) Wat valt er over de zoogenaamde vokaal van verbinding, die men wil, dat in de oud-Duitsche ware *composita*, even als in de Grieksche en Latijnsche, zou gevonden worden, aan te merken?

29) Heeft men ook zoogenaamde oneigenlijke compositie in andere zamengevoegde woorden, dan in substantieven met substantieven?

30) De Heer BILDERDIJK zingt in den *Ondergang der eerste wereld*:

*Een dichten zwerm gelijk van vliegend roofgediert',
Dat, als de pestsmet woedt, om 't rijzend kerkhof zwiert
En rondgiert onder 't zwerk, en waar zy lijken rieken,
Al schaatrend nederstort en klappert met de wieken,
Hief half de hel zich op by 't klaatrend moordgerucht
En juichte 't bloedbad toe, al hangende in de lucht.*

Roofgediert' beteekent hier gedierte, dat rooft en van roof leeft; *pestsmet* de besmetting, door pest verspreid; *moordgerucht* een gedrusch, als moord en doodslag gewoon is te verzellen; *bloedbad* eene bloedplenging, waarbij men zich in het menigvuldig gestorte bloed wel zou kunnen baden. Tot welke hoofdsorten van denkbelden laten zich zoo al meer onze voornaamste *composita*, met name ook die van substantieven met substantieven, brengen?

31) Heeft een zamengekoppeld woord, al bestaat het ook uit drie of meer bijeengevoegde woorden, toch altijd slechts twee hoofddeelen? SMITS zingt b. v. in zijn fraai dichtstukje op den goudvink van den Heer DE HAAS:

*Wis koost ge uit liefde tot DE HAAS
Voor 't HOEFBRONNAT de blanke Maes:
Wis liet ge u neerwaerds troonen
Door zyn verheven toonen.*

Heeft hier de zamenkoppeling *hoefbronnat*, dat is, de *Aganippus* of *Hippokréne*, twee of drie hoofddeelen? en wat volgt hieruit ten aanzien van *composita*, als daar zijn: *kleinuurwerkmaker*, *zijdekou-sewever* en soortgelijke? Hiertoe behoort b. v. ook *oudkleerekooper*, waarvan HUYGENS niet onaardig zingt:

*Oudkleerekooper? — neen, daer komt een Fransche bode
Van d' een in d' and're week, die my nieuwkooper maeckt.
Daar valt niets ouds meer; 't niew is all te haest gelaeckt.
Danck hebb' ses letteren, daer 't all aen hangt: DE MODE!*

32) Heeft men ook *composita* van werkwoorden met werkwoorden in onze taal? Welke rededeelen of *partes orationis* komen het meest in onze compositie voor?

33) In § 25 is gezegd, dat in de compositie het omschrijvende woord vóór-, het omschrevene achteraan komt, en echter spreekt men van *neuswijs* en *wijsneus*, *bedilal* en *albedil* beide; terwijl CATS, een' zoogenaamden Jan-Hen of Kijk-in-den-pot uitscheldende, kluchtig zingt:

*Fy moey-al! roert-de-pot! zout-klyver! vrouwe-quelder!
Fy tay-aert! seuteraer! gruyts-sifter! gorte-telder! enz.*

roert-de-pot dus bezigende voor *potroerder*. Hoe rijmt dit eene en andere?

34) Waarom zegt men b. v. *gedenkwaardig*, en elders wederom *beminnens-*, niet *beminwaardig*. Is hier analogie?

35) Wij maken soms *composita* uit geheele zinsneden en zegswijzen, b. v. een *vergeet-mij-nietje*, een *spring-in-'t-veld*, enz. Hoe ontstaan deze, en wat andere soortgelijke meer heeft men zoo al bij ons en in het Hoogduitsch?

36) In § 25 wordt gezegd, dat in de Grieksche zamenkoppeling hier en daar die vastheid van regelmaat niet heerscht, welke in de onze wordt aangetroffen. Hoe moet men dit verstaan?

37) In hoe ver zou men, wat het éénlettergrepige onzer meeste stamwoorden betreft, onze compositie met GROTIUS beknopter kunnen noemen, dan de Grieksche?

38) In hoe ver is de vatbaarheid onzer taal voor derivatie en compositie minder uitgebreid, dan die in het Grieksch?

39) Tot hoe veel woorden kan men de zamenkoppeling uitstrekken, en gelden ten aanzien van dit geheele onderwerp dezelfde regels in den stijl van de proza, als in dien der poëzij?

40) Hoe moet men het maken met het schrijven van woorden, wier zamenkoppeling onzeker is? Moet men schrijven *storm loopen* gescheiden, of *stormloopen* aaneen; *huis houden* of *huishouden*; *hand vol* of *handvol*; *tevrede*, *ontevrede* of *te vrede*, *on te vrede*; *ziel verrukkend* of *zielverrukkend*; *over een stemmend* of *overeenstemmend*; *éénentwintig* of *één en twintig* enz.

41) Wanneer schreef men voorheen zoo dikwerf woordjes, als daar zijn *ze*, *men*, *er* en soortgelijke, met de hen onmiddellijk voorafgaande woorden aaneen, gelijk b. v. HUYDECOPER zelfs nog doet, als hij ergens zegt: „*datmen* geloove, *datze* zijn *hetgeenze*

zijn en den rang, *dienze* eens gekregen hebben, bewaaren." Wat leert ons zulks ten aanzien der uitspraak of den meerderen of minderen klem, dien men aan zulke woordjes geven moet?

42) Men gispt het Fransch er over, dat het weinig vermogen van zamenkoppeling, vooral niet van substantieven met substantieven, bezit. Onderwijl gebruikt men in die taal honderden van compositiën der laatstgemelde soort, en vormt er dagelijks meer. Dus zegt men: *aéronaute*, *aérolithe*, *bibliothèque*, *telescope*, *stratagème*, *carnivore*, enz. Hoe hangt dat met die gisping zamen?

43) Heeft het Fransch daarenboven in het geheel geene echte, oorspronkelijke, uit gangbare Fransche woorden gevormde *composita*?

44) Schoon de Franschen soms door een enkel woord (als in § 28 gezegd is) onze *composita* vertalen kunnen, steken echter deze onze zamenstellingen aan die Fransche vertalingen niet dikwerf de loef af, wat duidelijkheid, verstaanbaarheid en nadruk betreft?

45) Welke afwisseling geeft het vermogen, dat wij hebben, om of omschrijvingen met den *genitivus* (als b. v. *star des avonds*) of *composita* (als *avondstar*) te bezigen, aan onzen stijl, en hoe kunnen daardoor en de deftigheid en de eenvoudigheid bevorderd worden?

46) Waarin drijven de Hoogduitschers hunne zucht, om *composita* te vormen, wel eens al te ver? En waarvoor moet men zich soms bij het vertalen van dezelve wachten?

47) De vermaarde Engelsche dichter, Lord BYRON, zingt:

*In MARBLE-PAVED pavilion, where a spring
Of living water from the centre rose,
Whose bubbling did a genial freshness fling
And soft voluptuous couches breathed repose,
ALI reclined etc.*

Hier heeft men in het woord *marble-paved* eene zamenkoppeling van een substantief met een *participium* of deelwoord, tusschen welke woorden het voorzetsel is weggelaten, even als of wij zeiden, *marmar-geplaveid*, in stede van *geplaveid MET marmar*. Op dezelfde wijze zingt de groote Hoogduitsche dichter SCHILLER:

*Der blosse Anblick bleicht schon alle Wangen,
Und aus einander flicht die FURCHTENTSEELTE Schaar.*

in welke dichtregels *furchtentseelt* staat voor *entseelt von Furcht*. — Kunnen wij in onze taal soortgelijke *composita*, die duizendmalen in het Engelsch en Hoogduitsch, alsmede in het Deensch en de overige Noord- of Scandinavisch-Duitsche talen voorkomen, ook bezigen, en zijn zij soms gebezigd geworden?

48) Wat is het onderscheid tusschen appositie en compositie? HUYGENS zingt b. v.

*Segt hun, ebbe, op mijn bevelen,
Hoe 't haer ballingh-borger gaet;
Hoe er in sijn vochte schelen
Stadigh 't volle springhty staet!*

Is hier *ballingh-borger*, dat is, burger, die in ballingschap, of, gelijk men oudtijds zeide, in *ellende* of *ellendigheid*, (hetzelfde als *elderstandigheid* of *uitlandigheid*) verkeert, een *appositum* of *compositum*? En zoo *moeder-maagd*, *god-mensch*, enz.

Iets over de taal- of rededeelen in het algemeen.

§ 32.

Naem *wyst de zaken aen*: Woord toont ons *watze maken*,
En beeld ons 't *werken uit* en 't *lyden van de zaken*.
't Deelnemende gedeelt' neemt *wat van beiden t' zaem*,
Te weten *tyd van woord*, *geslacht* en *val van naem*:
De Voornaem *strekt voor naem*: het Bywoord *wyst ons tyden*,
Plaets, *wyze* en *omstand aen van werken* en *van lyden*:
De Koppeling of *scheid of schakelt als een koord*
Woord aen woord, *naem aen naem*; Voorzetting *naem aen woord*:
De Tusschenwerping toont *der tochten woeste krachten*:
Het Ledeke 't verschil der drierlei geslachten;
Dees negen deelen zyn 't, *waer uit de Reden ryst*,
Daer all wat reden heeft, *zyn reden met bewyft*.

zong vóór een paar eeuwen JEREMIAS DE DECKER. — De woorden namelijk laten zich in verschillende klassen verdedelen, welke men, daar de woorden de bestanddeelen eener taal uitmaken, taal- of rededeelen, in het Latijn *partes orationis*,

noemt. Dus spreekt men van woorden, welke den naam van substantieven dragen; van andere wederom, adjectieven geheeten; van eene derde soort, werkwoorden of *verba* genoemd, enz. enz. Dergelijke benamingen zijn gegrond in den verschillenden aard van hetgene de woorden uitdrukken, beschouwd als verstaanbare teekenen onzer denkbeelden. Drukt ons denkbeeld namelijk iets zelfstandigs uit, dan noemen wij het woord, tot beteekening of uitdrukking van dat denkbeeld van zelfstandigheid gebezigd, een zelfstandig naamwoord of substantief. Bevat ons denkbeeld eene eigenschap, eene hoedanigheid, of wel een werken of lijden, hetwelk wij aan zulk een zelfstandigheid toekennen, zoo is het woord of een adjectief, of een werkwoord of *verbum*, enz. Wij zullen dit eene en andere kortelijk nader uiteenzetten.

§ 33.

Spreken is een te kennen geven van hetgene wij denken en gewaar worden, door middel van gearticuleerde klanken, welke wij woorden noemen. In zulk 'een te kennen geven nu, voor zoo ver het niet in de aanduiding van een bloot enkelvoudig begrip, b. v. *vuur*, *mensch*, *boom* enz. bestaat, maar werkelijk eene soort van uitspraak, stelling, oordeel, bepaling, of hoe men het noemen wil, behelst (b. v. *vuur is brandend*), zijn altijd drie dingen opgesloten. Vooreerst namelijk iets, waarvan iets gezegd wordt, of waarvan onze stelling of oordeel uitgaat, en dat men in de *logica* of redeneerkunst *subject* noemt; ten tweede, datgene, wat er van gezegd wordt, *praedicaat* geheeten, en ten derde, het verbindingsmiddel tusschen dit subject en praedicaat, den naam van *copula* dragende. Dus is in de zoe even aangehaalde stelling of enuntiatie: *vuur is brandend*, *vuur* het subject, *brandend* het praedicaat, en *is* strekt, om te kennen te geven, dat wij het begrip *brandend* met het begrip *vuur* verbinden, of het er in onze voorstelling op overbrengen, en daardoor het oordeel of de stelling uitdrukken: dat het vuur, zoo als het zich aan ons voordoet, een iets is, hetwelk de hoedanigheid heeft van

te branden. Dikwerf ligt echter het praedicaat en de *copula* of de copulatieve kracht eens oordeels in één en hetzelfde woord opgesloten, als namelijk de hoedanigheid, die wij aan een subject toekennen, in eene, in een' bepaalden tijd gedachte, werking of *dadigheid*, 't zij actief, hetzij meer passief, bestaat. Immers het zeggen: *vuur brandt*, is in een' zekeren zin zoowel drieledig, als dat van: *vuur is brandend*; want het geeft te kennen: het vuur is in den werkenden toestand, in de werkende hoedanigheid van hetgene wij branden noemen (*). Die woorden nu, welke dienen, om het subject aan te duiden, noemen wij substantieven of zelfstandige naamwoorden, (waaronder men tevens sommige voornaamwoorden en verder alles wat de plaats van het substantief soms vervangt, bevatten moet) terwijl diegene, welke ter uitdrukking van het praedicaat en de *copula*, voor zoo ver zij in één woord gevoegd worden, behulpzaam zijn, werkwoorden of *verba* heeten.

Substantiva en *verba* zijn dus de twee onafhankelijkste hoofdtaldeeelen, gelijk in iedere zinsnede te zien is, ook b. v. in HUYGENS' afwisselingshalve hier aangehaald niet onaardig puntlicht op een' *doodgraver*:

*Ick plant dood menschenvleesch. Die 't geern opkomen sagh
Wach' maer een weinigh tijds tot op den jonghsten dagh.*

§ 34.

Nu kunnen wij echter aan de gezegde hoofddeelen eener

(*) Zoo is zelfs de stelling: *vuur is*, ook drieledig, want zij geeft met andere woorden te kennen: het vuur is bestaande; aan het vuur kennen wij de hoedanigheid toe, dat het een bestaand ding is. *Is* drukt dan bloot de *dadigheid* van het zijn, van het bestaan uit. De verdere ontwikkeling van dit soms vrij spitsvondig onderwerp en van de eigenlijke kracht des *werkwoords*, zoo van het abstracte, als van het concrete, behoort hier minder te huis.

stelling nadere bepalingen, wijzigingen, uitbreidingen, of hoe men het noemen moge, geven. HELMERS zingt b. v.:

De blanke vederbosch golft in de zonnestralen.

Hier is *vederbosch* het subject der stelling of der enuntiatie: *de vederbosch golft*, maar de dichter wilde den aard van dit subject nader bepalen; hij wilde ons met de kleur der helmpluimen bekend maken, en nu voegt hij er het woord *blank* bij. Dergelijke woorden nu, hetzij het praedicaat van een subject zonder dat de *copula* in dat praedicaat besloten is, uitdrukken, als b. v. *sterfelijk*, in het zeggen *de mensch is sterfelijk*, hetzij bloot ter nadere omschrijving, en, mag men het zoo noemen, kleuring van een subject dienende, waarop vervolgens een praedicaat wordt toepasselijk gemaakt, als b. v. *blank* in den dichtregel van HELMERS, voeren den naam van *adjectiva* of bijvoegelijke naamwoorden, als namelijk gevoegd wordende bij substantieven of subject-woorden.

Men kan door de woorden *wijs*, *hartelijk* en meer andere uit het volgende zeer ware sneldicht des Heeren van *Zuylichem* het hier gezegde ook ophelderen en verlevendigen.

*Komt my een man te voor, wijs in syn eigen oogen ;
Myn' oogen sien hem aan met hartlijk mededoogen.
Ik sagh toch met meer hoops te heelen het gebreck
Van een geslagen geck.*

§ 35.

Al verder! Ook mijn praedicaat, 't zij het, met de *copula* in één woord uitgedrukt, eene regtstreeksche werking of *daadigheid* (b. v. *vuur brandt*), of, het werkwoord *zijn* of *copula* bij zich hebbende, eene meer bloot rustende hoedanigheid aan het subject toekent (b. v. *de mensch is sterfelijk*, *de wereld is groot*), kan ik nader beschrijven en uitbreiden. Doen wij dit met een enkel woord, zoo noemen wij dit woord *adverbium*, d. i. *bijwoord*, of *bijwerkwoord*, wyl het vooral ook bij het

woord, dat vaak of liever altijd het praedicaat en de *copula* eener stelling in zich bevat, bij het werkwoord namelijk, gevoegd wordt.

De zoo even aangehaalde HELMERS zingt b. v.:

*De Nederlandsche vlag, fier op haar zegepraal,
Golft onverlet en vrij bij 't buldren van 't metaal.*

Hier wordt het subject: *de Nederlandsche vlag*, in deszelfs praedicaat *golft* nader gewijzigd door de woorden *onverlet* en *vrij*. Deze zijn dus hier *adverbia*, of in vorm eigenlijk adjectieven, die echter in kracht en beteekenis als *adverbia* gebezigd worden. Dit laatste geldt ook van de *adverbialiter* te verklaren woorden *bot* en *dom* in HUYGENS' fraai punt dicht aan een' blinde, in hetwelk hij treffend en roerend toespeelt op de eeuwige waarheid, dat de mensch, schoon half dier, te gelijker tijd half engel is.

*Ghy mist uw oogen! Ja, so doen de beesten niet;
Die hebben er elck twee, waarmeé sy dom en bot sien.
Maer de oogen van uw ziel, waarmeé ghy beter siet,
Weet, dat dat oogen zijn van engelen, die God sien.*

§ 36.

Maar het praedicaat wordt in deszelfs toepassing door onze voorstelling of ons kenvermogen op een subject niet alleen gewijzigd, of wel verder ontwikkeld, uitgebreid en wat dies meer zij, door bijvoeging van een enkel woord, hetwelk men *adverbium* noemt, maar het kan deze wijziging, uitbreiding, enz. op een aantal andere manieren ontvangen. Bij v. wij kunnen het praedicaat tot een tweede subject betrekkelijk maken, op hetwelk het eerste subject door hetzelfde eene werking uitoefent, of wel waarvan het eerste subject eene werking ondergaat, of wel waardoor het met zijn praedicaat in tijd, plaats en in wat niet al meer omschreven wordt. Als HELMERS dus zingt:

De maan bescheen weér de aarde en 't nachtgezig verdween.

wordt het praedicaat met de daarin opgesloten *copula*, *bescheen*, nader uitgebreid door er bij te kennen te geven, *wat* hier beschenen werd, de aarde namelijk. Als dezelfde dichter zingt:

Een licht rees uit den grond; beweegloos staarde ik 't aan.

zoo wordt de stelling: *een licht rees*, in deszelfs praedicaat *rees* nader ontwikkeld, door er bij te voegen, *wáár* ter plaatse, *wááruit* het licht zich verhief, enz. enz. Het volgende verstandige puntdicht des voortreffelijken oud-Holland-schen dichters HUYGENS kan ook voorbeelden ter opheldering aanbieden.

*Uw hert licht op uw tongh,
En, Jan, dat dunckt u prijsselick; —
Maer waert ghy wat min jongh,
(Gelijck ghy stadigh werdt.)
Uw tongh lagh in uw hert
En, Jan! dat waer meer wijsselick.*

§ 37.

Dergelijke woordjes, als daar zijn *op* en *in*, in de laatstgemelde dichtregels voorkomende, noemt men *voorzetsels* of *praepositieën*, omdat zij vóór een substantief of subjectwoord (of ook wel soms vóór andere rededeelen) geplaatst worden, ten einde de wijziging, welke dit subject geeft of ontvangt, uit te helpen drukken, wanneer namelijk zoodanig een uitdrukken zich niet doen laat door die verandering der uiterlijke gedaante van het subjectwoord, als men declinatie in de talen gewoon is te noemen. Deze laatste toch staat ons in de eene taal meer, dan in de andere, ten dienste, weshalve het gebruik der voorzetselen in onderscheidene talen meer of min veelvuldig is. Als b. v. HELMERS zingt:

*De reine vreugd, de rust van dit gezaligd oord
Wordt door het droef besef van 's aardrijks ramp gestoord.*

wijzigt hij de stelling: *de vreugd wordt gestoord*, nader door de oorzaak van deze stoornis op te geven. Om dit echter te kunnen doen, moet hij zijne toevlugt tot de praepositie *door* nemen en zeggen *door het droef besef*. In het Latijn integendeel zoude men blootelijk het subjectwoord der wijziging, het woord *besef* namelijk, behoeven te declinéren, om hetzelfde aan te duiden. — Men zal b. v. zeggen: *gaudium turbatur scientiA* of *conscientiA calamitatum*, etc.

En zoo zal men, de stelling: *hij is vertrokken*, nader willende wijzigen door er bij te voegen *naar Rome*, in het Latijn ook volstaan kunnen met eenvoudig het substantief *Roma*, door aanhechting eener *m*, in den *accusativus* of vierden naamval te plaatsen en te zeggen *profectus est Romam*. Hierover echter in het vervolg nader!

§ 38.

Een ander taaldeel draagt den naam van *koppelwoord*, *voegwoord*, *zamenvoegsel* of *conjunctie*. Het strekt, om de deelen eener verstaanbare rede, in sommige hunner wijzigingen en uitbreidingen, met elkander onderling te verbinden, weshalve de conjunctie zoowel bij het subject, als bij het praedicat en de *copula* eener stelling* of eens oordeels te stade kan komen. Bij onzen ouden CATS vindt men b. v. ergens het kluchtige, schoon niet ongerijmde rijmpje :

*Vrouwen en peren, die niet en kraecken,
Die houdt men allerbest te smaecken.*

Hier vereenigt het koppelwoordje *en* de twee substantieven *vrouwen* en *peren*, waarop het werkwoord *houdt*, in werking gebracht door het onpersoonlijk voornaamwoord *men*, zijne kracht uitoefent. En als wij bij denzelfden CATS (wiens schrif-

ten men wel een' oceaan van practische levenswijsheid mag noemen) het niet minder koddige, maar tevens zeer ware versje lezen :

*Als apen hooge klimmen willen,
Dan ziet men eerst hun naekte billen.*

zoo zien wij, dat de stelling: *men ziet de naakte billen van apen*, door middel der conjunctie *als*, in verband treedt met de tijdsbepaling, die aan haar', tot nadere uitbreiding, in de woorden: *als zij hooge klimmen willen*, gegeven wordt.

§ 39.

Kleine kinderen zijn gewoon altijd zich-zelve bij den naam te noemen en b. v. te zeggen: Mietje wil dit of dat hebben; wil vader of moeder dit of dat aan Mietje geven? enz. Den kinderen gunt men dit gaarne. Het zoude echter wat lastig vallen, indien ook volwassenen telkens in dien langwijligen trant spreken moesten, kortom, indien men altijd een subjectwoord of substantief op nieuws herhalen moest. Dit wordt echter voorgekomen door die woorden, welke men *pronomina* of *voornaamwoorden* noemt, en die, zoo als hun naam reeds aanduidt, *voor*, dat is, in plaats van, de naamwoorden, gebruikt kunnen worden. Nu behoeft dus het kleine Mietje, Pietje, of hoe het kind heeten moge, grooter geworden zijnde, niet meer te zeggen: Mietje wilde, maar: *ik* wilde, dit of dat hebben. En de Heer *van Zuylichem* konde in zijn' bijtenden en spottenden toon vóór een paar eeuwen zingen :

*'k Sat tusschen Kaeckelaars en Spreewen in 't gedrangh;
Die rommelden om 't seerst, en maeckten 't my soo bangh,
Dat ick, in 't eerst vol sweets, in 't end begost te geewen.
Een vraaghde by geval, wat kost ik liever att,
Of Visch, of Vleesch, of iet, daer ick te kieser hadd?
„Gesoden Kaeckelaers,” sei 'k, „en gebraden Spreewen.”*

zonder dat hij noodig had te zeggen: HUYGENS zat; HUYGENS begon te geeuwen; men vraagde HUYGENS, ENZ. enz.

Dat, voor het overige, de *pronomina personalia* of persoonlijke voornaamwoorden, in betrekking tot de substantieven, misschien meer als het geslacht, dan als de soort beschouwd moeten worden, gelijk de Hoogleeraar KINKER wil, is in geenen deele ongegrond.

§ 40.

Nog heeft men een taaldeel, hetwelk men *articulus* of lidwoord noemt. Het dient, om eene zekere nadere bepaling aan de substantieven te geven, en deelt dus meer of min in de natuur van het adjectief en ook eenigermate in die van sommige voornaamwoorden. Als HUYGENS b. v., met eene niet onaardige woordspeling op *toe hooren*, d. i. *toe behooren*, en *toehooren*, d. i. *luisteren*, zeer naar waarheid zingt:

*Een goed muziekstuk heeft oneindelijk veel in;
Maer 'tschijnt, het meeste volck meer tongen heeft als ooren.
Soo praet m' er over heen. 't Is jammer in mijn sin,
Dat daer soo veel toe hóórt, soo veel niet tóé en hooren.*

helpt het lidwoord *een*, even als het adjectief *goed*, het subjectwoord *muziekstuk* mede wijzigen.

§ 41.

Wil men met sommigen ook de telwoorden of *numeralia* als een afzonderlijk taaldeel beschouwen, het mag mijnenhalve geschieden. In den grond echter zijn de telwoorden niets anders, dan eene soort van adjectieven van getal; want wanneer HELMERS van den dapperen CLAASSENS zingt:

Vijf schepen, zwaar van bouw, omsingelden den held.

wijzig hij door het woord *vijf* het subject *schepen* in deszelfs getal of hoeveelheid, gelijk hij het door de woorden *zwaar van bouw* in deszelfs hoedanigheid nader omschrijft. Hetzelve geldt ten aanzien van de woorden *vijftig* en *zestig* (jaren) in HUYGENS' koddig puntdicht:

*Is 't waer, dat jonckheer Jan met jonckvrouw Judith trouwt?
En is hy sestigh ruym en zy ruym vyftigh oud?
Ik segg niet, of het wel- of misgepaerde trouw is,
Maer dat hy een jonck héér, als zy een jonge vrouw is.*

Nog duidelijker blinkt deze adjectievale geaardheid in de zoogenaamde algemeene telwoorden uit, als daar zijn: *vele, sommige, eenige, alle, enz. enz.*

§ 42.

De *interjectiën* of *tusschenwerpsels*, die men ook wel onder de taaldeelen rangschikt, zijn in vele opzigten meer dierlijke kreten, dan wel teekenen van duidelijke en bepaalde voorstellingen te noemen. In hen ligt echter de kiem van een gedeelte der taal opgesloten.

§ 43.

Dit moge hier genoeg zijn over de taaldeelen in het algemeen, waarvan de verdere naauwkeurige ontwikkeling in de algemeene wijsgeerige taalbeschouwing, waarover onder anderen SYLVESTRE DE SACY, VATER, BECKER, ROSENBERG en bij ons te lande de Hoogleeraar KINKER zoo veel scherpzinnigs gezegd hebben, te huis hoort. Wil men zulks, zoo kan men dezelve nog fijner splitsen en ze in nog meer klassen verdeelen. De hier voorgedragene rangschikking, volgens welke zij in *substantiva, adjectiva, articuli, pronomina, verba, adverbia, conjunctiones, praepositiones, interjectiones* en *numeralia* onderscheiden worden, is eene vrij gewone.

§ 44.

Al deze rededeelen, voor het overige, worden in onze taal aangetroffen, schoon niet in alle andere spraken. Dus mist het Latijn b. v. (en zoo ook de Poolse taal) den *articulus* of het lidwoord, en, volgens VATER, is er in Amerika een volksstam, in wiens taal men geene *adjectiva* aantreft, zoodat men het begrip van dezelve door middel van het werkwoord en het betrekkelijke voornaamwoord omschrijven moet. Op dezelfde wijze toch kan men in onze en in de meeste talen het denkbeeld van kleinheid of verkleining dikwerf door het substantief-zelf uitdrukken, zonder dat men tot het adjectief *klein* of een ander dergelijk de toevlugt behoeft te nemen. Immers, willen wij *klein huis* zeggen, zoo voegen wij eenvoudig onzen uitgang *je* achter het substantief *huis* en zeggen *huisje*. Maar het Nederlandsch en vele andere spraken hebben weêr niet de eigenschap, welke het Italiaansch bezit, om ook zoo het denkbeeld van meerdere grootte of vergrooting door eene kleine verandering in het substantief aan te duiden. *Casa* b. v. is bij de Italianen een huis, *casone* een groot huis. Men noemt zulke woorden *augmentativa* of vergrootwoorden, gelijk men de eerste *diminutiva* of verkleinwoorden noemt. In het vervolg hierover nader.

*Over de substantieven of zelfstandige naamwoorden,
en het eene en andere, dat te dezen opzigte
in den stijl op het oog te houden valt.*

§ 45.

Wat *substantiva* zijn, is hierboven reeds beknoptelijk aangeduid. Bekend is derzelve verdeling in *eigene* en *algemeene*, of, gelijk men ze in het Latijn gewoon is te noemen, *nomina propria et appellativa*. De laatsten drukken zelfstandigheden uit, onder wier begrip alle overigen, die van hetzelfde geslacht of soort zijn, kunnen opgenomen worden; de eersten integendeel duiden bij uitsluiting een' enkelen bepaal-

den persoon of eene enkele bepaalde zaak, in onderscheiding van alle overige gelijksoortige, of ongelijksoortige personen of zaken, aan: met andere woorden, het zijn de zoogenoemde eigen-namen, hetzij dan voornamen en familienamen, of wel namen van steden, landschappen, rivieren enz. — In het luimig punt dichtje dus van onzen geestigen STABING:

*Wat onze Hein van goeden smaak zal vinden,
Behoeft de voorproef van zijn vrinden.
„Als Hein trouwt,” zei' een spreekw:
„Zoo trouwt hij vast een weeuw.”*

zijn alle substantieven, behalve HEIN, *nomina appellativa*.

Er laten zich over onze Nederlandsche voornamen, vooral die van echt-Duitschen oorsprong zijn, zeer fraaije etymologische opmerkingen maken. Deze voornamen toch (waaruit vervolgens vele geslachtsnamen ontstaan zijn) zijn niet bloot willekeurige, nietsbeteekenende klanken; maar woorden, die allen oorspronkelijk zekere eigenschappen, hoedanigheden, of wat dies meer zij, te kennen geven. Dus beteekent *Herman* een krijgsman; *Lodewijk* iemand, vermaard in den oorlog; *Beerta*, schitterend, blinkend; *Diederik*, rijk in volk of onderdanen, enz. enz. B. v. de laatste naam is afkomstig van het oude *thuid*, *thiet* of *diet*, in den zin van *volk*, een woord, bij onze oude schrijvers nog bekend. Maerlant, b. v. noemt wat in onze gewone Bijbelvertaling, Num. 11, vs. 4, *het gemeene volksken* heet, *dat ghemene diet*; bij hem is *dat verwatene Juedsche diet* het vervloekte Joodsche volk. Dus leveren de namen onzer landschappen, steden en dorpen ook stoffe tot nasporingen op, die voor de kennis der aloude geschiedenis van deze gewesten somtijds zeer belangrijk zijn kunnen.

§ 46.

De *algemeene* substantieven of *nomina appellativa* laten zich, gelijk men weet, in verschillende klassen verdeelen. Som-

mige duiden personen, andere zaken aan. Sommige noemt men *collectiva* of verzamelwoorden, als b. v. *gebloemte, gevogelte, volk, christendom* enz. Eenige geven eigenschappen, werkingen of toestanden, op zich-zelve gedacht, te kennen; andere wederom toegepast op personen, enz. Van de laatste soort is b. v. het woord *gezin* in het regt vernuftige versje van HUYGENS op een, door dronkenschap steeds ziekelijk blijvend, huisgezin:

Kelderkoortsen.

Is 't yemand onbekent, ick weet, wat dat gesinn schort,

En waerom dat het nooit ter deegh genesen kan.

Al wat de doctor heelt, ontheelen glas en kan;

Men stort er staegh weêr in, om dat m' er staegh weêr instort.

De substantieven zijn, in betrekking tot elkander, of oorspronkelijk en primitief, of afgeleid, of zamengesteld. *Loop* is b. v. een primitief, *looper* een derivaat, *loopBAAN* een zamengekoppeld substantief. De afgeleide of derivate substantieven hebben hunne bepaalde uitgangen in de talen. Bij v. tot vorming van de substantieven, die eene eigenschap of een' toestand, op zich-zelve beschouwd, aanduiden, hebben wij de achtervoegsels *heid, te of e, ing, nis, schap, ling, dom* enz., als in *goed-heid, groot-te, reken-ing, erger-nis, vriend-schap* enz., waarover hierboven reeds gesproken is. Voor andere klassen hebben wij weêr andere terminatiën. In het Latijn heeft men voor substantieven der zoo evengemelde soort de terminatiën *tia, tas, ia, monia, tudo, ties, tura, sura, tus, sus, ium, la, tio, do, go, es* enz. enz.; b. v. in *laeti-tia, leni-tas, superb-ia, acri-monia, queri-monia, amaritudo, mundi-ties, geni-tura, senec-tus, gaud-ium, loque-la, rapina, audit-io, libi-do, ori-go, caed-es* enz., uit welk staaltje men zien kan, welk eene groote en liefelijke afwisseling van eindklanken het Latijn ook in dit opzigt bezit. In het Fransch heeft men voor die klasse der afgeleide substantieven, waarvan wij thans bepaaldelijk spreken, ook verschil-

lende uitgangen, als daar zijn *té, ice, eur, ion, ment* en andere, b. v. *beau-té, avar-ice, blanch-eur, doul-eur, act-ion, soulage-ment* enz. Zoo ook *esse*, b. v. in *nobl-esse*; maar *dé-esse*, in de fraaije regels bij J. B. ROUSSEAU, behoort tot eene andere klasse:

*Quelle est cette déesse énorme,
Ou plutôt ce monstre difforme,
Tout couvert d'oreilles et d'yeux;
Dont la voix ressemble au tonnerre,
Et qui des pieds touchant la terre,
Cache sa tête dans les cieux?*

Zoo laten er zich soortgelijke terminatiën uit een aantal andere talen, en niet alleen voor eene enkele, (als wij hier deden) maar voor alle klassen van substantieven opnoemen, gelijk zulks door VATER en andere beroemde taalkenners geschied is. In de uitgangen van vele spraken zal men echter die duidelijkheid en vatbaarheid voor eene gemakkelijke afscheiding van het zakelijke deel des woords vermissen, welke aan die van de onze meestal eigen zijn.

§ 47.

Men moet bij de beschouwing onzer substantieven die fraaije eigenschap van het Nederlandsch niet over het hoofd zien, uit kracht van welke wij in onzen stijl ieder taal- of rededeel soms als substantief gebruiken kunnen, maar vooral ook ons hiertoe bedienen mogen van den *infinitivus* of de onbepaalde wijze onzer werkwoorden. Dus kunnen wij niet alleen zeggen b. v. *gedurende de wandeling*, maar ook *gedurende het wandelen*.

In het Fransch moet men zich vergenoegen met alleen *durant la promenade* te zeggen, daar *durant le promener* vreemd klinken zoude. Immers de Fransche taal herschept slechts zeer zelden het werkwoord in een substantief, en dichtregelen, als b. v. de volgende van VONDEL, zouden zich met

dezelfde woordvormen in het Fransch niet wel laten nabootsen :

*Onder wapens en trompetten,
Onder 't dond'ren der musketten,
Onder 't barsten van 't metael,
Onder 't knarsen van het stael,
Onder 't zwaejen van de vanen, enz.*

§ 48.

Wanneer men het begrip of denkbeeld van kleinheid of verkleining niet door bijvoeging van een adjectief, b. v. *klein*, *gering* enz., maar onmiddellijk in het substantief-zelf, met hulp van een paar aangestaarte letteren, uitdrukt, noemt men zulk een substantief een verkleinwoord of diminutief. De meeste talen bezitten uitgangen, om zulke diminutieven te vormen. HUGO DE GROOT begint b. v. een Latijnsch dichtstukje aan HEINSIUS aldus :

*Medulla amoris, Heinsi!
Et corculum Cytheres!*

Hier maakt hij van het substantief *cor*, dat is *hart*, het diminutief *cor-culum*, *hartje* of *klein hart*. En zoo komt in het Latijn *filiolus* van *filius* (zoon), *fraterculus* van *frater* (broeder), *homunculus* van *homo* (mensch), enz.

Dat het Grieksch, hetwelk boven alle andere talen van Europa met de meeste gemakkelijheid woorden aleidt en zamenkoppelt, ook ongemeen rijk is in uitgangen voor *diminutiva*, weet ieder beoefenaar van die taal. Ook het tegenwoordige Italiaansch bezit in dit opzigt eene groote buigzaamheid, gelijk, zegt men, de Italianen in hunne dagelijksche gesprekken onophoudelijk verkleinwoorden in den mond voeren. Het Fransch is er wat kariger op, weshalve de beroemde oud-Fransche schrijver ROLLIN zeide: „Onze spraak maakt schaars gebruik van diminutieven.” Wat het Nederlandsch betreft, (om thans niet meer vreemds over hoop te halen)

hetzelve weet zeer aardige verkleinwoorden te scheppen, waartoe het tegenwoordig hoofdzakelijk de uitgangen *je* en *ke* bezigt. Zoo ontstaat *huis-je* van *huis*, *meis-je* van *meid*, *peer-ke* van *peer*. Soms komen er welluidendheidshalve nog ééne of meer letteren vóór die uitgangen. Dus b. v. *s* voor *ke*, in *boek-ske*, *schelling-ske*, welk laatste woord HUYGENS bezigt in het treffende punt dicht:

*Klaes wierp een schellinghsKEN in 't sacksKEN van de kerk,
En, om zijn gierigheid te troosten in 't goed werk,
God, seid' hy, mag 't my eens vergelden met zijn segen!
Als hadd' hy 't schellinghsKEN niet eerst van God gekregen!*

En zoo zeggen wij ook niet *zeeje*, *wijnje*, *eije*, maar *zeetje*, *wijntje*, *eitje*. *Schel* dijt zelfs uit tot *schelletje*, *japon* tot *japonnetje*, enz. enz.

§ 49.

De diminutieven zetten soms veel zoetvloeiendheid en bevalligheid aan den stijl bij. Aardig, bij voorb., zong HOORT, bij het zenden van eenige meikersen:

*In de blaaden van een roosjen,
Vindt ghy, ó mijn zoetste Troosjen!
Kleene gift. — Waar zy zoo groot
Als de gunst, te kleen een doosjen
Waar' de gansche wereldkloot.*

En aan een jong meisje een paar vleijende woorden over al hare bekoorlijkheden, heure lachjes en lonkjes, heur bevallig tooisel en wat niet al meer toevoegende, zingt hij:

<i>Die quikjes,</i>	<i>Der zielen. Uw gesichje</i>
<i>Die hikjes</i>	<i>Is het schickje</i>
<i>Zijn strikjes</i>	<i>Van het wichje,</i>
<i>En prikjes</i>	<i>Uyt Diones bloedt geteelt.</i>

Hij wil zeggen: CUPIDO, zoon van VENUS of DIONE, bedient zich van uwe aanminnigheden, om mij verliefd te maken. Men ziet in dergelijke verzen van HOOFT duidelijk den man, die lang in Italië verkeerd en zich naar de Italiaansche en oud-Latijnsche minnedichters gevormd had. — Niet minder gepast komt het diminutief *handeke* voor in het volgende allerliefste punt dicht van den verwonderlijk geestigen HUYGENS, op *het handwasschen van een' schoone*:

*Ghy wasschen, soetert! ghy?
Die handekens van zy?
My dunckt, dat al dat plasschen
Niet na behooren is:
Wat hoeft men schoon te wasschen
Dat schoon geboren is?*

Voor het overige moeten wij, en vele natiën met ons, den Italianen het vermogen benijden, om ook vergrootwoorden of augmentatieven te kunnen vormen. Dit doen zij door middel van de terminatie *one* en andere soortgelijke. *Cappello* of *capello* is b. v. een *hoed*, *cappellone* een *grootte hoed*; *canna*, *eene buis*, *canone*, *eene grootte buis*; zijnde van dit laatste ons *kanon* afkomstig, dat niets anders, dan eene grootte ijzeren buis beteekent. Paart zich met het denkbeeld van grootte ook dat van slechtheid, zoo bezigen de Italianen de terminatiën *accio*, *azzo*, *uccio*, *uzzo*, *uccia*, *cina* enz. Dus komt *cappellaccio*, d. i. een *onbehouwen lompe en leelijke hoed*, van het zoo even aangehaalde *cappello* (een hoed); *popolaccio*, een allergemeenst volk, van *popolo*, volk. En zoo is *cappelluccio* een klein slecht hoedje; *casuccia*, een leelijk klein huis, van *casa*, een huis (gelijk *casone* een groot huis beteekent); *donnacina* en *donniciuola* beteekent soms een boos, ondeugend vrouwtje, van *donna*, eene vrouw, enz. enz. — Soortgelijke verklein- en vergrootwoorden van verachting heeft men, volgens deskundigen, ook in het Poolsch en Russisch.

Eenige verdere vragen.

1) Hoe verdeelt men de Nederlandsche en Hoogduitsche voor-
namen, b. v. PIETER, HUGO, BERTHA enz.? Welke beteekenis
hebben zij? Wat is de oorsprong onzer geslachts- of familiena-
men, en in welke opzichten kan de beschouwing van de namen
onzer landschappen, steden, dorpen, rivieren enz. belangrijk zijn?

2) Wat valt over het onderscheid tusschen *nomina propria* en
appellativa verder op te merken? Hoe kunnen de eerste in de
laatste veranderen? Wat zijn abstracte appellatieven? Wat ap-
pellatieven van stof enz. enz.?

3) Welke is een der oudste uitgangen onzer verkleinwoorden,
een uitgang, tegenwoordig in onzen stijl zoo niet meer voorko-
mende?

4) In een oud-Hollandsch liedje luidt het:

Hy klopte zoo lizELIJN aan den ring.

*Lizelij*n is hier een diminutief van ons oud *lize*, in het Hoog-
duitsch *leise*, dat is *zacht*. En zoo zingt HOOFT in zijn treurspel
Geraerd van Velzen:

*De Graaf reed heên naa 't SlotELIJN,
Dat in 't geboomt' verschuilt zijn kruinen,
Daar Hollandt op zijn smalst magh zijn
En krimp't voor 't stuiven van de Duinen.*

SlotELIJN is hier klein slot of kasteel, even als in het Hoogduitsch
van *schloss*, *schlossLEIN* spruit. — In hoe ver is deze fraaije di-
minutievenuitgang *lijn*, die honderden malen bij onze vroegere
schrijvers voorkomt, en in Duitschland nog telkens gebezigd
wordt, bij ons in den hedendaagschen stijl nog in zwang?

5) Hoe is de verkleinuitgang *je* in onze taal ontstaan, en is
dezelve in den stijl boven dien van *ke* te verkiezen?

6) Bekend is het versje, dat de Romeinsche keizer HADRIANUS
zijner ziele, zoo men wil, op het sterfbed toezong:

*Animula vagula, blandula!
Hospes comesque corporis!
Quae nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis iocos?*

BILDERDIJK vertolkte dit indezervooge :

*Mijn hondtjen van een zieltjen ,
 Mijn arme kleine fieltjen ,
 Mijs lichaams beste maat !
 Mijn hondtjen van een zieltjen ,
 Wat ligt ge thans uw hieltjen ,
 En weet niet waar gy gaat :
 Zoo eenig- en alleentjens !
 Zoo zwaktjens op uw beentjens !
 Zoo nakendtjens en stijf !
 Zoo bleektjens en zoo koudtjens !
 Met bibberende boutjens
 En schemerschuddend lijf ! enz.*

Uit welke omschrijvende overbrenging men ziet, dat onze taal, evenzeer als de Latijnsche, het vermogen bezit, om adjectieven en adverbien te verkleinen. De vraag is nu, of die verkleining voor elken stijl even geschikt is.

7) Sommige talen maken van diminutieven weder nieuwe diminutieven. Dit heeft b. v. plaats in het Grieksch en Latijn, volgens deskundigen ook in het Russisch, soms ook in het Hoogduitsch en in meer andere spraken. Dus ontspruit in het Latijn uit *ager* (een akker) *agellus*, d. i. een akkertje of kleine akker, en uit dit laatste wederom *agellulus*, een zeer kleine akker. Hebben wij insgelijks dergelijke diminutieven in den hoogsten trap? enz. enz.

8) Kan men in alle soorten van stijl verkleinwoorden even goed bezigen? In welke dichtsoorten passen zij het best? enz. enz.

9) Moet men onze *diminutiva* zonder *n* op het eind schrijven, b. v. *jongske*, *knaapje*, of met eene *n*, als *jongsken*, *knaapjen*, welk laatste de Heer BILDERDIJK wil?

Over de getallen der substantieven of zelfstandige naamwoorden, en hetgene te kunnen aanzien in den stijl valt op te merken.

§ 50.

De substantieven, namelijk de zoogenaamde appellatieven, kunnen of één', of meer personen of zaken aanduiden, één

boek, b. v., één mensch, één paard, of meer dan één van deze voorwerpen. Dit begrip van veelheid of meerheid nu zoude men, des nood, door het bijvoegen van een numeraal adjectief kunnen uitdrukken. Men zoude b. v., wil ik nu eens stellen, kunnen zeggen *boek*, als men één boek meende, maar *veel boek* voor het meervoud *boeken*. Werkelijk zijn er talen, waarin de *pluralis* of het meervoud op zulk eene wijze uitgedrukt wordt; gelijk deskundigen ons insgelijks leeren, dat men in het Maleitsch het meervoud aanduidt door het woord te herhalen, en dus voor *paarden* b. v. te zeggen, *paard-paard*. Veel eenvoudiger en beknopter echter kenmerkt de *pluralis* zich in de meeste spraken door eene kleine verandering of toevoeging in den uitgang des substantiefs-zelven, gelijk b. v. in het Latijn het enkelvoudige *Musa* (de Muze) in het meervoudige *Musae*, door verwisseling van *a* met *ae*, overgaat, enz. enz. Ook wij Nederlanders, gelijk de Franschen, Engelschen, Hoogduitschers en alle overige natiën van Europa met ons, vormen op zulk eene eenvoudige en te gelijker tijd zeer regelmatige wijze onzen *pluralis*, daar wij over het algemeen slechts *n* (*en*) of *s* achter het enkelvoud behoeven te plaatsen, om hetzelfde in het meervoud te doen veranderen. Al boertende zingt HUYGENS:

Een huysman in den Haag, gereden by der straeten,

Riep: soeten lieven Heer! zyn dit all' advocaten

Met deze tabbaerds aen?

Hoe moet het hier dan gaen?

Wy hebben er maer één by ons in 't dorp gekregen,

Sints ister voll krackeels en nimmermeer ter degen.

Dat voor het overige sommige substantieven, (even als in het Latijn de woorden *moenia*, *cancelli*, in het Fransch *les pincettes*, *les mouchettes* enz. enz.) bij ons alleen in den *pluralis* gebezigd worden, b. v. *hersenen*, *ouderen*, *inkomsten* en meer andere; dat er ook weêr substantieven zijn, die het meervoud missen, als b. v. *bloed*, *hooi*, onze collectieven, vele namen van deugden, ondeugden en driften, onze infinitieven en soortgelijke, weet ieder Nederlander.

Een paar, en daaronder zeer bekende vragen.

1) Men heeft in het Grieksch en meer andere talen ook een' zoogenaamden *dualis*, gebruikt wordende, om een meervoud van bepaaldelijk *twee* personen uit te drukken. Zijn daar geen sporen van in onze en in de overige Duitsche spraken? Wat valt omtrent het meervoud in 't algemeen meer op te merken? Waarom dulden sommige substantieven het niet? Wat volgt hieruit voor den stijl enz.?

2) In de bovenstaande § is gezegd, dat onze taal op eene zeer regelmatige wijze haren *pluralis* vormt door *s*, *n* of *en*. Hoe rijmt nu hiermede, dat *stad* niet *stads* of *stadden*, maar *steden* heeft, *lid* *leden*, *smid* *smeden*, enz. enz.? Druischt dit niet tegen alle orde en regelmaat aan?

3) JEREMIAS DE DECKER zingt vernuftig van het zoogenaamde regt van *gratie*, den vorsten toegestaan:

*De straf wordt by den vorst somwylen afgebeden ;
De wet integendeel staat styf en onverset ,
Sy weegt alleen de fout, hy ook de omstandIGHEDEN ,
De wet is een streng vorst, de vorst een sachte wet.*

Pleit dit ook al weder niet tegen de regelmatigheid onzer taal, dat hier *omstandigheid* (en evenzeer alle andere woorden op *heid* uitgaande) in het meervoud *omstandIGHEDEN* en niet *omstandIGHEDEN* heeft? Is het Hoogduitsch hier niet veel regelmatiger?

4) Dezelfde JEREMIAS DE DECKER zingt van de aarde:

*Myn water is myn bloed, myn vlieten zyn myn aeren,
Myn steenen myn gebeent, myn kruyderen myn hairen.*

Hij gebruikt hier het meervoud *kruyderen* (in het Hoogduitsch *kräuter*) voor *kruiden*, hetwelk tegenwoordig in zwang is. Zoo zeggen wij echter nog *kalveren*, *bladeren*, *raderen*, *kinderen*, *liederen* enz. enz. van *kalf*, *blad*, *rad*, *kind*, *lied*. Moet men hier aan oorspronkelijke adjectieven in *er* denken, gelijk de Heer BILDERDIJK beweerd heeft? Of wel, zoude men, gelijk ik vermoed, misschien in dergelijke woorden niets anders, dan het Hoogduit-

sche meervoud, *kinler, kälber, lieder, räder* enz. te zoeken hebben, achter hetwelk pleonastisch de uitgang van ons meervoud en gevoegd is?

5) Kan men in een' goeden stijl *s* en *n* of *en* door elkander bezigen, om het meervoud te vormen, en dus, in stede van *wonderen*, met DE DECKER ook zeggen *wonders*?

*De wonders duncken ons iets seldsaems, iets besonders,
Maer 't wonderbaerst is God, de vader van de wonders.*

6) Wat meervoud gebruiken wij in onze taal het meest, dat met *s*, of hetgene met *n* of *en* gevormd wordt? En zijn er ook regels op te geven, naar welke achter sommige letteren meest de *s*, achter andere de *n* of *en* als teeken des meervouds voorkomt?

7) Zijn in een' goeden stijl meervoudige getallen, als daar zijn *hoogtens, begeertens, behoeftens* en soortgelijke, goed te keuren; en wat leert het vroeger gebruik ons hieromtrent?

8) Men verdubbelt in sommige woorden, bij het vormen van den *pluralis*, den sluitconsonant van het enkelvoud, b. v. *klip klipp-en, kar karr-en*, enz. Eilieve, waarom zegt men dan ook niet *dag dagg-en, dal dall-en, God Godd-en, hol holl-en*? Is dat al weêr niet een bewijs van onregelmatigheid in het Nederlandsch? Moet men voor het overige zeggen *den grond UITHOLLEN*, of *UITHOLEN*, welk laatste HUYDECOPER wil?

9). J. VAN VOLLENHOVE, een dichter uit de zeventiende eeuw, zingt in zijn bekend gedicht aan de Nederduitsche schrijvers:

*Men onderscheit de VADERS niet van VADEBEN,
'k Lees: BROEDEREN of HERDEREN vergaderen,
Daar beter BROËRS of HERDERS passen zou;
Wat woestheid brengt dit kleedt dus uit zyn vou?
Wat schoolkint kon dien misgreep ooit verbloemen?
Wie geeft of neemt altoos met iet te noemen?*

Hij wil dus, dat men in een' goeden stijl onderscheid make tusschen het meervoud *vaderen* en *vaders* (gelijk zoo ook de Hoogduitschers in hunne wat naauwkeuriger declinatie hun *väter* en *väteren* wel degelijk onderscheiden). Wat valt hieromtrent op te merken, en is dat verschil wel zoo geheel en al ongegrond, als men tegenwoordig wil?

10) Waarin is, bij de vorming van het meervoud in sommige onzer woorden, de neiging van onze Nederlandsch-Duitsche dialect tot zachtheid te bespeuren?

11) Wat is de reden, dat wij onzen *pluralis* dikwerf met *s* vormen, terwijl dit in het Hoogduitsch en in meer andere Duitse talen en tongvallen geene plaats heeft?

12) Vele woorden veranderen in het Hoogduitsch en in meer andere Duitse tongvallen eenigzins van wortelklinker, als zij in het meervoudige getal overgaan. De *a* in *vater* b. v. wordt *ä* in het meervoud *väter*; de *u* in *bruder* wordt *ü* in *brüder*; de *o* in *sohn* wordt *ö* in *söhne*; de *au* in *maus* wordt *äu* in *mäuse*. De Hoogduitschers noemen dit *umlaut*. Zijn hiervan geene sporen ook in onze Nederduitsche tongvallen aan te treffen? Enz. enz.

*Iets over de geslachten onzer zelfstandige naamwoorden en
hetgeen te dezen aanzien in den stijl valt te
betrachten.*

§ 51.

Het is eene eigenschap van alle talen, dat aan hare substantieven een zeker geslacht wordt toegekend, hetzij dit dan mannelijk, vrouwelijk of onzijdig zij. — Geen wonder! Het ligt in den aard van ons denkvermogen, dat wij ons ieder voorwerp, door een substantief uitgedrukt, ook zelfs wanneer dit voorwerp eene levenlooze zaak en geen persoon is, toch altijd meer of min als een' persoon voorstellen, welke natuurlijk voor ons een *hij*, eene *zij*, of wel iets, als geslachteloos gedacht, een *het* moet zijn. Spreek ik b. v. van de liefde, zoo zal ik zeggen: *ZIJ* kan het hart in vuur en vlam zetten. Ik denk mij haar dus op dat oogenblik als iets vrouwelijks. Spreek ik van den dag, ik noem hem *HIJ*. — Hij is, zeg ik b. v., nog niet aangebroken. Heb ik mij in den vinger gesneden, ik verpersoonlijk dit lid ook al weder en zeg, even of het een man ware: *HIJ* doet mij zeer. Gispt de geestige Heer van *Zuylichem* PIETERS vers, het treedt bij hem van 's gelijken in eene *persoonachtige* gedaante te voorschijn, schoon dit persoonachtige nu geslachteloos of onzijdig zij:

*Schrijft Pieter al te met een veers,
't Is dobbel waerd in 't licht te komen,
Werdt maer myn zeggen wel genomen;
Ick meen in 't vuur of in de keers.*

Kortom, overal heerscht er persoonsverbeelding in onze voorstelling van hetgeen door de substantieven wordt uitgedrukt, en ten gevolge daarvan de noodzakelijkheid, om aan hetgeen onze geest in de taal verpersoonlijkt, een zeker geslacht toe te leggen.

§ 52.

Ieder substantief dus moet een geslacht, hetzij dan mannelijk of vrouwelijk, hebben, of wel een geslachteloos middel ding zijn. Dit staat vast. Maar wat is nu de grond dezer verschillende geslachtsbepaling in de verschillende substantieven? Met andere woorden: waarom is het eene substantief bij ons juist een HIJ, waarom het andere eene ZIJ, waarom het derde een HET?

Men moet den algemeenen grond der geslachtsbepaling van de zelfstandige naamwoorden zoeken, deels in de voorstelling, die men zich van de voorwerpen-zelve, door de woorden uitgedrukt, maakte; deels misschien ook meer of min in de taalkundige wijze, waarop de substantieven gevormd werden. Vertoonde zich namelijk (wat het eerste betreft) ten gevolge dier voorstelling, een voorwerp aan de menschelijke verbeelding, als meer werkend, *zelfdadig*, gevend, uitstortend, zoo verkreeg het woord, gebezigd, om zulk een voorwerp aan te duiden, en dat men het teeken eener beteekende zaak kon noemen, een mannelijk geslacht. Vertoonde het zich integendeel als minder zelfdadig, als minder werkend, als meer bewerkt, lijdelijk en ontvangend, zoo werd het geslacht des woords vrouwelijk. Vertoonde het zich noch als het eene, noch als het andere, of trad het voor de verbeelding als iets gewrochts en voortgebragts te voorschijn, dan ontving het woord dik-

werf een zoogenaamd onzijdig geslacht, hetwelk noch bepaaldelijk van het denkbeeld van iets mannelijks, noch van dat van iets vrouwelijks ontleend was; maar waarin ons verstand zich het voorwerp, als iets, dat geen geslacht had, als iets geslachteloos, verpersoonlijkte. Deze onzijdige geslachtsbepaling schijnt echter over het algemeen van later tijd, en is ook niet in alle talen uitdrukkelijk aanwezig. — Bij dit eene en andere was het voor het overige niet noodig, dat de voorstelling van zelfdadigheid, lijdelijkheid enz., die men zich van de verschillende voorwerpen vormde, uit de beschouwing dier voorwerpen, in hun geheel genomen, voortsproot; maar zij kon ook voortspruiten uit de beschouwing van enkele deelen, eigenschappen, hoedanigheden derzelve en wat dies meer zij. Dit laatste kan ons eene der redenen aan de hand geven, waarom soms de voorwerpen, die, in hun geheel thans beschouwd, veeleer iets zelfdadigs, iets mannelijks, dan iets lijdelijks, zwaks en vrouwelijks hebben, toch in de woorden, die wij tot hunne aanduiding bezigen, een geheel tegenovergesteld geslacht bezitten. Immers, bij het eerste ontstaan dier woorden heeft men hun geslacht dan niet geregeld naar den aard van het voorwerp, dat zij uitdrukten, zoo als het zich, in deszelfs geheel genomen, thans aan ons vertoont; maar naar die van de eene of andere afzonderlijke eigenschap, of naar het eene of andere bepaald gedeelte van zulk een voorwerp. *Slang* is b. v. bij ons vrouwelijk, *leeuwerik* mannelijk. Zou men nu, als men op den aard dier dieren thans acht gaf, niet veeleer aan de soms zoo verschrikkelijke slang een mannelijk, aan den kleinen, blooden, leeuwerik een vrouwelijk geslacht geven? Zou men, als men van de ratelslang bij HELMERS leest:

*Zaagt ge ooit de ratelslang aan de Afrikaansche stranden,
Op wier gevlekte huid de zonnestrallen branden,
Die door haar schitterend schoon d' onnoozlen vogel lokt,
Maar 't arg'loos starend dier ras in haar gorgel slokt, enz.*

thans bij die dieren niet veeleer aan ietsforsch en mannelijks, dan aan ietszachts en vrouwelijks, denken? Maar

misschien heeft bloot het gezigt van de kruipende gestalte der slang, van haar sierlijk vel, of wel de omstandigheid, dat de eerste slang, die men zag, toevallig een wijffe was, of wat anders soortgelijks, bij het ontstaan van het woord (dat vermoedelijk etymologisch *slingering*, *kruiping* of zoo iets beteekent) den naamgever voor de verbeelding geweeft, en de voorstelling van deze meer zwakke, vrouwelijke eigenschappen en hoedanigheden heeft het geslacht van het woord en zijne geheele oorspronkelijke beteekenis geregeld. En wie kan zeggen, wat meer werkends, zelfdadigs zich misschien in deze of gene beweging, eigenschap, of wat het moge geweest zijn, des leeuweriks vertoond hebbe, of ook wel naar het geslacht van welk ander *reeds bestaand woord* het woord misschien onwillekeurig gevormd zij. Indiervoege wordt het dan ook van zelf duidelijk, waarom de woorden, ter aanduiding van dezelfde voorwerpen gebezigd, in verschillende talen dikwerf een geheel verschillend geslacht hebben, waartoe daarenboven honderd andere redenen, uit zeden, gebruiken, fabel-leer enz. voortgesproten, kunnen hebben medegewerkt. Zoo is er niets vreemds in, dat het woord *liefde* bij ons vrouwelijk, en het Latijnsche *amor* integendeel mannelijk is, of dat het Hoogduitsche woord *mond* (de *maan*) een mannelijk, en het Latijnsche *luna* een vrouwelijk geslacht heeft. Men houde ook boven alles wel in het oog, dat de meeste woorden oorspronkelijk geheel iets anders beteekenen, dan zij thans doen, en dat niet naar hunne tegenwoordige, maar naar die oorspronkelijke beteekenis hunne geslachtsbepaling ontstaan is. Die oorspronkelijke beteekenis drukte veelal bloot eene stoffelijke, onder het bereik der uitwendige zinnen vallende, werking of eigenschap, de nabootsing van het eene of andere geluid, of zoo iets dergelijks uit, hetwelk men later op onstoffelijke en denkbeeldige voorwerpen in hun geheel overdroeg, om die daarmede aan te duiden. Zoo ligt toch in de woorden *ziel*, *geest*, *anima*, *spiritus*, *ame*, *ψυχή* en soortgelijke, etymologisch niet het *geheele* begrip van dat onzichtbare, onligchamelijke wezen of voorwerp opgesloten, hetwelk wij thans door de ziel of den geest des menschen verstaan, maar der-

gelijke woorden beteekenen in de meeste talen oorspronkelijk niets dan *adem*, *ademtogt*, *ademblazing*, *ademopwelling*, *ademophaling* of zoo iets dergelijks, uit de benaming van welke zinnelijke werkingen men metaphorisch die voor het bovenzinnelijke denkbeeld van ziel ontleend heeft. Zoo beteekent ons woord *leven* denkelijk zoo veel als iets blijvends, iets voortdurends (van het oude *liven*, *lijven*, waarvan wij nog *be-lijven*, bij zamentrekking *blijven*, *bleef*, *gebleven*, hebben), waartegen ons *overlijden*, dat letterlijk — gelijk bij de Franschen *trépasser* — *overgaan* beteekent, gepast overstaat.

Een' tweeden grond der geslachtsbepaling van vele *substantiva* moet men misschien in de vorming-zelve van zulke woorden zoeken. Wij hebben namelijk gezien, dat sommige substantieven van het worteldeel van werkwoorden, andere van derzelve voorleden' of verleden' tijd, andere uit het deelwoord of *participium*, andere van *adjectiva*, enz. enz. ontstaan. Het meer zelfdadige nu of werkende, dat wij in sommige dier taalkundige bestanddeelen, waaruit de substantieven voortspruiten, in tegenoverstelling van het meer lijdelijke, bewerkte en voortgebragte, dat in andere heerscht, waarnemen, kan ook zijn' invloed op de geslachtsbepaling uitgeoefend hebben. In het zoogenoemde zakelijke deel of worteldeel van het *verbum* b. v., waarin de geheele kiem en kracht van deszelfs bestaan ligt opgesloten, vertoont zich voor onze verbeelding iets handelends, zelfdadigs en werkends. Van daar misschien, dat naamwoorden, als *loop*, *schreeuw*, *slaap* en soortgelijke, die regtstreeks uit de worteldeelen van *loopen*, *slapen*, *schreeuwen* gevormd zijn, of dezelve ten minste bevatten, veelal een mannelijk geslacht hebben; terwijl het meer lijdelijke, dat in den voorleden tijd heerscht (immers het voorledene is niet meer werkend en handelend: het heeft afgedaan, zijne zelfdadigheid rust) oorzaak is, dat vele substantieven, uit de *imperfecta* en *participia praeterita* der werkwoorden gevormd, vrouwelijk zijn. Zoo kan het forsche en krachtige, in den ratehenden uitgang *er* en *aar* en in de wijze, waarop onze spraakdeelen hem voortbrengen, opgesloten, aanleiding hebben gegeven, dat vele naamwoorden met dien uitgang, als daar zijn

hoorder, meester, snuiter, leeraar enz., in het mannelijke geslacht gebruikt worden. In den grond echter is dit beginsel der geslachtsbepaling, uit de woordvorming-zelve getrokken, ondergeschikt aan den algemeenen grondslag, uit de voorstelling van het wezen der voorwerpen ontleend. Juist toch heeft misschien eene donkere gewaarwording van het meer werkende, dat in het eene, het meer lijdelijke, dat in het andere voorwerp of in een deel van hetzelfde, hetwelk tot deszelfs benaming aanleiding gaf, werd aangetroffen, den mensch bij de taalkundige vorming der substantieven, die dienen moesten, om die voorwerpen uit te drukken, bestuurd, en hem dezelve dien ten gevolge doen vormen of van taalbestanddeelen, waarin iets meer zelfdadigs, of van de zoodanige, waarin iets meer lijdelijks verborgen was. Kortom het mannelijke of vrouwelijke van het teeken-zelf heeft dan aan het mannelijke of vrouwelijke van de beteekende zaak beantwoord. De werkende kracht b. v. in het denkbeeld van *eenEN loop* opgesloten, heeft het woord misschien doen vormen uit dat gedeelte des werkwoords, waarin een donker gevoel ook de meeste zelfdadige kracht aan onzen geest deed ontwaar worden. Toen voor het overige eens een tiental woorden dit of dat geslacht ontvangen hadden, kon het niet vreemd zijn, dat honderd andere van later tijd, maar die denzelfden klank of uitgang hadden, onwillekeurig hetzelfde geslacht, als die eerstgemelde, ontvingen. Men dacht dan bij de geslachtsbepaling van zulke nieuwe woorden minder aan hunne innerlijke beteekenis, dan aan hunne uitwendige gedaante.

§ 53.

Maar genoeg over dit vrij spitsvondig en in den nacht van de eerste wording der talen zich verliezend onderwerp, waarover de gevoelens van verschillende geleerden nog dikwerf zeer uiteenloopen! Wij laten het te eerder varen, daar het, hoe fraai ook op zich-zelf, in vele opzigten weinig practisch nut heeft, en men toch bij de vraag: welk geslacht heeft dit of dat substantief, grootelijks gevaar loopt van een verkeerd

antwoord te geven, als men zich bloot op de eene of andere theorie *a priori* gronden wil, en niet het werkelijk gebruik-zelf in dezen raadpleegt. Even weinig zou het ons vrijstaan, eigendunkelijk het geslacht eens woords, naar de voorstelling, die wij ons van het voorwerp, door hetzelfde uitgedrukt, *thans* maken, te her- of vervormen. Al wilde men toch ook honderdmalen beweren, dat men het geslacht van het woord *wijf* moest veranderen, omdat niets dwazer schijnt, dan een woord, hetwelk thans regtstreeks eene vrouw beteekent, en dus toch wel een vrouwelijk geslacht diende te hebben, in het onzijdige geslacht te bezigen, zoude elkeen toch ons uitlagchen, wanneer wij van DE *wijf*, in plaats van HET *wijf*, gingen spreken. En zoo is het met duizend andere woorden gelegen, aan wie wij, willens of onwillens, het geslacht moeten laten, dat zij in de taal nu eenmaal hebben, hoezeer dan ook die geslachtsbepaling tegen alle regelen van ware of valsche theoriën aan moge druischen.

§ 54.

Kan men nu echter, als men het werkelijke gebruik raadpleegt, voor den stijl niet eenige algemeene regelen opgeven, volgens welke, ten minste in vele woorden, de geslachtsbepaling bij ons plaats heeft? Dit kan men zeer wel; waarbij men echter nimmer uit het oog verliezen moet, dat op de meeste dier regelen uitzonderingen worden aantroffen. Zie hier tot een staaltje een paar dier regelen, welke men voorts uit den grooten TEN KATE, uit KLUIJS fraaije verhandeling vóór den laatsten druk van HOOGSTRATENS Geslachtlijst geplaatst, en uit andere werken vermeerderen kan.

Substantieven op *heid* zijn vrouwelijk, b. v. *wijsheid*, *goedheid*, *regtvaardigheid* enz.

Diminutiva of verkleinwoorden zijn onzijdig: *het knaapje*, *het paardje*, *het hondje* enz.

Infinitieven, als *substantiva* gebruikt, zijn onzijdig, b. v. *het loopen*, *het springen*, *het wandelen*. Zoo ook de *substantiva*, uit een werkwoord met voorvoeging van het augment

ge gevormd, als *het geloop*, *het geschrijf*, *het gehoor*, *het geraas* enz.

Substantieven, op *er* en *aar* uitgaande, zijn meestal mannelijk, als *lezer*, *spreker*, *wandelaar*, *schilder*; met name echter, wanneer zij van een' mannelijken werker, hetzij een persoon, hetzij eene zaak, als persoon gedacht, genomen worden.

Namen van steden, landen, dorpen zijn in den regel onzijdig, b. v. *het groote Amsterdam*, *het' rijke Engeland* enz.

Maar genoeg! Wij schrijven geene spraakkunst. Men zie verder over een aantal van zulke algemeene regels meer onze taalkundigen.

§ 55.

Op de meeste van zulke, uit het gebruik getrokken, voorschriften echter heeft men, gelijk wij zeiden, verschillende uitzonderingen, die deels analogisch en organisch het gevolg zijn van eene anders in onze verbeelding of ons verstand gewijzigde voorstelling der beteekende zaak, waarvan het woord het teeken is, deels ook door misbruik en verloop anomalisch ontstaan zijn. Zoo zou men, even als *hoorder*, *lezer*, *spreker*, *drager* en honderd andere woorden, op *er* uitgaande, ook het woord *baker* mannelijk verwachten; maar de omstandigheid, dat eene baker (oorspronkelijk misschien niets dan *de koesterende*, *de verwarmende* beteekenend) gewonelijk eene vrouw is, heeft het geslacht van dit woord vrouwelijk gemaakt. Zoo moest *dood*, naar zijne niet onvermoedelijk oorspronkelijke beteekenis van *ontbinding*, eigenlijk vrouwelijk zijn, en het was zulks ook *oulings*; maar de voorstelling, die wij ons uit de dichters van dien koning der verschrikking maken, heeft het woord thans vrij algemeen mannelijk doen gebruiken. Even zoo zoude men *koning* (*), gelijk bijna alle woorden bij ons op *ing*

(*) Zoo men, namelijk, op het voetspoor van BILDERDIJK (die hierin echter reeds door TEN KATE, DES BROSSES en anderen was voorgegaan) het woord *koning* als een *participium* of partici-

uitgaande, vrouwelijk werwachten; maar de koningen meestal mannen zijnde, is het woord mannelijk genomen. Niet anders is het met *vorst* gelegen. Men noemt geslachtsbepalingen, om zulke en soortgelijke redenen van den algemeenen regel afwijkende, geslachtsbepalingen *bij toepassing*.

§ 56.

Ten slotte van dit paar woorden over de geslachten merken wij hier nog op, dat wij in onzen stijl het geslacht meer of min door middel van onzen *articulus* of ons lidwoord, alsmede eenigzins door onze adjectieven en onze *pronomina* of voornaamwoorden, kunnen aanduiden, Zoo zeggen wij toch *ik heb DEN man, DE vrouw, HET kind gezien*, terwijl b. v. onze taalneven van vroeger tijd, de Engelschen, voor deze drie geslachten slechts één en hetzelfde lidwoord *the* bezitten (*I have seen THE man, THE woman, THE child*). En zoo spreken wij van *een groot man, eene groote vrouw*. De Hoogduitschers hebben echter nog wat naauwkeuriger aanduiding. Wij hebben ook enkele bepaalde uitgangen, die onmiddellijk dienen, om, bij wijze van afleiding, een mannelijk in een vrouwelijk substantief te doen overgaan, of het, om het dus te noemen,

piaal substantief van het werkwoord *kunnen* of *konnen* beschouwt, zoodat *koning* dus zoo veel zou zijn als *konning*, dat is: *de kunnende*, of wel *het kunnen* of *het vermogen*, als persoon gedacht, zelve. Men houdt echter thans *koning*, middelhoogd. *kunec*, *kunic*, oudd. *chuning*, als afkomstig van het subst. *kunne*, goth. *kuni*, oudd. *chunni*, d. i. geslacht, genus. Ons *koning* zou dan eigenlijk beteekenen *generosus*, de uitmuntende onder het geslacht. Men zie de werken van GRAFF, SCHMELLER en BENECKE. Hierbij zij nog opgemerkt, dat *kunne*, thans bij ons alleen gangbaar voor sexe of geslacht, bij onze oudste schrijvers van uitgebreider beteekenis was, en op allerlei voorwerpen werd toegepast. MAERLANT spreekt dus ergens van *goet van meneger connen*, voor *goederen*, van *menigerlei soort*, die in veroverde schepen werden gevonden.

te vervrouwelijken. Deze terminatiën zijn *esse, in* en *ster*. Zoo komt van *meester, meesterES*, van *lezer lezerES*, waarvoor de Heer van *Zuylichem* ook wel eens het thans wat Hoogduitschachtig schijnende *lezerIN* bezigt, gelijk men (volgens HUYDECOOPER) oudtijds zelfs *heilandin, tirannin, strijderin, beslruiterin, rechterin, apostelin* enz. bezigde. En zoo spreken de Hoogduitschers van *obristinn, geheimrätthinn, professorinn* enz. Wat HUYGENS betreft, men vindt bij hem het zoo even aangehaalde *leserin* in het volgende sneldicht, dat hij in een door hem uitgegeven boek schreef, hetwelk hij aan ANNA, eene der twee vermaarde dochters van den bekenden ROEMER VISSCHER, ten geschenke zond. In het gezegde sneldicht zinspeelt de dichter op zijn' voor- en toenaam CONSTANTIJN HUYGENS, en maakt nederig zijne verontschuldiging over het onbeduidende des geschrifts:

*De schrijver van dit boek, beschrijver van dit blad,
 Bad Roemers oudste kind zijn lesERINN te wezen,
 En soo sy 't schrappen will met een doorgaende klad,
 Bekent hy voor-de-hand het vonnis wel gewesen;
 Zijn voornaem is een C., zijn toenaem is een H.,
 Zijn bynaem: eewigh vriend van Ann' en Tesselschâ.*

(MARIA TESSELSCHADE was de naam der tweede, door haar' geest en hare schoonheid beroemde dochter van VISSCHER. — Inderdaad, wij behoeven toch geene staaltjes van vernuft alleen bij de Franschen te gaan zoeken! —) Maar al verder! Van *koning* komt *koningIN*, van *tuinier* *tuinierSTER*, op dezelfde wijze, als in het Fransch van *maitre maitRESSE*, van *empereur impérATRICE*, van *jardinier jardinIERE*. Soms staan *er* en *ster*, minder door aanhechting, dan wel inlassching, bij ons als mannelijk en vrouwelijk tegen elkander over, b. v. in *vrijER, vrijSTER; schrijVER, schrijfSTER*, bij welk laatste men in het Fransch verplicht is alles met het woord *auteur* af te doen, en zoowel te zeggen *une femme auteur*, als *un homme auteur*. Even vreemd klinkt het ons in de ooren, wanneer men in het Engelsch, waarin een woord, als ons *vrien-*

din, niet gangbaar is, eene vrouw, zoowel als een' man, *a friend*, dat is, *een vriend*, hoort noemen.

Dat voor het overige vele talen, gelijk b. v. het Fransch, Italiaansch, Spaansch, en sommige Oostersche spraken slechts een mannelijk en vrouwelijk, en geen zoogenaamd onzijdig geslacht hebben, is bekend genoeg. In het Engelsch is al het levenlooze, voor zoo ver het in den stijl niet verpersoonlijkt wordt, tegenwoordig onzijdig. Zonderling is van den anderen kant de wijze, waarop de Engelschen het onderscheiden geslacht in sommige diernamen aanduiden. Zoo noezij een' kater een' *he-cat*, eene kat eene *she-cat*; een' haan een *he-cock*, eene hen eene *she-cock*; eveneens als of wij zelden: een *hij-kat* (dat is, eene kat, van welke men *hij* zegt) en eene *zij-kat*, een *hij-hoen* en een *zij-hoen* (*). STIERNHIELM, LOCCENIUS, BILDERDIJK en anderen hebben met deze bekende eigenaardigheid eene zeer vernuftige verklaring van onze woorden *haan* en *hen* in verband gebragt, die afleidende van de voornaamwoorden of *pronomina han* en *hun*, welke in de Scandinavisch-Duitsche talen, het Deensch, Zweedsch enz. *hij*

(*) Onze oud-Nederlandsche schrijver MAERLANT, die in het laatst der dertiende eeuw bloeide, gebruikt op eene soortgelijke wijze *hij* en *zij*, (bij hem in de hier aangehaalde regels *hye* en *suwe*) om het mannetje en wijfje van zekeren visch, *sepia* door hem geheeten, er mede aan te duiden, als hij in *der Naturen Bloeme* zegt:

Sepia seghet PLINIUS *mê*,
Dat es een Visch in die zee;
 HYE en SUWE, *dats menigen cont*,
Vloten te samen talre stont.
Wort gewont in enigen doene
Die SUWE met enige harpoene,
So staet haer die HIE te stade.

Zie de plaats bij onzen geleerden VAN WIJN, *Hist. Avondst. II*, bl. 81.

en zij beteekenen. *Haan* is dus in 't algemeen de *mannetjes-*, *hen* de *wijfjes-vogel*, en daarom gebruikt men ook de woorden *haan* en *hen* bij vele vogelsoorten, om er het mannetje en wijfje mede aan te duiden. Dit laat zich zeer wel hooren. *Haan* echter, bepaaldelijk voor het Latijnsche *gallus* genomen, schijnt van een oud-Duitsch werkwoord, dat luid schreeuwen en roepen beteekent, afkomstig te zijn, gelijk op eene soortgelijke wijze in het Latijnsche *GALL-us* de wortelklank van ons *gallen*, *galmen*, *gillen* enz. te bespeuren is.

Dit hier kortelijk aangestipte moge voor dit handboek genoeg zijn over de geslachten!

Eenige verdere vragen, tot taalkennis en den stijl betrekkelijk en geschikt voor jonge lieden.

1) Wat dient tot nadere opheldering van het gezegde over de geslachtsbepaling enz.? Welke algemeene regels, uit het gebruik ontleend, kan men al meer, dan in § 54 gedaan is, omtrent de geslachten onzer *substantiva* opgeven, en waarvoor moet men zich in dezen wachten?

2) Van hoe velerlei aard is de zoogenaamde geslachtsbepaling bij *toepassing*? Wat noemt men de persoonlijke? Wat de algemeene? Wat de natuurlijk persoonlijke? Wat de rhetorische? enz. enz.

3) Waarom zegt men b. v. HET *paard*, HET *eekhoren*, HET *konijn* of *kanijn*, HET *rund*, HET *schaap*, en geeft men aan deze en meer andere dieren een onzijdig geslacht? Zoo vinden wij ook bij DE DECKER HET *ezel-dier* in het volgende puntdicht:

*Denkt gy met uw begrip door saken heen te dringen,
Die 't mannelijk vernuft noch noit heeft achterhaelt,
Soo denke 't vercken vry muzyk te leeren singen,
Soo denke 't EZEL-DIER te malen met de naeld.
Gelooft my; Publia, de schepper aller dingen
Heeft ieders dings begryp in syn' natuer bepaelt!*

4) Waarom zijn al onze verkleinwoorden onzijdig, zoodat men zegt HET *meisje*, HET *dochtertje*, HET *kameniertje*, HET *prinsesje* enz.? Zoude men die woorden, als zij ten minste regtstreeks van vrouwen gebruikt worden, niet vrouwelijk verwachten?

5) Men noemt de mannelijke substantieven *arend*, *kemel*, *reiger*, *uil*, *valk* enz., en de vrouwelijke *rat*, *muis*, *duif*, *kraai*, *tortel* en dergelijke meer *gelijkslachtig* (in het Latijn *epicoena*). Waarom? — Moet men van een' wijfjes-arend zeggen: *HIJ koestert ZIJNE jongen of kiekens*, dan wel *ZIJ koestert HARE jongen*?

6) Hoe gebruikt men de zoogenaamde gemeenschachtige substantieven, als daar zijn *zuigeling*, *echtgenoot*, *bode*, *vreemdeling*, *gids*, *gezant*, *erfgenaam*, *tweeling* en andere meer? Moet men zeggen van eene vrouw *mijne echtgenoot* of *echtgenote*, of zijn beide goed? Kan men *gade* en *egade* ook mannelijk bezigen? enz. enz.

7) Wat verstaat men door substantieven van een onzeker of weifelend geslacht (*dubii generis*)?

8) *Guter Mond ! du gehst so stille
Durch die Abendwolken hin,*

luit de aanvang van zeker Hoogduitsch liedje. Het woord *Mond*, ons *maan*, wordt hier, zoo als altijd, mannelijk gebezigd. Waarom heeft dit in het Hoogduitsch en in meer andere Duitsche talen plaats, terwijl *maan* bij ons vrouwelijk is?

9) VONDEL zingt op eene treffende en hoogst dichterlijke wijze van het rampzalig uiteinde des grijzen VAN OLDENBARNEVELDS:

*Van zoo vermaert een val besterft de vreughd en hope
In 't aenschijn van Europe;
Euroop gevoelt dien slagh. ZY zucht en zit verdooft
Om 't ploffen van dat hooft;
Dat hooft, dat heiligh hooft, dat spring- op springvloed schutte,
Dat Nassaus glori stutte,
Dat hooft, dat Spanjen, eer het sloot zijn gouden mont,
Op goude bergen stont.*

Waarom lezen wij hier van Europa: *ZIJ zucht*? Moest dit niet zijn: *HET zucht*, daar men toch spreekt van *HET beschaafde*, en niet van *DE beschaafde Europa*?

10) De kronijkschrijver MELIS STROKE geeft aan graaf WILLEM DEN DERDEN van Holland, op het slot des laatsten boeks zijner rijmkronijk, onder meer andere vermaningen, ook de volgende les:

*Elken man so doet vonnesse !
 Dies verdient , leert hem de lesse ,
 Dat recht is ende vonnesse draghet ,
 So eist om niet , eist dat hi claghet .
 Doedijs niet , ghi mesdoet ,
 Hi sal u werpen onder DE voet .*

MELIS STOKER zegt hier *onder DE voet*, niettegenstaande het woord *voet* mannelijk is, en men dus hier in den *accusativus DEN* zoude verwachten. Waarom schijft hij echter, en waarom moet men in elken goeden stijl schrijven, *onder DE voet*?

11) *Min* is vrouwelijk, en echter zingt HOOFD in zijn allerlieftst dichtstukje, *Gespan van schoonheden* getiteld, waarin hij al het bekoorlijke zijner beminde optelt en tot aan de wolken verheft, onder anderen van hare cirkelvormige, als met een' passer getogene of afgetrokkene wenkbraauwen, die zoo zwart schenen als ebbenhout:

*Overjuiste passertooghjes !
 Teér sieraadtjen , ebbe booghjes !
 Booghjes , die de Min ontleent ,
 Als HY niet te schertsen meent !*

Waarom zegt hij hier (en te regt) van de *Min* HIJ, in plaats van ZIJ; terwijl hij insgelijks eenige regels verder, ter plaatse, waar hij ons de zachte, zijdachtige en krullende lokken van het meisje afschildert, achter het vrouwelijke woord *min* ZIJN, en niet HAAR, laat volgen? Hij zingt namelijk, dat die fraaije haren, als het ware, zweepjes, dat is, prikkelingen voor zijne ziel zijn. Hij noemt ze met een thans weinig gebruikelijk substantief *wispeltuurtjes*, dat is, al heen en weder wispelende of slingerende vlechtjes, van wier wapperende ongestadigheid CUPIDO zijne looze en telkens wisselende treken leert, en die hij tot peesjes voor zijn' boog, tot liefdenetten, liefdestrikken en liefdeboeijen voor de arme minnaars weet te gebruiken:

*Geestezweepjes , wispeltuurtjes ,
 Daar de Min af leert ZIJN kuurtjes ;
 Peesjes tot ZIJN boogh af dreit ,
 Netjes ende strikjes breidt ,
 Om de minners te belaagen ;
 Boeitjes , die HY my doet draagen !*

12) HOOFT zegt ergens in zijne *Nederl. Hist.*: *Dit zestienjarig boermeisken, overtreffende in edelmoedigheid en moedt zijn soort en ouderdom, verbeet zijn wee en klaagde het meer zijner ziele, dan zijne oogen.* Is dat goed uitgedrukt?

13) Waarom zegt men in onzen stijl HET *saisoen*, HET *portret*, HET *katoen*, HET *fatsoen* enz., terwijl men in deze en soortgelijke bastaardwoorden het geslacht van het Fransche *la saison*, *le portrait* enz. zoude verwachten?

14) Men zegt HET *vrouwensch*, HET *paardensch* (*centaurus*); DE *mensch is sterfelijk*; *ik ken geen zwakker schepsel dan DEN mensch*; *kent gij DAT mensch ook?* PILATUS zeide: *zie DEN mensche!* Welke regel geldt ten aanzien van al dat geslachtsverschil?

15) Men is in onzê dagen eensklaps begonnen het woord *godsdiens*t, tegen het vroeger gebruik aan, vrouwelijk te bezigen, en b. v. van *den troost DER godsdiens*t te spreken. Wat valt hieromtrent aan te merken?

16) Moet men zeggen DEN *beest*, DE *beest*, of HET *beest spelen?* DE *meester*, DE *baas*, of DEN *meester*, DEN *baas spelen?*

17) Moet men zeggen *ik heb DE honderd*, of HET *honderd noten voor een' schelling gekocht?*

18) Men gebruikt het woord *sneeuw* meestal vrouwelijk, b. v. *veeg DE sneeuw van de straat wat weg!* Waarom zingt echter JEREMIAS DE DECKER in de twee volgende, zeer dichterlijke regels:

*Men ziet nu nergens rozen blaken,
't En waer in 't sneeu van uwe kaken.*

Waarom zingt hij hier, herhaal ik, van HET *sneeuw?*

19) HOOFT zegt: *de kunst kan EEN' HARDEN DIAMANT vermurwen*; maar VONDEL zingt op eene andere plaats:

*Dan spiegelde de Oranje-zon
Zich in HET DIAMANT der oogen.*

Waarom gebruikt de eerste het woord *diamant* mannelijk, de andere onzijdig? Welk onderscheid maakt men soms zoo ook tusschen DE *pekel* en HET *pekel*, DE *pit* en HET *pit*, DE *punt* en HET *punt* enz.?

20) *Voorspraak* is vrouwelijk, als zijnde zamengesteld uit *voor* en *spraak*, en regelende zich in zamenstelling en geslachtsbepa-

ling naar het laatste woord der compositie. Intusschen lezen wij in onze bijbelvertaling: „wij hebben *eenen voorsprake* bij den vader.” Zoo is *bloed* onzijdig, en echter zingt JEREMIAS DE DECKER bijtend:

*Van hoornen (is 't niet vreemd?) mag niemand spreken hooren,
Daer veler heyl nochtans uyt hoornen word geboren;
Wat vint men menig slappe of ongesouten bloed,
DIE door syn bruyd gewint den hoorn van overvloed!*

Hoe strookt dit eene en andere?

21) Het woord *zwaan* is vrouwelijk. Onderwijl zingt de beroemde JOHAN VAN BROEKHUIZEN in zijn lijkdicht op ANTONIDES VAN DER GOES, die ten jare 1685 gestorven is:

*De Faam en Eeuwigheit daar boven
Bekranssen u met lauwerblaën;
De groote Mantuaanse zwaan
Voelt in uw min ZYN boezem stoven.
HIJ spreit ZYN vleugels lustig uit,
Verheugt in 't mannelijk geluit
Van uw volmaakte heldenzangen.*

Is dat HIJ en ZIJN, in plaats van ZIJ en HAAR, in deze verzen goed te keuren?

22) Is *wacht* of *schildwacht* in onzen stijl altijd vrouwelijk, ook dan, wanneer het van een' mannelijken persoon gebezigd wordt; of kan men met onzen TOLLENS zeggen:

*Maar eensklaps, welk een raauwe gil!
Wat bange roep! wat naar gekrijt!
De ketter schrikt, staat ijlings stil,
En ziet DEN vromen wacht van wijd,
Die lag te worstlen in een wak,
Waaruit HIJ de armen boven stak.*

23) JEREMIAS DE DECKER zingt van een' gierigaard:

*De dood trekt Ponticus in HAEREN swarten schoot,
Maer doet syn roestig geld verrysen van DE dood.*

Waarom gebruikt men in onzen stijl het woord *dood* tegenwoordig veelal mannelijk, terwijl het in de aangehaalde regels, en op dezelfde wijze talloze malen meer bij onze vroegere schrijvers, vrouwelijk gebezigd wordt? Zoo ook *tijd*, *stond*, *uur* enz.

24) Naar welken regel zegt men in onzen stijl: „DE priester-schap gaf hem HET priesterschap, nadat HET burgerschap hem door DE burgerschap geschonken was?”

25) BILDERDIJK zegt: „’t spreekt van zelf, dat, daar deze lijst een gevolg (resultaat) en bloote toepassing van mijnen geslachts-leer moest zijn enz.” Hij gebruikt hier het woord *leer* mannelijk, en wil het zoo altijd gebruikt hebben. Wat valt hieromtrent op te merken?

26) Wie hebben over de geslachten der zelfstandige naamwoorden in de Nederlandsche taal veel licht verspreid, en welke zijn TEN KATES groote verdiensten ook al weêr te dezen opzigt?

27) Loopt de geslachtsbepaling derzelfde woorden in de verschillende Duitsche talen, zoo als zij zich nu vertoont en vroeger was, zeer uiteen, of zijn de geslachten zich over het algemeen vrij gelijk gebleven?

En wat dergelijke bekende of minder bekende vragen meer zijn.

Iets over de verbuiging, valbuiging of declinatie der naamwoorden in het Nederlandsch, ook beschouwd met opzigt tot den stijl.

§ 57.

De declinatie der zelfstandige naamwoorden dient, om de betrekking, waarin zij tot elkander, of tot andere taaldeelen, in een' zin of volzin staan kunnen, aan te duiden. In het krachtige en zinrijke grafschrift b. v. van BRANDT op den vermaarden Nederlandschen vlootvoogd EGBERT MEEUWESZ. KORTENAAR:

*De Helt der Maas, verminkt aan oog en rechterhant,
En echter 't oog van 't roer, de vuist van 't vaderlant,
De grote KORTENAAR, de schrik van 's vyants vloten,
d' Ontsluiter van de Zondt, legt in dit graf besloten.*

drukt het woord *Maas*, doordien het in den *genitivus* of tweeden naamval staat, de betrekking uit, die het in onze voorstelling op het woord *held* heeft. Deze betrekking is hier blootelijk die van plaats; want *de held der Maas* zegt eenvoudig zoo veel als: de held, die in de Maasstreken te huis behoorde, of wel, die zich op de Maas beroemd gemaakt had. De *genitivus* kan echter een aantal andere betrekkingen aanduiden. Bij v. in de woorden: *de schrik van 's vijands vloten*, staat de tweede naamval *vloten* tot den eersten of tot den *nominativus schrik*, als de bewerkte zaak tot de oorzaak, die op haar gewerkt heeft. Immers, *schrik van 's vijands vloten* geeft te kennen, dat KORTENAAR er de oorzaak van was, dat de vloten des vijands verschrikt werden of waren.

Op deze wijze laat zich eene menigte van andere betrekkingen opnoemen, die door den *nominativus*, *genitivus* en de overige naamvallen of *casus* worden uitgedrukt.

Men is, op het voetspoor der Latijnsche spraakkunstenaren, meestal gewoon van zes zulke *casus* te spreken, namelijk van den *nominativus*, *genitivus*, *dativus*, *accusativus*, *vocativus* en *ablativus*. En inderdaad, al deze naamvallen hadden over het algemeen in de Latijnsche substantieven-zelve hunne verschillende eindgeluiden of kenteekenen; dat wil zeggen, men konde, door de slotletters van het woord eenigzins te veranderen of te vermeederen, aanduiden, in welk een' naamval het stond, of welke betrekking het aan moest wijzen.

Zoo werd b. v. het substantief *vir* (een man), als het den *genitivus* moest uitdrukken, veranderd in *virī*; in den *dativus* had het *viro*; in den *accusativus* *virUM*; in den *vocativus* was het gelijk aan den *nominativus*, en in den *ablativus* had het weer *viro*. Ieder Latijnsche schoolknaap weet dit, maar heeft zeker over het eigenaardige hiervan, in vergelijking met dat van vele andere talen, niet nagedacht.

Men ziet, dat deze wijze, om in den stijl de betrekkingen der substantieven aan te duiden, zeer fraai en beknopt is, weshalve wij er ons over beklagen moeten, dat men zulks in onze taal ook niet even kort en gemakkelijk doen kan. Dit is echter met haar en met de meeste andere hedendaagsche

spraken van Europa het geval niet. Wij moeten al dikwerf tot voorzetselen de toevlugt nemen, om onze naamvallen uit te beelden, en de naauwkeurige declinatie der Ouden is ons in vele opzigten vreemd. Waar wij dus in het zoo even gemelde grafschrift, met behulp van het voorzetsel *van*, moeten zeggen: *de schrik van 's vijands vloten*, terwijl het meervoudige substantief *vloten* geheel en al onveranderd blijft, zoude men in het Latijn het woord *classes* (vloten) zelf verbuigen en zeggen *terror classium hostium* (om nu maar plat weg zulks zoo te vertolken). Zoo zoude ook het volgende geestige punt-dicht van HUYGENS in het Latijn het onduidelijke niet hebben, dat het in de eerste helft van den eersten Hollandschen versregel meer of min heeft, omdat de woorden *booze wijf* geen teeken van den derden naamval dragen, en men alleen uit den zin kan opmaken, of de man aan de vrouw, dan wel de vrouw aan den man, door den dood ontvallen is.

Tijdige dood.

*Dirck is sijn booze wijf ontvallen. Maeckt geen' rouw!
Hy 's beter by den Heer, als by de vrouw.*

In den prozastijl zoude men hier duidelijkheidshalve schrijven: *Dirk is AAN zijn boos wijf ontvallen*. In het Latijn echter is alles alleen reeds door de verbuiging verstaanbaar. *Didericus uxori suae pravae vel malignae morte ereptus est.*

§ 58.

Vraagt men derhalve, hoe veel eigenlijk gezegde naamvallen wij hebben, dan antwoord ik met WEILAND, dat, voor zoo ver men door naamvallen veranderingen in de eindvormen of slotletters der substantieven-zelve verstaat, en men voorts den *nominativus* voor een' naamval wil aanzien, wij er dan slechts twee bezitten, namelijk den gezegden *nominativus* en den *genitivus*. Deze twee *casus* onderscheiden zich in het substantief-zelf regtstreeks van elkander, ofschoon echter nog

maar alleen in het enkelvoud en hoofdzakelijk in het mannelijke en onzijdige geslacht. DE DECKER zingt:

*De jeugd verouderd haest; de dood is 's levens buur;
Ach, 't uur ontsnapt den mensch, terwijl hy vraegt: wat uur?*

Hier is nu de *genitivus* in het woord *levens*, door achteraanvoeging der letter *s*, kennelijk van den *nominativus* *leven* onderscheiden. Maar in welke andere naamvallen het woord *leven* nu ook verder geplaatst moge worden, het blijft onveranderd. En wat het meervoud betreft, daarin heeft het, gelijk wij reeds zeiden, ook zelfs in den *genitivus*, geen' anderen eindklank.

Door *s*, of wel door *en* of *n* (b. v. *de man, des mans, de mensch, des menschen*), kunnen wij in de substantieven, en voornamelijk nog maar in die van het mannelijke en onzijdige geslacht, het onderscheid tusschen den *genitivus* en *nominativus*, wat sommige, niet wat alle betrekkingen betreft, aanduiden. Hiermede echter houdt onze declinatie, voor zoo ver men dit woord in zijne eigenlijke beteekenis neemt, dan ook op. De meer of min Hoogduitschachtige *dativus* toch, die zich in enkele woorden nog zien laat, b. v. *Gode* van *God*, (als: *ik ben GODE alles verschuldigd*, voor AAN GOD) *Heere* van *Heer*, *lande* van *land*, komt te zeldzaam voor, dan dat wij dien bepaaldelijk onder onze naamvallen zouden durven rangschikken.

§ 59.

Nemen wij echter onze *articuli* of lidwoorden te baat, zoo kunnen wij in sommige gevallen, ook zonder voorzetselen, nog meer naamvallen, dan alleen juist den eersten en tweeden, uitdrukken. Immers, dan komen er nog de *dativus* en *accusativus* hier en daar bij. Zoo vinden wij vrij duidelijk en onderscheiden den derden naamval aangeduid in het volgende puntgedicht van DE DECKER:

*DE Satan hebbende DEN goeden Job ontdragen
 Syn goed, syn kinderen, syn gaef en wakker lyf;
 Liet hem een eenig ding, maer och! om hem syn plagen
 Te dubbelen; — En wat? een quaed-hoofd van een wyf!*

Even duidelijk onderscheiden van den eersten vertoont zich de vierde naamval in het rijmpje van HUYGENS:

*Men vraeghde: wat 's de langhste dagh?
 Mijn boer, die niet gewacht heeft,
 Dat ik mijn' almanach door-sagh,
 Sei?, Land-heer, spaert uw moeyt, dat's, die DEN kortsten
 (nacht heeft.*

In beide deze rijmpjes zien wij geene voorzetselen gebruikt, om den door het lidwoord aangeduiden *dativus* en *accusativus* uit te drukken. 't Is wel waar, onze *dativus* DEN is in klank gelijk aan den *accusativus* DEN; maar in den Latijnschen stijl is b. v. de *ablativus viro* ook niet door een' onderscheiden uitgang van den *dativus viro* te onderscheiden, evenmin als de *genitivus musae* van den *dativus musae*, enz. enz.

In onze vrouwelijke lidwoorden is echter de onderscheiding der vier naamvallen niet zoo naauwkeurig.

§ 60.

Vergelijkt men onze Nederlandsche declinatie met die van andere hedendaagsche, het digtst in onze buurt liggende, talen, zoo vinden wij, dat ze in sommige opzigten naauwkeuriger is, dan die der Franschen; want in het Fransch mist men *volstrekt alle* verbuiging in het substantief-zelf. Immers eene declinatie, als b. v. ons *vader, vaders*, is in de Fransche spraak onbekend. Het woord *père* blijft in den tweeden val en in alle overige *casus* onverbogen, en b. v. onze spreekwijze *Gods liefde* kan nooit anders vertaald worden, dan met behulp van een voorzetsel: *l'amour DE Dieu*, d. i. *de liefde van God*. Zoo ook mist men in de lidwoorden het onderscheid

tusschen den *accusativus* en den *nominativus*. De zin van ons duidelijk zeggen: *DE vader heeft DEN zoon geslagen*, is slechts aan de stelling der woorden kenbaar in het Fransch: *LE père a battu LE fils*. Daarom laat zich dan ook bij ons, des nood, zonder dat de zin verandert, zeggen: *DEN zoon heeft DE vader geslagen* (*filium verberavit pater*). In het Fransch zoude dit geheel onmogelijk zijn, en evenzeer in het Engelsch.

Wat onze volle zuster, de Hoogduitsche taal betreft, in deze heeft men eene eenigzins naauwkeuriger declinatie, dan in de onze. Men vergelijke b. v. slechts ons *de God, des Gods, den God, den God, ó God, van of met den God*, tegen het Hoogduitsche *der Gott, des Gottes, dem Gotte, den Gott, o Gott, von of mit dem Gotte*. En zoo is het Hoogduitsche meervoud *die Götter, der Götter, den Göttern, die Götter, o Götter, von den Göttern*, ook nog meer genuanceerd, dan ons *de Goden, der Goden, den Goden, de Goden, ó Goden, van de Goden*. — Nog duidelijker echter loopt de fijnere schaduw der Hoogduitsche valbuiging in de adjectieven en voor-naamwoorden of *pronomina* in het oog. Van den anderen kant heeft onze declinatie het voorregt, dat zij veel minder omslagtig, ingewikkeld, en, wat een aantal woorden betreft, uiteenlopend is, dan die der Hoogduitscheren. Het valt toch waarlijk voor een' vreemdeling niet gemakkelijk, door al de, zoo niet wezenlijke, ten minste schijnbare onregelmatigheden der acht Hoogduitsche declinatiën, die bij *ADELUNG* worden opgenoemd, en die zich meestal maar door doffe, half hoorbare eindklanken onderscheiden, heen te worstelen.

De beschouwing voor het overige des boven gezegden is van het hoogste belang voor den stijl; want op dezen oefent de meerder of minder naauwkeurige declinatie, die eene taal heeft, een' grooten invloed uit. In vele opzigten toch is er, ten gevolge van dit onderscheid, b. v. op de woordenschikking der volgende, schilderachtig fraaije verzen uit de *Louize* van den beroemden Hoogduitschen geleerde en dichter *voss* niets aan te merken; terwijl die zelfde woordenschikking in het Fransch zeer onduidelijk, en ook uit anderen hoofde ge-

heel onmogelijk zijn zoude. Afwisselingshalve zal ik hier deze verzen aanhalen. De dichter beschrijft ons op de bekoorlijkste en welluidendste wijze, (welluidend ten minste voor ieder-een', die het Hoogduitsch goed en zuiver uitspreken kan) hoe *Louize* zich met haar' jeugdigen minnaar naar het bosch begeeft, om daar, in het gezelschap harer ouderen, op eene landelijke wijze heur' geboortedag te vieren:

— — — — — *Aber die Jungfrau*

*Fasste, dieweil Karl drängte, den Arm des bescheidenen Jünglings;
Und um die rauschende Schleuse der Mühl' in das grasige Seethal
Lenkten sie fröhlich den Gang. — An des Mägdleins Füsse ge-*

(schmieget,

*Weht ihr weisses Gewand mit rosenfarbenen Schleifen;
Seidener Flor umwallte verrätherisch Busen und Schultern,
Vorn mit der knospenden Rose geschmückt; ihr freundliches Antlitz
Schirmte, gekränzt mit Tremsen, der fein geflochtene Strohhut.
Unter ihm floss in den Wind des dunkelen Haares Geringel,
Glänzend am Licht, nachlässig vom rosigen Bande gefesselt.
Weiss aus bräunlicher Klappe des Handschuhs blickte die Rechte,
Ründlich und zart, oft kühlend mit taftenem Fächer das Antlitz;
Und wie die Link' im Arme des Jünglinges ruhte, so spielten
Leis' in der Hand ihm die warmen, niedlichen Finger des Mägdleins.
Schauer der Wonn' umströmt' ihm das Herz; bang' athmend und*
(sprachlos

*Drückt er die kleine Hand, durchfaltet mit bebenden Fingern.
Also wandelten beide durch Gras und blumige Kräuter
Langsam; Grillengeschwirr war ringsher; und wie erblödet
Sannen sie, scheu zu begegnen dem Blick, und redeten wenig.*

Hoe liefelijk, hoe aanminnig, hoe eenvoudig, hoe natuurlijk, hoe korrekt! Wat wordt eene anders wel eens stroeve taal toch niet onder de handen van zulke meesters!

§ 61.

Voor het overige heeft onze declinatie, vergeleken met het-gene zij voorheen was, wel in eenvoudigheid, maar niet in

naauwkeurigheid gewonnen. Bij onze oudste, bepaald gezegde Nederlandsche, schrijvers MAERLANT, MELIS STOKE enz. had zij meer overeenkomst met de verbuiging der tegenwoordige Hoogduitscheren; thans meer met die der Franschen. De oud-Duitsche geaardheid is echter nog in verschillende zeggwijzen zichtbaar, b. v. *hij is uit DEN geslachte Davids* (voor *hij is uit het geslacht* enz.) *Er ist von DEM GESCHLECHTE Davids*. *Hij kwam te goeder ure*. *Er kam zu guter of rechter Zeit*. En zoo *met der tijd, in der daad, in der ijl* enz. waarin de artikel achter het voorzetsel verbogen wordt, even als in het Hoogduitsche *mit der Zeit, in der That, in der Eile*, zijnde hier dit ons *der* geen *genitivus*, waarvoor men het hier te lande meestal aanziet, maar een vrouwelijke *dativus* of *ablativus* (*). Hetzelfde geldt ten aanzien der spreekwijze *van der jeugd aan*, in het Hoogduitsch *von der Jugend, von Jugend, of von seiner ersten Jugend an* of *auf*. Zoo vindt men oudtijds bij ons oneindige malen achter de praepositien den *dativus* en ook wel den *genitivus* gebezigd. Een enkel voorbeeld uit den allervernuftigsten Heer *van Zuyllichem*:

Dirck! sei Truy: houdt u eens, of gy mijn vryer waert!
(t En is maer om den deun) stuypt neder totTER aard,
Sucht, schreit, en om mijn trouw gaet op uw knien leggen!
Neen, neen, sei Dirck, ik vrees, of ghy eens ja mogt zeggen.

Stuip neder totTER aard beteekent hier *buig u tot der of TER aarde neder*. *Stuipen* is hetzelfde als het Engelsche *(to) stoop*, en, gelijk BILDERDIJK wil, de vader van ons *stoepjes*, in den zin van *oude, krom gebogene krijgslieden*. *Om den deun*, weet men, beteekent bij onze vroegere schrijvers *uit de grap, voor de aardigheid, kortswijlshalve*.

(*) Anders toch zou er bij de Hoogduitschers en bij ons in het mannelijke en onzijdige lidwoord *des*, en niet *dem*, of bij ons *den* tegenoverstaan; b. v. niet *in DEN*, maar *in DES geloove*.

Nog een paar vragen, tot taalkennis en stijl betrekkelijk.

1) Welke talen van het hedendaagsche Europa komen, volgens het oordeel van deskundigen, wat hare wijze van declinéren betreft, nog het meest met de oude talen overeen?

2) Waarin is het voordeel en de fraaiheid, die de oude talen door hare declinatie in den stijl hebben, gelegen? Welke nadelen staan echter hier tegenover?

3) Hoe vertoont zich onze declinatie bij onze oudste Nederlandsche schrijvers? Met welke andere Duitsche talen heeft het Hollandsch in eenvoudigheid van declinatie de meeste overeenkomst? Heeft de declinatie in Duitsche talen over het algemeen in eenvoudigheid gewonnen of verloren? Wat valt van GRIMMS onderscheiding tusschen *sterke* en *zwakke* declinatie te zeggen? enz. enz.

4) Welke verschillende betrekkingen laten zich door de verschillende naamvallen al uitdrukken? Wat duidt b. v. de *genitivus* aan in DE DECKERS punt dicht:

*Gorgonius is grys, Rufillus blond van hair;
Maer 't grys is eigen goed, het blond gekogte waer.*

5) Men spreekt in het Latijn van een' zoogenaamden *ablativus absolutus*. Hebben wij dien ook in onzen stijl, en wat valt aan te merken omtrent constructiën, als b. v. wanneer HOOFD zegt: *'t Mogt den vrund niet gebeuren zijnen vrundt, den gebuur zijn gebuur aan te spreken; HOUDENDE DE SPANJAARDTS een bitter oogh op yeder, die zich by eenen anderen voeghde*. Welk laatste gedeelte van dien zin hetzelfde uitdrukt, als of men in het Latijn *per ablativum absolutum* zeide: *HISPANIS torvis oculus unumquemque INTUENTIBUS* etc.

6) Men leest soms in onze gewone bijbelvertaling: *Uwen wille geschiede*. *Den man zeide* enz. enz. BILDERDIJK noemt zulk een' *nominativus*, in de gedaante van een' *accusativus* te voorschijn tredende, den *casus emphaticus*. Bestaat er werkelijk zulk een naamval in onze taal?

7) Men zegt bij ons *de liefde des vaders*, maar niet *de liefde des moeders*. Onderwijl zegt men toch *moeders liefde*, *moeders hart* (eene korte wijze van zich uit te drukken, den Hoogduit-scheren vreemd). Kan men ook zeggen *'s moeders hart*, gelijk VONDEL doet in den overheerlijken kersnachtzang uit den *Gysbrecht*

van Amstel, waarin het van de door HERODES vermoorde zuigelingen te *Bethlehem* zoo roerend luidt:

*De winkbraeu deekt nu met zyn booghjes
Gelokene en geen lachende ooghjes,
Die straelden tot in 's moeders hart,
Als starren, die met haer gewemel
Het aenschyn schiepen tot een' hemel,
Eer 't met een mist betrocken wert.*

8) Men hoort soms zeggen *de liefde Gods, de Psalmen Davids, het boek Jobs*. Wat valt omtrent een dergelijk plaatsen van den *genitivus* aan te merken? J. VAN VOLLENHOVE ijverde er vóór eene anderhalve eeuw geweldig tegen:

*'t Boek Daniels, 't huis Davids gaet in zwangk,
Naer kcrkgebruik: 't waer anders bastertklank,
By elk gemydt, door elx gebruik veroordeelt enz.*

Is er voorts onderscheid tusschen *de liefde van God* en *Gods liefde*?

9) Oudtijds, toen onze taal misschien meer zoetvloeiendheid, dan thans, bezat, zeide men altijd: *de sprake, de kronē, de zielē, de eere* enz. (gelijk de Hoogduitschers in hunne anders wel eens wat harde dialect nog doen, schrijvende *die sprache, die kronē, die seelē, die ehre*). Zoo vindt men zelfs *deugdē*, in stede van *deugd*, bij ONZEN DE DECKER in het fraaije puntgedicht:

*Noyt is er wys gemoed, noyt moedig hert gebannen;
Der vromen vaderland is alle duyn en dal;
Alom is deugdē wel: recht deugdelyke mannen
Syn nergens ballingen, booswichten overal.*

In hoe ver is een zoodanig gebruik onzer substantieven tegenwoordig in den stijl nog geldig, en is het alleen nog maar geldig in de zoogenaamde *casibus obliquis* of gebogene naamvallen, of ook in de *rectis* of regte?

10) Is de uitdrukking *den Heere* alleen in den *dativus* te gebruiken, en wanneer komen onze zoo wat schijnbaar Hoogduitschachtige, bij HOOFD geliefde taalvormen, als b. v. *ik ben dien ede-*

len manne mijn leven verschuldigd. Ik zal den vaderlande tot der dood toe getrouw blijven. Hij was uit DEN alouden geslachte der BREDERODES afkomstig. Dit boek zij den liefhebberEN der gouden moedertale gewijd. Hij is voor eeuwig uit DEN lande gebannen. (Ich bin dem edelen Manne das Leben schuldig. Ich werde dem Vaterlande bis zum Tode getreu bleiben. Er stammte her of ab von dem uralten Geschlechte der Brederode. Dieses Buch sey den Liebhabern der goldenen Muttersprache gewidmet. Er ist für ewig aus dem Lande of des Landes verwiesen.) — het meeste te pas?

11) De scherpzinnige en doorgeleerde HUYDECOPER verhaalt ons ergens, dat men de woorden vader en broeder in een zeker tijdperk altijd gebruikt vindt zonder *s* in den *genitivus*. Waartoe kan eene zoodanige, schijnbaar beuzelachtige opmerking dienen?

12) Bij VOSS lezen wij in zijne Hoogduitsche vertaling der *Ilias* van HOMERUS:

*Also rief er betend: ihn hörete Föbos Apollon,
Und von den Höhn des Olympos enteilet' er, zürnendes HERZENS.*

Gebruiken wij ook dergelijke zoogenaamde *genitivi absoluti*, d. i. op zich-zelve staande tweede naamvallen, in onzen stijl, als er hier in de woorden *zürnendes Herzens*, dat is *mit zürnendem Herzen*, voorkomen?

13) Bij BRANDT lezen wij het volgende bijschrift op de afbeelding van Prins WILLEM DEN EERSTEN:

*Dit 's Vader Willems beeldt. Verlosser van ons landt,
Wat hebt gy staals gekeert op 't punt van uw verstandt!
Wat hebt gy leets beleeft! een werelt vol verloops:
Den twist van Paaps, van Geus, van Luthers, en van Doops.
Uw deugt, uw moedt, uw list, uw goet en bloet
Verdreef met Godt het juk van 't lichaam en 't gemoet.*

Hier staat: *Dit 's vader Willems beeld*. Moest dit niet zijn *dit 's* (dit is) *Vaders Willems beeld*? In het Latijn zal toch niemand zeggen: *Haec est imago pater Gulielmi*, maar, zoo als natuurlijk is, *patris*.

14) Moet men zeggen: *Ik zal den lof des grooten DE RUYTERS vermelden, dien onsterfelijken Nederlandschen zeeheld*, of wel, *diens onsterfelijken zeehelds*?

Enz. Enz. Enz.

*Iets over onze lidwoorden of ARTICULI en hun
gebruik in den stijl.*

§ 62.

Onze taal bezit, even als het Fransch, Hoogduitsch, Engelsch, Italiaansch en meer andere Europésche spraken, zoo- genaamde lidwoorden of ledekens, in het Latijn *articuli* genaamd. Het Latijn kent ze onderwijl niet, en zulks is ook het geval met de Poolsche taal. De stijl van dergelijke spraken mist hierdoor wel eens die duidelijkheid en naauwkeurigheid, welke men in talen, die *articuli* hebben, aantreft. Aan dit mangel kan echter op andere wijzen nog al eenigermate te gemoet gekomen worden, terwijl het van den anderen kant niet te ontkennen is, dat de lidwoorden aan den schrijfrant somtijds iets looms en traags bijzetten. Men zoude ze boertender wijze bij dienstboden vergelijken kunnen, die altijd vóór of achter hunne heeren en meesters aangaan, en die men zich ook zelfs dáár niet van den hals kan schuiven, waar men hunne hulp wel zou kunnen missen, en met zekere personaadje uit een blijspel wel zou willen uitroepen:

*Maar voor ik, lieve vriend, u van dees zaak iets zeg,
Jaag mij dien luisteraar, dien gindschen knecht, eens weg!*

§ 63.

Wij bezigen, zoo als bekend is, tweederlei soort van artikelen, het onbepaalde *een*, *eene*, en het bepaalde *de*, *het*.

*My vraeghde eens DE barbier,
Hoe 'k my wou scheren laten;
'k Sei: op EEN nieuw manier,
Knap weg en sonder praten!*

HUYGENS.

In het oudste ons bekende Duitsch vindt men geen' onbepaalden artikel. Het substantief stond dan alleen, zoo als in

de Grieksche taal ook plaats heeft, in welke toch ὁ βασιλεὺς *de koning*, maar βασιλεὺς zonder artikel, of soms ook met bijvoeging van τις, *een koning* of *een zeker koning* beteekent. Wat onze vroegste Nederlandsche schrijvers betreft, bij hen vinden wij gewonelijk *die*, in plaats van *de*, gebezigd, en zoo ook omgekeerd. Dus lezen wij b. v. bij den kronijkschrijver MELIS STOKE in het zevende boek:

DIE grave lach op de Merwede
In enen scepe teenre stede,
Doe quam op een' avond spade
Een bode, DE seide: Here, wat rede? enz.

Hier staat *DIE grave* voor *DE graaf*, terwijl weder *een bode*, *DE seide*, de plaats vervangt van *een' bode*, *DIE* of *WELKE ziede*. Het eene en andere laat zich uit het dubbele gebruik, dat men oudtijds van onzen artikel, en als lidwoord, en als voornaamwoord, maakte, — iets, dat met *der*, *die*, *das* in het Hoogduitsche en met ons onzijdige *het* nog tot op den huidige dag ook plaats heeft, — gemakkelijk oplossen, en levert een nieuw bewijs op voor de aloude naauwe maagschap tusschen de laatstgemelde taal en ons Nederlandsch. Men merke hier in het voorbijgaan bij MELIS weêr de naauwkeurige declinatie op, waarvan wij in § 61 gesproken hebben en verder nog spreken zullen, b. v. *in enen scepe* (*in einem Schiffe*), *teenre*, d. i. *te eener stede* (*auf* of *an einer Stätte*, *an einer Stelle*, *an einem Orte*). Wat de woorden *op DE Merwede* betreft, deze worden naauwkeuriger, een paar regels hooger, geschreven *op DER Merwede*, even als men in het Hoogduitsch zeggen zoude *auf DER Donau*.

Zeer merkwaardig is het voor het overige, dat in de met ons vermaagschapte, zoogenaamde Scandinavisch-Duitsche of Noord-Duitsche talen de bepaalde *articulus* achter het substantief geplaatst en met hetzelfde ineengesmolten wordt. *Dag* b. v., hetzelfde in het Deensch, als bij ons beteekenende, wordt door achtervoeging van *en* of eigenlijk *den* tot *dagen*, en duidt dan aan *DE dag*. *Hul* (ons *hol*) wordt door de aan-

staarting van *et*, bij afkorting voor *det*, tot *hulet*, en beteekent dan HET *hol*. *Konung* is in het Zweedsch *koning*, maar *konungen*, DE *koning*. En zoo *konungar* *koningen*, maar *konungarne*, DE *koningen*. Immers in het meervoud staart men *ne*, of in het Zweedsch ook *na*, aan, om ons plurale *de* uit te drukken.

Sommigen beweren, dat men in het Hoogduitsch ook nog enkele sporen van zulk eene achteraanplaatsing der lidwoorden aantreft.

§ 64.

In sommige gevallen laten wij bij ons den *articulus* weg, iets, dat onzen stijl voor eene fijne zinsonderscheiding vatbaar maakt. Immers, het levert een' drierlei zin op, of ik zeg: *geef mij EEN brood, geef mij HET brood, en geef mij brood*. De Franschen moeten dit laatste uitdrukken door: *donnez moi DU pain*, en sommigen willen dit *du* als een' op zich-zelv' staanden derden artikel aanzien. Dit kan waar zijn. In den vorm zweemt het echter veel naar den *genitivus* van hun gewoon bepaald lidwoord *le*, welks tweeden naamval men door *de le* uitdrukt, even als in het vrouwelijk geslacht door *de la*, maar voor welk *de le* bij zamentrekking *du* gezegd wordt. *Donnez moi DU pain* is dus, als of wij zeiden *geef mij DES broods*, of liever VAN HET *brood*. Zoo wordt het Fransche *du* in het meervoud *des*, d. i. *de les*; en terwijl VONDEL zijne krachtige dichtregelen op het ontsnappen van HUIG DE GROOT uit *Loevestein* zonder lidwoord konde aanvangen en zingen:

*Gewelt van wallen, dubbele gracht,
Ontruste honden, wacht by wacht,
Beslage poorten, ysre boomen,
Geknars van slotwerk, breede stroomen,
En d' onvermurwde kastelein
Verzekerden op Loevestein
Den Grooten Huigen buiten duchten,
Van in der eeuwigheit t' ontvluchten. Enz.*

zoude men, geloof ik, in het Fransch moeten zeggen: *DES remparts* (wil ik nu maar eens vertalen) *bien fortifiés*, *DES chiens vigilants retinrent* GROTIUS *emprisonné à Loevestein* enz. enz.; terwijl men de woorden *dubbele gracht*, *wacht bij wacht*, en *geknars van slotwerk* niet anders in het enkelvoud zoude kunnen vertolken, dan met behulp van de gewone artikels. Immers, de Franschman kan ons al de fijne schaduwingen der gedachten, die wij in onzen stijl, door het al of niet weglaten des lidwoords, aanduiden, met zijn' zoogenaamden *article partitif* niet, ten minste niet zoo beknopt, nabootsen. Bij v. onze uitdrukking: *muzijk is de vreugd van mijn leven*, welke nog iets anders zegt, dan *DE muzijk is de vreugd van mijn leven*, is in het Fransch niet even kort te vertalen. Het Engelsch zoude haar des te beter kunnen overnemen, gelijk men uit de schoone regels van POPE dadelijk zien kan:

*Music the fiercest grief can charm,
And fate's severest rage disarm;
Music can soften pain to ease,
And make despair and madness please;
Our joys below it can improve,
And antedate the bliss above.*

waarin telkens voor het woord *muzijk* de artikel verzwegen wordt. Voor het overige is het dikwerf moeilijk te beslissen, waar men in onzen stijl het lidwoord al, dan niet, moge weglaten.

§ 65.

Voor sommige substantieven plaatsen wij nimmer of zelden het lidwoord. B. v., wij plaatsen het niet voor de namen van gewesten of landschappen; want wij Nederlanders zeggen *Europa*, *Holland*, *Denemarken*, *Frankrijk*, en niet, gelijk de Franschen, *L' Europe*, *LA Hollande*, *LA France*, *LE Danemarc*, *LA Suisse* (in 't Hoogd. *DIE Schweiz*.)

Zoo geven wij tegenwoordig insgelijks nimmer aan de eigennamen van personen den *articulus* tot geleide, iets, waarin wij dus ook van de Franschen en Hoogduitschers verschillen, die dit soms wel eens doen. Zoo doen dit de eersten bij eenige Italiaansche namen, als *LE Tasse*, *L'Arioste*, *LE Dante*; de laatsten spreken vaak van *DER Homer*, *DER Horaz*, *DER Ovid* enz., terwijl wij blootelijk *Tasso*, *Ariosto*, *Homerus*, *Horatius*, *Ovidius* zeggen. BRANDTS aardige woordspeling in het tweeregelige opschrift, dat hij voor de kist maakte, waarin DE GROOT uit *Loevestein* ontsnapt was:

Wie heeft de vryheid meer verplicht?
'K heb Loevestein DEN Huig gelicht.

zoude derhalve heden ten dage al zoo naauwkeurig in het Hoogduitsch zijn, dan zij het in onze taal is.

Gaat echter een eigennaam meer of min in de beteekenis van een algemeen substantief over, zoo bezigen wij, gelijk bekend is, den artikel. Dus zingt BRANDT van den vermaarden Franschen geschiedschrijver DU THOU of THUANUS:

Hier leeft het hooft van 't hoog gerecht in 't Fransche ryk,
DE Cato van de Sein', der vromen stut en wyk, enz.

Eenige verdere vragen over de artikelen.

1) Waarvoor heeft men den *articulus* in de meeste talen te houden, en hoe komt het, dat, terwijl hij in het Latijn niet wordt aangetroffen, al de dochters dier taal, het Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch, denzelfven bezigen?

2) In welke opzigten is het lidwoord bevorderlijk voor naauwkeurigheid van zinsonderscheiding en duidelijkheid van stijl?

3) Hoe is het gebruik, dat onze oudste Nederlandsche schrijvers, van *die*, in plaats van *de*, en van *de*, in stede van *die* of *welke* maken, gemakkelijk op te lossen? Wanneer is *het* (oudtijds dikwerf *dat*) thans nog bij ons lidwoord, wanneer voornaamwoord?

4) De oud-Leidsche burgemeester PIETER ADRIAAN VAN DER WERF zegt (in de Nederlandsche historiën van HOOFT) tot eenige zijner medeburgers, die hem dwingen wilden, om met de Spanjaarden in onderhandeling te treden: *Dies zoo ghy met myn' doot beholpen zyt, slaat handt aan dit lichaam; snydt het aan stukken, en deelt ze om, zoo wydt als 't strekken magh, 'k ben 's getroost.* Wat taaldeel is hier dit 's, bij verkorting staande in plaats van *des*? In het de tweede naamval van den artikel *de*; of wel van *de*, dat, met nadruk uitgesproken, oudtijds ook als aantoonend en betrekkelijk voornaamwoord gebruikt werd, en gelijk is aan het Hoogduitsche *pronomens der, das*, 't welk in den genitief *dessen*, bij verkorting *dess* heeft, b. v. *ich bin DESSEN* of *DESS überdrüssig*? —

5) BILDERDIJK wil, dat men den onbepaalden artikel *een* in het vrouwelijke geslacht, met of zonder *e* op het eind naar believen gebruike, en dus door elkander schrijve *een vrouw*, of *eene vrouw*. Wat valt hieromtrent aan te merken? Is men voorts altijd verplicht, om de artikelen, voor zoo ver men ze zonder voorzetsels gebruikt, geregeld (op der Hoogduitscheren wijze) te verbuigen, b. v. in den derden naamval te zeggen: *ik heb het eener vrouw gegeven*, niet *eene vrouw*; *ik antwoordde der moeder*, niet *de moeder*; of veroorlooft ons taaleigou hierin wat meer vrijheid en minder stijfheid?

6) Men zegt in het Fransch *LE père* et *LA fille y ont été. J'y ai vu LE fils* et *LA fille*. Moeten wij in onzen stijl ook indiervoege altijd den artikel herhalen en zeggen: *DE vader* en *DE dochter zijn er geweest*, niet *de vader* en *dochter*. *Ik heb er DEN zoon* en *DE dochter gezien*, niet *den zoon* en *dochter* enz.?

7) Waarom schrijft men in de Vlaamsche gewesten nog wel in den mannelijken *nominativus* *DEN* en niet *DE*, gelijk men hiervan bij vroegere Hollandsche schrijvers ook wel eens voorbeelden aantreft? Zoo zong toch, vóór eene anderhalve eeuw, de ridder HUYGENS:

*DEN adel, wel verdient, is hoogelick te loven,
Maer, hoe men 't noemen wil, het is een menschengunst;
Geleertheit, wel beploeght, komt evenwel van boven,
En, of de mensche sweet, DEN hemel schenckt de kunst.*

8) Moet men zeggen in den *dativus* van het meervoud: *ik heb het MER*, of *DEN vrouwen gegeven*?

9) Prins WILLEM DEN EERSTE zegt (bij HOOFD) tot de Duitsche vorsten en edelen: *Kaizer Karel, hoog loffelijker gedachtenis, heeft my in zyn' kaamer opgevoedt en der eere waardt geschat, die zelfs van Philips zynen zoon, zoo lang hy ons by bleef, niet beschroeft (d. i. ingekrompen) is. Moest dit niet zijn DE Kaizer Karel enz.?*

10) In onze gewone bijbelvertaling, waarin, wat woorden en spraakvormen of grammaticale eigenaardigheden betreft, vrij wat wezenlijk of schijnbaar Hoogduitschachtigs voorkomt, lezen wij, Dan. VI. 25: *Doe beval de koning, ende sy brachten die mannen voort, die DEN Daniël overluyt beschuldight hadden. En zoo vindt men den artikel op meer plaatsen voor eigennamen gebruikt. Wat volgt hieruit?*

11) Wat ontbreekt er aan den stijl van de volgende regels: *Dit is in geenen deel vreemd, uit hoofde van de in verschillende landen en steden zonderlinge plaatshebbende gewoonten en gebruiken, welke de de deugd beminrenden-zelve soms noodzaken, een weinig van het rechte pad af te wijken?*

12) Wanneer moet men van de, en wanneer der gebruiken? Wanneer aan de, wanneer der of den enz.? Wat oordeelt HUYDECOOPER hiervan? enz. enz.

En welke andere vragen men tot opheldering van deze en andere soms betwiste of niet regt uitgemaakte punten hier verder bij gelieve te voegen.

Een paar woorden over onze adjectieven en over het eene en andere, dat ten kunnen aanzien in den stijl valt op te merken.

§ 66.

Wat adjectieven of bijvoegelijke naamwoorden zijn, is hierboven reeds kortelijk aangetoond. Men verdeelt ze, even als de substantieven, in oorspronkelijke, afgeleide en zamengestelde. Dus noemt men *groot, klein, dik, dun* enz. oorspronkelijke of stam-adjectieven (*adjectiva primitiva*); *grootmagtig, doorluchtig, edelaardig* zijn zamengestelde adjectieven (*adjectiva composita*); maar in HUYGENS' aardig sneldichtje op een' drukker:

*Van 't keiserlicke hof tot in de schaeperskluis
Tracht yeder vrede en vreugd en vryheit te gewinnen;
Ick ben de man alleen van averechte zinnen,
Die staegh om persing en om druk wensch in mijn huis.*

is het woord *keiserlicke* een afgeleid adjectief (*adjectivum derivatum*).

Deze afleiding of derivatie heeft vooral plaats of van zelfstandige naamwoorden, of van werkwoorden. — Wij doen zulks met behulp van verschillende zoogenaamde achtervoegselen; als daar zijn *baar*, *loos*, *lijk*, *zaam*, *achtig*, *haftig*, *ig* en soortgelijke, welke hierboven resds kortelijk zijn opgenoemd, en die allen eene meer of min bepaalde beteekenis hebben. De uitgang *baar* b. v., achter *substantiva* geplaatst, geeft in het daaruit voortgesproten adjectief iets dragends of voortbrengends te kennen, als in *vruchtBAAR*, *eerBAAR* enz. te zien is; en, voor zoo ver dezelve achter het worteldeel van een werkwoord gevoegd wordt, drukt hij een kunnen of eene geschiktheid uit; b. v. *etBAAR* van *eten* duidt iets aan, dat men kan eten, dat geschikt is, om gegeten te worden; *hoorBAAR*, dat gehoord kan worden.

Loos beteekent berooving, gebrek, afwezigheid van iets, en in de gemakkelijheid, waarmede wij het achter een aantal van woorden plaatsen kunnen, is de vatbaarheid onzer taal voor eene rijke en verstaanbare derivatie duidelijk te bespeuren. Men beproeve toch eens, even kort in het Fransch de volgende dichtregelen te vertalen, welke de Heer *van Zuylichem* op eene prent maakte, waarop de vermaarde ANNA MARIA SCHURMAN zonder handen was uitgebeeld, en die door haar-zelve gesneden was.

*Jammer, jammer, sei' de reden!
Daer het meisje quam getreden,
Dat soo soeten schepsel lam,
HandeLOOS ter wereld quam:
Maer de waerheit sprak er tegen:
Weest er weinig in verlegen!
Als het haeghje wandelLOOS,*

Als den Amstel handelLOOS,
Als de duynen strandELOOS,
Als den oever sandELOOS,
Als den tiger tandELOOS,
Als de sonne brandELOOS,
Als de minne bandELOOS,
Als de heide landELOOS,
Als de kercken pandELOOS,
Als de merckten mandELOOS,
Als de doosen randELOOS,
Als de boose schandELOOS,
Soo is 't meysjen handELOOS.

Lijk geeft gelijkheid, overeenkomst aan of met eene zaak te kennen. *Zaam* beteekent een te zamen zijn met iets en dus vereeniging, en van daar ook geneigdheid, geschiktheid, overhelling, zoo als in *vreedZAAM*, *leerZAAM* enz. te zien is. *Haftig*, van het oude werkwoord *haven*, in het Hoogduitsch *haben*, bij ons thans *hebben*, duidt het hebben of bezitten van iets aan, gelijk blijkt uit *ernstHAFTIG*, *krijgSHAFTIG*. *Achtig* heeft in zeer enkele gevallen ook nog die beteekenis, maar meestal die van: een klein weinig hebbende. Het eerste is te zien in *waarACHTIG*, (bij de Hoogduitschers *wahrhaftig*) dat is, het ware of de waarheid volkomen hebbende en bevattende; in *duurACHTIG goed*, dat is duurzaam goed, zie onzen Statenbijbel, Spreuken 8, vs. 18; het tweede in *zwartACHTIG*, *roodACHTIG* (met minder klem op den uitgang), zijnde zoo veel als: *iets* hebbende van het zwart, rood enz.

HUYGENS zinspeelt met eene boertige verdraaijing der uitspraak van *waarachtig* op deze laatste beteekenis, als hij zingt:

Het is waerACHTIG, Jan!
Ghy zyt een eerlick man.
WáérACHTIG is het: maer
Dat is wat min als waer.

De aardigheid hangt hier af van de wijze, waarop men den accent in *waarachtig* vallen laat.

De uitgang *ig* drukt ook al geneigdheid, overhelling of zoo iets dergelijks uit, als in *haastig*, *kwistig*, *ijverig* enz. te zien is.

De uitgang *en*, oudtijds *ijn*, *in*, vormt van de namen van stoffen, adjectieven, die te kennen geven, dat het voorwerp uit die stof bestaat. *Houten* is zoo veel als *van hout*, *gouden van goud* enz. In de Fransche taal heeft men soortgelijke adjectieven, die men stoffelijke noemt, niet aan te wijzen. *Eene houten tafel* kan niet anders vertaald worden, dan, omschrijvender wijze, door: *une table de bois*, dat is *eene tafel van hout*. En zoo is *een koperen ketel*, *een marmeren steen*, *een ijzeren werktuig* enz. enz. in het Fransch *un chaudron de cuivre*, *une pierre de marbre*, *une machine de fer*.

Sch, oudtijds *esk*, *isk*, *sk* of *sc*, wijst betrekking of vereeniging aan, en laat zich misschien ook (in beteekenis ten minste) hier en daar als eene soort van verstijfden vorm des *genitivus* verklaren. *VONDEL* zingt tot *VOSSIUS*, bij den dood van deszelfs zoon:

*Ay, staeck dees ydle tranen wat,
En offer welgetroost en bly,
Den allerbesten vader vry
Het puik van uwen aertschen schat!*

Aardsch neemt hier door den uitgang *sch*, als adjectief, de beteekenis aan van iets, dat betrekking heeft of behoort tot, of op de aarde.

Enkele afgeleide adjectieven stammen bij ons van voorzetselen en bijwoorden af, b. v. de *voorste* van *voor*; *huidig*, b. v. in *ten HUIDIGEN dage*, van *huiden* of *heden* (in het Hoogduitsch *heute*) enz. enz.

§ 67.

Onze adjectieven hebben weinig verbuiging, hetzij dan, om het geslacht hunner *substantiva*, hetzij, om in de declinatie het meervoud en de naamvallen of *casus* aan te duiden. De fraaije afwisseling van eindklanken, die er b. v. heerscht

in het Latijnsche *bonus, bonum, bona, boni, bonae, bono, bonam, bone, bonorum, bonarum, bonis, bonos, bonas* enz. enz. waardoor men op zulk eene korte en juiste wijze kan aanwijzen, of het adjectief *bonus*, dat is *goed*, tot een mannelijk, dan wel tot een vrouwelijk of onzijdig substantief behoore; of het in het enkel-, dan in het meervoud; in den *nominativus*, of in de andere naamvallen sta, missen wij, en de meeste hedendaagsche natiën van Europa met ons, voor een groot gedeelte. Ons *goed* blijft schier onophoudelijk *goed*. Het gaat slechts in *goede, goeden*, en hoogst zeldzaam in *goeds* over. Soortgelijke veranderingen hebben echter nog maar voornamelijk in het mannelijke en onzijdige geslacht plaats, b. v. *een goed man, eens goedEN mans, eenen goedEN man, eenen goedEN man, ó goedE man, van eenen goedEN man*. Het vrouwelijke *goede* blijft, op eene enkele uitzondering van *goeder* na, door alle *casus* heen hetzelfde. Ten minste, als er de artikel bijkomt. Het is dan altijd *eene of de goedE vrouw, eener of der of van de goedE vrouw, eener of der of aan de goedE vrouw, eene of de goedE vrouw, ó goedE vrouw, van eene of van de goedE vrouw*.

En zoo in het meervoud: *de goedE vrouwen, der goedE vrouwen* enz. enz. Enkel *goeder, goeden*, als men geen voorzetsel bezigt. Welk een onderscheid met der Latijnen afwisseling van eindklanken in *bona, bonae, bonam, bonarum, bonis, bonas* enz. enz.

§ 68.

Bij onze taalneven, de Engelschen, heeft het adjectief echter nog veel strakker vormen, of liever het ondergaat nimmer eenige verandering, *Good* (ons *goed*) blijft in het mannelijke, vrouwelijke en onzijdige, door alle getallen en naamvallen heen, buigingloos. De hedendaagsche Scandinavisch-Duitsche talen, met name het Deensch en Zweedsch, kennen in de *adjectiva* ook maar weinig verbuiging. Het meeste echter, schoon altijd nog op verren afstand, naderen onze Hoogduitsche taalbroeders te dezen aanzien de oude talen. Immers *en* geslacht,

en getal, en naamval worden nog meer of min in het Hoogduitsche adjectief, door verscheidenheid van eindklanken, uitgedrukt. Een enkel voorbeeld met den onbepaalden artikel een: *Ein guter Mann, eine gute Frau, ein gutes Kind; eines guten Mannes, einer guten Frau, eines guten Kindes; einem guten Manne, einer guten Frau, einem guten Kinde; einen guten Mann, eine gute Frau, ein gutes Kind; ó guter Mann, ó gute Frau, ó gutes Kind; von of mit einem guten Manne, von einer guten Frau, von einem guten Kinde.*

Ziedaar nog al eenige afwisseling! Jammer maar, dat de uitgangen zoo dof en klankloos zijn, en dat de Hoogduitsche stijl, juist ten gevolge der in denzelfden altijd gevorderde verbuiging en voluitschrijving van het adjectief en den artikel, iets slepends krijgt!

Hierbij houde men wel in het oog, dat, ofschoon in het aangehaalde voorbeeld de *genitivus* en *dativus singularis* (en dien ten gevolge ook de zoogenaamde *ablativus*) van het Hoogduitsche vrouwelijke adjectief, voor zoo ver dezelve met het lidwoord gebezigd worden, op *en* of *n* uitgaan, hun uitgang zonder artikel eigenlijk *r* of *er* is, gelijk in het mannelijke en onzijdige geslacht *m*. Even als men dus, geen' artikel gebruikende, zegt, of ten minste zeggen kan: *ein Mann von grossem Geiste*, zegt men ook: *eine Frau von grosser Tugend, von reizender Schönheit*. (Eene vrouw van groote deugd, van van aanlokkelijke schoonheid). SCHILLER zingt van hetgene de ware genie uitmaakt, op eene treffende wijze:

Wodurch giebt sich der Genius kund? — Wodurch sich der Schöpfer Kund giebt in der Natur, in dem unendlichen All.

*Klar ist der Aether, und doch von UNERMESSELICHER TIEFE;
Offen dem Aug', dem Verstand bleibt er doch ewig geheim.*

Deze zelfde verbuiging van het vrouwelijke adjectief met *r* vinden wij ook bij onze vroegere Nederlandsche schrijvers. In MAERLANT en MELIS STOKÉ laat zij zich telkens zien. B. v. bij den eersten (Spieg. Hist. I. P. I. B.):

*Vier, lucht, water en erde,
Die Inglen van groter werde
Maectti, dit spreect de waerhede,
En vervulde den hemel daermede.*

(d. i. vuur, lucht, water en aarde, ook de engelen van groote waarde, maakte hij enz.)

Bij MELIS STOKE (VII. B.):

*Van Renesse her Jan
Was in den lande comen dan
Bi den Grave van Henegouwen
In dogheden ende in groter trouwen.*

(dat is: Heer Jan van Renesse was toen in het land gekomen bij den Graaf van Henegouwen in deugd en groote trouw.)

En zoo op honderd andere plaatsen. In later eeuwen wordt deze verbuiging mæer zeldzaam. Maar zelfs in onze gewone bijbelvertaling lezen wij nog, en dat nog wel met den voor het adjectief staanden verbogen *articulus* zonder voorzetsel, Genes. II: *De naem der eerster riviere is Pison...* Ende de naem der tweeder riviere is *Gihon...* Ende de naem der derde riviere is *Hiddekel*. Hier zoude men in het tegenwoordig Hoogduitsch zeggen: *Der Name der ersten* enz., verondersteld, dat men voor het woord *rivier* een vrouwelijk substantief in die taal vinden konde. Men zegt toch: *das ist das Kind der guten Frau*, niet *der guter Frau*. Hetgene echter merkwaardig is, kundige Hoogduitsche taalkenners leeren ons, dat men in de oude Hoogduitsche bijbelvertaling ook dit *r* in plaats van *n* vindt, b. v. *ein Behältniss aller unreiner Geister*, voor *aller unreinen*.

Ten huidigen dage bloeijen soortgelijke aloude verbuigingen van het vrouwelijke adjectief nog bij ons voort in spreekwijzen, als daar zijn: *te kwader ure*, *te goeder trouwe*, *te onregter tijd*; *Willem de eerste*, *loffelijker gedachtenisse*; *eene stad*, *stormender hand ingenomen* en andere meer, die men, als eerwaardige overblijfselen van den vroegeren, onverfranschten aard onzer taal, hoogelijk in eere te houden hebbe.

Zelfs ons *regter-* en *slinkerhand*, waarin sommige geachte taalkenners een' *comparativus* zoeken willeu, als gave *regterhand* te kennen de hand, die *meer* regtsch, *linker* of *slinker* de hand, die *meer* linksch is, is misschien niets anders, dan zulk een oude *casus obliquus*, wiens uitgang zich *langzamerhand* ook in den *nominativus* vastgenesteld heeft. Als toch HUYGENS een' koordedanser laat zeggen :

*Veracht mijn konsten niet; het waer een loose linker,
Die op het enge pad al doen kost, wat ick kan.
Wat magh ik seggen: loos; — het waer een heiligh mann,
Die van 't pad niet en weeck ter rechter, noch ter slincker.*

wat is dan dit *ter regter* en *ter slincker*: of, zoo als wij misschien naauwkeuriger zeggen: *TE regter* en *TE slinker*, anders dan een soortgelijke spraakvorm als *te kwader ure*, *onverrichter zake* en dergelijke meer? De Hoogduitschers zeggen: *die rechte und die linke Hand*, maar *zu rechter und zu linker Hand*, of *zur rechten und zur linken Hand* of *Seite*.

Voor het overige vindt men in de bezittelijke voornaamwoorden *mijn*, *zijn*, *hare*, *hunne*, *wie*, welke in den grond niets anders dan eene soort van adjectieven van bezit zijn, den vrouwelijken *genitivus* en *dativus* op *r* nog ieder oogeblik in *zijner*, *mijner*, *harer*, *wier* enz.

§ 69.

Onze adjectieven zijn, even als die der Hoogduitscheren, somtijds onverbuigelijk, onder anderen ook, wanneer men ze achter het substantief met de werkwoorden *zijn*, *worden* en soortgelijke meer plaatst. Wij zeggen dus *de goede vrouwen*, maar *de vrouwen zijn goed*, in tegenoverstelling van de Franschen, die hier het adjectief in getal en geslacht op het substantief doen slaan, zeggende dus, (even als in het Latijn *mulieres sunt bonae*) *les femmes sont bonnes*. Voor het overige brengt het tegenwoordige taalgebruik bij ons niet meer mede, om het adjectief, voor zoo ver het zonder een bijgesteld of

bijgedacht werkwoord onmiddellijk tot het substantief behoort, in een' goeden stijl achter dit laatste te plaatsen. Hierin is onze woordenschikking dus stijver, dan die der Franschen, welke zoowel zullen zeggen: *une femme aimable* als *une aimable femme*. Ons zoude het laatste: *eene vrouw beminnelijk* in plaats van: *eene beminnelijke vrouw* vreemd in de ooren klinken. Evenzoo den Hoogduitscheren en meer anderen van Duitschen stamme. De Engelschen, door hunne voorouders, de Angel-Saksen, oorspronkelijk insgelijks van Germaanschen bloede, maar later, vooral na den inval van WILLEM DEN VEROVERAAR, Hertog van Normandije, voor meer dan de helft in hunne taal verfranscht, hebben dit voorregt behouden, en plaatsen soms met veel sierlijkheid het adjectief achter het substantief. Oudtijds, zelfs nog vóór een paar honderd jaren, waren echter onze dichters, hier ook nog somwijlen niet wars van; inzonderheid niet de groote HOOFD. Een Liedeken uit de Antwerpsche Spelen van Sinne vangt dus aan:

*Het was een proper knechtken reyn
En die sou gaen ten Bossche,
Daer vant hy een Meysken cleyn
Die sach wat naer tlossche.*

Nieuwere Hoogduitsche dichters veroorloven zich wel eens zulk een plaatsen van het adjectief achter het substantief, om aan romancen, balladen en soortgelijke poëtische voortbrengselen eene kleur van ouderwetsche eenvoudigheid te geven. Dit verdient op zijn' tijd navolging.

§ 70.

Het is eene fraaije eigenschap onzer taal, en voor de beknoptheid van onzen stijl zeer bevorderlijk, dat wij hetgene men in de bijvoegelijke naamwoorden vergelijkingstrappen of *gradis comparationis* noemt, over het algemeen in het adjectief zelf kunnen uitdrukken, en niet, gelijk de Franschen moeten doen, in dezen altijd tot omschrijving de toevlugt behoeven te nemen. Als de Heer van *Zuylichem* b. v. zingt:

*In eenen dagh, se' Hans, was hy van Cöln gereden
Op schaetsen in den Haegh. Sijn knecht viel in sijn reden,
En se': in éenen dagh, mijn' heeren, dat is waer,
Maer ghy moet weten, 't was de langste dag van 'tjaer.*

en door achteraanvoeging van *st* het adjectief *lang* in den zoogenaamden superlatief of overtreffenden trap plaatst, moet de Franschman zeggen *le plus long*, d. i. *de meest lange*. Evenzoo is het met den *comparativus* of vergrootenden trap gelegen, welken wij door achteraanvoeging van *er*, of *r*, vormen, b. v. *groot*, *grootER*: *wijs*, *wijZER*. Onze spraak heeft dus in dat opzigt eene gelukkige overeenkomst met het Latijn. Met dat al kunnen wij niet altijd den Latijnschen *superlativus* zonder omschrijving nabootsen, evenmin als de Latijnen zulks altijd den Nederlandschen doen kunnen. In onzen stijl toch drukt de superlatief, voor zoo ver wij hem in het woord-zelf vormen, altijd in den eigenlijksten zin den hoogsten trap van eene eigenschap of hoedanigheid uit. Als *CATS* b. v. zingt:

*Het puntje van een gaauwe pen
Is 't felste wapen dat ik ken.*

dan beteekent het woord *felste* hier *fel* in de hoogste mate, *fel* boven al het overige, *feller* dan eenig ander wapen; maar in het Latijn duidt de superlatief dikwerf niets anders aan, dan eene hooge mate van het eene of andere. Immers, *est ille vir doctissimus* geeft, tenzij er iets naders bijkome, niets anders te kennen, dan: *hij is een ZEER geleerd man*, waaruit nog niet volgt, dat hij juist de geleerdste van allen is, die geleerd zijn. Slechts het Latijnsche: *est ille vir omnium doctissimus* zouden wij vertalen kunnen: *hij is de geleerdste man*. Hieruit ziet men, dat *HUYDECOPER* zich bedriegt, als hij stelt, dat men, om bij ons de hoogste kracht van den superlatief uit te drukken, de bijvoeging van *aller* noodig heeft. Men voegt het er soms wel bij, maar in den grond wordt het niet vereischt. Wanneer men toch zegt: *God is het HOOGSTE wezen*, zegt men niets minder, dan: *God is het ALLERHOOGSTE*

wezen. Hij, die de hoogste is, is van zelve ook de allerhoogste. — Uit dien hoofde komt bij ons de *superlativus* ook nooit achter den onbepaalden artikel. *Hij is EEN geleerdst man, EEN dapperst man, EEN gelukkigst man*, zijn bij ons onbruikbare uitdrukkingen; omdat *geleerdst, dapperst* enz. altijd iets bepaalds veronderstellen, altijd iets, dat boven al het overige geleerde en dappere verheven is. Dit bepaald denkbeeld nu, van boven al het overige verheven te zijn, laat zich met het ongewisse des artikels *een* niet verbinden; maar (en hier bewondere men de fijne *logica*, in de taal heerschende) wij zullen wel zeggen: *hij is een ALLERGELEERDST man*, omdat dan door de bijvoeging van *aller* de uitdrukking niets meer zegt dan: hij is een man, die zeer geleerd is, of hij is een man tot de geleerdste behoorende van hen, die geleerd zijn.

Dat sommige adjectieven in een' godden stijl bij ons geene vergelijkingstrappen hebben, of wel dezelve door de woordjes *meer* en *meest* moeten aanduiden; dat in de zamengestelde adjectieven het laatste woord de comparatie ondergaat, (b. v. *edelmoedig, edelmoediger*, niet *edelermoedig*) en wat dies meer zij, weet ieder Hollander. Het eene en andere nog, tot dit en tot het gebruik der adjectieven in den stijl in het algemeen betrekking hebbende, laat zich bij de beantwoording van de volgende en meer soortgelijke vragen gemakkelijk aanstippen.

1) Wat is de etymologie der achtervoegselen *baar, loos, lijk* enz., die in § 66 zijn opgenoemd? Waar stamt b. v. *baar* van af? Is *lijk* van *lijken, gelijken*, of is het eene verscherping van den uitgang *ig*? Kan het ook voor *baar* dienen, gelijk bij den geestigen Heer van *Zuylichem* in het overlezenswaardige punt dicht:

*Vleesch, versch geslagen, moet versterven,
Of 't kost ons menigh taeyen beet,
Soo kan 't een prediker verkerven,
Die dat versterven niet en weet;
Hoor, Dominé, ghy pronckt met spoedige gedachten,
En brengt ons rijp en groen op stoel,— en dat is fray,
Maer, liet ghy 't versch geslucht versterven en vernachten,
't Wierd ETELICKER spijs en ongelucky min taey.*

Etelijk is hier eetbaar. — Kan men *zamig* ook voor *zaam* bezigen, gelijk dezelfde HUYGENS doet in het hem zoo tot eer strekkende *sneldicht*, luidende :

*Mijn minste zorgen zijn voor mijn begraeffenis.
Wat light een aen sijn vleesch, als 't sijn niet meer en is?
'k Ben voor den wysen man, die 't dus wist te verdeilen: —
Hebt ghy begravenlust, gôe vrinden! laet mijn' feilen
By u begraven zijn, en soo daer ergens yet
DEUGDSAMIGHIS in my was, begraeft dat liever niet!*

2) Wij vormen verschillende *adjectiva* met *zalig*, als *armzalig*, *rampzalig*, *godzalig*; wat is dat *zalig*? Hoe kan men *zalig* zijn in of door *ramp*? enz.

3) HELMERS, een groot en onsterfelijk dichter, maar niet overal even naauwkeurig, zingt in zijne *Hollandsche Natie* :

En Afrons schim stort daar haar ZIELVERSCHEURBRE klagt.

Dit *zielverscheurbaar* deugt niet in een' goeden stijl. Waarom niet?

4) In onze gewone bijbelvertaling lezen wij (in den Prediker): *Daer na wendde ick my en sagh aen alle de onderdruckingen, die onder de sonne geschieden: en siet, daer waren de tranen der verdruckten en der gener, die geenen trooster en hadden: ende aen de zyde harer verdruckers was macht, sy daer en tegen en hadden geenen vertrooster. — Dies prees ick de doode, die alreede gestorven waren boven de levendige, die tot noch toe levendig zyn.*

Moet hier *levendig* staan, en wat valt er over het onderscheid tusschen *levend* en *levendig* aan te merken?

Gebruikt HUYGENS het woord *levend* goed in het alleraardigste, de Britten scherp hekelende, *sneldicht*?

*Een levend Franschman heet een hond in Engeland,
En wat een Franschman droomt, tot de allersotste vonden,
Terstond niet naer te doen waer Londen groote schand! —
Siet eens, wat vreemder volck, sy kleeden sich als honden!*

5) Welk een' invloed heeft de weinige verbuigzaamheid onzer *adjeetieven* op onzen stijl en op onze woordenschikking?

6) Waarvoor moet men zich in een' goeden stijl, bij het gebruiken onzer zoogenaamde *stoffelijke* adjectieven, wachten? Is het b. v. goed te zeggen: eene *gulde eeuw*, gelijk HUYGENS doet in het volgende aardige sneldichtje:

*Een' gulde, een' silver' eew en kan Klaes niet betrecken ;
Een ysere veel min ; hy is noch van de vrecken ,
Noch van de wreede niet, syn hert hangt aan goê wijn ,
Een' wijn-ew, quam er een , sou recht sijn' weelde zijn.*

7) Is *purpere*, in de beteekenis van *purperkleurig* genomen, ook onder de stoffelijke adjectieven te rekenen?

8) Men veroordeelt in een' goeden stijl het declinéren van *allerlei*, *velerlei* enz. en wil niet hebben, dat men b. v. zegge: *ik heb allerleijEN voorraad tegen den winter opgedaan; velerleijE boeken berusten in de bibliotheek der beroemde Groningsche Hoogeschool*, enz. enz. Op welken grond?

9) Men spreekt bij ons van *Harlinger schipper*, *Groninger courant*, *Amsterdammer beurtman*, *Deventer koek*. Ook HUYGENS bezigt *Scheveninger baren* in het geestige puntedicht:

*Ick sie de droncke liên genoeghsaem wedervaren
Al wat de stormen doen aen Scheveninger baren ;
De wijn werckt, als de wind ; al wat te gronde lagh ,
Spoelt hy ten herten uyt en brengt het voor den dagh.*

Hoe komen wij aan dien uitgang *er*; daar dergelijke woorden bij ons anders gewoonlijk op *sche* uitgaan, b. v. *Leidsche boter*, *Tesselsche kaas*, *Leuensch bier*, *Zutphensche haspels*?

10) Wat onderscheid is er in den stijl tussehen het *koninklijke Nederlandsche Instituut* en het *koninklijk Nederlandsch Instituut*?

11) JEREMIAS DE DECKER zingt van Koning DAVID, terwijl hij hem aanspreekt:

*Een goed poëet te zyn, dat wil heel seldsaem vallen ;
Een goed man is een goed, dat heden seldsaem heet ;
Maer een goed prins te zyn, dat 's seldsaem boven allen,
Gy nochtans waert goed man, goed prince, goed poëet!*

Moest dit hier niet zijn, een *goedE poëet*, een *goedE prince* enz.? Wat beteekent zoo ook het volgende puntedichtje:

A.

Een goed vorst was toch Lodewijk;

B.

Zeg goedk, dan hebt gij gelijk!

12) Wat onderscheid zal een bekwaam stijlist maken tusschen een *Groot-schilder*, een *groot schilder*, en een *grootk schilder*?

13) Moet men, verhalende, b. v., dat men een stuk van RUBENS of van VAN DIJK gezien heeft, zeggen: *ik heb het werk van eenen groot schilder* gezien of van *eenen grooten*, of van een *groot*, of *eens grooten*, of *eens groot schilders*?

14) De beroemde dichter ANTONIDES zong, vóór een anderhalf honderd jaren, bij de aankomst des lijks van den Admiraal DE RUYTER in het vaderland:

*Gy komt dan 't Vaderlant nu t' huis in zulk een staet,
O grootk Ruiter! die, van daer de dageraet
De kim met rozen kroont en gloeiende robijnen,
Tot daer de zon vermoeit het aerdrijk t' overschijnen
Haer stralen krimpt, en zich verkoelt by Thetis bron,
Den donder hooren liet van uw gevreesd kanon. Enz.*

Hij zegt hier in dezen regt deftigen en statigen aanhef zeer goed: *ô grootk Ruiter*, gelijk men ook in alle gevallen moet zeggen: *ô grootk man*. Waarom?

15) Onze beroemde HOOFT wil in zijne taalkundige waarnemingen het adjectief, voor zoo ver het als substantief gebezigd wordt, ook als substantief gedeclineerd hebben. Wat valt hieromtrent aan te merken, en moet men zeggen b. v. *ik vraagde een' godgeleerden*, of *godgeleerde*? Onze geestige ridder HUYGENS doet dit laatste, als hij, doelende op sommige ondeugende vorsten, scherp genoeg zingt:

*Ik vraagd' een godgeleerde, hoedanigh hy verstond,
Het stuck der saligheid by groote vorsten stond;
Sy sullen, seid' hy, all het eewigh leven erven;
Daer is geen twyfel aen, mits s' in de wiege sterven.*

16) Waarom zegt men: *zoo voortreffelijk eenen man hoog te achten is elks pligt*, en niet: *zoo voortreffelijken*?

17) Wat valt er over de taalkundige vorming van onze comparatieven en superlatieven te gissen? Wat beteekent eigenlijk ons *er*, ons *st*? enz.

18) Wat zoude men misschien op den stijl van den volgenden zin aan kunnen merken? *De Italiaansche geschiedenis levert de treffendste voorbeelden van de wraakzucht op, welke wegens bedroegene liefde ook het hart der beminnendste vrouwen soms vervulde. Zij werden des te hatender, naar mate zij voorheen beminnender, des te dorstender naar het bloed des geliefden, als zij voorheen reikhalzender naar zijne brandendste kussen geweest waren.*

19) Wat op dien van dezen? *Niets is er, hetwelk eenen verhevenen en onuitwischaarder in druk op gevoelige menschen maakt, dan het schouwspel van een groot man, die de vrijheid zijns vaderlands tegen dwingelandij moedig verdedigt, en zich daardoor bloeijendere en onverwelkelijker eerekransen verwerft, dan den Alexanderen en Caesars ooit mogten te beurt vallen.*

20) De Heer van Zuylichem heeft het volgend kluchtig epigram:

*
Vriend, seid' een gichtig heer, moght ik uw' voeten erven,
Aen een' misdadigen, die aen de galgh moest sterven!
Den hangebast sagh om, en seider niet op, als:
Mijn heer! ick maeck s' u bey, leent ghy my maer uw' hals.

Gichtig is jichtig. Voorts staat hier *als na niet*. Men wil hiervoor in een' goeden stijl thans *dan* hebben, even als na alle comparatieven. Wat valt daarover aan te merken?

21) BILDERDIJK zingt in zijne ziekte der geleerden zeer fraai:

*Eer teelt ge in 't kwikbad uit het glansloos spiegelglas goud,
Waar goudener, dan goud, het goud geen proef by houdt.*

Geachte taalkenners keuren zulke comparatieven, als *goudener*, *ijzener* en soortgelijke meer af. Wat valt hieromtrent te zeggen?

22) Moet men schrijven *beter koop*, of *goedkoop*, gelijk de Hoogduitschers het laatste doen in hun *wohlfeiler*, niet *besser feil*, en wij in eene andere soort van flectie des adjectiefs niet zeggen *de goedkoop*, maar *de goedkoop* waren?

23) Onze scherpzinnige TEN KATE wil, dat men in de verbuiging van het lidwoord en het zelfstandige en bijvoegelijke naamwoord onderscheid make tusschen den hoogdravenden, deftigen, en gemeenzamen stijl, en dus b. v. declinere:

Een deftig man.

Genit. { *Eenes deftigen mans.* (hoogdravend.)
 { *Van eenen deftigen man.* (deftig.)
 { *Van een deftig man.* (gemeenzaam.)

enz. enz. Hoe moet men dit beschouwen?

24) Eenige onzer adjectieven regeren soms nog den *genitivus*, b. v. *des doods gedachtig* of *schuldig*, *der overdenking waardig*, *der zake kundig*, enz. Zoó ook de adjectieven van volheid en verzaadiging, b. v. *des levens zat*, *vol zoenen wijns* enz.

*Als Jan voll druyven is, voll honighnats, voll biers,
 Voll allerhande vochts, dan is hy eerst voll viers.*

HUYGENS.

Wanneer komen deze *genitivi* of tweede naamvallen in den stijl het meest te pas?

25) VONDEL zingt ergens van:

Zoeter boven honig.

Is dat *zoeter* boven hier goed te keuren?

26) Wat geldt van HUYDECOPERS gevoelen omtrent *adjectiva*, als *gloeijendig*, *fraaijig*, *wittig* enz., waaruit de substantieven *fraaijigheid*, *wittigheid* enz. zijn voortgesproten?

27) Men spreekt soms, naar der Franschen wijze (b. v. als zij zeggen *bibliothèque royale*, *palais épiscopal*, *histoire Romaine* etc.) van *koninklijke boekerij*, *bisschoppelijk paleis*, *Romeinsche geschiedenis*, in stede van *boekerij des konings*, *paleis des bisschops* enz. Wat valt hierover aan te merken?

En wat een aantal zulke vragen meer zijn.

Iets over onze telwoorden en hun gebruik in den stijl.

§ 71.

Wij zullen hier achter onze bijvoegelijke naamwoorden of adjectieven met een enkel woord van onze telwoorden spreken.

Ze zijn toch, gelijk wij hierboven gezegd hebben, in vele opzichten niets anders dan eene soort van adjectieven van hoeveelheid, weshalve het niet ongepast kan voorkomen, dat wij hier ter plaatse van dezelve melding maken.

De telwoorden of *numeralia* behooren tot de oudste en oorspronkelijkste deelen eener taal. Van daar, dat niets meer geschikt is, om de overeenkomst en de gemeenschappelijke afstamming van de meeste talen der wereld te doen zien, dan de vergelijking harer telwoorden. — Onze *numeralia* zijn, zoo als bekend is, stam-, afgeleide- of zamengestelde woorden. Zoo treft men een *primitivum* of stam-telwoord aan in het, door HUYGENS uit het Spaansch vertaalde, kluchtige tweeregelige rijmpje:

*Een boer, in 't midden van twee advocaten,
Is, of twee katten om een visken saten.*

En zoo zijn het ook allen primitieve telwoorden, die men in het oud-vaderlandsch rijmpje vindt, dat bij CATS voorkomt, en waaruit zich de voormalige etensuren laten opmaken:

<i>Dit is u les:</i>	<i>En weer te ses</i>
<i>Slaet op te ses,</i>	<i>Soo trect u mes,</i>
<i>En eet ten tienem,</i>	<i>En slaept ten tienem;</i>
<i>Het sal u dienen;</i>	<i>Het sal u dienen.</i>

Elf integendeel, *twaalf*, *dertien* enz. zijn *derivata* of afgeleide telwoorden. *Elf* is zooveel als *éénlif*, dat is, één over de tien gebleven; *twaalf* is *twalif*; gelijk in het Latijn *undecim unus et decem* is, *duodecim duo et decem* enz. De tientallen drukken wij door bijvoeging van *tig* achter de primitieven uit. *Twintig* zegt etymologisch hetzelfde als tweemaal *tien*, *veertig*, dat is, *viertig*, (in het Hoogduitsch *vierzig*) viermaal *tien*. In het Latijn gebruikt men, ter aanduiding van dit tientallige, den uitgang *ginti* of *ginta*, b. v. *vi-GINTI*, *tri-GINTA*, *quadra-GINTA* enz. Ons *tig*, dat zoo veel als een' haal, een' trek, eene uitgerekte reeks beteekent, en afkomstig is van

het oude werkwoord *tigen* of *tiën*, in het *imperfectum* *toog* nog voortlevende, en bij de Hoogduitschers *ziehen* geschreven wordende, gaat in het Engelsch, met eene zeer gewone letterverwisseling van *g* in *i* of *y*, (waarover hierboven in § 5 gesproken is) in *ty* over, b. v. *twenty*, *thirty*, *forty* enz. — Dergelijke niet onaangename etymologische opmerkingen meer zijn er in menigte over den oorsprong en de letterlijke betekenis onzer telwoorden te maken en door deskundigen, (onder anderen ook bij ons door onzen hoogstvernuftigen taalkenner en grooten dichter BILDERDIJK) in menigte gemaakt.

Dat wij voor het overige in onzen stijl niet, gelijk de Franschen, de éénheden achter, maar vóór de tientallen plaatsen, en dus *één en twintig*, en niet *twintig en één* (in het Fransch *vingt et un*) schrijven, weet een ieder. Het volgend oud rijmpje bij CATS wijkt in den laatsten regel hiervan eenigzins af:

*Dertig dagen heeft November,
 Juny, April en September;
 Acht en twintig één alleen;
 Al de reste dertig en één.*

Onze primitieve telwoorden zijn over het algemeen onverbuigelijk. Zij nemen echter soms den schijn van een meervoud aan, gelijk uit het voorlaastst aangehaalde versje van CATS te zien is.

Meer dergelijke bekende dingen gaan wij met stilzwijgen voorbij.

§ 72.

Men verdeelt de *numeralia* in *bepaalde*, en in *onbepaalde* of *algemeene*. Tot de laatste moet men de woorden *vele*, *alle*, *sommige*, *zekere*, *andere*, *ieder*, *elk*, *geen* enz. brengen, die allen wel het denkbeeld van een getal of hoeveelheid uitdrukken, maar niet bepaaldelijk aanwijzen, hoe veel éénheden in dat getal bevat zijn. *Honderd regters* b. v. drukt bepaald honderd zoodanige personen uit, welke wij regters noemen. Maar, als HUYGENS treffend zingt:

*Ick sie VEEL rechteren sich vleyen met een voordeel
Van wijsheit, daer sy sich gelooven mé verlicht;
Maer, hoe doen wysere? Sy beven in 't gericht,
En seggen, wie ben ick, ick, die een ander oordeel?*

dan brengen de woorden *veel rechteren* ons ook wel eene verzameling van zulke éénheden voor den geest, maar haar juist getal is onzeker. Men kan echter sommige van deze onbeaalde telwoorden ook wel onder de *pronomina* of voornaamwoorden rangschikken, gelijk dikwerf geschied is. Wij achten het onnoodig, hier ter plaats langer bij dezelve stil te staan. Het eene en andere, dat tot hun dagelijksch gebruik in den stijl betrekking heeft, laat zich voor jonge lieden, bij de beantwoording der volgende en soortgelijke eenvoudige vragen, ter loops aanroeren.

1) Welke etymologische gissingen laten zich over de oorspronkelijke beteekenis onzer telwoorden maken? Wat zou b. v. *twee*, wat *drie* letterlijk beteekenen? Wat *honderd*, wat *duizend*? Valt de gelijkheid der telwoorden in vele talen niet zeer in het oog? Hoe kan men de figuren onzer cijferletteren, als b. v. die van *X* voor tien, *V* voor vijf, *C* voor honderd enz. verklaren?

2) Moet men in een' goeden stijl zeggen: *Ik ben te zes uur, zes uren*, of *zes ure gekomen*? *Het is bij ELF*, of *bij elven*, *bij tien*, *tienEN*, of *tiene*? enz. enz.

3) Vordert de zuiverheid van stijl: *De een was hier, de ander daar*, of *de eene, de andere*? *De EEN* of *de eene man zei*; *mijn EEN paard*, of *mijn eene*, of *EEN mijner paarden*, en wat dergelijke kleinigheden meer zijn?

4) Sommigen schrijven *beide*, *vele*, *eenige*; anderen *beiden*, *velen*, *eenigen*. Is hier eenig noemenswaardig onderscheid? Moet men zeggen *tusschen beide* of *beiden*, gelijk het laatste door HUYGENS gebezigd wordt in het aardige puntdicht:

*Hoe text-vast is Andries! — Hy sagh laetst mann en wijf
Den andren hekelen in handgemeen gekijf,
En riep: goê christenen, gaet daer niet tusschen beiden,
Wat God gevoeght heeft, staet geen menschen toe te scheiden!*

5) Wanneer ik zeg u *aller vriend*, is u dan een *pronomens personale*, of *possessivum*, d. i. een persoonlijk, of een bezittelijk voor-naamwoord, en moet het dien ten gevolge zijn u *aller vriend*, of uw *aller* (in het Latijn *vestrum omnium amicus* of *vester omnium*)?

6) De Heer van *Zuylichem* zingt regt vernuftig:

*Kort spreken met goed klaer bescheit
Is alle mijn vermaecklickheit,
Als 't samen zoo te krygen is; —
Omdat het onder goed beleid,
De naeste trap aen 't swygen is.*

(En dit laatste kan, gelijk de schrandere man te kennen wil geven, dikwerf vrij wat beter zijn, dan veel te spreken.) — Zegt men *alLE mijn*, of *al mijn* of *mijne*; *al de wereld*, of *alLE de wereld*; *alLE de boomen*, of *al de boomen*, (gelijk het Latijnsche *omnes arbores*) *al wat*, of *alLES wat*? enz. enz.

7) Is ieder declinabel of niet? Moet men dus zeggen *ik heb iederEN jongeling*, of *ieder jongeling gewaarschuwd*; *zij lachte ieder een*, of *ieder eenEN*, of *een ieder*, of *een iederEN uit*; *hij beleedigt eenEN*, of *een iegelijk*, of *iegelijk een*, of *iegelijKEN*; *een iegelijks* of *eens iegelijKEN geluk was zijne bedoeling*? HUYGENS zingt:

*Hoe komt dat Andries soo deerelick siet?
Is hy siek of gequetst? Wat leed mag hem letten? —
Twee quellingen vallen hem swaer te versetten,
Een anders geluk, en sijn eigen verdriet.*

Is het *een anders*, of *eens anders*, of *eens anderEN geluk*? enz. enz.

8) Men geeft aan *alle*, *beide*, *vele* enz. zekere soort van een' op *r* uitgaanden, meer eenvoudigen *genitivus*, die *anders* onzer tale minder eigen is. Wij zeggen b. v. *aller*, *beider*, *veler voorspoed ging hem ter harte*. Laat zich op dien grond ook zeggen *sommiger*, *anderer*, *eeniger gevoelen komt hierop neêr*?

9) Men gebruikte *veel* en *weinig* voorheen in onzen stijl meest met den *genitivus* of tweeden naamval, even als in het Latijn en Fransch, (b. v. *parum vini*, *beaucoup d'eau*). Zoo doet HUYGENS in de uitmuntende en hoogst zinrijke dichtregels, waarin hij, na de voltooiing van het Amsterdamsche stadhuis, de burgemeesters dier stad met hetzelfde geluk wenschte. Het zij mij vergund ze hier tot verlevendiging van mijn geschrift in hun geheel in te lasschen.

*Doorluchte Stichter van 's Werelds Achtste wonder,
 Van soo veel steens omhoogh, op soo veel houts van onder,
 Van soo veel kostelicks soo konstelick verwocht,
 Van soo veel heerlickheits tot soo veel nuts gebrocht;
 God, die u Macht en Pracht met Reden gaf te voegen,
 God geve u in 't Gebouw met Reden en Genoegen,
 Te thoonen, wie ghy zijt, en — daer ik 't all in sluyt —
 Heil zy daer eewigh in, en onheil eewigh uyt!*

*Is 't oock soo voorgeschickt, dat deze Marmer-muren
 Des Aerdrijcks uysterste niet hebben te verduren,
 En werdt het noodigh, dat het Negende verschijn',
 Om 't Achtste Wonderwercks nakomelingh te zijn;
 God, uwer Vadren God, God, uwer kindren Vader,
 God, soo naby u, zy die kindren soo veel nader,
 Dat hare welvaerd noch een Huys bouw' en besitt',
 Daer by dit Nieuwe sta, als 't Oude stond by dit!*

Vereischt tegenwoordig een goede stijl ook altijd den *genitivus* na veel en weinig? Moet het zijn: dat heeft mij veel tijd, of velen tijd, of veel tijds gekost. Veel menschen, of vele menschen waren er tegenwoordig enz. enz.?

10) TEN KATE doet te regt ons opmerken, dat er een fijn onderscheid is tusschen de zegwijzen: daar is honderd gulden, en daar ZIJN honderd guldens. Daar ligt tien last tarw, en daar liggen tien lasten tarw enz. Wanneer moet men het eerste, wanneer het laatste gebruiken? Enz. enz. enz.

Iets over onze voornaamwoorden en hun gebruik in den stijl.

§ 73.

TEN KATE noemt onze *pronomina* of voornaamwoorden zeer gepast stehouders der *nomina* of naamwoorden. Te weten, men bezigt dezelve voor, dat is, in plaats van, de *nomina*. En inderdaad, boertenderwijze gesproken, zijn het eene soort van taalkundige luitenants, die hunne kapiteins of hoplieden van tijd tot tijd aflossen. Wanneer ik b. v. zeg: *mijn vader was een braaf man*; HIJ was van alle burgers bemind; of wel: WELKEN alle burgers beminden; of wel: alle burgers beminden HEM

of DENZELVEN, zoo ontwijk ik telkens, door het gebruik der *pronomina hij, welke, hem, dezelve*, de herhaling, die ik anders zoude moeten doen van het woord *vader*. Of voor het overige het eigenlijk gezegde persoonlijke voornaamwoord bij den oorsprong der taal niet wel de zoo even in jok genoemde kapitein-zelf geweest zij, gelijk de Hoogleeraar KINKER wil, is eene vraag, welke hierboven reeds ter loops is aangeroerd.

De spraakkunstenaren verdeelen, gelijk men weet, de voornaamwoorden hoofdzakelijk in *persoonlijke, bezittelijke, betrekkelijke, wederkeerige, vragende en aanwijzende*, waarbij men, des verkiezende, nog een enkel *onpersoonlijk*, als b. v. het woordje *men*, voegen kan. Al deze komen in onze taal voor. De persoonlijke, *ik, gij, hij*, zijn van den eersten, tweeden en derden persoon. Die van den eersten persoon, *ik* en *wij*, hebben geen geslachtsteeken. Immers, IK *zeg u* kan zoowel beteekenen: IK *de man*, als IK *de vrouw* zeg u; gelijk men, b. v. het tweeregelige versje van HOOFD lezende:

*Schrikt niet! Ik wreek geen quaat, maar dwing tot goet;
Straf is myn handt, maar lieflijk myn gemoedt.*

eerst door het opschrift leeren moet, dat hier de Godin der straf en dus een vrouwelijk persoon al sprekend wordt ingevoerd. — Evenzoo is het met *gij* gelegen. — De derde persoon slechts draagt het kenmerk des geslachts in *hij, zij, het*, aan zich. In het meervoud echter gaat dit onderscheid bij ons en de overige Duitsche natiën verloren. *ZIJ schreven* kan zoowel beteekenen: *de mannen schreven*, als *de vrouwen of de kinderen schreven*. Het Latijn is hier naauwkeuriger. *ILLI scribunt, ILLAE scribunt, ILLA scribunt*, wijzen duidelijk de onderscheidene geslachten van de schrijvenden aan. Zoo ook in het Fransch. *ILS écrivent, ELLES écrivent*. —

Ik heeft, zoo men wil, een' *pluralis* of meervoud. Ook *hij*. Ons *gij* heeft echter geen' *singularis* of enkelvoud. Dat wil zeggen: *gij zijt gek* kan tegenwoordig zoowel te kennen geven: *gij Piet, Jan en Klaas, zijt gek*, als *gij, Piet-alleen, zijt*

zulks! Tot groote schade onzer spraak toch is ons oud enkelvoudig *du, dou, dij*, in de schrijftaal geheel en al achter de bank geraakt. De meeste andere natiën zijn in dat opzigt wijzer geweest. De Franschen hebben nog hun *tu en vous* beide, met welk eerste zij zelfs de Godheid aanspreken. De Hoogduitschers hun *du en ihr*; de Engelschen hun *thou en you*, enz. enz. Bij ons alleen is het oude *du* in hedendaagsche boeken nergens meer te vinden. Niet zoo vóór een paar honderd jaren. Toen durfde dit arme verschopte voornaamwoord zich ook in den deftigsten stijl nog wel eens laten zien. De groote HUYGENS b. v. roept het nog telkens te voorschijn, als hij de Godheid aanspreekt, en gebruikt dan tevens *dijn*, in plaats van *uw*, welk *uw* ook al een *pluralis* is, die zich mede van het gebied des *singularis* meester heeft gemaakt. *Dijn* is toch eigenlijk het enkel-, *uw* het meervoud, zoo als bij de Hoogduitschers *dein* het eerste en *euer* het laatste is.

*Hoe lang, gestoorde God, hoe lang verachtst DU 't schreewen
Van DIJNER kind'ren onuitschreewelick ellend?
Bewaerst DU DIJNE toorn voor aller eewen eewen,
En vlamt DIJN yver-vyer van nu af sonder end?*

*Waeromme soudst DU ons de smaetheit laten dragen
Van de versmaderen van DIJ en DIJN Gebod?
En waerom ongestraft ons laten achtervragen:
Waer is haer toevlucht nu en waer is nu haer God?*

luit het bij den zoo even gemelden Heer van *Zuylichem* in de vertaling des 79sten Psalms. De Franschen zouden op dezelfde wijze zeggen: *Pourquoi, ó Dieu, nous ferois TU souffrir le dédain de ceux qui TE méprisent, TOI et TON peuple* etc. en de Hoogduitschers: *Warum, ó Gott, würdest (soltest) DU uns erdulden lassen den Hohn der Verächter von DIR und DEINEN Geboten?* (om dit nu maar plat weg aldus te vertalen.)

In sommige volksdialekten hier te lande laat zich de nagalm van dit oude taalgebruik nog hooren, en sommige Vlaam-

sche schrijvers beijveren zich, het in hunne werken op te nemen en zoo veel mogelijk in te voeren.

Het is voor het overige kluchtig te zien, op welk eene zonderlinge wijze men in de Hoogduitsche taal — nu eens oorspronkelijk misschien uit hoogmoed, dan uit eene verregaande beleefdheid en onderdanigheid — bij het aanduiden des tweeden persoons te werk gaat. Somwijlen toch b. v. moet *hij* of het enkelvoudige *zij*, in het Hoogduitsch *er* of *sie*, den tweeden persoon voorstellen. *Sattle ER mir das Pferd*, zegt de Hoogduitsche ritmeester tot zijn' rijknecht; letterlijk vertaald: *Hij zadele mij het paard!* De knecht wordt dan, als het ware, niet waardig gerekend, dat men hem regtstreeks aanspreekt, en men geeft het bevel als aan een' derden persoon. Dan weêr zegt men beleefd in den omgangsstijl, ook zelfs, als de rede tot slechts een' enkelen persoon gerigt wordt: *Wollen SIE mir das Buch geben?* letterlijk: *willen ZIJ mij het boek geven*, in plaats van *wilt GIJ* enz. even eens, alsof hij, wien men aanspreekt, de voortreffelijkheid van meer dan een' persoon bezat, en dus met het meervoud en wel met een meervoud van den derden persoon (*wollen Sie, willen zij*) moest worden aangesproken. — Op een ander oogenblik wordt weêr in den verhevensten zegtrant onze lieve Heer met *DU* begroet. *Du almächtiger Gott!* b. v. Dit zelfde *du* gebruiken ook goede vrienden, man en vrouw enz. in den zeer vertrouwelijken omgang onder elkander, b. v. *o DU, mein Freund, mein Herzensbruder!* *Du, mein süßes Weib!* enz. terwijl er bij dit alles toch maar in den grond één persoonlijk voornaamwoord des tweeden persoons in het Hoogduitsch aanwezig is, namelijk *du* (ons oude *du*) in het enkelvoud, en *ihr* (ons *gij*) in het meervoud. De gewone conjugatie is dus *ich liebe (ik bemin)*, *DU liebest* of *liebst* (bij ons oudtijds *DU beminnest*), en in het meervoud *IHR liebet* of *liebt* (bij ons *GIJ bemint*). Een vreemdeling, die op al de gemelde manieren van iemand aan te spreken, (waarmede zich dan nog sommige bijzondere complimenteuze vormen, als men tot hoog-vorstelijke personaadjen en andere groote heeren het

woord voert, paren) (*) niet afgerigt is, kan zich derhalve in het Hoogduitsch ligtelijk of aan lomphheid, of aan overdrevene beleefdheid schuldig maken. Eere zij der Fransche taal, die in dat opzigt doorgaans eene groote eenvoudigheid bezit, en waarin men niet eens ons *UWEd. UWEdGestr.* enz. enz. kent!

Met dat al, gelijk het verkeerde nog hier of daar eene goede zijde heeft, kan een bekwaam Hoogduitsch schrijver van deze opperbeleefde spraakwendingen, bij boertige en lui-mige karakterschilderingen, soms ongemeen veel partij trekken, om zijne verdichte personen op eene afwisselende en koddige wijze met elkander te doen spreken. Voorbeelden hiervan zijn er genoeg aan te treffen bij de latere meesters, GÖTHE, HOFFMANN, TIECK en anderen, die eerst regt getoond hebben, wat, vooral in het romaneske vak, echt, schilderachtig Hoogduitsch proza is, en onder wier handen die krachtige en, als zij goed uitgesproken wordt, regt liefelijke en wel-luidende taal zich even buigzaam kneden laat, als reeds vóór tweehonderd jaren het Nederlandsch zich zulks doen liet onder die van onzen grooten, en als schilderachtig, schoon soms misschien wat al te gedrongen prozaschrijver, nimmer volprezenen HOOFT.

(*) Bij v. het gebruik van *dero, ihro, euro* voor *seine, deine, euere, ihre* enz. *Ich ersterbe mit der allertiefsten Ehrfurcht zu Dero Füßen, Dero getreuester Diener* plagten soms Duitsche geleerden in hunne brieven en opdragen aan groote heeren te schrijven. Hoe kruipend is dat *ersterben* enz. Even slaafsch vind ik uitdrukkingen, als b. v. *Ihro of Euro Durchlaucht haben* ('t meervoud) *aller-nädigst geruhet* u. s. w., uitdrukkingen, die voor een' regtschapen Nederlander even stuitend zijn, als der Franschen *sa Majesté a DAIGNÉ* enz. Verlichting en beschaving hebben echter reeds veel van dat al te kruipend demoedige uit de taal en zeden onzer achtenswaardige Hoogduitsche taal- en geslachtsbroeders verbannen. De Denen voor het overige spreken ook beleefdheidshalve iemand met den derden persoon van 't meervoud aan: b. v. *Vil De behage at saette Dem her?* Wilt gij zoo goed zijn u hier te plaatsen?

Bij de beschouwing der bezittelijke voornaamwoorden of *pronomina possessiva*, als daar zijn, *mijn, zijn, hun, haar* en dergelijke, welke in den grond eene soort van adjectieven genoemd kunnen worden, moet men de bekende fraaije eigenschap onzer taal niet over het hoofd zien, dat zij *en* het geslacht des bezitters, *en* dat van hetgene bezeten wordt aanduiden kan. Zij overtreft hierin het Latijn en al de daaruit gedeeltelijk voortgesprotene of daarmede naauw verwante *Romanzos*, *Romansche* of *Romanische* talen, zijnde het Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch. Wanneer er b. v. in de *Zaire* gezegd wordt:

*O fille, encor trop chère,
Connais-tu ton destin? Sais-tu qu'elle est ta mère?
Sais-tu bien qu'à l'instant où son flanc mit au jour
Ce triste et dernier fruit d'un malheureux amour,
Je la vis massacrer par la main forcenée,
Par la main des brigands à qui tu l'es donnée? etc.*

dan wordt hier van *de moeder (la mère)* en dus van een' vrouwelijk persoon zoowel gezegd *SON*, d. i. *zijn*, als men zulks van een' vader, en derhalve van een mannelijk voorwerp, zeggen zoude. Maar, als HELMERS van BEIJLINK, die van zijne gade afscheid neemt, roerend zingt:

*Hij zet zich aan HAAR zij, daar hij haar vurig kust,
Tervijl HAAR gloeiend hoofd op ZIJNEN schouder rust,
En 't wichtje, beider beeld, aan HARE borst blijft hangen,
En met ZIJN handjes koost des vaders bleeke wangen.*

zoo ziet men, dat in onzen stijl het voornaamwoord telkens afwisselt, naarmate het geslacht des bezitters verandert. Is de bezitter vrouwelijk, dan is het *HAAR zijde*, *HAAR gloeiend hoofd*, *HARE borst*. Is de bezitter integendeel van het mannelijke of onzijdige geslacht, dan luidt het voornaamwoord *zijn*, b. v. *ZIJN schouder*, *ZIJNE handjes* enz.

Men werpe mij niet tegen, dat men in de Fransche taal het mannelijke bezittelijke voornaamwoord *son* en het vrouwelijke *sa* heeft; want deze strekken alleen tot onderscheiding des geslachts van hetgene bezeten wordt. Van dit geslacht nu kunnen wij het verschil ook aanduiden door in het mannelijke te zeggen *zijn* en *haar*, in het vrouwelijke *zijne* en *hare*. Zoo zeggen wij: *Die ongelukkige heeft zijnen oudsten zoon verloren en kort daarna zijne teedergeliefde dochter; en die vrouw, welke naast hem zit, verloor insgelijks haren eenigen zoon en hare oudste dochter.*

Cet infortuné a perdu SON fils aîné et peu de temps après SA fille chérie, et la dame qui est assise à côté de lui a perdu de même SON fils unique et SA fille aînée.

Inderdaad het gebrek, dat de Franschen aan deze zoo natuurlijke onderscheiding hebben, geeft telkens aanleiding tot dubbelzinnigheid in hun' stijl.

In de *pronomina possessiva* of bezittelijke voornaamwoorden van den eersten en tweeden persoon heeft dit onderscheid echter geene plaats. Als b. v. HUYGENS zingt:

*Daer hanght een boeven-nett gespannen voor MIJN' deur,
Daer 't minste diefken in de maezen blijft verhangen;
Maer siet eens, weyluy! wat een averrechtschen vangen;
Het klein goed smooft er in, het grof wild snapt er deur!*

zoo weet ik niet, of dat voornaamwoord *mijn* op eene vrouw, dan wel op een' man sla. Slechts het opschrift boven dit puntdichtje leert mij, dat het rijmpje op een' schout en dus op een' mannelijk persoon gemaakt werd; met andere woorden, dat de bezitter der deur, die de deur *mijn* noemt, een man is.

Eveneens is het met *uwe* gelegen.

*Wascht, Judaskind, en plast en drooght UW natte handen!
Het vellevuyl gaet af, maer noyt het vuyl van schanden.
Daer is een klevend vuyl, dat mé wil in het graf,
Het bloed- en woekervuyl; — dat veeght geen handdweil af.*

zingt op eene treffende wijze dezelfde dichter in een punt-dicht op een' handdoek of handdweil. Men ziet, dat slechts het substantief *Judaskind* ons leeren kàn, of uw *natte handen* tot een' mannelijken of onzijdigen, dan wel tot een' vrouwelijken bezitter betrekking hebbe.

Van het eene en andere, dat tot de leer der reeds gemelde en andere voornaamwoorden en tot hun gebruik in den stijl behoort, zullen wij, bij de beantwoording der volgende vragen, in de lessen wel kortelijk iets aanstippen. Wij verwijzen, wat honderd bekende dingen betreft, tot de spraakkunsten, waarvoor men dit boek in geenen deele moet aanzien.

1) Wat is de reden, dat de declinatie der persoonlijke voornaamwoorden, met name die van den eersten en tweeden persoon, in de meeste talen zoo onregelmatig is, zoodat b. v. van *ik* het geheel ongelijke *mij, ons* enz. komt? Waardoor is er van den anderen kant weêr eene groote gelijkheid tusschen de *pronomina* van verschillende talen. Men neme maar eens het Latijnsche *tu, me* en ons (oud) *du, mij*.

2) Welke etymologische vermoedens laten zich over den taalkundigen oorsprong van sommige onzer voornaamwoorden maken? Zou b. v. ons *die* zijn samengetrokken uit *de hi* of *hij*, en dus de uitdrukking: *zie daar den man, die mij dat gezegd heeft* kunnen verklaard worden door: *zie daar den man, zijnde DE HIJ, d. i. zijnde de persoon, welke mij dit gezegd heeft; en wat dergelijke gissingen meer zijn?*

3) Wat invloed heeft de veroudering van ons enkelvoudige *du* op onze conjugatie en onzen stijl gehad? Wat is *dij* eigenlijk?

4) Heeft het *pronomen ik*, in den eigenlijken zin van het woord, wel een' *pluralis* of een meervoud in de talen?

5) Wat is een *wederkeerend* voornaamwoord, en waarom gebruiken onze vroegere schrijvers telkens in den stijl *hem* of *haar* voor ons tegenwoordig vrij Hoogduitsch schijnend *zich*, dat naar den Neêrduitschen tongslag eigenlijk *zik* zou moeten luiden. B. v. HUYGENS:

Trijn seght: sy wil geen' melkmuyt trouwen;
Sy kond' HAER niet van lacchen houwen,
Wanneer een kind aen 't vragen waer:
Moêr! is dat jongetje mijn vaer?

6) Men zegt *tot mijnent, tot zijnent, tot uwent* enz. HUYGENS . v. de praatzucht der regering van zekere stad gispende, zingt zeer aardig:

*Hoewel TOT UWENT het stadhuys,
Als 't op het nauwste meten quam,
By 't wonderwerck van Amsterdam,
Seer weinigh meer is, als een' kluyt,
't Gebouw is goed, lang moet het duren!
Maar is 't niet wat te dun van mueren?
Al wat er binnen ommegaet,
Verneemt men datelick op straet.*

Wat is dat half Deensch schijnende *tot mijnent, tot zijnent*? Is het een adjectief, substantief, *pronomen*? enz. enz.

7) Wanneer gebruikt men het best in den stijl uitdrukkingen, als daar zijn: *ontferm u MIJNER*, in stede van: *over mij*. Wees ZIJNER *gedachtig*, voor: *gedachtig aan hem*, en soortgelijke meer, die ons de Latijnsche constructien *miserere mei, illius sis* of *esto memor* herinneren? Wat is echter dit *mijner, zijner, uwer*? Waarom b. v. *mijner* en niet *mijns*? enz.

8) HUYGENS zingt, met eene vernuftige zinspeling op het eigenlijke en leenspreukige der spreekwijze *met voeten treden*, van een schoen:

*De mode van de schoen is 't grouwelickst bestaen
Van alle moden, die Gods vormen tegen gaen,
Dan daer is recht in 't land; wy doense, dat wy moeten,
Wy treden SE met voeten.*

Hoe komen wij aan dat *ze*, in plaats van *hen* of *haar*, en is het in den stijl goed te keuren?

9) BILDERDIJK zingt ergens:

Mijn arm zij nog te jong, om d' uwe te evenaren.

Moest dit niet zijn *d' uwen*, daar het de accusatief is?

10) De wellevendheid vorderde bij ons voorheen — gelukkigwijze meer dan thans — het gebruik van *U. E.* Wat is dit *U. E.* toch? Moet men zeggen: *U. E.* of *Uw. E.*? Geestig en met zinspeling, meen ik, op GUARINI'S *Pastor fido*, schreef, vóór

een paar honderd jaren , onze groote HOOFT aan de schoone , bevallige en rijk begaafde jonkvrouwe TESSELSCHADE ROEMERS , die eenige dagen bij hem op het slot te *Muiden* vertoefd had :

Mejoffrouwe ,

UE. HEEFT hier HAARE muilen gelaaten. Dit 's een' leelijke vergeetelheit. Want het waar beeter , dat 'er UE. de voeten vergeeten had , en 'tgeen daar aan vast is. De vloer (acht ik) heeft UE. willen houden , ende ghy zijt haar ontslipt gelijk Corisca den Satyr , daar de perruik in den loop bleef. En zeeker , steenen en planken leggen en treuren , omdat ze niet langer van die zoete treedtjens gestrookt worden. Niettemin , deeze achteloosheit UWER E. doet ons hoopen , dat wy noch eenigh ander overschot zullen vinden , ende moogelyk UE. hart hier in eenigen kamerhoek zal vergeeten zijn. Enz.

Moest HOOFT niet schrijven *UE. HEBT hier uw muilen vergeten?* enz.

11) Zegt men haar *moeders of harer moeder eenigst kind; Uw Majesteits, Uwer Majesteit of Uwer Majesteits dienaar?*

12) Het onderscheid tusschen *u* en *uw* is tegenwoordig in den stijl algemeen aangenomen. Waarom maakte men van dit onderscheid voorheen zoo weinig werk? CATS b. v. legt een' vader de volgende lessen in den mond. Ze zijn gerigt tot een' zoon , die uit reizen zal gaan :

*Bewaert u oogh , u mont , u beurs ,
En hoedt u voor een vrouwenkeurs ,
En myt u voor een mede-maet ,
Die op de gladde wegen gaet ,
Ook wacht u voor den dobbelsteen ,
Want dit zyn kankers in het been!*

13) Wat valt aan te merken omtrent de herhalingen van sommige *pronomina*? De vader , van welken zoo even gesproken werd , zegt ook :

*Een dinck , dat gy niet sparen moet ,
Dat is de rant van uwen hoet.*

In hoe ver komen zij in den stijl te pas?

14) Kan de stijl ook slepend worden door het altijd voluit schrijven van *mijnen , zijnen , haren* enz. waartegen *BILDERDIJK* ijvert?

15) Is de volgende zin goed: *In de vergadering der Staten-Generaal werd gisteren de nieuwe wet op de belastingen voorgedragen. DEZELVE wet is met eene groote meerderheid van stemmen aangenomen.*

16) Is *hetgene* een *pronomén indicativum* (een aanwijzend of aantoonend), dan wel een *pronomén relativum* (een betrekkelijk voor-naamwoord)? Zijn te dien opzichte VAN WINTERS dichtregelen goed te keuren, in welke hij van den *Polypus*, die, schoon in stukken gesneden, nog blijft voortleven, aldus zingt:

*Is 't waar, dat door 'tgeweer, 't geen anders 't leven kort,
Uw leven werkzaam in verscheiden wezens wordt?
ô Ja, zoo kan natuur door wondren ons bekoren!
Uw ligchaam wordt geheel in ieder stuk herboren,
In ieder stuk, hetgeen uw leden wordt ontroofd enz.*

17) Wat zouden sommigen (b. v. HUYDECOPER in zijn' tijd), ten aanzien der *pronomina relativa*, op den stijl van den volgende zin aanmerken: *Iemand kan honderd goede kennissen bezitten, waaronder toch geen enkel waar vriend gevonden wordt. Reken uzelfen gelukkig, als gij gedurende uw geheel leven ook slechts maar één' persoon gevonden hebt, waarmede gij een verbond van trouwe vriendschap mogt sluiten.*

18) Wat valt er, volgens den zoo even gemelden taalkenner, te gispn in de volgende regels, die in eene oude legende over zekeren SAMIANUS voorkomen? *En doe hem (aan den heiligen Samianus namelijk) syn hoeft afgheslegghen was, soe nam hi syn hoeft in syn handen en droech dat XLIX screden verre, ende doe die Keyser syn oghen mit sinen bloede besalvet hadde, so wert hi te hant ghenesen.* Waar ter plaatse faalt het hier aan het goed gebruik van het *pronomén possessivum*?

19) Welk onderscheid moet men in een' goeden stijl maken tusschen *haar* en *heer*? Schrijft men goed b. v. HAAR HAAR *was als het git der zwarte ravenpennen*?

20) Men wil, dat men schrijve: *Ik heb HEN gezien, maar HUN dat boek gegeven.* Hoe nu echter met de praepositie? Moet het dan *aan HEN, van HEN, of aan HUN, van HUN* zijn?

21) Op de vraag, hoe het bij *Jan* sta, antwoordt de Heer van *Zuylichem*, al woordspelende:

*Jan staet sijn welvaert op het glyen,
Jan staet sijn god in Lombardyen,*

*Jan staet sijn wijf tot elcks gerijf,
 Jan staet den hencker naer sijn lijf,
 Jan staet sijn naem ter galgh te lezen,
 Jan staet sijn ziel, gelyck sijn wesen,
 Jan staet een brandmerk op sijn koon,
 Dry op sijn rugh — dat staet hem schoon!*

Gedoogt de goede stijl een dergelijk gebruik van het voornaamwoord *zijn*, hetzij dan in poëzij, hetzij in proza?

22) Wat zouden fijn-naauwkeurige stijlisten, als b. v. HUYDECOOPER en anderen, op de volgende regels van VONDEL aan te merken hebben, indien deze ten minste proza waren?

*Verr dwaelt hy van dit leven af,
 Dien de onrust nagaet tot in 't graf,
 En tot den avond van den morgen
 Geknaeght, geplaeght wort van de zorgen.*

Men geve alleen op het gebruik der voornaamwoorden in die verzen acht.

23) Is er onderscheid tusschen *de man*, *DIE*, en *de man*, *WELKE*; tusschen *den man*, *DIEN*, en *wien ik gezien heb*? Moet men zeggen: *de mannen*, *WIEN* of *wie ik dit schonk*. *Hij-zelfs*, *hij-zelf*, of *hij-zelve*. *Wij-zelve* of *wij-zelven*? enz.

24) *De eedgenooten, te zamen gekomen zijnde, sloten anderwerf onder zich het heiligste verbond, om zich tot der dood toe getrouw te blijven. Zij zwoeren met kruislings over elkander gelegde degens, dat zij zich tot den laatsten droppel bloeds verdedigen zouden, en dat zij, waar zij zich ook mogten ontmoeten, alles voor zich veil zouden hebben. — Wat zoude, volgens het oordeel van sommigen, in dezen zin niet deugen?*

25) De Franschen plaatsen soms voor het *pronomen relativum* of betrekkelijke voornaamwoord den *articulus* of het lidwoord, zeggende b. v. *lequel*, *laquelle*. Zoo zeggen wij ook nog *DE welke*.

Kunnen wij met JEREMIAS DE DECKER en anderen ook schrijven: *DE deze* en *DE die*, gelijk de gezegde dichter b. v. doet in zijn puntdicht op de *rhetorica* en *dialectica*.

*Welspreken leert DE die, DE deze wel bewysen;
 Dees is der wysen schilt, die 't harnas der schynwyzen;*

*Die poeyert en blanket, 'twelk deze en mydt en weert;
 DE deze is enkel sout; die op den smaek gesouten;
 Dees geeft de waerheit licht, die kan se duyster kouten;
 Wysmaect die, dese wys, die listig, dees geleerd.*

26) HOOFT zegt in de opdracht zijner Nederlandsche Historiën aan Prins FREDERIK HENDRIK van ORANJE: *Uw Hoogheit ziet hier wel een' bus van dierbaare diamanten; maar slechtelijk gesleepen, en niet gekast naar de konst. Waaroover ik schroomen zoude 'twerk onder HAAR ooghen te laten verschijnen; waare een deel van dien, buiten myn' kennis, zoo verre niet geraakt, en zeer genaadelijk bejeeghent geweest: hebbende uw' Hoogheit zich gewaardight, my met eighen monde te verklaaren, dat ZY 't bondigh vond: neevens andere redenen, hier voeglyt verzweeghen.*

Is dit haar en zij hier al dan niet goed?

27) Zegt men tot een' Koning: *Het bekage Uwer Majesteit HARE aandacht hierop te vestigen of ZIJNE aandacht?*

28) HUYGENS heeft het volgende punttdicht:

*Verstaeye 'twel, is 't derde woord,
 Dat m' uyt uw taterkaecken hoort. Enz.*

In hoe ver kan men van ons *je*, zoo als dat hier voorkomt, in den stijl gebruik maken? In het voorbijgaan zij gezegd, dat *taterkaecken*, zoo veel als *babbelkaken*, een' *babbelmond* beteekent. De Engelschen gebruiken nog (*to*) *tattle* voor *snappen*, *babbelen*.

Enz. enz. enz.

Het eene en andere over de Nederlandsche werkwoorden en over hetgene men met opzigt tot hen in een' goeden stijl onder het oog dient te houden.

§ 75.

Het werkwoord of *verbum* is een van de gewigtigste taal- of rededeelen. Het is toch in de uitdrukking onzer denkbeelden door middel van datgene, wat wij woordentaal noemen, het teeken, den uitbeelding van den band, die zich ons

verstand tusschen twee voorstellingen denkt. Geene uitspraak, geen oordeel, geen besluit, geene bepaling (of hoe men het noemen wil) over of omtrent eene zaak laat zich zonder het *verbum* in woorden aanduiden. Een enkel substantief, met een enkel werkwoord verbonden, b. v. *nijd verteert*, levert reeds een' gesloten zin op, waarin eene bepaalde stelling wordt uitgesproken. Honderd substantieven integendeel zonder werkwoorden bieden ons niets meer aan dan bloote begrippen, of wil men liever, bloote aanschouwingen, bij wier vorming de hoogere vermogens van den geest nog maar weinig werkzaam zijn. Men kan daarom uit een' stelligen zin alle taaldeelen wegnemen, als men slechts het substantief (of wat deszelfs plaats bekleedt) en het *verbum* late. Maar het is hier de plaats niet, om in eene breedvoerige wijsgeerige ontwikkeling van den aard der werkwoorden te treden. Wij dienen toch de les van JEREMIAS DE DECKER ook op dit handboek toepasselijk te maken:

*Een ander scheppe vry in lang gedicht bevallen,
Kort is 't, dat met lust myn tijdverdriet verkort;
Want, leser! niet alleen in puntgedicht, maar in allen
Al wat of schoon, of soet, of goed is, dat is kort.*

Het werkwoord is ook daarom van het hoogste belang, omdat het tot de oudste taaldeelen behoort. De mensch namelijk schept, voor dat hij tot het vormen des denkbeelds van zelfstandigheid overgaat, in het eerst bloot losse, onzamenhangende begrippen van eigenschappen, en, misschien nog vroeger, van werkingen, van welke laatste de *verba* de teekenen in de taal zijn. Daarom beweren sommigen misschien niet ten onregt, dat ieder substantief in de talen tot een ouder werkwoord terugwijst, en dat, schoon er ook al bij vele substantieven tegenwoordig geen spoor van zulk een moeder-werkwoord meer overig moge zijn, ja, ofschoon het in de werkelijkheid ook nimmer bestaan moge hebben, het toch, bij de vorming des substantiefs, den mensch voor den geest moet hebben gezweefd.

*Over de zoogenaamde rangen onzer Nederlandsche
werkwoorden.*

§ 76.

Onze Nederlandsche *verba* hebben, ten gevolge hunner verschillende conjugatie, drie rangen, gelijk men het tegenwoordig noemt. Zij zijn namelijk in de conjugatie of ongelijkvloeiend, of gelijkvloeiend, of onregelmatig. Door ongelijkvloeiende werkwoorden verstaat men de zoodanige, welke 1) of in het *imperfectum*, d. i. in den onvolmaakt verleden' tijd, 2) of in het *participium praeteritum*, d. i. in het voorledene deelwoord, en 3) soms in beide van wortelklinker veranderen, en die, terwijl zij in het *imperfectum* geen *de* of *te* op het einde aannemen, maar éénlettergrepig blijven, in het gezegde *participium* op *en* uitgaan. Als b. v. HUYGENS eene appelverkoopster aardig zeggen laat:

*Siet, hoe de menschen staegh van quaed op erger slaen!
Myn malle groote-moer heeft eens haer' kans verkeken
Om éenen appel, die s' haer man wist aen te preken;
Ick preeck er alle man met heele korven aen.*

dan gebruikt hij in *verkeken*, zijnde het *participium praeteritum* van het zamengestelde *verkijken*, een ongelijkvloeiend werkwoord. De wortelklinker toch in *kijken* en *verkijken* is de *i* of *ij* in de syllabe *kijk*. Deze *i* of *ij* nu verandert in het *imperfectum* in *e*, *kijk* wordt *keek*, niet meerlettergrepig *kijkte*, en in plaats, dat het in het deelwoord zoude luiden *gekiJKT*, ondergaat dit *participium* dezelfde letterverwisseling van *ij* in *e*, neemt voorts nog op het eind *en* aan, en wordt derhalve *geKEKEN*, *verKEKEN*, *doorKEKEN* enz.

§ 77.

In de bovenstaande § zien wij een ongelijkvloeiend *verbum*, hetwelk in het *imperfectum* en *participium* beide, en in beiden

op dezelfde wijze van wortelklinker verandert. Soms echter wisselt de wortelklinker in de gezegde twee tijden op verschillende manier. De Heer *van Zuylichem* heeft b. v. de volgende woordspeling met het woord *uittnemend*:

*Zijt ge een UYTNEMEND man, Andries! gelijk ick hoor
Veeltijds van u gewagen,
Blijft wat van mijn comptoir;
'k Magh geen UYT NEMEND volck omtrent mijn' cass verdragen.*

In dit punt dicht nu bezigt hij in het woord *nemen* of *uittnemen* een werkwoord van de laatstgemelde soort. De wortel letter *e* van *nemen* toch gaat in het *imperfectum* over in *a*, en in het *participium* in *o*. Dus is de conjugatie *nemen*, *nam*, *genomen*. Van denzelfden aard zijn *spreken*, *sprak*, *gesproken*, *helfen*, *hiefp*, *geholfen*, *werpen*, *wierp*, *geworpen* enz. — Andere ongelijkvloeiende *verba* wisselen weêr alleen den wortelklinker in het *imperfectum*, terwijl het *participium* dien behouden blijft. Tot deze soort bringe men bij v. in HUYGENS' punt dicht:

*Ghy hebt seer veel gelesen, Jan!
Maer noch niet all; — dat kan niet wesen;
Dan hadt ghy 't meest doorlesen, man,
Hadt ghy u selven wel doorlesen.*

het werkwoord *lezen*, dat in het *imperfectum* *las* den wortelklinker *e* in *a* verandert, maar hem in het *participium* *gelesen* onaangeroerd laat. — Nog zijn er ongelijkvloeiende *verba*, die allengskens in het gebied der gelijkvloeiende overtreden. HUYGENS b. v. bezigt er zoodanig een, als hij zingt:

*Men LOEGH om dat Klaes Narr gingh proncken langhs de Stadt
Met nieuwe kleeren aen, en als een Joncker tradt;
Wel, seid hy, 'k ben een Geck, dat moet ghy my vergunnen,
En, als ick niet en pronckt', hoe soudt ghy 't weten kunnen!*

Hier is *loeg* namelijk het oude *imperfectum* van *lagchen*, voor welk *imperfectum* wij thans het gelijkvloeiende *lachte* gebruiken. Het deelwoord blijft echter nog ongelijkvloeiend, als luidende niet *gelacht*, maar *gelagchen*.

Men ziet dus, dat men vier hoofdsoorten van ongelijkvloeiende *verba* heeft, namelijk 1) de zoodanige, die in het *imperfectum* en *participium* beide op dezelfde wijze hun' wortelklinker veranderen; 2) die zulks alleen in het *imperfectum* doen; 3) die het op verschillende wijze doen, en in het *imperfectum* en in het *participium*; 4) die half en half reeds hunne ongelijkvloeiendheid verloren hebben. Sommigen zouden misschien nog eene vijfde klasse van ongelijkvloeiende werkwoorden hier bijvoegen willen, waaronder b. v. *koopen*, *brenge*, *denken*, *zoeken*, *mogen* en eenige andere te rangschikken waren. Ik zou deze echter liever onregelmatig noemen. — Voor het overige heeft in elk van de bovengemelde soorten der ongelijkvloeiende werkwoorden de verandering des wortelklinkers op eene vrij regelmatige wijze plaats. Dus gaat in de eerste soort de *ij* over in de zacht lange *e*, b. v. *stijgen*, *steeg*, *gestegen*; de korte *i* in de zacht korte *o*, als in *binden*, *bond*, *gebonden* enz. enz.

§ 78.

Het is onze voortreffelijke taalkenner LAMBERT HERMANZ. TEN KATE, die vóór ruim eene eeuw het eerst op eene zeer naauwkeurige wijze den aard onzer ongelijkvloeiende *verba* in het duidelijkste licht gesteld heeft. Hij heeft aangetoond, dat er in de verandering van de wortelklinkers dier werkwoorden zeer veel orde heerschte, en dat men dus uit deze *verba* geen bewijs tegen de regelmatigheid onzer taal in het algemeen afleiden konde. Te gelijkertijd heeft TEN KATE betoogd, dat men de zoogenaamde ongelijkvloeiende werkwoorden almede voor de oudste van allen in onze taal en in de overige met haar vermaagschapte Deutsche spraken aan moest zien, en zulks om verschillende redenen, als b. v. omdat men

dezelve (wel te verstaan, met onderscheidene klankbuigingen echter), in al de oud-Duitsche dialekten reeds aantreft, iets, hetwelk met vele gelijkvloeiende het geval niet is; al verder, omdat zij-allen werkingen en handelingen aanduiden, waarvoor men, bij het ontstaan der taal, het eerst woorden noodig had, gelijk zij dan ook, hoewel ver weg het minste in getal zijnde, het meest van al onze *verba* gebezigd worden. Voorts, wijl van hen veel meer naamwoorden zijn voortgesproten, dan van de ongelijkvloeiende, en juist deze hunne geschiktheid, om tot stamwoorden te dienen, voor hunne oudheid pleit. Zoo ook, omdat zij, blijkens hun' geheelen vorm, niet wel anders ontstaan konden, dan in de wieg en bakermat der algemeene Duitsche taal en op een tijdstip, dat zij, die haar spraken, nog slechts, om het zoo te noemen, een enkel groot huisgezin uitmaakten. Eindelijk nog, omdat al de werkwoorden, die men zeker weet, dat van later tijd of uit andere talen overgenomen zijn, b. v. al onze basterdwerkwoorden, onder de gelijkvloeiende gerangschikt moeten worden, terwijl men tevens, hoe hooger men in de oudheid opklimt, telkens meer ongelijkvloeiende ontdekt.

Dit alles heeft TEN KATE op eene scherpzinnige wijze ontwikkeld, en van de voornaamste Duitsche en oud-Duitsche talen of dialekten vergelijkingslijsten opgesteld, waarin hij b. v. de Meso-Gothische, Angel-Saksische, Frank-Duitsche, Hoogduitsche en IJslandsche ongelijkvloeiende werkwoorden onder elkander en met de onze vergelijkt. Waarlijk, wanneer men de groote vlijt en naauwkeurigheid gadeslaat, die aan dit en aan zoo vele andere stukken van het werk, *Aanleiding tot de kennis van het verhevene deel der Nederduitsche Sprake* getiteld, door TEN KATE besteed zijn geworden, kan men de nagedachtenis diens voortreffelijken mans, diens onvermoeiden taalkundigen ijsbrekers (mag ik hem zoo eens noemen?) niet dankbaar genoeg in eere houden.

Dit neemt voor het overige niet weg, dat men, op deszelfs schouders staande, in sommige opzigten niet verder zoude kunnen zien, dan hij gedaan heeft.

Een aantal voorbeelden van gelijkvloeiende en ongelijk-

vloeiende werkwoorden kan men in het volgende dichtstukje des beroemden JOHAN VAN BROEKHUYZEN aantreffen, dat hier tot afwisseling en verlevendiging dezer, aan sommigen mischien wat dor schijnende, taalkundige onderwerpen eene plaats moge vinden. Het gedichtje heeft ten opschrift: *aan de Moezel*, en werd ten jare 1676, toen de dichter zich te *Trier* bevond, door hem vervaardigd. Hij spreekt de nimfen of nadjaden der gemelde rivier aan, klaagt haar zijne liefdesmart, en bidt haar, dat heur stroom de aandoeningen, welke hem bezielen, naar Holland tot het voorwerp van zijne genegenheid overbrengende enz.

*O Nimfjes! die mijn zinnen streelt,
En aan de groene Moezel speelt,
Daar kriele Saters schuilen
In bosschen en in kuilen;*

*Als gij met dit verglaasde nat
Uw beentjes tot de dij bespat,
En gaat in 't water woelen,
Kan dat uw min verkoelen?*

*Ik acht, wel neen. Want Cytheré
Sproot zelve midden uit de Zee:
En, eer ze aan Cyprus landde,
Begon de Zee te branden.*

*Waar ik met hoofd en ligchaam duik
In 't stroomen van uw milde kruik,
Om 's middags brand te mijen,
Komt mij mijn min bestrijen.*

*Opborlen komt met feller vier
Mijn min, och arm! zoo ver van hier;
Ik voel, ik voel haar koortsen!
Uw golven zijn mijn toortsen!*

*Wanneer ik, na versmagten dorst,
Te laven tracht mijn drooge borst,
Al wat ik heb gedronken,
't Zyn gietelijke vonken.*

*Indien nu eens mijn zieltje wist,
Hoe vast mijn hertjen is gesplitst
Aan hare gunst en deugden,
Wat zwoom ik dan in vreugden!*

*Beveelt uw stroom, dat zij het zegt,
Den Stigtsen Rijn en blanke Vegt,
Daar zij met vogte leden
Komt drijven naar beneden.*

*Of zou de wind met sneller vlugt
Mijn bede brengen door de lucht?
Ai, windje, breng mijn lusje,
Mijn hart ook met dit kusje!*

*Ik zal bij beurten in 't verschiet
Op galm van vers gesneden riet,
Terwijl ik hier ga dwalen,
Mijn vlam aan 't woud verhalen.*

*Aan 't woud, ó nimfjes! daar gij speelt
En uwe dieverijtjes heelt,
Uw partjes en genugjes,
Uw lachjes en uw kluchjes.*

*Zoo mag de schelle nachtegaal
Veranderen zijn oude taal,
En onder bruine blâren
Mijn klagt aan zijne paren.*

Kan er heden ten dage in of buiten ons land iets liefelij-
kers en bevalligers gemaakt worden, en zouden de Hoogduit-

schers wel zulke zoetvloeiende verzen *uit dien tijd* kunnen aanwijzen?

§ 79.

Wat gelijkvloeiende *verba* zijn, kan uit het gezegde over de ongelijkvloeiende reeds meer of min opgemaakt worden. Het zijn de zoodanige, welke in de conjugatie nimmer van wortelklinker veranderen, en die hun *imperfectum* op *de* of *te*, hun *participium praeteritum* op *d* of *t* doen eindigen. Dus is *verdobbelen* (Hoogduitsch *verdoppelen*), dat oudtijds zoowel *verdubbelen*, als *verspelen met dobbelsteenen* beteekende, (gelijk de Heer *van Zuylichem*, hierop doelende, zingt :

*Wat magh het volckje leggen tobbeLEN,
Om geld op geld, en goed op goed,
Sei Jan, ick weet een' lichter' voet,
Om all mijn goetje te VERDOBBELEN.)*

Dus is *verdobbelen* (herhalen wij) een gelijkvloeiend werkwoord. *Verdobbelen*, *verdobbelde*, *verdobbeld*. Insgelijks *tobbeLEN* (van *tobben*). En zoo *hooren*, *hoorde*, *gehoord*; *vloeijen*, *vloeiDE*, *gevloeid*; *maken*, *maakte*, *gemaakt*; *pronken*, *pronkte*, *gepronkt* enz.

Deze soort van werkwoorden zijn verre weg het talrijkst in onze taal, terwijl daarentegen, volgens TEN KATE, de primitieven der ongelijkvloeiende slechts een paar honderd bedragen.

Vele dezer werkwoorden zijn, om het dus te noemen, klein-kinderen der ongelijkvloeiende. Immers vooral uit het *praesens* en *imperfectum*, dat is, uit den tegenwoordigen en onvolmaakt voorleden' tijd, van deze laatstgemelde werden substantieven geboren, die weêr aan gelijkvloeiende *verba* het aanzijn gaven. Zoo ontstond *zog* (*moedermelk*) uit het *imperfectum* *ik zoog* van *zuigen*, *zoog*, *gezogen*, en dit substantief *zog* teelde weêr het gelijkvloeiende *zogen*, *zoogde*, *gezoogd*; *krijg* sproot misschien voort uit *ik krijg* van *krijgen*, *kreeg*, *gekregen*, en werd weêr vader van *krijgen*, *krijgde*, *gekrijgd*,

d. i. oorlog voeren. *Wiegen*, dat is, al schommelende bewegen, dankte vermoedelijk zijn' oorsprong aan het gezegde *wegen*, of *bewegen*, *bewoog*, *bewogen*, dat echter zoowel bij ons, als bij de Hoogduitschers, ook soms gelijkvloeiend gebruikt wordt. — TEN KATE mogt in dit opzigt te regt van de ongelijkvloeiende werkwoorden zeggen: „'t zijn deze Ongelijkvloeienden, die als onvervalschte eerstelingen en verwonderlijk groote Stamboomen in onzen Tael-Hof met zoo kloeke Armen staen te pronken, dat een enkele Tak den grootsten boom van de andere *Verba* kan evenaeren.” —

§ 80.

Behalve de ongelijkvloeiende en gelijkvloeiende hebben wij nog een' derden rang van werkwoorden, namelijk dien der meer eigenlijk gezegde onregelmatige of ten minste schijnbaar onregelmatige. Zoo gebruikt b. v. de Heer van *Zuylichem* verscheidene zulke onregelmatige *verba*, als hij, zinspelende op de uitdrukking: *'t Is alles met de pen gedaan*, die men wel eens bij sommige teekeningen bezigt, van iemand, om valsche handteekeningen ter galge verwezen, aardig met verschillende woordspelingen zingt:

*Pier heeft sijn selven AEN, en and'ren AF geschreven,
Of 't RECHT of ONRECHT waer, hem doght het mocht wel GAEN;
Nu GAET hy RECHT ter galgh, en 't KOST hem vast sijn leven;
Is 't niet een KOST'LICK stuck? 'T IS MET DE PENN GEDAEN.*

Hier zijn in verschillende opzigten *gaen*, *doen*, *denken* en *mogen* onregelmatig. — En zoo zijn het ook andere, hier niet voorkomende, als: *staan*, *zien*, *slaan*, gelijk ook meer of min *plegen*, *brenghen*, *denken*, *kunnen*, *willen* enz. — Inzonderheid echter loopt de onregelmatigheid van het zoogenaamde hulpwerkwoord (*verbum auxiliare*) *zijn* in het oog. Want hoe komt van *zijn*, *ik BEN*, *ik WAS*, *hij IS* enz. enz.? En toch moet men hierom onzer moederspraak de blaam van slordige regelloosheid niet aanwrijven. Sommige *verba* toch wijken onder anderen daarom slechts zoo zeer van den regel af, omdat

hunne conjugatie niet uit die van één, maar uit die van verschillende werkwoorden is zamengesteld. In *zijn* b. v., het schijnbaar onregelmatigste van allen, vindt men er die ten minste van drie (zoo niet van vier), namelijk de conjugatie van het tegenwoordig nog gebruikelijke *zijn*, van ons *wezen*, en van het oude *bennen*, dat bij de Engelschen nog leeft in hun werkwoord (*to be* (oudtijds *beon*), in de Engelsche taal *zijn* of *wezen* beteekenende. Dus is dan *ik* BEN en ons oude DU BIST van *bennen*. *Wij* ZIJN, *gij* ZIJT enz. van *zijn*; *ik* WAS van *wezen* (gelijk LAS van *lezen*). Dit WAS gaat in den *pluralis* weêr in *wij* WAREN, niet *wij* WASSEN, over, en zulks volgens eene zeer gewone letterwisseling van *s* in *r*, waaraan wij de tweederlei schrijfwijze *keur* en *keus*, *verkoos* en *verkoor* enz. enz. te danken hebben, en waarom de Hoogduitschers in het enkelvoud niet *ich was*, maar *ich war*, zeggen. Wat *hij* IS, oulings ES, betreft, het schijnt gezegd voor *wes*, van *wezen*, of eene afknotting van *hij* BIST. Geregeld zoude de conjugatie van *bennen* zijn: *Ik* BEN of BIN (zoo als de Hoogduitschers zeggen), *du* BINST of BIST, *hij* BIST, *wij* BINNEN enz. Van dit *bist* is echter door lang tijdverloop bij de Hoogduitschers *ist*, bij ons welligt *is* geworden, zijnde de *b* hier in de keel blijven steken, even als zulks plaats heeft in het Engelsche I AM (*ik* BEN), dat eigenlijk misschien zijn moest I BAM. Het kan echter ook omgekeerd hebben plaats gehad, zoodat de *b* een toevoegsel geweest is. Maar dit zijn etymologische spitsvondigheden, waarbij het hier niet noodig is langer stil te staan. Het is slechts ter loops aangeroerd, om jongen lieden te doen zien, dat ook in een' bajert van schijnbare verwarring de duidelijkste sporen van orde en regelmaat te ontdekken zijn. Hoe naauwkeuriger men ons taalgebouw gadeslaat en door de schimmel en roest der oudheid, die het hier en daar bedekt, met zijne bliken poogt door te dringen: hoe eerwaardiger, hoe regelmatig en luisterrijker het zich aan ons voordoet. Men kan het vergelijken bij die aloude Egyptische reuzentempels, welke ook daar, waar zij half in puin verzonken liggen, nog de treffendste éénheid en den sierlijksten samenhang vertoonen.

Een paar vragen, tot het bovenstaande betrekking hebbende.

1) Wat nut kan de beschouwing onzer *verba* voor den Nederlandschen stijl hebben?

2) Indien ieder substantief een vroeger werkwoord, als primitief of stamwoord, onderstelt, zijn dan al onze *verba* ouder, dan onze substantieven?

3) Waarin moet men de reden van de dusgenaamde ongelijkvloeiendheid onzer zoo niet bij uitsluiting oudste, ten minste tot de oudste behoorende werkwoorden zoeken? De gelijkvloeiende conjugatie is toch eenvoudiger en moest hierdoor, zoude men zeggen, bij het eerste ontstaan der taal verkieslijker geweest zijn? Wat zijn TEN KATES, BILDERDIJKS, KINKERS gevoelens daaromtrent?

4) In hoe ver is TEN KATES stelsel over onze werkwoorden en hunne verdeling in gelijkvloeiende en ongelijkvloeiende door den geleerden Hoogduitschen taalkenner GRIMM gevolgd?

5) Vindt men niet bij onze oudste Nederlandsche schrijvers MAERLANT, MELIS STOKE enz. verscheiden *verba* als ongelijkvloeiende gebruikt, die thans gelijkvloeiend zijn, en wat volgt hieruit?

6) Onze SPANDAW zingt in zijne fraaije vertaling der *Spinster van VOSS*:

*'k Zat voor mijn deur en spon en zong,
Een jongling hoorde mijne zangen;
Hij was zoo schoon, hij LOEG mij toe,
En rooder gloeiden zijne wangen, enz.*

In hoe ver kan men dergelijke, meer of min verouderde taalvormen, als het hier gebezigde *loeg* voor *lachte*, in een' goeden stijl bezigen? Dezelfde vraag geldt ten aanzien van uitdrukkingen, als daar zijn:

Nimmer moé geronnen tijd enz. enz.

7) Men zegt: *Ik BLIES*, en *ik BLOES*, *verkoor* en *verkoos*, *vroor* en *vroos*, *ried* en *raadde*, *vroeg* en *vraagde*, *joeg* en *jaagde*, *zwoer* en *zwoor*, *hiet* en *heette*, *woei* en *waaide* enz. enz. Is in den stijl hier onderscheid tusschen te maken?

8) *VONDEL* zegt in den *Gijsbrecht van Amstel*:

De toren van 't stadhuis BEWEEGDE zich en schudde.

Wat valt hieromtrent aan te merken?

9) Hoe laat zich het schijnbaar onregelmatige der conjugatie van *zien, staan, gaan, denken, koopen* enz. verklaren en tot regelmaat terugbrengen?

10) Wat is de reden, dat de zoogenaamde hulpwerkwoorden, en vooral het zoogenaamde *verbum substantivum*; bij ons en in de meeste talen zoo schijnbaar onregelmatig zijn?

11) Welke gewigtige stelregels laten zich uit de beschouwing der gelijkvloeiende en ongelijkvloeiende werkwoorden afleiden?
Enz. enz. enz.

Over de verdeeling onzer werkwoorden in bedrijvende, lijdende, onzijdige enz., en hetgeen te dien opzichte in den stijl valt waar te nemen.

§ 81.

De bovenstaande verdeeling onzer werkwoorden in ongelijkvloeiende enz. was naar den aard hunner conjugatie geregeld.

Volgens eene andere, in de meeste talen plaats grijpende verdeeling, worden voorts onze *verba*, wat nu den aard van hun werken of handelen betreft, verdeeld in *activa, passiva, neutra, reciproca, impersonalia, frequentativa* enz., dat is in bedrijvende, lijdende, onzijdige, wederkeerige, onpersoonlijke, herhalende en wat dies meer zij. Wat men door deze verschillende soorten van werkwoorden te verstaan hebbe, is bekend. Dat b. v. in het volgende punt dicht van DE DECKER :

*Wacht u lichtvaerdelyk uw' naesten te verdoemen:
Beveelt hem Gods gericht, wanneer hy zich misgaet.
God ziet der zonden zaed, ghy slechts de bloote bloemen:
God keurt de daet naer 't hert, ghy 't herte naer de daed.*

niet dan bedrijvende of wederkeerige werkwoorden voorkomen, kan ons elke schoolknaap leeren. De hoogere wijsgeerige beschouwing van de opgenoemde verschillende soorten der werkwoorden is der aandacht overwaardig, maar hoort te huis in de wijsgeerige theorie der taal in het algemeen, waar-

over hier te lande de beroemde KINKER zooveel scherpzinnigs gezegd heeft.

§ 82.

Het ontbreekt onzer Nederlandsche taal geheel aan vormen en eindklanken, om in het werkwoord-zelf, en zonder dat wij tot hulpwerkwoorden of *verba auxiliaria* de toevlugt nemen, het begrip van het zoogenaamde lijdende of *passivum* uit te drukken. Met andere woorden: wij kunnen b. v. van ons *activum*: *ik lees*, geen *passivum* maken, door slechts eene letter op het einde te veranderen, of er ééne of een paar letters bij te doen — gelijk in het Latijn het actieve *lego*, door de bloote aanstaarting der R, in het passieve *legor* overgaat; — maar wij moeten zulks aanduiden met hulp der werkwoorden *worden* en *zijn*, en zeggen dus in het bedrijvende: *ik lees*, in het lijdende: *ik word gelezen*. Als HUYGENS dus zeer zinrijk en treffend tot de Godheid zingt:

*Wanneer ghy klopt aen 't steenen hert,
Daer geen gehoor gegeven werdt,
Wilt ghy dat hert yets laten hopen,
Soo klopt, Heer, en doet selver open!*

en door *gegeven werdt*, (dat bij hem, even als nog in het Hoogduitsch *werden* ons *worden* is, ons tegenwoordig *gegeven wordt* beteekent) het passieve uitdrukt, kan men in het Latijn zulks korter doen, met slechts één woord te gebruiken, en zeggen: *cor lapideum, in quo non DATUR audientia*, gelijk wij nu maar eens het Latijn zeer plat en stijf-letterlijk aldus vertalen willen.

§ 83.

Wij hebben dit gebrek aan een eigenlijk gezegd *passivum* in onzen stijl met de meeste hedendaagsche volkeren van Europa gemeen. De Franschen, Duitschers, Engelschen, Italia-

nen, Spanjaarden enz., gaan allen aan hetzelfde euvel mank. Sommige Slawische of Slavonische talen, b. v. het Russisch, kunnen haar *passivum* eenigzins op de wijze der Grieken en Romeinen, uitbeelden. En, wat merkwaardig is, ook in de spraken, welke men de Scandinavische noemt, en die, even als ons Nederlandsch en hare naaste zuster, het Hoogduitsch, van Duitschen of Germaanschen oorsprong zijn, treft men in sommige *tempora* of tijden harer conjugatie een eigenlijk gezegd *passivum* aan. Men weet, dat men door de Scandinavische, ook wel Noord-Duitsche of Kimbrisch-Duitsche talen geheeten, het Deensch met het daaraan gelijke Noorweegsch, het Zweedsch en oud-IJslandsch verstaat. Dus beteekent dan b. v. het woord *hilsen* in het Deensch *groeten*, maar, *hilses* *gegroet worden*. *Jeg hilsen* zegt men voor *ik groet*, maar *jeg hilses* voor *ik word gegroet*. En zoo *jeg hilsede*, *ik groette*: *jeg hilsedes*, *ik werd gegroet*. Op dezelfde wijze gaan *begjere*, *begynde*, *betale*, *forlange*, *dele* (*begeeren*, *betalen*, *verlangen*, *deelen*) en duizend anderen. — Het *passivum* wordt echter ook door middel van *blive*, dat is *worden*, in het Deensch aangeduid. Dit, en de zonderlinge plaatsing van den bepaalden artikel in de Scandinavische talen, waarover in § 63 gehandeld is, verdient in deze met ons vermaagschapte spraken ten hoogste onze aandacht.

§ 84.

Onze zoogenaamde onzijdige werkwoorden, *verba neutra* of *intransitiva*, laten zich in verschillende soorten verdeelen, welke het onnoodig is hier op te noemen. Ofschoon zij, voor zoo ver zij *neutra* zijn, in geene *passiva* kunnen overgaan, (want van *slapen* laat zich b. v. niet zeggen *ik word geslapen*) en ook in 't algemeen geen' eigenlijk gezegden *accusativus* of vierden naamval van lijdten regeren kunnen, daar men toch b. v. niet zeggen kan, *ik slaap iemand*, worden zij echter in sommige betrekkingen met dien *casus* verbonden. Men zegt dus *eenen gerusten slaap slapen*, *eenen goedén tred gaan* enz. Ook zijn ze soms *neutra* en *activa* te gelijk. Gemakkelijk

worden ook in den stijl onze *neutra* door middel van voorvoegselen en voorzetselen in *activa* en *passiva* herschapen. Als JEREMIAS DE DECKER dus zingt:

*Gods oog ontloopt men niet, hoe ver men loopt en sweeft;
 God wordt door niemands list bedrogen, noch bespot.
 God, God is overal, en 't al is vol van God,
 't Leeft al, 'tis al door Hem, al wat 'er is en leeft.*

is onder anderen het *neutrum* spotten een *passivum* geworden door de voorvoeging der syllabe *be*, over welke en meer andere partikelen van derivatie, hierboven in § 17, het eene en andere gezegd werd. Op dezelfde wijze laten zich door middel van verschillende andere voorvoegselen en voorzetselen de *neutra* bij ons tot *activa* en *passiva* maken. Dus is *doonderen* een *neutrum*, maar *DOORDONDEREN* een *activum*, dat tevens passief kan worden. Wij zouden dus kunnen zeggen: *de lucht werd doordonderd van het schrikkelijke gedruisch, dat de vuurspuwende berg maakte.* Zoo zingt de Heer van *Zuylichem* in het roerende slot van zijn gedicht, *Dagwerk* getiteld:

*Ik steen, als steenen doen van onderaerdsche dompen,
 Die haer DOORDONDEREN, en scheuren ze tot klompen.*

Dampen, waarvan *dompig*, of *domp*, beteekent hier *dampen*, d. i. stikluchten, die zich in de diepten der aarde verzamelen en dan op eens ontvlammen en losbarsten. — *Indiervoegje* is ook *vloeijen* een onzijdig werkwoord, maar *omvloeijen* wordt bij *VONDEL* een *passivum*, als hij zingt:

Wanneer, OMVLOEID van u, hem de oude vlam beving.

Omvloeid heeft hier toch even weinig van een *neutrum*, als het zulks heeft bij *DE DECKER* in den versregel:

Het rouwe, koude nat, OMVLÔEND' haer teêre zyde enz.

en als *omstraald* bij denzelfden dichter:

OMSTRAELD *van alle kanten*
Van paerlen, goud en gloënde diamanten.

Men moet in dit alles de vatbaarheid onzer taal voor eene schilderachtige compositie bewonderen, en kan van dergelijke zamenstellingen, die zich en door duidelijkheid en door kortheid aanbevelen, tot bevordering van het krachtige, levendige en sterk gekleurde van den stijl veel partij trekken. De Hoogduitschers weten zulks in hunne taal, die zoo gelijkende zuster der onze, insgelijks op eene uitnemende wijze te doen. Dus zeggen zij UMBLÜHT *von Rosen*, UMTÖNT *von Harmoniën*, UMFLOSSEN *von Wellen*, UMGRÜNT *von schattigen Eichen*, DURCHZITZERT *von Verlangen*, DURCHGLÜHT *von Leidenschaft*, dat is, OMBLOEID *van rozen*, OMGALMD *van maatgeluid of harmonij*, OMVLOTEN of OMVLOEID *van golven*, OMGROEND *van schaduwrijke eiken*, DOOBTRILD *van begeerte*, DOORGLOEID *van hartstogt* enz. En VOSS zingt in zijne *Louise*:

Matt schon glüht im Westen die Glut; ein Stern nach dem andern
Trat aus dem Glantz', und UMBLINKTE die hellere Sichel des Mondes.

§ 85.

Meenen sommigen in dergelijke *composita*, als *omvloeid*, *omstraald*, *doordwarreld*, Germanismen en spreekwijzen te zien, tegen ons taalgebruik aandruischende, zoo bedriegen zij zich. Zij verwarren dan namelijk onze scheidbare en onscheidbare voorzetsels met elkander, of liever, zij houden niet onder het oog, dat in vele, met voorzetsels zamengestelde werkwoorden het voorzetsel in de conjugatie nu scheidbaar, dan onscheidbaar kan zijn. *Doordonderen* kan dus zoowel een *activum* en *passivum*, als een *neutrum* wezen. In het eerste geval is het *ik doordonder* en *ik word doordonderd*; in het tweede *ik donder door*. De donder doordondert de lucht, terwijl hij door haar heen dondert: *De lucht, eerst schrik-*

kelijk van onweërsbuijen en stormgeloei DOORDONDERD, wordt nu wederom DOORWAAID van liefelijke koeltjes, dat is, van koeltjes, die door haar heen waaijen. Ik zit hier in een preeeltje, liefelijk OMGEURD en OMBLOEID van rozen en allerlei andere bloemen, enz. enz. Dat men ons toch in sommige soorten van stijl, vooral in die der poëzij, dergelijke korte, levendige en schilderachtige uitdrukkingen niet misgunne, en onze taal, die in andere opzichten reeds genoeg verfranscht is, toch niet tot die onvatbaarheid en ongeschiktheid voor zamenstelling doeme, welke harer Gallische mededingster maar al te zeer eigen zijn, en aan deze laatste, ten gevolge van het doode harer wortelen en afleidingspartikelen, niet anders dan eigen zijn kunnen. — Hoe stout en koen wisten wel niet onze vroegere dichters zamenstellingen van werkwoorden te maken! Een paar voorbeelden tot afwisseling. JEREMIAS DE DECKER zingt aan een' stroef, knorrig Stoïcijn, wars van alle menschelijke genietingen en vreugden, het volgende toe:

*Gy syt soo stuursch GEMOND, GEVOORHOOFD en GEKAEKT,
Dat ik nau peynsen kan, hoe gy u vader maekt.*

Vreemde, en toch bevallige en aardige *composita!* HUYGENS heeft er ook van die soort in het volgende woordenspel:

*Jan tuchte Trijn, sijn lompe wijf, naer Haegsch' en hoofschen aerd,
En seide, Lief all gaet ghy juyst niet kostelick BEPEERELT,
BEKANT, BERINGHT, BEDIAMANT, ick wouw maer dat ghy waert
Wat geestiger, wat aerdiger, en wat meer van de weereld.
Hoe, GEEST, en AERD, sei Trijn daer op, met een verbolgen wesen,
En VAN, of UYT de wereld, Jan? dat mooght ghy selver wesen.*

Het is met dat al waar, dat in den Hollandschen stijl de met voorzetselen zamengestelde werkwoorden niet zoo dikwerf onscheidbaar in de conjugatie gebruikt worden, als in den Hoogduitschen en nog veel minder als in den Deenschen. Dit moet men vooral in proza niet uit het oog verliezen. Anders krijgt het Nederlandsch eene te Hoogduitsche kleur.

Een afzonderlijke vorm voor hetgeen men in de Grieksche conjugatie het *verbum medium* noemt, is in de onze niet aanwezig. Der Latijnen *verba deponentia*, of werkwoorden met eene passieve gedaante en eene actieve of wel onzijdige beteekenis, zijn ons bekend of onbekend, zoo als men 't nemen wil. Evenzoo *activa* met eene passieve beduiding, gelijk het Latijnsche *vapulo*, d. i. *ik word geslagen*.

Verba frequentativa of werkwoorden van herhaling en voortduring, zoo als der Latijnen *factito* van *facio*, *dictito* van *dico* enz., komen dikwerf bij ons voor. Als HOOFD b. v. zingt :

*Klaare soud een kransje maken;
Mits zy hutselt om het kruydt,
Hippelt daar een vorsjen uyt;
Zy besterft, als linne laaken.*

gebruikt hij in den versregel *mits zij* enz., dat is, terwijl of middelerwijl zij het groene loof om of door elkander hutselt, en in den daarop volgenden twee zulke *verba frequentativa*, *hutselen* namelijk en *hippelen*. Het eerste is van *hutsen*, *hutsen*, dat is, door elkander schudden en mengen, van waar de uitdrukking *Geldersche hutspot* afstamt. — *Hippelen*, dat hier voor *huppelen* staat, is van *huppen* (dat is *springen*), bij ons half en half gestorven, maar bij de Hoogduitschers in *hüpfen*, bij de Denen in *hoppe*, nog voortlevende. Zoo is *wandelen* een frequentatief van *wenden*, dat *zich heen en weér bewegen*, en oudtijds ook blootelijk *gaan* beteekende, gelijk de Engelschen nog *I went* voor *ik ging* zeggen. Op dezelfde wijze drukt *preutelen*, *pruttelen*, in den grond een herhaald *prutten* en *pratten* uit; *kreukelen* een voortdurend, of wil men liever een *flaauw*, een verminderd *kreuken* enz. enz., schoon dusdanige beteekenissen in deze en meer soortgelijke werkwoorden thans wel zoo etymologisch naauwkeurig niet meer aanwezig zijn. Behalve de herhalingswerkwoorden, die door de inlassching van *le* hun' langen, en, als het ware, natrillenden staart verkrij-

gen, (gelijk het gezegde *wandelen* van *wenden*) hebben wij er ook, die *re* inschuiven, en dus de tongletter *l* met de tongletter *r* verwisselen. Zulk een frequentatief bezigt b. v. DE DECKER, als hij naïef zingt:

- 、 *De kroon, al blinktse schoon, en kan geen hoofdpyn stillen;
De staf en heelt geen gicht; — men STEYGERT op den troon
De menschheid niet verby; al sit m' er hoog en schoon,
Men sitt 'er als alom, te weten op twee billen.*

Steigeren namelijk is een frequentatief van *stijgen*. En zoo ontvangen weêr *reinigen*, *huldigen* en dergelijke hunne gedaante van frequentatieven door de invoeging van *ig*. Immers de wortel is hier *rein*, *huld*, waarvan in de eerste plaats de werkwoorden *reinen*, *hulden*, afstammen, hoewel deze nu niet meer in gebruik zijn. Meer andere soorten van *verba frequentativa* en dergelijke gaan wij kortheidshalve met stilzwijgen voorbij. Het eene en andere, hiertoe betrekkelijk, laat zich, bij de beantwoording van de volgende en een aantal soortgelijke vragen, kortelijk aanroeren.

1) Welk een' invloed heeft het mangel aan een eigenlijk gezegd *passivum* op onzen stijl, en mist men het reeds van de oudste tijden aan in de Duitsche talen?

2) Kan men zamenstellingen, als: *OMHUFFELD van het vee*, *OMBLOEID van rozen*, *OMGLOEID van vuur en vlammen* in alle soorten van stijl even goed bezigen, en wat valt nader over het onderscheid tusschen den Hoogduitschen en Nederlandschen schrijftrant te dezen aanzien te zeggen?

3) Voor zoo ver onze *neutra* of onzijdige werkwoorden in den stijl met een' *accusativus* voorkomen, moet men dan ook aan eene *ellipsis* of uitlating denken?

4) Men maakt onderscheid in den stijl tusschen *liggen* en *leggen*. Vormen wij meer op die wijze, namelijk door vokaalverandering, *activa* van *neutra*, en zooveel als de Hoogduitschers?

5) Vorderen onze *verba reciproca* of wederkeerende werkwoorden *zich* of *elkander* na *zich*?

6) Waarom zegt men in een' goeden stijl: *wij hadden zulk een voordeeligen wind, dat het schip door de baren gestoven, ja gevlo-*

gen is; terwijl men toch weêr bij eene andere gelegenheid zal zeggen: *de weg HEEFT heden vreeselijk gestoven.* — Zoo ook: *ik HEB den geheelen dag zoo geloopen, dat ik thans ten eenen male moede geloopen BEN.* Insgelijks: *ik HEB dien achtermiddag, toen ik naar u toegegaan BEN, zeer snel gegaan?* enz. enz.

7) Moet men zeggen: *de schrijver, wien ik in dezen gevolgd HEB, staat bekend wegens zijne naauwkeurigheid en waarheidsliefde, dan wel: wien ik gevolgd BEN?* Zoo ook: *ik BEN, of ik HEB die zaak geheel en al vergeten?* enz. enz.

8) Onze beroemde FEITH zingt zeer fraai:

*De halm rijst fier omhoog en schudt van voedend graan,
En ruischt en golft en zwelt den blijden landman aan.*

In hoe ver zijn zulke compositiën onzer *neutra* in den stijl te gedoogen?

9) Waarom noemt men sommige werkwoorden onpersoonlijke of *impersonalia*, en wat valt hieromtrent aan te merken? Moet men zeggen: *ik walg van die zaak, of het, of die zaak walgt mij?*

10) Men heeft in het Latijn *verba op sco* uitgaande, die meer of min den aanvang van een werken of lijden uitbeelden. Bij v. *senesco*, hetwelk OVIDIUS bezigt, als hij zingt, hoe snel de tijd vervliegt, en wij ongemerkt al ouder en ouder worden.

Tempora labuntur, tacitissime senescimus annis.

Zoo ook: *lucescit, het begint te lichten. Vesperascit et advesperascit, de avond is aan het vallen,* en dergelijke meer. Hebben wij ook soortgelijke werkwoorden?

11) Hebben wij in onzen stijl ook diminutiefwerkwoorden, gelijk b. v. het Latijnsche *cantillo*, (*ik zing een beetje, ik zing met eene zachte, flauwe stem,*) van *cano*, *ik zing*, en zoo als der Hoogduitscheren *lächeln, spötteln, röheln* enz. in den zin van *een weinig lagchen, spotten, rood worden?*

12) Hoe velerlei soorten van afgeleide *verba* hebben wij wel? Bezitten wij ook zoogenaamde intensieve, desideratieve, factitieve en imitatieve werkwoorden? Hebben wij ook *defectiva*?

Enz. enz. enz.

*Iets over de wijzen of modi onzer werkwoorden, en
wat te dien opzigt in een' goeden stijl moet
worden in acht genomen.*

§ 87.

Onze *verba* hebben, zoo als het in de meeste spraakkunsten heet, vier zoogenaamde wijzen of *modi*, namelijk de aantoonende, gebiedende, aanvoegende en onbepaalde wijze (*indicativus, imperativus, subjunctivus* en *infinitivus modus*). Een' bijzonderen vorm voor der Grieken *optativus* of wenschende wijze bezitten wij niet, maar hetgeen wij, op het voetspoor der Latijnsche spraakkundigen, gewoon zijn den *subjunctivus* te noemen, helpt, even als in het Latijn, haar uitdrukken. *Geve God b. v. dat dit nimmer gebeuren moge!* — Onze geheele *subjunctivus* wordt echter maar op eene zeer gebrekkige wijze in den vorm onzer *conjugatie* van den *indicativus* onderscheiden. Dikwerf zijn wij dus verplicht dien *modus* door het langwijlige *laat mij, hem of ons*, of wel *dat wij*, enz. aan te duiden. Dus wordt het korte Latijnsche *legam* in onzen stijl *laat mij lezen*, of *dat ik leze*, en het even beknoppte *legar* gaat bij ons in het veel langere *laat mij gelezen worden* over. Waarlijk eene slepersvracht van woorden voor een enkel denkbeeld! Soms echter drukken wij den *subjunctivus* zeer kort uit. *Hij ga en keere nooit*, wedijvert in beknoptheid met het Latijnsche *abeat ille et nunquam redeat!* Zoo bezigde DE DECKER in *hebbe* voor *heeft* zulk een' *subjunctivus*, toen hij vóór een paar honderd jaren reeds zeer verstandige denkbeelden over het lijfstraffelijke -regt toonde te hebben, en aldus zong:

*De boosheyd, die verhard voor stael en wykt noch stroppen,
En sal om vier of rad niet afstaen van het quaed;
't Gerecht HEB' slechts den hals te kerven of te stoppen!
't Riekt eenigsins na vreed, al wat daer boven gaet.*

Het veelvuldig gebruik, dat men in het Latijn van den *subjunctivus* maakt, iets, waardoor het zelfs moeilijk wordt in

den Latijnschen stijl alle feilen te dezen aanzien te vermijden, wordt door ons op verre na niet overal nagebootst, en kan zulks ook niet gedaan worden. Zoo drukken de Grieken door hun partikeltje *av* insgelijks verscheidene *nuances* of schaduwingen van denkbeelden uit, die soms moeilijk in den stijl der nieuwere talen te behouden zijn. Ook de Franschen bezigen dikwerf in hun' stijl den *subjunctivus*, waar wij hem niet, ten minste door geene verandering van conjugatie, aanduiden. De aanmerking echter van den Heer BILDERDIJK, dat wij vaak de kracht van dien *modus* door eene veranderde schikking der woorden uitdrukken, ja, dat misschien dit het eenige regte kenteeken van den *subjunctivus* bij ons is, heeft veel waars in zich.

§ 88.

Onze *infinitivus* is, eigenlijk gesproken, geen *wijze*. Hij komt in onze volzinnen, even weinig als het deelwoord, als gezegde voor, en ondergaat dus niet de vormverandering, welke de *wijze der werkwoorden* uitmaakt. Het werkwoord dan, in die zoogenaamde wijs, vordert in vele gevallen altijd het voorzetseltje *te* voor zich, even als hiertoe in het Hoogduitsch *zu*, in het Deensch *ad* en in het Engelsch *to* moet dienen, welk laatste zelfs altijd bij de bloote aanhaling van een werkwoord gebezigd wordt. B. v. *zijn of niet zijn, dat is de vraag*, zal in de Engelsche taal luiden: *to be or not to be, that is the question*. Niet onbelangrijk voor het overige is het te onderzoeken, wanneer wij in onzen stijl het partikeltje *te* voor den *infinitivus* bezigen, (in welk geval hij *infinitivus obliquus* of de gebogene onbepaalde wijze genoemd wordt) en wanneer wij het weglaten, dat is, den zoogenaamden *infinitivus rectus* of de regtstreeksche onbepaalde wijze gebruiken. Als DE DECKER b. v. van zekeren gierigaard zingt:

*Als Almo gisteren sich selven op wou knoopen,
Hy schroomde seven groot te spillen aen syn keel;
Dat was de prys des strops; neen (sprak hy) 't is te veel!*

*Neen seker, 't lust my niet de dood soo dier te koopen!
 't En mocht den vrek (soo 't schynt) van 't hart niet, dat zyn dood
 Syn erfgenaem sou staen op ses of seven groot,*

Waarom volgt hier dan op *schroomde*, en op *'t lust mij de infinitivus* met **TE**, terwijl achter *wou* en *zou* geen **TE** zich bespeuren laat? Waarom schrijft men: *ik wilde wel komen*, maar *ik wenschte wel TE komen*, en wat dergelijke verschillende spreekwijzen meer zijn? Bepaalde vormen van conjugatie voor hetgeen men in het Latijn *gerundia* noemt, zijn onzer taal even vreemd, als zij zulks in het Hoogduitsch, Engelsch, Fransch enz. zijn. Wij nemen in dezen de toevlugt tot onzen *infinitivus obliquus*, dat is, de onbepaalde wijze, met *te* er voor en voorts met omschrijvingen met *om*, *in*, *door* enz. Dus heet het Latijnsche *cupidus discendi* bij ons *begeerig*, **OM TE leeren**, of ook wel zonder **OM**, *begeerig TE leeren*. In enkele uitdrukkingen hebben wij iets, dat naar een *gerundium* in **DI** gelijk, b. v. *des schrijvens gedachtig zijnde*, in het Latijn: *scribendi memor*, schoon *schrijvens* hier echter wel meer de tweede naamval van den als substantief gebruikten *infinitivus* *schrijven*, *het schrijven*, zijn zal. Voeg er bij *etens*, *vechtens*, *stervens lust*.

Het Latijnsche *supinum* laat zich in den Nederlandschen stijl ook niet anders, dan door omschrijving met voorzetsels uitbeelden, b. v. *turpe dictu*, *schandelijk OM TE zeggen*.

§ 89.

Terwijl wij van den *infinitivus* of de zoogenaamde onbepaalde wijze spreken, dienen wij ook met een woord van onze *participia* of deelwoorden te reppen, die men in zeker opzigt als adjectivale werkwoorden of verbale adjectieven beschouwen kan. Wij hebben er twee, voor welke wij in onze conjugatie bijzondere vormen hebben, namelijk één *participium praesens activum* en één *participium praeteritum*. Het eene heeft betrekking tot den tegenwoordigen, en het andere tot den ver- of voorledenen tijd. Van de eerste soort is b. v.

lezend, schrijvend, hoorend enz. Wij zien het laatste in HUYGENS' fraai punt dicht op eene wieg:

*Wy woelen sonder end voor kinderen en erven,
En 't gaet ons in 't gewoel, gelijk 't GEWIEGHDE kind;
Wy woelen ons in slaep door allerlei bewind,
En vallen moé daer heen met d' oogen toe en — sterven!*

Door middel der hulpwerkwoorden kunnen wij echter nog meer tijden van het *participium* aanduiden, b. v. het *perfectum activi* (of den voorledenen tijd van het bedrijvende werkwoord) *gelezen hebbende*; het *futurum activi* (of den toekomenden tijd van ditzelfde werkwoord) *zullende lezen*; het *praesens passivi* (of den tegenwoordigen tijd van het lijdende werkwoord) *gelezen wordende*; het *futurum passivi* (of den toekomenden tijd van het lijdende werkwoord) *gelezen zullende worden* en dergelijke. Al deze *participia* komen in onzen stijl voor, ten welken opzichte dezelve dien onzer Hoogduitsche taalbroeders overtreft, als welke laatstgemelden den zin dezer deelwoorden tegenwoordig meest door omschrijving met conjunctiën of voegwoorden aanduiden. B. v. *De courant gelezen hebbende, ging hij heen*, zal in het Hoogduitsch luiden: *Als, of nachdem er die Zeitung gelesen hatte, ging er fort*, d. i. *Toen, of nadat hij enz.* — *Hij, in het volgende oogenblik reeds zullende vertrekken, had daar geen' tijd toe*, heet er: *Er welcher im folgenden of im nächsten Augenblicke schon abreisen würde of sollte, of im Begriff stand abzureisen, hatte dazu keine Zeit*, d. i. *Hij, welke vertrekken zoude enz.* Insgelijks: *de verhandeling, dezen avond gelezen zullende worden, zal u voorzeker wel bevallen*, dient men te vertalen: *Die Abhandlung, welche man diesen Abend lesen wird, wird Ihnen (Euch, Dir) ohne Zweifel gefallen*, d. i. *De verhandeling, welke men lezen zal enz.* Maar dit *gelezen zullende worden* klinkt ook bij ons reeds stroef. De bij ons echter dikwerf voorkomende wel-luidende participiën *zijnde, wordende, hebbende, geweest zijnde*, verschijnen in den tegenwoordigen Hoogduitschen stijl ook maar zeer zelden, iets, waardoor die stijl soms minder afwis-

seling heeft, dan de onze. Wij toch kunnen zoowel zeggen b. v. *deze koning*, ZIJNDE *een der grootste vorsten* enz. als: *deze koning*, WELKE *een der grootste vorsten* IS of WAS. Den Hoogduitscheren staat slechts het laatste ten dienste, of wel zij moeten *zijnde* onvertaald laten en zeggen: *Dieser König, einer der grössten Fürsten u. s. w.* Wat de Franschen betreft, zij hebben voor ons *zijnde* wel hun *étant*, dat zij veel gebruiken, maar voor ons *wordende* ontbreekt hun het eigenlijke woord. Trouwens, het geheele werkwoord *worden*, wel te verstaan, als hulpwerkwoord beschouwd, derft men in den Franschen stijl. Ons Nederlandsche *ik word geslagen*, laat zich niet anders vertalen, dan door *men slaat mij, on me bat; daar je SUIS battu* dubbelzinnig is, en eigenlijk beteekent: *ik BEN geslagen*. In dit laatste nu ligt het denkbeeld van den tegenwoordigen tijd niet meer geheel zuiver opgesloten, maar het smelt reeds weg in dat van den voorledenen. Het fijne onderscheid, 't welk er dus heerscht tusschen *worden* en *zijn* in den volgenden zin: *ô hemel, hoe gelukkig voel ik mij! Ik WORD van het engelachtigste schepsel ter wereld bemind; ja, ik BEN er teederlijk van bemind*, laat zich in het Fransche *passivum* slechts op ééne en dezelfde wijze uitdrukken. *O ciel, que je me sens heureux! Je SUIS aimé de la créature la plus angelique du monde. Oui, j'en SUIS aimé tendrement!*

Het ware slechts te wenschen voor onzen stijl, dat zich onze participiën, en evenzeer onze adjectieven, wat naauwkeuriger declinéren lieten; maar in dat opzigt kan dikwerf geen marmeren standbeeld onbuigzamer zijn. *Indeclinabile participium!* mag men boertenderwijze er al vrij dikwerf van uitroepen, even als DE DECKER zulks doet ten aanzien van het Latijnsche woord *cornu* (een hoorn) in het geestige en bijtende puntlicht, waarin hij, naar verdienste, de onnatuurlijke huwelijken tusschen ouderdom en jeugd bespottelijk maakt:

*Soekt gy een jonge vrouw, nu grys en oud van jaren?
Ey, leer eerst, beste man, uw letterkunst verstaen!
INDECLINABILE CORNU! roept Prisciaen:
Ook weynig gryserden syn dat gevaer ontvaeren.*

Ons *hebbende* is schier altijd *hebbende*, ons *wordende* blijft al veeltijds *wordende*, ons *zijnde* blijft *zijnde*, of het op een' man, dan wel op eene vrouw sla, of het in het enkel-, dan wel in het meervoud, of het in den *nominativus*, dan wel in een' der overige naamvallen geplaatst zij. In conjunctieve stellingen, gelijk men het noemt, hebben echter de participiën wat meer buigingskracht. Men kan toch zeggen: *een lezend man, eene lezende vrouw*, en in den *dativus* of *accusativus*: *ik heb dien zoo luid schreeuwendEN jongen eenige oorvijgen gegeven*. Evenzoo kan het *participium praeteritum* of *passivum* het mannelijke en vrouwelijke geslacht, benevens het onderscheid tusschen dezen en genen naamval en wat dies meer zij, kenmerken door het al of niet bezigen der *e*, der *n* enz. *Een belezen man, eene belezene vrouw*. Ten gevolge van het stroeve en onbuigzame onzer participiën valt het moeilijk in onzen stijl de veelvuldige en schoone constructiën met *participia*, die men bij de Romeinen en vooral bij de Grieken aantreft, zonder dubbelzinnigheid overal na te volgen.

§ 90.

Ten aanzien van de aantoonende wijze of den *modus indicativus* valt er weinig op te merken. De ontvouwing van heur aard behoort in het wijsgeerig overzicht der taal in het algemeen. Bekend is het, dat wij in vragende zinnen den persoon achter het *verbum* plaatsen en indiervoege de vraag aanduiden. Dus zeggen wij: **GOD STELDE tot richtsnoer**; maar als **JEREMIAS DE DECKER** vraagt: wat? krijgt het substantief *God* eene andere plaats:

*Al wat gy, Pansa, sots of sondigs hebt bedreven,
Dat schryft gy 't nootlot toe en schuyft de schuld op God;
Maer seg: wat STELDE GOD tot richtsnoer van uw leven,
Syn heymelyk besluit of openbaer gebod?*

In den Latijnschen stijl is men tot zulk een plaatsen van het substantief bij vragen juist niet verpligt. Doet men het

echter, dan hecht men te gelijkertijd dikwerf het artikeltje *ne* of iets soortgelijks aan het werkwoord. *Quid puer Ascanius? SuperatNE et vescitur auris?*

De Franschen hebben schijnbaar in hun' stijl iets soortgelijks door de bijvoeging van hun *t*. *Il viendra* beteekent *hij zal komen*, maar *viendra-t-il?* *zal hij komen?* Die *t* schijnt echter meer welluidendheidshalve ingelascht te worden.

Van den *imperativus* of de gebiedende wijze valt hier ter plaatse niets bijzonders te zeggen. Over hare personen spreken wij nader. En zoo moge dit ter loops aangestipte over onze wijzen of *modi* in het algemeen voor dit handboek voldoende zijn. Wij zullen hier nog eenige vragen laten volgen, die naar believen vermeerderd kunnen worden en bij wier beantwoording men verschillende punten, tot dit geheele onderwerp betrekking hebbende, aanroeren kan.

1) Wat is eigenlijk de grondslag van hetgeen men in de talen de wijzen of *modi* van een werkwoord noemt? Tot hoe vele soorten laten zij zich eigenlijk brengen? Zou men bij ons ook niet van eene *vragende wijs* en van meer andere kunnen spreken?

2) Wanneer moet men den *subjunctivus* of de aanvoegende wijze in onzen stijl gebruiken, en in hoe ver is hij in onzen stijl *door de veranderde stelling der woorden kenbaar?*

3) Is het noodzakelijk, dat men hem juist door *den vorm der conjugatie* aanduide in zinnen, als daar zijn: *Gave God, dat de arme bloed zulks maar wISTE! Ik weet niet, of 's mans dikke buik hem, bij zijn verzoek, om Huzaren-Officier te worden, wel tot aanbeveling ZULLE verstrekken. Hij stond er in beraad over, of hij aan het meisje al, dan niet, een' zoen MOESTE geven. Ik twijfel er aan, vriend Surdus, of gij mij wel zonder uw horentje HOORET. Indien gij ooit keizer van Turkijen WORDET, maak mij dan uw' grootvizier, lieve heer Knikker!* Moet hier *wISTE, zulle, moestE* enz. geschreven worden? En in alle soorten van stijl?

4) Voor zoo ver wij al meenen mogten den *subjunctivus* door een' onderscheiden vorm van conjugatie te kunnen en moeten aanduiden, kan dan de welluidendheid soms ook vorderen, dat wij in den stijl den vorm van den *indicativus*, in stede van dien des *subjunctivus*, bezigen?

5) Moet men zeggen *ik weet niet, hoe laat het zij*, of *hoe laat het is?*

- 6) Bij den Heer van *Zuylichem* vinden wij het volgende punt dicht:

*Heb ick te veel gepraet en langer, als 't behoort,
Vergeef het my, sei' Job: 'k sal beter leeren leven
En korter webben weven;
Job, seid' ick: LATEN WY malkanderen vergeven,
Ghy hebt my niet gestoort,
Hebt ghy heel veel geklapt, ick heb heel niet gehoord.*

Moet men zeggen LATEN WIJ of LAAT ONS *elkander vergeven?* Eene vraag, waarover, zoo dan al geen onschuldig bloed, echter veel onschuldige inkt vergoten is!

7) De Franschen zeggen: *Il n' y a pas un seul homme à qui je PUISSE parler sur cette matière importante.* Moeten wij hier ook zeggen: *Er is niemand, wien ik over deze zaak spreken KUNNE?*

8) Is in sommige gevallen, waarin onze *infinitivus* of onbepaalde wijze, in plaats van het Latijnsche *participium passivum* op *dus* uitgaande, b. v. *amandus, legendus*, gebruikt wordt, dezelve al dan niet declinabel? Moet men schrijven: *de te behandelen zaken, oude Heer!* zullen wij *dezen avond onder een pijpje wel afdoen*, of *de te behandelene?* Wat is het gevoelen van de Heeren BILDERDIJK, KINKER enz. hieromtrent?

9) Moet men schrijven: *ja, lieve vriend! Ik heb het genoeg pogen te doen, maar het heeft mij niet willen gelukken. Met dat al verdien ik, dunkt mij, een weinigje lof, een korreltje wierooks. De goede Ouden zeiden: al ontbreken ook de krachten, de wil is toch te prijzen.* — Moet hier staan: *ik heb POGEN of ik heb GEPOOGD?* enz.

10) Waarom zegt men *ik wil schrijven*, en *ik wensch te schrijven?*

11) Moet men zeggen: *ik heb getracht hem TE ontmoeten*, of *OM hem TE ontmoeten*; *het is de plicht van een braaf man zijn vaderland van dienst TE zijn*, of *OM zijn vaderland van dienst TE zijn?* enz.

12) Waardoor moet de betrekking van het *participium* tot de andere deelen van een' zin in onzen stijl voornamelijk aangeduid worden, en wat volgt hieruit ten aanzien onzer woordenschikking, in vergelijking van die der ouden?

13) ALLARD HULSHOFF zegt ergens: *Het begeerig oog wandelt over den golvenden voorraad van rijpende koornairen op gebogene halmen — het wandelt over zandige vlakten, afgemetene grasperken, veelkleurige zaailanden en donker groene bosschen, zich spiegelende in het water, tot dat het oog zich bepaalt in een blaauwend verschiep, 't welk ons in het geheel iets schoons doet bezeffen, dat wij niet kunnen uit-*

leggen. Zeer fraail Waarvoor moet men zich echter bij zulke constructiën met participiën wachten?

14) VONDEL zingt: *Zoo klaer als glinsterende ijs*. Is dat goed?

15) Welk onderscheid moet men in den stijl maken tusschen uitdrukkingen als *de bedrieger bedrogen*, *de bedrogen bedrieger*, en *de bedrieger, bedrogen*?

16) Wat kan men in den volgenden zin gispjen: *Ik zoude genoodzaakt zijn geweest den ongelukkigen in het bosch te hebben moeten laten omkomen, daar de felle koude mij het vermogen benam, om iets meer te kunnen bijdragen tot zijne redding, ware nog niet in tijds een landman ter hulpe toegeschoten. Deze menschlievende boer voerde ons naar zijne woning, die ik echter wel wat gemakkelijker en warmer te zijn gewenscht had.*

17) JEREMIAS DE DECKER, op de kerkelijke en wereldlijke beoeringen van zijn' tijd doelende, zingt:

*Och of de priesteren en prinssen wilden vragen,
Gelyk als Christus eer gevraegt heeft aan de syn:
Wie zegt men, dat ik ben? elk sou zich beter dragen;
Elk trachten matiger, niet magtiger te zijn.*

De dichter bezigt hier *dragen* voor *gedragen*, zoo als men *lukken* voor *gelukken*, *wennen* voor *gewennen* zegt. Zouden indier-voege alle *verba*, welke geen *ge* voor zich hebben, het oudtijds hebben gehad, gelijk *VERWER* wil?

18) Dezelfde *VERWER* haalt den titel aan van een plakkaat, door *KAREL DEN VIJFDE* ten jare 1522 uitgevaardigd, welks opschrift aldus luidt: *Ordonnancie ende Edict, dat men geene Leeke of Wierlijke personen en vermag te daghene, betrekkenene, of andersins te molesterene in 't Geestelijk Hof om actien personele, reële, mixte ende civile etc. nogte bij den selven Hove geene provisien in gelyke saken te decernerene*. Almede hierop grondvest *VERWER* zijn gevoelen, dat onze *infinitivus* in den regel oudtijds op *ne* uitging. Wat valt van dit gevoelen te zeggen? In hoe ver gaat het door? enz.

19) Moet men den *imperativus*, dan wel den *infinitivus*, als den grondslag van ons gcheel werkwoord aanzien?

Enz. enz.

*Over de tijden onzer werkwoorden, en hetgeen ten hunnen
aanzien in een' goeden Nederlandschen stijl
valt waar te nemen.*

§ 91.

De werking, door een *verbum* uitgedrukt, kan met betrekking tot den tijd op verschillende wijzen gedacht worden, en wel hoofdzakelijk, als iets tegenwoordigs, als iets voorledens, of als iets toekomstigs. *Dreyfach*, dus luidt de spreuk des wijzen CONFUCIUS bij den Hoogduitschen dichter SCHILLER :

*Dreyfach ist der Schritt der Zeit,
Zögernd kommt die Zukunft hergezogen,
Pfeilschnell ist das Jetzt entflogen,
Ewig still steht die Vergangenheit.*

Het verledene en toekomstende laten zich echter weêr in verschillende wijzigingen denken, ten gevolge waarvan de werkwoorden niet alleen een' voorleden' en toekomstenden tijd (*perfectum et futurum*), maar ook een' onvolmaakt en meer dan volmaakt voorleden', een' toekomstig voorleden' en wat dies meer zij, hebben kunnen. Het ontbreekt onzer taal niet aan het vermogen, om zulke onderscheidene tijdpunten in den stijl behoorlijk uit te beelden. Met dat al kunnen wij zulks niet met die beknoptheid, eenvoudigheid en gemakkelijkerheid doen, waarmede zulks in de oude talen plaats heeft. De Grieksche taal b. v., welke in haar grammatikaal zamenstel voor eene der volmaaktste gehouden wordt, heeft in den *modus indicativus* van eenige harer actieve werkwoorden, soms tot acht tijden toe, welke zij in de conjugatie door verschillende eindklanken, en zonder dat zij tot hulpwerkwoorden of *verba auxiliaria* de toevlugt behoeft te nemen, kan aanduiden. Op zulk een' rijkdom kunnen wij niet bogen, ja, wij bezitten, even als de Hoogduitschers, Engelschen, Denen en meer andere hedendaagsche volkeren, in den grond slechts twee *tempora* of tijden, waarbij wij geene *verba auxiliaria* noodig heb-

ben, het *praesens* namelijk of den tegenwoordigen, en het *imperfectum* of den onvolmaakt ver- of voorledenen tijd. Zoo-
dra wij het *perfectum* of den voorledenen tijd moeten uitdruk-
ken, laat onze conjugatie ons in den steek, en daar, waar
men in het Latijn eenvoudig weg *Implevi* zoude zeggen, moet
JEREMIAS DE DECKER, ter aanduiding des *perfectums* van *ver-
vullen*, bij het werkwoord *hebben* hulp zoeken, wanneer hij in
zijn punt dicht op Amerika dit werelddeel volgenderwijze al
sprekend invoert:

*Dat ik voor 't vierde deel der wereld word gegroet,
Dat stond, dat staet my noch op vryheid, goud en bloed.
't Waer beter onberucht en onberoemt gebleven,
Als sulk een' roem gekocht voor vryheid, goud en leven;
IK HEB Euroop met goud en silver sonder maet,
Tot berstens toe VERVULT, maer leyder! niet versaet!*

Even zoo arm zijn wij, wat het *plusquamperfectum* of den
meer dan volmaakt voorledenen tijd, gelijk mede het *futu-
rum*, betreft. Waar men toch b. v. dit laatste in het Latijn
eenvoudig uitdrukken zoude door *erit*, moet bij ons het
auxiliaire *zullen*, bij *zijn*, den zoo even gemelden dichter uit
den nood helpen, als hij zingt:

*Gebruyk uw goed so mild, als of gy stond op 't scheiden,
Soo spaersaem desgelykx, als had gy lang te beyden!
Soo wie dit beyde weet, en bey betrachten wilt,
SAL na gelegentheyd bey spaersaem SYN en mild.*

Een zoodanig *futurum* of toekomstende tijd, als hier voorkomt,
noemen de taalkundigen een *futurum absolutum*, dat is een'
buiten andere betrekking gedachten, regtstreeks toekomstenden
tijd. Men heeft echter ook een *futurum*, hetwelk men *exac-
tum*, dat is, vervlogen of ten einde geloopen noemt, als in
hetwelk het denkbeeld des toekomstenden met dat van het voor-
ledene in verband genomen wordt en met dit laatste zamen-
smelt, of wel, waarin men zich iets toekomstends, als reeds

werkelijk gebeurd en dus als voorleden denkt. De uitdrukking b. v.: *Zie dat lieve kleine meisje eens! Hoe heerlijk ZAL dat rozenknopje eens BLOEIJEN!* wijst ons op de zuivere toekomst; maar zegt men: *Helaas! ook de schoonste roos ZAL eens UITGEBLOEID HEBBEN*, dan worden wij gewezen op eene toekomst, die zich voor onze verbeelding, als in den schoot van het voorledene weggezonden, voordoet. Dat bij deze laatste soort van het *futurum* een dubbel hulpwerkwoord, *zullen* en *hebben*, noodig is, ziet men uit het aangehaalde voorbeeld. De Franschen gaan hierin, en wat het uitbeelden des *futurums* in het algemeen betreft, zeker beknopter te werk, dan wij. In de hoogst verhevene versregels b. v. van RACINE, die het mij vergund zij hier in hún geheel in te lasschen, en waarin van God gezongen wordt:

*Que peuvent contre lui tous les rois de la terre?
En vain ils s'uniraient pour lui faire la guerre;
Pour dissiper leur ligue, il n'a qu'à se montrer;
Il parle, et dans la poudre il les fait tous rentrer;
Au seul son de sa voix la mer fuit, le ciel tremble;
Il voit comme un néant tout l'univers ensemble,
Et les faibles mortels, vains jouets du trépas,
Sont tous devant ses yeux, comme s'ils n'étaient pas.*

drukt *s'uniraient*, dat is, zouden zich verbinden, in een enkel woord het zoogenaamde *imperfectum* des *futurums* uit, tot welks aanduiding wij altijd twee woorden noodig hebben. — En zoo is *j'aurai bientôt fini* ook al zoo kort, dan ons: *ik zal schielijk geëindigd hebben*. In enkele gevallen beelden wij ons *futurum* uit door *staan*, gelijk de Franschen door *gaan*, welk *gaan* echter bij ons ook niet geheel ongebruikelijk is. *Hij STAAT spoedig te vertrekken*, b. v. wil (gelijk *hij STAAT op zijn vertrek*) zeggen: *hij ZAL spoedig vertrekken*, even als deze betekenis ligt in der Franschen: *il va partir tout à l'heure*; of *bientôt*. Wij echter maken slechts zelden gebruik van deze wijze, om het toekomende aan te duiden. De Franschen integendeel zeer veel, en zulks in den deftigsten schrijftrant. RACINE (de zoon) zingt b. v.:

*La terre, le soleil, le temps, tout VA périr,
Et de l'éternité les portes VONT s'ouvrir.*

Het platte *ik sta je te zeggen*, is slechts in een' Israëlitischen mond dragelijk.

Het Hoogduitsch heeft eene fijne verscheidenheid voor zijnen stijl in de tweederlei hulpwerkwoorden, waarmede men in die taal het *futurum* vormt, *werden* namelijk en *sollen* (gelijk bij de Engelschen *to shall* en *to will*). Het eerste drukt ons gewone *zullen* uit, het tweede ons *zullen* op een' gebiedenden toon uitgesproken, en den *imperativus* of iets soortgelijks vervangende. *Vervloekte kerel! gij ZULT u op het oogenblik van hier pakken, of gij zult mijn' Spaanschen rotting op uw' rug voelen*, letterlijk vertaald, in het Hoogduitsch luiden: *Verfluchter Kerl! Er SOLL sich in diesem Augenblicke aus dem Staube machen, oder er wird mein Spanisches Rohr auf seinem Rücken fühlen*. Soms treedt *sollen* op eene korte en bevallige wijze in de beteekenis van *moeten* in den Hoogduitschen stijl te voorschijn. Bij v. *Ach, Du liebes Mädchen, das SOLLTEST Du nicht gethan haben!* of misschien beter, *das hättest Du nicht thun SOLLEN*. (Ach, lief meisje, dat hadt gij niet moeten doen!) Aan dergelijke fijne aanduidingen der gedachten mangelt het der Hoogduitsche taal evenmin, als der onze. Het werkwoord *mögen* (ons *mogen*) b. v. drukt aardig iets wenschends uit, ook zelfs daar, waar wij Nederlanders er die beteekenis minder aan hechten. Bij v. *Ich MÖCHTE ihn heute wohl gesehen haben* of *ich hätte ihn heute wohl sehen mögen*, geeft te kennen: *ik zoude wel gewenscht hebben hem heden eens te zien*, of korter: *ik had hem heden wel eens willen zien*. In enkele gevallen gebruiken wij ons *mogen* ook op die wijze. *Nun ja, das möchte ich wohl sehen, dass ein solcher Pinsel dieses hübsche Kind bekäme*, zoude zich, ten minste in Gelderland, zeer goed vertalen laten: *nu ja, dat mogt ik wel eens zien gebeuren, dat zulk een druilloor dit aardig meisje kreeg*. En zoo is dat wenschende in het woord *mogen* ook zichtbaar in onze overbekende spreekwijzen: *mogt dat waar zijn! Mogt ik nog eens zoo gelukkig worden*, enz. De beteekenis van *mo-*

gelijk zijn, kunnen, die in het Hoogduitsch soms ook aan het werkwoord *mogen* gegeven wordt, treffen wij insgelijks bij CATS aan, als hij zingt:

*Dit oude woord duert heden noch:
Men doet geen voordeel met bedrog;
Die binnens jaers wil alles vangen,
Die MOCHT wel voor den winter hangen.*

dat is, die zoude mogelijk wel eens vóór den winter ter galge kunnen gaan, *der möchte vielleicht vor dem Winter gehenkt werden*.

Gelijk voor het overige de Hoogduitsche stijl niet onbevalig het zoo even aangehaalde *mögen* weet te bezigen, bedient men zich ook soms op eene fijne wijze in die taal van het woord *dürfen* (ons *durven*), in den zin van *kunnen, mogen, behoeven* en in meer andere beteekenissen. *Das dürfte vielleicht wohl nicht lange ausbleiben, lieber Freund!* beteekent: *dat zoude wel niet eens lang achterwege kunnen blijven, lieve vriend!* of *dat konde wel eens niet lang enz.* Zoo ook: *Sie dürfen es nur sagen: gij behoeft het slechts te zeggen. Darüber darf man sich gar nicht wundern:* daarover behoeft men zich geheel niet te verwonderen of moet men niet verwonderd staan.

Terwijl wij slechts één *imperfectum* hebben, bezitten de Franschen er twee, b. v. *je faisais* en *je fis*, iets, waardoor de Fransche stijl in verscheidenheid wint, maar in eenvoudigheid en gemakkelijkerheid verliest. Moeijelijk is het voor een vreemdeling, het onderscheid tusschen deze twee *praeterita* wel in acht te nemen, te meer, daar de Fransche taalkundigen-zelve het over dit stuk niet altijd eens zijn. Gepast bezigt RACINE slechts ééne soort van *imperfecta* in de treffende en bijbelsch-verhevene dichtregels, met wier aanhaling men mij veroorloove het slot dezer § te versieren.

*J'ai vu l'impie adoré sur la terre:
Pareil au cèdre, il cachait dans les cieux*

*Son front audacieux;
 Il semblait à son gré gouverner le tonnerre,
 Foulaît aux pieds ses ennemis vaincus;
 Je n'ai fait que passer: il n'était déjà plus.*

§ 92.

In den *imperativus* of de gebiedende wijze hebben wij (zoo wij niet tot hulpwerkwoorden de toevlugt nemen) slechts ééne tijd, den tegenwoordigen of het *praesens* namelijk. — Hieraan schijnen wij ook genoeg te hebben, omdat het gebieden, aanraden, verzoeken en wat dies meer zij, dat door den *imperativus* kan worden uitgedrukt, over het algemeen altijd in het tegenwoordige plaats heeft. Als toch DE DECKER tot SABELLUS zingt:

*Opdat de lusten be' den sinnen smaken mogen,
 Herhaelt se niet te dik, maar toomt uw tochten in!
 Onmatig licht, Sabell, baert schemering van oogen,
 Onmatig sinvermaeck verdoovinge van sin.*

drukken zijne *imperativi* herhaalt en toomt eene werking uit, die op het oogenblik-zelf reeds beginnen kan. In enkele gevallen echter laat zich het tijdpoint des gebiedens schijnbaar ook tot het voorledene uitstrekken; ten minste, de Grieken hebben in hunnen *imperativus* ook een' voorleden' tijd. In den grond echter kan de *imperativus* niet wel tot iets voorledens betrekking hebben. Men kan zeggen: *vertrek*, maar nimmer, *zijt vertrokken!* De mensch moge het tegenwoordige en zelfs het toekomstige eenigermate beheerschen kunnen, het voorledene spot met al deszelfs bevelen en wenschen, weshalve ook het spreekwoord te regt luidt: gedane zaken nemen geen' keer. Des te naauwer echter grenst de *imperativus* aan het toekomstige, weshalve dan ook de vorm des *futurums* dikwerf voor dien des *imperativus* gebezigd wordt. *Gij ZULT niet stelen, gij ZULT geen valsche getuigenis afleggen tegen uwne naaste*, heeft den zin van: *Steel niet! Leg geen valsche getuigenis af!*

en welke de verdere voorschriften der Tien Geboden zijn mogen, die de Heer *van Zuylichem* in de twee volgende regels vervat heeft:

Bidt God alleen, Geen beeld, Spaert Gods naem, Viert zijn rust, Eert Ouders, Moordt, noch Boelt, noch Steelt, noch Lieght, noch Lust.

§ 93.

In onzen *zoogenaamden subjunctivus* of de aanvoegende (onderstellende, ondergeschikte, afhankelijke, verbindende) wijze valt het moeilijk, het *praesens* en *imperfectum* altijd naar der Latijnen wijze *door eene verandering in de conjugatie* aan te duiden. Wil men b. v. na de zoogenaamde indirecte vraag, even als in den Latijnschen, zoo ook in onzen stijl, den *subjunctivus* laten volgen, (hoewel ik niet geloof, dat dit anders dan welluidendheidshalve of tot bevordering der deftigheid behoeft te geschieden, en even goed nagelaten kan, ja, dikwerf moet worden) dan kunnen wij dit tamelijk wel doen in de drie eerste personen van het *praesens* of den tegenwoordigen tijd, en zeggen b. v., in den *indicativus*: *ik schrijf, gij schrijft, hij schrijft*; maar in den *subjunctivus*: *ik schrijvE, gij schrijvET, hij schrijvE* (*). *Ik weet niet, of mijn vriend in dit uur al, dan niet schrijvE; nescio, num meus amicus hac hora scribat, nec ne.* Maar de onbuigzaamheid der drie overige personen van het *praesens* laat geene soortgelijke uitbeelding des *subjunctivus* toe. *Scribant* b. v., is in onderscheiding van *scribunt*, in onzen stijl niet over te brengen. Gelukkig wordt echter de *subjunctivus* door verandering van woordenschikking bij ons aangeduid. In de zoogenaamde gelijkvloeiende werkwoorden kan ook alleen deze inversie het *imperfectum* des *subjunctivus* uitdrukken. Stellen wij eens, dat men in het

(*) Schoon deze bijgevoegde *e* nog een geheel willekeurig teeken is, en bij onze vroegere schrijvers zoowel in den *indicativus* als in den *subjunctivus* gebruikt wordt.

Latijn zeide: *audiebat ille quidem, sed non intelligebat, quid tunc audiret*, zouden wij dan dien *subjunctivus audiret* wel in onze taal op dezelfde wijze kunnen vormen? Volstrekt niet! Want in ons *hij hoorde wel, maar hij verstond niet, wat hij toen hoorde*, is het laatste *imperfectum hij hoorde* (in het Latijn *audiret*, of wel *audivisset*) geheel en al gelijk aan het eerste (in het Latijn *audiebat*), en ook niet anders te maken. Wel echter is ook hier bij ons de inversie duidelijk. In de ongelijkvloeiende werkwoorden zoude men, des nood, eene *e* achter het *imperfectum* van den *subjunctivus* plaatsen kunnen, om hetzelfde, ook als wij geene inversie hadden, van dat des *indicativus*, of der aantoonende wijze, te onderscheiden; maar het gebruik brengt dit zelden mede. *Ik wist niet, of hij riepē, schreefē, sloegē* enz. klinkt zonderling, ofschoon het waar zij, dat men wel eens zegt: *Och, of zulks niet achterbleefē! Gave de goede God, dat hij zich wel gedroegē! dat de Koning zulks dedē!* De hier bijgevoegde *e* is dan echter of een teeken van hetgeen men den *optativus* of de wenshende wijs zou kunnen heeten, of bloot een aanhangsel van welluidendheid en deftigheid. Kortom, een *subjunctivus*, aangeduid op de wijs der Latijnen en Grieken, is, als reeds gezegd werd, bij ons meestal een ijdel droombeeld.

§ 94.

De *infinitivus* of de zoogenaamde onbepaalde wijze levert voor onzen stijl, met behulp meerendeels echter der hulpwerkwoorden, een *praesens*, een *perfectum*, een *plusquamperfectum* — schoon zelden voorkomende — een zoogenaamd *futurum absolutum*, en een *futurum exactum* op. Men vindt de meesten in den volgenden zin: *Ik beloofde u mijn' zoon te zullen schrijven; maar, na zulks gedaan te hebben en veel moeite daarmede te hebben gehad, zeide mij mijne' vrouw, zulks nimmer te zullen hebben toegelaten, indien zij het vooraf geweten hadde.* De Franschen zouden in hun' stijl dien zin niet overal kunnen nabootsen, maar van omschrijvingen met *dat* zich moeten bedienen. En ook in den tegenwoordigen Hoog-

duitschen stijl zou men al die verschillende *infinitivi* niet wel bezigen kunnen, en dus moeten vertalen, b. v. *Ich hatte Ihnen versprochen, dass ich meinem Sohne schreiben würde; aber, nachdem ich dies gethan, und sehr viele Mühe daran verwendet hatte, sagte mir meine Frau, dass sie es niemals würde erlauben haben, wenn sie es vorher gewusst hätte; dat is: ik had u beloofd, DAT ik mijnen zoon schrijven zoude, enz.* Tegen eene enkele hebben wij dus eene dubbele wijze van ons uit te drukken.

Voor het zoogenaamde *futurum exactum infinitivi* (zie § 91) bezigen wij in een' goeden stijl, welluidendheidshalve, het *perfectum*. Bij v. na *het boek gelezen te hebben, zult gij mij dezelfs inhoud wel mededeelen*, zeggen wij gewoonlijk, in stede van: *na het boek gelezen te zullen hebben, welk laatste door de ware tijdsbepaling eigenlijk gevorderd zoude worden.* Immers de handeling des lezens ligt hier nog in de toekomst. Over onze *participia* of deelwoorden, onze *gerundia* enz. is hierboven reeds gesproken.

§ 95.

Het *passivum*, dat, zoo als wij reeds zeiden, bij ons geheel door hulpwerkwoorden gevormd wordt, heeft dezelfde tijden, als ons *activum*, welke tijden echter (gelijk die der Franschen, Hoogduitschers, Engelschen en meer andere Europesche natiën) soms eene tamelijke mate van langdradigheid bezitten. Gerekt en slegend is b. v. ons: *laat hem van haar bemind worden, dat hij van haar bemind worde*, of op zijn kortst: *worde van haar bemind*, in vergelijking van het Latijnsche *ametur ab illa*. Wij kunnen echter in de tijden van ons *passivum* eenige zeer fijne schaduwingen of *nuances* uitdrukken, die men in den Franschen en in den Latijnschen stijl mist. Over *ik word geslagen* is reeds gesproken. Maar ook het onderscheid tusschen *ik ben geslagen*, *ik ben geslagen geworden*, en *ik ben geslagen geweest*, verliest zich bij de Franschen en Latijnen. *Je suis battu* en *j'ai été battu*, drukt in het Fransch de eerste en de laatste der drie gezegde spreekwijzen uit; maar

zonder er een' anderen zwaai aan te geven, is ons *ik ben geslagen* geworden moeilijk voor een' Franschman te vertalen. Het dichtst (behalve de omschrijving *on m'a battu*, d. i. *men heeft mij geslagen*) zoude de Fransche zegswijze er nog toe naderen: *je viens d'être battu*, letterlijk: *ik kom geslagen te zijn*. — Wat het Latijn betreft, *verberatus sum* zoude men voor: *ik ben geslagen geweest* kunnen gebruiken; maar hoe, in onderscheiding hiervan, *ik ben geslagen geworden* uit te drukken? — Doch, welk verschil is er dan ook, zal men misschien vragen, tusschen *ik ben geslagen*, *ik ben geslagen geworden*, en *ik ben geslagen geweest*? Somtijds weinig of geen, maar somtijds een wel degelijk. Men zal het in den volgenden zin ontwaar worden. *O man, man, wat ben ik daar geslagen geworden! Ik ben op dit oogenblik bijna lam geslagen. Nooit in mijn leven ben ik zoo geslagen geweest.* Het eerste drukt het voorledene half en half uit; het tweede het voorledene, als tegenwoordig of als nog voortdurend beschouwd. Immers *ik ben geslagen*, is in zekeren zin een *praesens*, als *ik ben groot*; maar evenwel drukt het *participium geslagen* te gelijkertijd iets voorledens uit, hebbende *het slaan* namelijk, schoon in deszelfs gevolgen nog aanhoudend, echter voorheen reeds plaats gehad. Wat de derde zegswijze aangaat: *ik ben geslagen geweest*, hier treedt het voorledene in deszelfs volkomene kracht te voorschijn (*praeteritum hic prorsus est exactum, prorsus definitum, circumscriptum* etc.). Dergelijke fijne schaduwingen der denkbeelden, die zich in onze taal laten uitdrukken, verdienen bij de beschouwing van den stijl opmerking. Wien ze hier te spitsvondig mogen voorkomen, verlustige zich aan het einde dezer § met het volgende aardige punt dicht van HUYGENS:

*Daer twistten een hoop volcks, geleerd en ongeleerd,
Welck 't beste water waer: Mijn' Heeren, seid' een prater,
Het best van allen is, in mijn' sinn, 't regenwater
Door Wijngaerd-hout en in de Sonn gedistilleert.*

Iets over de personen in de tijden onzer werkwoorden, en over hetgeen omtrent dezelve in den stijl valt in acht te nemen.

§ 96.

Ten aanzien van de personen onzer werkwoorden merken wij op, dat wij ons — en zulks in zamenstemming met verscheiden andere hedendaagsche volkeren — over de weinige afwisseling beklagen moeten, die er in de uitgangen onzer conjugatie, om die personen aan te duiden, heerscht. Hoe gering is het onderscheid toch dier eindklanken, als wij ze met die van het Latijn vergelijken. *Ik bemin, gij bemint, wij beminnen, gij bemint, zij beminnen*, blijft altijd *min, mint, of minnen*, terwijl in het Latijnsche *amo, amas, amat, amamus, amatis, amant*, ieder persoon in het enkel- en meervoud een' kenteekenenenden en van zijne bureu verschillenden uitgang heeft. Bij de Hoogduitschers zijn de gelaatstrekken (mag ik het zoo eens noemen) der personen iets scherper geteekend, schoon mevrouw VAN STAEL altijd nog te regt deze en soortgelijke karakteristieke uitgangen der Hoogduitsche declinatie en conjugatie dof en klankloos (*des terminaisons sourdes*) noemt. Hoe het zij, voor het oog duiden zij zich toch door verschillende letteren aan, en zoo was het oudtijds ook bij ons, toen wij ten minste nog een' tweeden enkelvoudigen persoon bezaten, en ons voornaamwoord *du* nog niet verouderd was. In vorige dagen conjugeerde men, volgens VERWER, b. v. *ic heve, du heves, hi hevet, wi heven, gi hevet, si heven*, schoon men op dat voorbeeld van VERWER niet te sterk moet drukken en de tweede persoon ook wel *hevest* en *hebst* luidde (even als men in het Hoogduitsch nog conjugiert, *ich liebe, du liebest, ich habe, du habest, habst* en bij uitwerping der *b*, waarvan men zich meest bedient, *hast*, enz.) Ten minste zoo gaat de tweede persoon uit bij onzen HUYGENS in de volgende plaats, waarin hij, God aansprekende, aldus zingt:

Doe Waren 't wateren. Nu hebst du 't Vyer ontboden;

*Nu sien wy niet als Boden
Van Broeder en Verwant,*

en wat verder:

*Wy weten, soo du wilt dijn Rekening sien sluyten,
En, all ontfermen buyten,
Dijn Rechten sien voldaan,
Soo hebst du, (hoe vollendt?) noch niet begost te slaen.*

en weêr wat verder:

Du bist gerechtigh, Heer! enz. enz.

In de zoogenaamde Slavonische of Slawische talen, (Russisch, Poolsch, Boheemsch, schijnt de aanduiding der personen door karakteristieke uitgangen tamelijk naauwkeurig en op de leest der oude talen geschoeid te zijn. De zuidelijke en zuidwestelijke talen van Europa, als het Italiaansch, Fransch enz., hebben in hare conjugatie, wat dit stuk betreft, ook nog al eenige afwisseling van eindklanken, b. v. *ĵ aime, tu aimes, il aime, nous aimons, vous aimez, ils aiment* enz.

Eenige ligte vragen over de tijden en personen
onzer werkwoorden.

1) De hoofdverdeelingen van den tijd zijn het voorledene, tegenwoordige en toekomstige. In welke verschillende betrekkingen tot elkander laten zich deze hoofdafdeelingen nader denken?

2) JUNIUS zegt in zijn *Glossarium Gothicum: Tempus praeterlapsum dicitur VERLEDEN vel VOORLEDEN* tijd. Te regt! Waarom kan men even goed voorleden, als verleden zeggen?

3) Men beschouwt gewoonlijk *ik zoude* als den *subjunctivus* van het *futurum zal*. Is dit laatste werkelijk zoo? Of is ons *zoude* meer te beschouwen als een *imperfectum* van het werkwoord *zullen*?

4) Hooft, den moord, door de Spanjaarden te *Narden* gepleegd, op de meesterlijkste wijze afschilderende, gaat, na ons verhaald te hebben, hoe men de arme stedelingen in de Gast-

huiskerk had doen bijeenkomen, en toen dien weerloozen hoop den dood aanzeide, aldus voort: *Men rukt de groote poort oopen; leydt eenpaarlyk aan, en schiet af, plompverloren in 't honderdt; met een gillen en schreeuwen, dat yder 't hart deed sluyten; en de hairen te bergh staan. Dat wordt, by die van binnen, schlichtig beantwoordt, met een kryten en kermen, zuchten en janken, om steen en staal te vermurwen. 't Kouwde zweet breekt hun uyt. Werwaarts ook zy zich keeren, de wanten staan pal en de doot in de deur. Voorts vliegghen de vyanden, tot het kerkjen in, als verwoede wolven, den tsaaghenden drom, met deeghen, en daggen op 't iyf. Dat weemelen onder elkandere van een schaare, in zoo eng een' plaats gepakt, dat buytelen in hun eyghen, oft hunner meedeburgheren en spitsbroederen bloedt, dat root- en dootverwen van troonjen, breeken van gezicht, krimpen van leeden, vlechten uan vingeren, wringen van handen, was wel 't grouwzaamste weezen, dat ooit oogh oft oore mogt voorstaan, enz. enz. Waarom gebruikt HOOFT in den stijl van dit treffend verhaal zoo dikwerf het praesens, in stede van het imperfectum, en wat valt hieromtrent in het algemeen aan te merken?*

5) Welken invloed heeft de weinige afwisseling van eindklanken, die wij ter aanduiding der personen in onze conjugatie hebben, op den Nederlandschen stijl in het algemeen?

6) Kan men in onzen stijl het imperfectum (den onvolmaakt voorleden' tijd) en het perfectum (den volmaakt verleden tijd) onderschillig door elkander bezigen? Is het b. v. hetzelfde, of ik zeg, **HEBT** *gij dit GEDAAN*, of **DEEDT** *gij dit*? **SCHREEFT** *gij dezen morgen aan uwen vader*, of **HEBT** *gij GESCHREVEN*? *Toen ik mijn' vriend Philomusus heden ONTMOETTE*, **ZEIDE** *hij mij*, of **HEEFT** *hij mij GEZEGD*? *Ik HOORDE* *zoo even veel nieuws in het koffijhuis*, of ik **HEB** *GEHOORD*? *Leeft die man nog*? **Neen**, *hij STIERF* *in 1850*, of *hij IS GESTORVEN*? *Was dat mooie meisje van daag weér op de kermis*, of *is — GEWEEST*? **Neen**, *zij WAS er niet*, of *zij IS er niet GEWEEST*? *Hoe, WAS zij dan ziek*, of *IS zij ziek geweest*? Laten zich over dit spitsvondig onderwerp cenige vaste regels opgeven?

7) Wat onderscheid is er tusschen den Franschen stijl en den onzen in het gebruik der praeterita?

8) *Moriamur!* kan men kortweg in het Latijn zeggen, in stede van *moriamur nos!* Zoo zingt RACINE ook ergens in het Fransch:

Mourons! De tant d'horreurs qu'un trépas me délivre!

In hoe ver kunnen wij in onzen stijl ook aldus de personen bij het werkwoord weglaten?

9) HOOFT zegt ergens: *Een jonk paar geburen, te zamen getrouwt, HADDEN gedacht dien avond hunne bruiloft te houden.* — Verdert de goede stijl hier *had* of *hadden*? — Elders zegt hij: *Een groot deel der Hoogduitschen LAGH verbrandt in de harnassen op de markt, den eenen arm oft been, den anderen hoofd of schouder af.* — Moet hier staan *lag* of *lagen* verbrand?

10) Kan men ook zeggen: *men hooren, men spreken, men doen* enz. gelijk men bij enkele schrijvers wel vindt, in plaats van *men hoort, men spreekt*?

11) HUYGENS zingt ergers van een' goudsmid:

*'t Is all Goud watter blinckt tot mijnent; maer in schijn,
En in der daet niet all. Leert u hier aen gewinnen
Der menschen uysterlick en innerlick te kennen:
Daer schijnt' er veel door-goud, die maer verguldt en zijn.*

Gedoogt een goede stijl, dat men zegge: *Daar schijnt er, of daar is er, die zijn*, in stede van: *daar schijnen er, daar zijn er?* enz. Wat is, voor het overige, ons *er* in deze en andere soorten van spreekwijzen?

12) Valt er in den stijl onderscheid te maken tusschen *ik werd* en *ik wierd*?

13) Dezelfde Heer van *Zuylichem* zingt van een' kuiper:

*Eens was mijn' neeringh goed: nu lightse meest in duygen;
De kladd is in de kunst: dat kan den Haegh getuygen,
En kuypers kuypen voll. Is 't Ambacht niet verkladt,
Daer 't meest gepleeght werdt by de beste van de Stadt?*

Volgens de tegenwoordige spelling zoude hier *verkladt* en *gepleegd* moeten staan. Zoo ook *werd*, ware dit als *imperfectum* hier te beschouwen. Waarop moet men, wat het bezigen van *t*, *d*, of *dt* in de personen onzer *verba* betreft, tegenwoordig voornamelijk acht geven? En waarop grondt zich de schrijfwijze van, b. v.

ik deed, gij deedt, hij deed, niet hij deedt; ik vind, en niet ik vindt, gelijk HUYGENS dit laatste doet in het geestig sneldicht:

*Den Ashoop aen den heerd kan ick niet beter passen,
Als aen den lauwen hoop van uwe schriften, Jan:
In 't lesen schepp ick wel all wat ick scheppen kan,
En vindt wel hier en daer een Kooltjen, maer meest Assen.*

14) Kan men *gij groeide, gij bloeide, gij beminde, gij hoorde* enz. schrijven, in plaats van *gij groeidet, gij bloeidet* enz.?

15) Moet men in een' goeden stijl zeggen: *ik en gij waart, of waren* tegenwoordig; *hij en gij zult, of zal* zulks doen; *hij en ik heeft, of hebben* zulks geschreven; *zij en gij hoordet, of hoorden* het gerucht; *Piet en Jan is* of *zijn* er geweest; *ik en hij, of hij en ik, — maar niet mijn paard en ik, schoon dit laatste soms goed zijn kunne, volgens den geestigen HUYGENS:*

*Wilm seght altijd, MIJN PAERD EN ICK;
Al schijnt dat soo wat vreemd te staen,
My dunckt het niet onredelick;
Het Paerd moet voor den Ezel gaen.*

16) Zegt men: *in die zelfde kamer bevond zich ook de Heer N. N. en zijn zoon, of bevonden zich?*

17) Men zegt in het Engelsch: *I hope, you will answer me this letter; I hope, you will have left the ship; I hope, you will acknowledge the truth of it* enz., met weglating der conjunctie *that*. Kunnen wij dit ook doen, gelijk velen zulks in hunne brieven gewoon zijn? Kunnen wij ook zeggen: *Ik hoop, gij mij dezen brief zult beantwoorden; Ik hoop, gij het schip verlaten zult hebben; Ik hoop, gij de waarheid hiervan erkennen zult, en het voegwoord dat weglaten?*

18) HUYGENS heeft de volgende klank-woordspeling:

*Wat redenen ick sprack, ick hoorde niet uyt Jasje
Als tut, tut, WISJE WASJE:
In 't ende wierd' ick gramm, en stiet hem in een plasje;
Doe seide ick op mijn' beurt, gaet henen, WISS JE WASS JE.*

Men leze in den laatsten regel, duidelijkheidshalve, volgens de tegenwoordige spelling, *wischje, waschje!* Voor het overige bezigt de Heer van *Zuylichem* hier, tot één' persoon sprekende, in

den *imperativus* GAAT, in plaats van GA, welk laatste men tegenwoordig wil. Wat valt hieromtrent in het algemeen aan te merken?

19) Bij de weinige declinatie, die er in onze naamwoorden en voornaamwoorden wordt aangetroffen, valt het voor ongeoeffenden dikwerf moeilijk te beslissen, of de gezegde taalceelen in den *dativus*, dan wel in den *accusativus* staan. Wat toetssteen is hierbij te gebruiken? Is b. v. in de zinsnede, *iemand de Latijnsche taal leeren*, het woord *iemand* een *accusativus*, (gelijk in het Latijn *docere ALIQUEM linguam Latinam*), dan wel een *dativus*?

20) Moet men zeggen: *Ik heb DEN mannen doen opmerken*, of *DE mannen*?

21) Wat vordert een goede stijl: *nu nieuwe moed geschept*, of *nu nieuwen moed geschept*?

22) Moet men zeggen: *iemand AAN IETS herinneren*, of *iets AAN IEMAND herinneren*? Wat beteekent *herinneren* eigenlijk?

23) Bij sommige werkwoorden bezigen wij nog van tijd tot tijd den *genitivus*. Zoo zeggen wij: *Zich zijner onkunde schamen*; *hij ontfermde zich harer*; *Gedenk onzer!* — even als men in het Latijn zegt: *Pudet me HUIUS*; *Miseret me TUI*; *ILLIUS REI non sum memor.* — HUYGENS zingt ook:

*Mog'lick, of 't dien eewigh-trouwen
Synck kudde heugen mocht,
En der geesseling berouwen,
Die se t' onder heeft gebrocht.*

In welke soorten van stijl komen dergelijke woordvoegingen het meest te pas? Enz. Enz. Enz.

*Iets over onze zamengestelde werkwoorden en hetgene ten
hunner aanzien in den stijl moet worden in
acht genomen.*

§ 97.

In onze *verba composita* of zamengestelde werkwoorden vertoont zich de vruchtbaarheid onzer taal in zamenkoppelingen op eene schitterende wijze, gelijk wij dit ook hierboven reeds

ter loops hebben doen opmerken. Inzonderheid kunnen wij, door de verbinding met voorvoegsels en voorzetsels, van een enkel primitief werkwoord een aantal afgeleide *verba* maken, in welke het hoofddenkbeeld, door het eerste uitgedrukt, op allerlei manier gewijzigd wordt. Dus ontstaan van *gaan* b. v. *be- door- toe- aan- om- af- op- na- voor- in- rond- ont- mis- ver- over- uit- her- tegen- medegaan*, en welke zamenstellingen niet al meer, waartoe men ook nog *voorbijgaan*, *achternagaan*, *teruggaan* en andere dergelijke brengen kan. Men beproeve eens al deze *composita* even kort en zonder omschrijving in het Fransch te vertalen, en van het werkwoord *aller* (d. i. *gaan*) ook zoo veel afleidingen te maken. De gemelde rijkdom van zamenstelling blinkt ook uit in het volgende, niet onaardig woordspelende dichtstukje des Heeren *van Zuylichem* aan den drukker van zijn uitnemend gedicht, hetwelk den titel draagt van *Hofwijck*:

*'k Hebb' Hofwijck nytgedrukt: is 't t' uvent niet te druck,
Verdruckt my in uw' Pers, en helpt ons in den Druck;
My in den druck van eer of oneer, van berispen,
Of prijzen; naer het volck of spreken will, of lippen;
U in den meerder druck van kostelick papier
Als Ketter-vleesch, te sien verdoemen tot het Vier.
Van dusend tegen een, de nadruck sal ons' beurt zijn;
Ick heb 't u ingedruckt: denckt als het sal gebeurt zijn:
De Dichter heeft sijn' plicht nytdruckelick vervult;
Mijn onderdrucken is de dochter van mijn schuld.*

Niet alleen echter vormen wij *verba composita* met behulp van voorzetselen en voorvoegselen, maar ook door middel van substantieven, adverbien en als *adverbia* gebruikte adjectieven. Het is echter soms moeilijk, wat *composita* en wat niet *composita* zijn, te onderscheiden.

De overeenkomst tusschen onze taal en de Grieksche is in het stuk der zamenstelling zeer in het oog loopend, gelijk dit in het Hoogduitsch niet minder het geval is. Zelfs hebben de tegenwoordige Hoogduitschers, wat de zamengestelde

werkwoorden betreft, het veld hunner sprake misschien nog meer bebouwd en bearbeid, dan wij. Men zie hetgene voss en anderen verrigt hebben. Sommigen willen, dat hier en daar der taal geweld is gedaan. Onderwijl heeft het gebruik, die opperste wetgever in de spraken des aardbodems, op een aantal stoute en vreemd schijnende zamenkoppelingen en woordvoegingen bij onze Duitsche naburen van lieverlede het zegel gedrukt, gelijk dit zelfs door strenge gispers van voss, b. v. door de SCHLEGELS en anderen, erkend is geworden.

§ 98.

Van hetgene men *voorvoegselen* noemt, is hierboven in het hoofdstuk over de woordafleiding gesproken. Elk weet, dat zij van het werkwoord, waarmede men ze vereenigt, in de conjugatie nimmer kunnen gescheiden worden, en dat b. v. *vergaan* geconjugceerd wordt: *ik verga*, *gij vergaat* enz., nooit *ik ga ver*, *gij gaat ver*.

Ten aanzien integendeel van onze werkwoorden, met eigenlijke *voorzetselen* zamengesteld, is het evenzeer bekend, dat deze praepositieën in sommige dier *verba* scheidbaar, in andere onscheidbaar zijn. In het volgende sneldicht dus van den voortreffelijken HUYGENS:

*Gaet wat voorsichtig aen, die u te seer verheught!
De rouw sitt veeltijds op de slippen van de vreught.*

is het voorzetsel *aan* in het werkwoord *aangaan* (dat is hier *voortgaan*) scheidbaar. Men conjugceert toch niet: *ik aanga*, maar *ik ga aan*, en niet *ik ben aangaan*, maar *ik ben aangegaan*. In *overwinnen* daarentegen, voor zoo ver het *zegevierien* te kennen geeft, is de praepositie onscheidbaar; want wij zeggen: *ik OVERWON den vijand*, niet: *ik WON den vijand OVER*. En zoo is het *participium* niet: *ik heb OVERGEWONNEN*, maar *ik heb OVERWONNEN*. Als kenteeken dragen deze laatstgemelde werkwoorden, onder anderen, ook dit merk aan zich, dat

de klemtoon of accent bij hen niet rust op het voorzetsel, maar op het *verbum-zelf*; terwijl zij daarenboven in het *participium passivum* of lijdende deelwoord geen *ge* hebben. Omgekeerd is dit in de andere soort.

Men heeft echter zamengestelde werkwoorden, waarin dezelfde praepositie nu scheidbaar, dan onscheidbaar is. Dus zegt men: *hij OVERLOOPT mij met zijne bezoeken waarlijk niet*, terwijl het in een' anderen zin weêr luidt: *het vat LOOPT OVER; zijne oogen LIEPEN OVER van tranen*. HUYGENS zingt:

*Ghy noemt een bultnaer gebreckigh sonder reden,
Bedenckt eens, wat ghy doet!
Weeght sijn' en weeght uw leden!
Een bult is geen gebreck, het is een overloed.*

Denzelfden kwinkslag drukt hij elders aldus uit:

*Men noemt gebreckelick een mensch, die wat gebult is;
My dunckt: hy OVER LOOPT, en wat te zeer vervult is.*

In dit laatste punt dicht nu heeft het woord *overloopen* ook de beteekenis van *uitvloeijen*, ten gevolge van overvulling of overgevuldheid en zoude eigenlijk moeten luiden *hij loopt over*. En zoo ONDERGAAT *de booswicht zijne straf*, maar *de zon GAAT ONDER*. Een waarzegger VOORZEGT *de toekomst*, maar *Jan ZEGT aan zijn zusje hare les voor*, enz. enz. Dien ten gevolge dan ook kunnen sommige zamengestelde werkwoorden, al naar zij scheidbaar of onscheidbaar zijn, nu eens de kracht van *neutra*, dan van *activa* hebben. In de zinsnede b. v.: *ik HUPPELDE den geheelen dag OM*, is *omhuppelen* een *neutrum*. In die: *het lam OMHUPPELDE zijne moeder*, dat is: *huppelde om zijne moeder*, is het een *activum*. Men vergelijkte hetgene hierover in § 83 gezegd is. Veel hangt er, wat dergelijke verschillende woordbeteekenissen betreft, bij ons van den accent af, die in onze taal eene groote rol speelt, en aan HUYGENS en anderen gelegenheid tot honderden van woordspelingen gegeven

heeft. Een paar er van mogen, tot afwisseling, aan het slot dezer § staan. B. v.

*Jan rijdt op schaetsen plomp en snell,
De beste moeten achter leggen;
Magh ik hierop de waerheit seggen,
Jan rijdt wel, maer Jan rijdt niet wél.*

Een ander puntdicht van HUYGENS heeft ten opschrift: *Te Lande best*, en drukt eene verstandige les op de volgende wijze uit:

*Laetse by quaedt weder varen,
Die noyt van de reé en waren,
Luyden wijs van weder-varen
Sullen niet licht weder varen.*

Dit vlugtig gezegde over de zamengestelde werkwoorden zij voor dit handboek genoeg. De volgende vragen kunnen tot de verdere ontwikkeling van dit onderwerp aanleiding geven.

1) Waaraan, behalve aan den accent en aan het *participium*, kan men een, met een onscheidbaar voorzetsel zamengesteld, werkwoord nog al meer van een zoodanig, dat met een scheidbaar verbonden is, onderkennen?

2) Levert het nu eens scheidbare, dan onscheidbare, hetwelk onze zamengestelde werkwoorden in de conjugatie hebben, niet veel moeilijks op voor vreemden, die zich op de Nederlandsche taal en stijl toeleggen, ja soms ook voor Nederlanders-zelve?

3) Kleeft die eigenschap evenzeer den stijl in de overige, met ons vermaagschapte Duitsche talen aan, b. v. het Hoogduitsch, Deensch, Engelsch enz.?

4) Hebben scheidbaarheid en onscheidbaarheid ook plaats in de *verba composita* met substantieven, adverbien en andere reedelen, en welke zijn hier de kunteekenen?

5) Tot hoeveel soorten zou men onze *verba composita* kunnen brengen?

6) Moet men in een' goeden stijl zeggen: *Hij is verpligt de orde* HAND TE HAVEN, of TE HANDHAVEN. *Engeland trachtte de magt van Frankrijk* KORT TE WIEKEN, of TE KORTWIEKEN. — *Alexander, de buikspreker,* BUIKSPREEKT goed, of SPREEKT goed BUIK. *Velen hebben alle moeite gedaan, om BUIK te leeren SPREKEN, of te leeren BUIKSPREKEN. Mijn zoon heeft alle klassen DOORLOOPEN, of DOORGELOOPEN. O, schoon meisje, mijne geheele ziel AANBIDT u, of BIDT u AAN?* enz. enz. enz.

7) Kan men *composita* gebruiken, als *lofhunkeren, spoor slaan, bloedvlekken* en soortgelijke, bij beroemde latere taalkenners vermeld?

8) De Denen zeggen *lyn-slaat* (letterlijk bliksem-geslagen), de Engelschen *blood-stained* (bloed-bezoedeld), de Hoogduitschers *moos-bewachsen* (mos-bewassen), en zoo zijn soortgelijke *participia composita* in alle Duitsche talen aanwezig. Kunnen wij ze ook vormen? (Vergelijk hierboven).

9) „Schoon *snelgewiekt* door het gebruik gewettigd is, (zegt een scherpzinnig taalkenner) moet men geen *snelgevoete* haas en *snelgevingerde* hand zoo maar raauwelijks in de taal gaan indringen; ofschoon men dit in eene daartoe voorbereide zegging zou mogen toestaan.” — Wat geldt van deze zeer ware opmerking ten aanzien des geheelen bewijs, dat men soms, ter verdediging van eigendunkelijk zamengestelde *verba* of *participia composita*, uit de zoogenaamde analogie der taal zou willen ontleenen?

10) In *VONDELS Gijsbrecht van Amstel* dondert Bisschop GOZEWIJN aan den snoonen HAAMSTEDE, dien nonnenmoorder, de volgende woorden van gramschap en verontwaardiging toe:

*Uw vader ley de hant wel eerloos aen een vrouw,
Maar zoop nooit vrouwenbloet, of is daerom gelastert;
Dus blyckt het, dat ge zyt een overwonnen bastert,
Naer lichaem en naer geest, nu gy uw' aert betoont
Aen nonnen, die altyt in 't woeden zyn verschoont.*

De derde regel dezer verzen wordt zeer dikwerf geheel verkeerd gelzen. Hoe moet men dien verstaan en uitspreken?

Enz. enz. enz.

Over de bijwoorden, voegwoorden, voorzetsels en tusschenwerpsels onzer taal, en wat men in den stijl ten hunnen opzigte heeft in acht te nemen.

§ 99.

Wat bijwoorden of adverbien zijn, is bekend. Zij geven, gelijk hierboven reeds met een woord gezegd is, eene nadere wijziging aan hetgene door een *verbum*, of soms ook door een adjectief, wordt uitgedrukt. TEN KATE noemt ze daarom ook niet ongepast *bijwerkwoorden*. Men heeft *adverbia* van tijd, van plaats, van hoedanigheid, van twijfeling enz., waarover men de spraakkunsten van vroeger en later tijd kan raadplegen. Verscheidene soorten komen er voor in de dichtregels van CATS op de Fransche spreuk: *Chacun a un fol en sa manche*, of, zoo als wij Hollanders zeggen: *ieder zot heeft zijn Marot; iedereen heeft zijn stokpaardje*.

*Daer is geen mensch soo wel geleert,
 Noch om syn kunst soo hoog geëert,
 Daer is niet één soo wysen man,
 Hoe veel hy weet of wat hy kan,
 Die niet een geckjen by hem voedt,
 Of binnen in syn mouwen broedt;
 En siet, dat wil der dickwerf uyt,
 Oock daer het dickmael niet en sluyt.
 Maer waerom hiertoe meer gesejt,
 Of met veel woorden uytgebreyt?
 't Is met den mensch alsoo gestelt:
 Hoe ryck, hoe wys, hoe grooten helt,
 Wie dat er is of komen sal,
 Een yeder heeft syn eygen mal,
 Een yeder heeft een stil gebreck,
 Een yeder heeft syn eygen geck,
 En noch is 't al de wyste man,
 Die best syn geckjen heelen kan.*

In het voorbijgaan diene tot opheldering van deze verzen, dat men voorheen, aardigheidshalve, gewoon was kleine stokjes te dragen, op welke een gekkenhoofdje gesneden was. Men kon dergelijke stokjes in de mouw verbergen. Van daar de oudvaderlandsche spreekwijzen: *alle gekheid op een stokje*; *hij heeft ze achter de mouw* en soortgelijke meer.

Dat wij, behalve onze meer eigenlijk gezegde en als zoodanig alleen gebruikte bijwoorden, ook onze *adjectiva* als *adverbia* in den stijl gewoon zijn te bezigen; dat wij dit somwijlen doen met aanhechting van den uitgang *lijk* of *lijks*, als te zien is in *zachtELIJK*, *grootELIJKS* enz.; dat eenige onzer *adverbia* ook vergelijkingstrappen hebben; dat zij, voor zoo ver zij oorspronkelijk adjectieven zijn, ook als diminutieven gebruikt kunnen worden, b. v. *stilletjes*, *zachtjes*, *flaauwtjes*, *stoutertjes* — welk laatst, niet onbevallig verkleinwoord door HOOFT gebezigd wordt, als hij in zijne minnedichten zingt:

*Dan leert men flaauwtjes de weerlooz' ooghjes luyken,
En lieve lipjes aan liefs lipjes lymen,
En zoo beswymen.*

*Dan leert men entlyk aan liefjes hals besterven,
Dan STOUTERTJENS op liefs mondt zyn verlooren
Zieltjen naspooren.*

— en wat dergelijke dingen meer zijn, weet elk.

§ 100.

Voeg- of koppelwoorden, *conjunctiones* in het Latijn geheeten, zijn (om ze dus met den kundigen WEILAND te noemen) de draden, die in den stijl verschillende leden of ook wel verschillende woorden van een' zin aaneenhechten, en den zamenhang helpen uitdrukken, welke er tusschen de onderscheidene voorstellingen en begrippen eener verstaanbare rede wordt aangetroffen. *Ik zie het: gij zijt niet wel* b. v. levert

twee op zich-zelve staande en met elkander in geen verband gebragte voorstellingen op, het *zien* namelijk en het *niet wel zijn*. Voeg ik er echter de conjunctie *dat* tusschen, dan treden beide met elkander in zamenhang. Ons wordt dan door de taal duidelijk gemaakt, dat het zien bepaaldelijk het niet wel zijn ten voorwerp heeft. *Ik zie het*, (Wat ziet gij?) **DAT** *gij niet wel zijt*.

Men gevoelt van zelve, dat, daar de betrekking, waarin zulke voorstellingen, enuntiatiën, of hoe men ze noemen wil, tot elkander staan, zeer verschillend zijn kan, de voegwoorden ook van een' zeer onderscheiden' aard zijn. Zoo heeft men verbindende, voorwaardelijke, vergelijkende, redegevende en meer andere soorten van conjunctiën. In het volgende punt dicht van DE DECKER:

*Gelyk de Deugd alom in 't midden is gelegen,
Zoo vindze zich ook best in middelbaren staat:
Gebrek en overvloed zyn haer niet zelden tegen:
Want overvloed verlokt en armoé dwingt tot quaed.*

is b. v. het woordje *en* eene verbindende conjunctie; *gelyk* is eene vergelijkende en *want* eene redegevende.

Dikwerf, voor het overige, is het moeilijk, eene conjunctie en een *adverbium* behoorlijk van elkander te onderscheiden.

Dat wij stam-, afgeleide en zamengestelde voegwoorden in onzen stijl bezigen, is genoeg bekend. In DE DECKERS dichtregels aan RUFUS, b. v.

*Omdat ik juist als gy van hoofde tot de voeten
Niet in 't fluweel en blink of onbetaelt satyn,
Hoe? laet gy daerom af uw' ouden vriend te groeten?
Myn kleed is slecht, 'k beken't: maer, Rufe, 't is het myn.*

zijn *als*, of *en* *maar* primitieve conjunctiën, *omdat* daarentegen is eene zamengestelde.

Over den oorsprong en de oorspronkelijke beteekenis onzer voeg- of koppelwoorden kan men fraaije etymologische naspo-

- ringen doen. BILDERDIJK heeft dit, ten aanzien van vele, met groote scherpzinnigheid en vernuft gedaan, zoodat men deze hoedanigheden des beroemden mans nog altijd ook dáár bewonderen moet, waar de afleiding-zelve ongegrond of wat gezocht mag voorkomen. Hetzelfde woord kan soms conjunctie, soms *adverbium* zijn. Welk van beiden het zij, moet men uit den aard van den zin, waarin het voorkomt, opmaken. De accent of klemtoon wijst het evenwel ook somtijds meer of min aan. Als ik zeg: zoo *hij komt, is het mij wel*, gebruik ik in zoo een voegwoord; maar zeg ik, *ik heb zóó geloopt, dat ik buiten adem ben*, is zoo een bijwoord. En nog kan de beteekenis van dit zoo, ook in andere opzigten, naar den acent weêr merkelyk verschillen. Men zie zulks in het volgende punt dicht des Heeren *van Zuylichem*:

*Klaes is oneindigh rijk: — wat helpt het? — Hy is bloó rijk;
Hy houdt de geld-kist toe, daer komt geen roode duyts,
Al roept sijn maegh om hulp, als met benaauwtheyt uyt. —
Ik wou' wel geerne mé soo rijk zijn, maer niet sóó rijk!*

§ 101.

Een enkel woord hier over onze voorzetsels of praepositieën!
Dikwerf verdeelt men ze bij ons in scheidbare en onscheidbare. De laatste, als daar zijn: *be, ge, her, ont, ver, on*, die niet dan in de zamenstelling met het een of ander woord, b. v. in *verstand, onkundig*, en nooit afzonderlijk gebruikt worden, zou ik echter, ter betere onderscheiding, liever voorvoegsels noemen, al zijn de meeste hunner dan ook oorspronkelyk voorzetsels geweest. — Over dezelve is hierboven reeds met een woord gesproken. Scheidbare voorzetsels, of voorzetsels in den eigenlijken zin, zijn b. v. *zonder, met, door, in, om, van, aan, naar* enz. enz. Zij regeren in onzen stijl tegenwoordig over het algemeen den *accusativus* of vierden naamval; ten minste, *zij geven aan het woord, dat zij be-*

keerschen, meestal *het teeken* van dien *casus* (*). In sommige spreekwijzen komen zij echter nog met den *genitivus* voor: b. v. *onder 's hands*, *voor 's hands*, *buiten 's deks*, *tusschen 's deks*. Zoo ook *buiten 's huis*, gelijk bij HUYGENS in het punt dicht, waarin hij zinspeelt op de verschillende beteekenis, die het woord *bode*, als stam- en zamengesteld woord, hebben kan:

Ghy hebt het huys vol boden, Jan!
't Is wel! — Maer siet, dat komt 'er van,
't Zyn niet alleen uw boden,
Als doenders van geboden,
't Zyn boden BUITEN 'S HUYS; zy dienen alle mann,
Al dragen zy geen bus, 't zijn rechte tydingh dragers
Van all uw huysbeleid voor vraeghsters en voor vragers.

Oudtijds, toen onze taal nog meer vermogen van declinatie had, dan zij tegenwoordig bezit, en toen zij in dit opzigt al zoo veel, dan thans, met het Hoogduitsch van onzen stijl overeenkwam, hadden wij meer dergelijke constructiën met den *genitivus*, of wel met den *dativus*, en dit laatste bijzon-

(*) Als wij hier en op andere plaatsen van *beheersching* spreken, verstaan wij er door eene zoodanige, als zich door het een of ander teeken in het *beheerschte* taaldeel vertoont. In *ik gaf het DEN mannen*, en in *ik gaf het AAN DE mannen* zijn, naar den aard der rede-zelve te oordeelen, *DEN mannen* en *AAN DE mannen* beide *dativi*, dat is, beide drukken het denkbeeld des *dativus* uit; maar desniettemin vertoont zich in het zeggen *AAN DE mannen* het woord-zelf *de mannen*, uit kracht der praepositie *AAN*, als een *accusativus*; want anders zoude het luiden *aan DEN mannen*, daar *den* in de declinatie het teeken van den *dativus pluralis*, *de* dat van den *accusativus pluralis* is. En in dien zin moeten wij dan nu zeggen, dat bijna alle praepositieën *tegenwoordig* bij ons den *accusativus* regeren, dat is, aan de naamwoorden, waarop zij haar' invloed uitoefenen, *het kenmerk of de kleur* van dien naamval geven, om het even nu, of de gedachteleiding als gedachteleiding-zelve dien *casus* al dan niet vordere.

der in de vrouwelijke naamwoorden. Van daar nog tegenwoordig (gelijk hierboven reeds opgemerkt is) de spreekwijzen: *in DER ijl*, *in DER haast*, *met DER daad*, *metter tijd*, dat is *met DER tijd*, *in DER tijd*, en een aantal dergelijke, waarin wij den *dativus* (*) (of *ablativus*) DER bezigen, in stede van den *accusativus* DE. Wij zijn dus hierin den Hoogduitscheren gelijk, die ook schrijven: *in DER Eile*, *in DER That* enz., om kort te gaan, bij wie de praepositieën nog regelmatig, deels den *genitivus*, deels den *accusativus*, en andere den *dativus* (*ablativus*) regeren, of ook wel beurtelings beide deze laatste naamvallen, (even als in het Latijn sommige voorzetsels nu met den vierden, dan met den zesden naamval gebruikt worden). Zelfs bij de dichters der gouden zeventiende eeuw treffen wij nog telkens zulke oud-Duitsche constructieën aan. VONDEL zingt b. v.:

*De gouden Titan ryst alreé
Met blaeuwve paerden uit DER zee.*

juist, als men in het Hoogduitsch zeggen zoude:

*Der goldne Titan steigt mit blauen Pferden schon aus DER
See, aus DEM Meere; aus DEN Meereswogen, Meeresfluthen,
Meereswellen.*

En als HUYGENS een' kruijer de volgende woorden in den mond legt:

*Dit krugen valt my bangh: doen icker aen verguerde,
Was 't een rampsaligh' uer: Geleerden op DER aerde,
Die alle kunsten kunt, spreekt hier eens na mijn' sinn:
Hoe weinigh dat ick winn,*

(*) Ik noem het een' *dativus*, en niet, gelijk velen doen, een' *genitivus*, daar men toch in het mannelijke niet *in des* gebruikt zal vinden, dat, zoo *der* een *genitivus* ware, tegen dat vrouwelijke *der* zou moeten overstaan. Bij de Hoogduitschers zijn *in der* voor het vrouwelijke en *in den* voor het mannelijke ook geene *genitivi*, maar beide *dativi* of *ablativi*.

*'k Wou wel een vaentje schencken,
Die die kunst kost bedencken,
Dat ick mijn' wagen kruyd' en satter selver in.*

plaatst hij achter het voorzetsel *op* een substantief met het teeken van den *dativus*; schrijvende hij namelijk niet *op DE*, maar *op DER aarde*, even als in het Hoogduitsch *auf DER Erde*. Ook onze Statenbijbel, die vol germanismen, nu eens ware, dan schijnbare steekt, heeft nog vele soortgelijke woordvoegingen met den *dativus*. In het eerste hoofdstuk van *Genesis* b. v. zal men de spreekwijze *op DER aarde* tot zeven malen toe aantreffen. En ook in het daar ter plaatse voorkomende *scheppen na zijnen beelde*, is de Duitsche woordvoeging *erschaffen nach seinem Bilde*, (niet *nach sein Bild*) duidelijk genoeg zichtbaar.

Ten slotte merken wij hier op, dat, ofschoon onze taal dus oudtijds meer naauwkeurigheid en afwisseling in de *aanduiding* van de zoogenaamde regering harer voorzetselen had, dan wel tegenwoordig, zij echter in gemakelijkheid te dezen opzichte gewonnen heeft. De onderscheidene naamvallen toch, die door de Hoogduitsche praepositiën beheerscht kunnen worden — in welk geheele stuk daarenboven veel willekeurigs gevonden wordt — kosten een' vreemdeling, bij het leeren van de taal onzer Germaansche naburen, veel hoofdbrekens. En niet weinige dier geburen-zelve zijn er, even als op het onderscheid tusschen hun *mir* en *mich* en andere soortgelijke *schibboleths*, vrij onvast op. Vergelijk het hierboven gezegde over de declinatie, § 60. — In den Franschen en Engelschen stijl is het stuk van de regering der voorzetselen des te eenvoudiger.

Over onze tusschenwerpsels valt, met betrekking tot den stijl, weinig op te merken. Bij de beschouwing der talen in het algemeen verdienen zij echter, als tot dezer oudste wortelen en bestanddeelen behoorende, onze aandacht. De zoogenaamde *uitwendige*, welke klanknabootsingen of *onomatopoioumena* zijn, hebben aan een aantal naam- en werkwoorden het bestaan gegeven. Van de *inwendige* hebben wij hier en daar een af-

geleid werkwoord, b. v. *verfoeijen* van *foei*, *sussen* van *sus*. En zoo geeft ons *fij* aan DE DECKER gelegenheid, om het werkwoord *fijen* te bezigen, dat in het volgende bijtend scherpe punt dicht voorkomt:

Op Pironella.

*Gy fronsneust, FYT en foeit en staég en allerwegen ;
Wat stinkt u, Pironell? 't wanschickelyk gelaet
Van all wat my ontmoet op borse, mart en straat,
Misnoegt my wonderlyk, staet my tot walgens tegen.
In waerheid, Pironell, gy dunkt my wonder téér:
Maer lust u dat t' ontgaen? zoo spiegelt nimmermeer.*

Het hier ter loops aangestipte zij, voor het bestek van dit handboek, genoeg over de bijwoorden, voegwoorden, voorzetsels en tusschenwerpsels. Wij zullen hier nog eenige vragen laten volgen, tot taal, spelling, stijl enz. betrekking hebbende, en waaraan men de verdere ontwikkeling van dit onderwerp kan vasthechten.

1) Waarin verschillen adverbien en conjunctiën van elkander, en wat maakt het kenteeken hiervan uit? Hoe wil men in de tegenwoordige spelling adjectieven en *adverbia* onderscheiden hebben?

2) Wij lezen bij den oud-Nederlandschen schrijver MAERLANT, die in het laatst der dertiende eeuw bloeide:

*Dus staken si
VromeCHLIKE den Roemscen brant.*

BILDERDIJK ijvert zeer tegen het voegen van den uitgang *lijk* achter *adjectiva*, om er *adverbia* door te vormen; vooral wil hij zulks niet achter *adjectiva*, op *ig* uitgaande. Hij verwerpt dus *edelmoedigLIJK*, *verstandigLIJK*, *heiligLIJK*, enz., waarin hij echter door den Heer KINKER wordt tegengesproken. Wat valt hieromtrent te zeggen?

3) Vroegere schrijvers doen *adverbia*, als daar zijn *hartelijk*, *vlijtelijk*, *vriendelijk* enz. dikwerf op en uitgaan, b. v. *hartelijkEN*, *vlijteliJKEN*. Wat beteekent dat *en*? Is het bloot eene slordigheid van schrijfwijze?

4) Het woordje *er* wordt zeer dikwerf in onzen stijl gebruikt. Met regt of onregt? Moet men zeggen b. v. *Ten tijde van keizer Karel den Grooten woonde ER te Aken een zeer geleerd man*, of (zonder *ER*) *woonde te Aken* enz.?

5) *Hij snelt naar Vlissings reede,*
Daar hem zijn dierbre gâ vol hoop en angst verbeidt.

zingt HELMERS. — Welk onderscheid dient men te maken tusschen *daar* en *waar* in den stijl?

6) Wat is de vermoedelijke etymologie en oorspronkelijke beteekenis van: *omdat*, *terwijl*, *indien*, *wanneer*, *toen*, *sinds*, *noch*, *ook*, *echter* enz. enz.? Wat is oorspronkelijk en etymologisch onze duizendmaal voorkomende conjunctie *dat*?

7) Is er onderscheid tusschen *thans*, *nogtans*, *nogthands* en *nogtan*, (een stuk, waarover geachte taalkenners niet eenstemmig schijnen te denken)? Mij valt hier HUYGENS' plat, maar kluchtig rijmpje, vol van die woorden, te binnen:

Uw wijf is hesselijk, nochtans hebt ghy se lief;
S' is boos en bars van kopp, nochtans is s' uw gerief:
S' is vuyl en sleterigh, nochtans gunt ghy se kleeren;
S' is uyt de gist van 't volk, nochtans kunt ghy se eeren.
'k Vergeef al dat nochtans, maer ick verstae nochtans;
S' is een' gemeene hoer bevonden, en noch t'hans.

8) Bij denzelfden Heer van *Zuylichem* lezen wij:

Als groote rijckdom niet EN werdt beleidt met reden,
Is 't, als een weeldrigh paerd en sonder toom bereden.

Hoe komen al onze vroegere schrijvers toch aan de onophoudelijke inlassching van *dat en* in hunnen stijl, tegen welke inlassching VOLLENHOVE geweldig, maar ook onverstandig genoeg, ijvert?

9) Is er in den stijl onderscheid te maken tusschen *máar*, *doch*, *toch*, *noch* en *nog*, en wat leert het vroeger taalgebruik hieromtrent?

10) *Mijn vader was er niet, noch ook mijn moeder was er niet.* Is dat een goede stijl?

11) Wij lezen in zeker vers:

Hij was zoo groot een man, als OOIT er een bestond.

Moet het zijn *zoo groot als OOIT*, of *zoo groot als NOOIT*? enz.

12) Kan men *wen* voor *wanneer* met gepastheid gebruiken, of is het een *Germanismus*?

13) Mag men achter *toen* en dergelijke conjunctiën en adverbien geen' tegenwoordigen tijd of *praesens* in den stijl laten volgen?

14) Is *daar van DAAN*, *waar van DAAN* enz. een *pleonasmus*, gelijk sommigen willen?

15) Zegt men: *als 't ware*, of *als ware het*?

16) *Ik weet er niet AF*, hoort men nog wel eens zeggen. Wat valt er over dit *af*, in plaats van het woordje *van*, aan te merken?

17) Welk onderscheid maakt men tusschen *na* en *naar*? Is het in het vroeger gebruik gevestigd? Moet men zeggen, *NA het Hoogduitsch vertaald*, of *NAAR*?

18) Welken naamval regeert bij ons *behalve*? Waarom zegt men met den *nominativus*: *Niemand was er, behalve HIJ, tegenwoordig*, en inteedeel met den *accusativus*: *Niemand zag ik er, dan HEM-alleen.* — Wat zou *behalve* etymologisch zijn?

19) Wat is de beheersching van *uitgenomen*, wanneer zulks meer of min als eene praepositie gebruikt wordt; zegt men b. v. *HEM uitgenomen*, of *HIJ uitgenomen*, *ken ik geen mensch in die stad*?

20) Moet op *behoudens* een *casus rectus* of *obliquus* volgen? — Wat regeert *buiten*?

21) *VAN UIT den zwarten nacht breekt 's uchtends gouden straal.* zingt zeker dichter. In hoe ver kan dat *van uit* in een goeden stijl gedoogd worden?

22) Moet men zeggen: *VAN DIEN TIJD AF AAN, VAN DIEN TIJD AAN, VAN DIEN TIJD AF, VAN AF DIEN TIJD*, of *VAN DIEN TIJD werd de sombere FILIPS DE II steeds meer en meer op den edelen Prins VAN ORANJE verbitterd*?

23) Hoe laten zich onze voorzetselen etymologisch ophelderen? Behooren zij niet tot onze oudste en oorspronkelijkste taaldeelen,

en is er tusschen de praepositieën der meeste talen van Europa niet dikwerf eene treffende overeenkomst te bespeuren, die ten blijke van den gemeenschappelijken oorsprong dier Westersche talen strekken kan? En wat dergelijke vragen meer zijn. —

24) Welken naamval regeren onze tusschenwerpsels? Waarom zegt men wel eens: *ô MIJ ongelukkige!* en niet *ô U ongelukkige enz.*?

25) Moet ik zeggen: *Hoe gelukkig zoude ik zijn, indien dat geluk mij te beurt viel*, of wel: *Hoe gelukkig zoude ik NIET zijn, indien, enz. Quam felix essem! Que je me trouverais heureux!*

26) HUYGENS zingt treffend:

Daer gaet een mann ter dood! Siet, hoe de menschen loopen!

Is 't sulcken nieuwe saeck

Van wonder of vermaeck?

Gaen wy niet self ter dood en dagelicks met hoopen?

Moet men zeggen *ter of ten dood?* Wat is *ten* en *ter* eigenlijk? Wat verdient de voorkeur: *te goeder ure*, of *ter goeder ure*, *te dien dage*, of *ten dien dage*, *ten heupen toe*, of *ter heupen toe*, *'t gejammer stijgt TEN wolken*, of *stijgt TER wolken* enz. enz.? Hoe vindt men *te* en *ten* bij vroegere schrijvers gebezigd? Door welk Hoogduitsch woord laat het zich ophelderen? Wat is *ten zij*, *ten ware* enz.?

27) HERMAN VAN WOERDEN, medestander van GERARD VAN VELZEN, zeide tot Graaf FLORIS DEN VIJFDEN, toen hij dien Graaf geweldigerhand aangreep (volgens onzen kronijkschrijver Melis Stoke, B. IV):

„Uwe hoghe spronghe sijn ghedaen,”

Ghine sult niet meer der voeren driven,”

Sprac hi „heer meester; ghi moet bliven

Onse ghevanghen, wien lief of leet.” —

Ic seg u, dat ic seker weet,

Dat de Grave hilt over spel,

Want hi loech, dat wetic wel;

Ende andworde den fellen man:

Help, seit hi, in (d. i. ic en) ben nochtan.

Kan men uit den versregel: *Dat de Grave hilt over spel*, het overspel van den Graaf bewijzen?

I N H O U D.

§ 1.	Inleiding	Bl. 11.
§ 2 — 6.	Over de letteren onzer Taal	„ 12.
§ 7.	Over de Tweeklanken	„ 26.
§ 8, 9.	Over de enkele en dubbele Vokaalspelling „	28.
§ 10 — 31.	Over de Woordafleidkunde	„ 34.
§ 32 — 44.	Over de Taal- of Rededeelen.	„ 71.
§ 45 — 49.	Over de Substantieven	„ 81.
§ 50.	Over de Getallen	„ 89.
§ 51 — 56.	Over de Geslachten.	„ 93.
§ 57 — 61.	Over de Verbuiging	„ 109.
§ 62 — 65.	Over de Lidwoorden	„ 120.
§ 66 — 70.	Over de Adjectieven	„ 126.
§ 71, 72.	Over de Telwoorden	„ 141.
§ 73, 74.	Over de Voornaamwoorden	„ 146.
§ 75.	Over de Werkwoorden	„ 158.
§ 76 — 80.	Over de Rangender Werkwoorden . . .	„ 160.
§ 81 — 86.	Over de Verdeeling der Werkwoorden .	„ 170.
§ 87 — 90.	Over de Wijzen der Werkwoorden . . .	„ 179.
§ 91 — 95.	Over de Tijden der Werkwoorden. . . .	„ 188.
§ 96.	Over de Personen	„ 198.
§ 97, 98.	Over de Zamengestelde Werkwoorden .	„ 203.
§ 99—101.	Over de Bijwoorden, Voegwoorden, Voorzetsels en Tusschenwerpsels	„ 209.

OVER
NEDERLANDSCHE
SPRAAKKUNST, STIJL

EN
LETTERKENNIS,

ALS
VOORBEREIDING

VOOR DE
REDEKUNST;

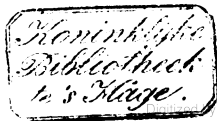
DOOR
MR. B. H. LULOFS,
Hoogleraar, enz. enz.

DERDE DRUK.

Herzien door Dr. A. DE JAGER.

TWEEDE DEEL.

TE GRONINGEN, BIJ
J. OOMKENS, J. ZOON.
Academiedrukker.
1858.

*Iets over de woordenschikking in onze taal, en over hetgene ten
karen opzichte in den stijl moet worden in het oog
gehouden.*

§ 102.

Uit de verbinding van verschillende woorden ontstaan zinsneden, zinnen en perioden, gelijk wij in het vervolg nader zien zullen. Het is echter niet genoeg, dat men in een goeden stijl de woorden in hunne onderlinge betrekking met grammatikale naauwkeurigheid bezige; maar wij moeten ze ook in die orde plaatsen, welke met den aard onzer taal overeenkomstig, en der duidelijkheid en sierlijkheid van stijl het meest bevorderlijk is. Niets is er b. v. aan te merken op de woordenschikking in het volgende scherpe punt dicht des Heeren van Zuylichem:

Aen een onbedacht Jongman.

*Soo jong en soo veel praets, dat niemand sich derf roeren?
Ey neemt den spiegel eens en zoekt daerin, arm kind!
Of ghy dien mallen muyl genoeg bewassen vindt,
Om onder oude lién dat hooge woord te voeren.*

Maar de woordenschikking is af te keuren in die dichtregelen deszelfden beroemden mans, welke getiteld zijn *Sprekensvrucht*:

*De dood sitt in de tong en 't leven. — Elck moet weten,
Nadat er elck mé zaeyt, sal elck 'er vrucht van eten.*

Over de zeer onderscheidene woordenschikking, die de eene taal in vergelijking der andere heeft, kan men belangrijke nasporingen doen. Verschillende vragen bieden zich hier ter beantwoording aan, als b. v.: Wat is eene natuurlijke, met den gang der menselijke gedachten overeenkomende, woordenschikking? Welke zijn de oorzaken, dat de woordenschikking in verschillende talen zoo verschillend is? Welke woordenschikking bevordert het meest de duidelijkheid? Welke de sierlijkheid? Welke de kracht en den nadruk van stijl? Wat maakt het eigenaardige uit in de woordenschikking der oude talen, het Latijn en Grieksch? Wat voordeelen heeft de woordenschikking dier spraken boven die van de meeste hedendaagsche vooruit? Wat is de reden, dat men in het Latijn en Grieksch de woorden met zooveel meer vrijheid kan rangschikken, dan in vele nieuwere talen? Welke van die nieuwere talen zijn door haar zamenstel en hare grammatikale vormen het meest geschikt, om de woordenschikking der oude spraken na te bootsen? Hoe is de woordenschikking in het Fransch en in de met hetzelfde vermaagschapte talen, het Italiaansch, Spaansch en Portugeesch? Waardoor onderscheidt zich de Engelsche woordenschikking? Is deze laatste natuurlijk of onnatuurlijk, gepast of ongepast te noemen? Wat valt er op te merken ten aanzien der woordenschikking in het Hoogduitsch enz. enz. enz.?

§ 103.

Het zij genoeg hier ter plaatse deze vragen, wier getal nog aanmerkelijk vermeerderd zou kunnen worden, bloot te hebben opgegeven. Wat onze eigene taal betreft, men kan ten haren opzigte in het algemeen aanmerken, dat de Nederlandsche woordenschikking zeer gepast is, om ons het geheel der

gedachten, in een' zin of eene periode vervat, op eene aaneengeschakelde wijze voor den geest te brengen, en de aandacht van het begin tot het einde des zins gespannen te houden; iets, hetwelk echter (dit valt niet te ontkennen) soms wel eens vermoeijend zijn kan. Om kort te gaan, onze woordenschikking bevordert den indruk eener voorgedragene gedachte in haar' ganschen zamenhang; maar eischt hierdoor, vooral in lange volzinnen, eene onafgebrokene opmerkzaamheid. De reden van dit eigenaardige onzer schikking is onder anderen deze, dat wij zeer dikwerf woorden, die met elkander op het naauwst verbonden zijn, in de constructie van een' zin geheel vaneen scheiden, en niet, dan na de tusschenvoeging van een aantal andere, het woord doen volgen, dat tot het lang reeds voorafgegaane regtstreeks behoort. Zoo plaatsen wij b. v. onze zoogenaamde hulpwerkwoorden of *verba auxiliaria* soms mijlen wijd van het *verbum*, welks conjugatie zij helpen vormen. Evenzoo gaan wij te werk met *moeten*, *kunnen*, *mogen* enz. Als b. v. de Heer van *Zuylichem* zingt:

*Matthijs tast oud en jongh aen;
't Moet alles door sijn tongh gaen,
Wat over voeten gaet. —
Of 't wel, of qualick staet,
En sal ick hem niet leeren;
Één dingh en keur ick af:
Sijn tong gaet tot in 't graf
Daer kan men sich niet weren.*

dan ziet men reeds, hoe 't woord *moet* vrij wat verwijderd staat van het woord *gaan*, waarbij 't behoort. Evenzeer is *zal* gescheiden van *leeren*, niettegenstaande deze beide woorden in den grond slechts één *verbum* uitmaken, dat is, met hun beiden het *futurum* van *leeren* uitdrukken. Zoo staat ook *kan* vrij ver van *weren*. — In dit punt dicht echter is deze eigenaardigheid onzer woordenschikking, die zich niet alleen tot onze hulpwerkwoorden, maar tot allerlei andere taaldeelen uitstrekt, nog niet bijzonder sterk in het oog loopend. Men neme eens

een prozaschrift, in een' wat periodischen stijl, dat is, in een' stijl met lange zinnen, opgesteld, zoo zal de waarheid van het gezegde nog duidelijker worden. Wij lezen b. v. bij den oud-Hollandschen geschiedschrijver en dichter BRANDT, dat, toen de Amsterdamsche burgemeester CORNELIS PIETERSZ. HOOFT zijnen ambtgenooten de gematigdheid in geloofszaken inscherpte, hij onder anderen zeide: *Wy SOUDEN, Myne Heeren, ons voordezen wel gelukkig HEBBEN GEACHT, HADDEN wy 't dus verMOGEN BRENGEN; — het oogmerk van 't aennememen der wapenen niet verder strekkende, dan OM geweld en tyranny AF TE WEREN, niet OM over 't gemoed van anderen in geloofszaken TE HEERSCHEN.* En wat verder: *Ook HADDEN WY of Prins Willem van hoogloffelyke gedachtenisse, buiten 's lants zynde, nooit middel GEVONDEN, OM eenigen voet in 't land te KRYGEN, ten ware DE INGESETENEN en onder hen vele Catholyken, dien de Spaensche wreedtheid tegen de borst was, ons self de poorten HADDEN GEOPENT, met vaste hope, dat niemant in syne Conscientie sou worden beswaert.* Elk ziet, door welk eene tusschenwijdte de regtstreeks bij elkander behoorende woorden vaneen gescheiden zijn; het woord *zouden* b. v. van *hebben geacht, hadden van mogen brengen* enz. enz. Hierin dus gaan wij — en de Hoogduitschers evenzeer — op eene geheel andere wijze te werk, dan de Franschen en Engelschen. Wij toch zullen b. v. aldus een' zin

1 2 3 4 5 6 7 8

rangschikken: *Ik heb den brief, welken gij mij, niettegenstaande*

9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

gij het zoo druk hebt, wel hebt willen schrijven, heden ontvangen;

maar in het Fransch zal, met geheel andere woordenschikking,

1 2 18 17 3 4

dezelfde zin aldus moeten luiden: *J'ai reçu aujourd'hui la lettre*

5 6 7 14 13 15 16 8 9 10 12

que vous m'avez bien voulu écrire, quoique vous soyez (fussiez)

11

si affairé of *occupé*. Het zoude toch louter wartaal opleveren, wilde men de woorden, naar onze wijze van ze te plaatsen, in het Fransch overbrengen, en den zin aldus vertolken: *J'ai la lettre que vous à moi, quoique vous si occupé soyez, bien*

avez voulu écrire, aujourd'hui reçu. — Het gevolg nu van dit onderscheid tusschen de woordenshikking in onze en die in de Fransche taal, of in de met deze laatstgemelde meer of min overeenkomende spraken, is dit, dat het zamenstel der zinnen en perioden bij de Franschen soms al zoo duidelijk en minder vermoeijend voor de aandacht des hoorders of lezers is, dan wel bij ons; maar dat het van den anderen kant die aandacht niet zoo gespannen houdt, en geen zoo fraai ineengeklonken geheel vormt, als men in onzen stijl aantreft. Men kan de Fransche woordenshikking mozaïekwerk noemen, uit kleine, losse stukken zamengesteld, en waarin ieder stuk een op zich-zelf staand deel uitmaakt; de onze integendeel laat zich bij een weefsel vergelijken, welks draden van het begin tot het einde door elkander gevlochten zijn, zoodat men dikwerf achteraan eerst den draad wedervindt, dien men vooraan reeds heeft aangetroffen.

§ 104.

Schoon er dus eene geheel andere woordenshikking bij ons, dan bij de Franschen heerscht; schoon b. v. de woorden vrij wat anders geplaatst staan in de volgende bekende en verhevene regels van RACINE:

*Celui qui met un frein à la fureur des flots,
Sait aussi des méchans arrêter les complots;
Soumis avec respect à sa volonté sainte,
Je crains Dieu, cher Abner! et n'ai point d'autre crainte.*

dan b. v. in het sneldicht van onzen treffelijken HUYGENS:

*De schatten, Adriaen, daer ghy u in verheugt,
Hou ick u wel te goé, dat ghy soekt op te leggen;
Maect 't huis maer niet soo voll, dat wyse lieden seggen:
Daer is byna geen plaets gelaten voor de denghd.*

Schoon al verder de duidelijkheid der Fransche woordenshik-

king en van den geheelen Franschen stijl allen lof verdient, valt het echter niet te loochenen, dat de onze, vooral in proza, vrijer is en meer afwisseling bezit dan die onzer Gallicische naburen. De schrandere VERWER heeft reeds aangetoond, dat b. v. de woorden, *ik breng heden aan de bruid den bloemkrans, van de hofstede, te huis*, zich twaalf malen in onzen stijl verplaatsen laten; b. v. *heden breng ik aan de bruid den bloemkrans van de hofstede te huis; den bloemkrans breng ik heden enz. Van de hofstede breng ik heden enz. Aan de bruid breng ik heden enz.* En zoo, zegt hij, laat zich de zin: *ik zal heden aan de bruid den bloemkrans, van de hofstede, te huis brengen*, achttien keeren omzetten; terwijl een soortgelijke, met het hulpwerkwoord *hebben* gevormd, b. v. *ik heb heden aan de bruid enz.*, deze omzetting tot twintigmaal toe duldt. Voorzeker, men zal dit niet kunnen doen met het Fransche: *j'ai apporté aujourd'hui de ma maison de campagne un bouquet de fleurs à la fiancée*, of *j'apporterai*, of *j'ai apporté* etc. De reden der meerdere vrijheid, welke wij boven de Franschen te dezen aanzien hebben, is deels misschien in den anders gewijzigden gang onzer denkbeelden en in andere soortgelijke oorzaken te zoeken; deels ook nog een weinigje in de eenigzins naauwkeuriger declinatie, die wij aan ons lidwoord of *articulus* en aan onze *pronomina* of voornaamwoorden geven kunnen. Hierdoor toch behoeft de betrekking eens naamwoords in een' zin niet altijd blootelijk door de plaats, waar het staat, aangeduid te worden. Als b. v. HUYGENS zingt:

*Dien uyl, die stadigh vloekt by hemel of by hel,
Geloof ik niet te wel,
Hy schijnt het oock te merken,
En daerom alle dingh by eede te versterken.*

zoo is hier de zin volkomen duidelijk, niettegenstaande de woorden *dien uyl* vóór, in plaats van achter *geloof ik*, geplaatst zijn. Deze duidelijkheid zoude zelfs niet verloren gaan, al stelde men, dat er, in plaats van *geloof ik*, iets an-

ders stond, b. v. *trouwt*, dat is *vertrouwt*, ieder niet te wel. Het *pronomen* *dien* toch, dat door de aangehechte *n* het kenmerk des *accusativus* of vierden naamvals draagt, zoude ons altijd leeren, dat de zin is: *iedereen vertrouwt niet al te wel* DIEN UIL enz. In het Fransch integendeel zoude bij zulk eene woordenschikking eene volslagen dubbelzinnigheid heerschen, daar de woorden, (nu maar plat weg en letterlijk zoo wat vertaald) *ce benêt, cette bête qui jure toujours par le ciel et l'enfer connaît chacun très bien*, niet anders zouden kunnen beteekenen, dan: *die uil, die ezel, kent iedereen zeer wel, en niet iedereen kent dien mil, dien ezel zeer wel*. De plaatsing moet hier alles beslissen; want *ce benêt, cet âne, ce lourdaud* kunnen zoowel *nominativi*, als *accusativi* zijn. — In de vrouwelijke en onzijdige substantieven is zulks echter ook bij ons het geval. Kan men b. v. in het Latijn zeggen: *mulierem B amat mulier A*, zonder dat het evenwel dubbelzinnig zij, dat vrouw A de beminnende, en vrouw B de beminde persoon is, zoo gaat dit bij ons volstrekt niet. Wilden wij toch de Latijnsche woordenschikking blijven behouden en vertalen: *vrouw B bemint vrouw A*, zoo zoude natuurlijk een ieder dit niet anders verstaan kunnen, dan dat vrouw A de beminde persoon, vrouw B de beminnende, gevolgelijk vrouw A de *accusativus*, en vrouw B de *nominativus* was.

Misschien ligt ook in den vorm van den *genitivus* of tweeden naamval, *dien* wij nog meer of min in onze substantieven-zelve (b. v. *des vaders, des paards*) hebben, en waarover in § 58 gesproken is, eene kleine reden van de vrijheid onzer woordenschikking boven die der Franschen opgesloten. Daardoor toch laat zich op eene gemakkelijke wijze, en zonder dat men den *articulus* behoeft te bezigen, het substantief, in den *genitivus* staande, vóór het substantief plaatsen, dat in den *nominativus* staat.

Met dat al wordt door dergelijke kleinigheden het groote onderscheid, dat er tusschen de Fransche en Nederlandsche woordenschikking, wat het punt van vrijheid betreft, gevonden wordt, nog niet ten eenenmale opgehelderd.

Het aangestipte over dit onderscheid moge echter voor dit

handboek thans voldoende zijn. Wij voegen er slechts bij, dat de hedendaagsche Hoogduitschers zich soms eene nog grootere vrijheid van woordenschikking veroorloven, dan bij ons plaats heeft. Ook kunnen zij dit doen, daar hunne declinatie naauwkeuriger is, dan de onze, gelijk hierboven is aangemerkt. Duisterheid is er dus niet in de volgende verzen van VOSS, hoe vreemd en stroef de woordenschikking ook hier en daar schijnen moge. De Dichter schildert de afwisselingen eener bekoorlijke muziek, en zingt onder anderen:

— — — *Häufig und vielfach*

*Wechselnde Weisen des Klangs wetteiferten, andre mit andern.
 Vielgewandt, tiefströmend ergoss sich der lebende Wohllaut;
 Donnerte bald graunhaft, wie Gestad' anklimmende Brandung
 Braust im Orkan, wenn krachen die Kiel und strandender Männer
 Nothschuss halt, und Geschrei in den Wogentumult fern hinstirbt;
 Bald, wie gezwängt Bergflut im Geklüft weint, weinte der Tonfall,
 Unruhvoll, langsam Miskläng' auflösend in Einklang;
 Wallete dann, wie ein Bach, der über geglättete Kiesel
 Rinnt durch blumiges Gras und Umschattungen, so sich die Hirtin
 Gerne zum Ausruhn legt, und im Halbtraum horcht dem Gemurmel.*

§ 105.

De bijzondere regelen onzer woordenschikking zijn aan ieder Nederlander, over het algemeen, genoegzaam bekend, daar zij hem van kindsben aan door het gebruik eigen zijn geworden. Elk weet dus, dat als HUYGENS b. v. van zekeren prediker zeer aardig zingt:

*Daer raesde er een op stoel, als of 't een donder waer',
 En meend' hy seide ons wonder; — maer
 All, dat ick van hem hoorde,
 Was, op het kortst geseit:
 In een rivier van woorden
 Een droppeltje bescheid.*

hij niet konde zeggen; *daar een er raasde*, in plaats van *daar raasde er een*; evenmin als, *maar, dat ik van hem hoorde al*, in plaats van *maar al, dat ik* enz. enz.

Bekend is het dus, dat wij verschillende woordenschikkingen hebben, naar mate de rede vragend, of niet vragend, wenschend, of niet wenschend, aansprekend, of niet aansprekend enz. zij. Want vraag ik b. v. *is hij het?* zoo plaats ik het woord *is* vóór het woordje *hij*; zeg ik integendeel, zonder te vragen: *hij is het*, zoo komt *is* achter *hij*. — Van 's gelijken is onze woordenschikking dikwerf geheel anders in eene stellige, dan in eene niet stellige, ondergeschikte of afhankelijke rede. Wij zeggen b. v. stellig: *het is waar*, maar, niet

1 2

stellig sprekende, zeggen wij niet: *ik weet niet of het IS WAAR*,
2 1

maar *of het WAAR IS*. Hierdoor kan zich, (als hierboven gezegd) volgens de schrandere opmerking van BILDERDIJK, onze *subjunctivus* van den *indicativus* onderscheiden, zonder dat het noodig zij tot de gewone veranderingen des *verbums*-zelf' de toevlugt te nemen. Immers de Latijnsche *subjunctivus* SIT in plaats van den *indicativus* EST, als men zegt: *nescio, an verum sit*, drukt zich bij ons door de plaatsing uit: *ik weet niet, of het WAAR IS*, in stede van *ik weet niet, of het IS WAAR*. De *subjunctivus* is dus kenbaar, al zegt men ook niet eens *ik weet niet, of het waar ZIJ*.

Men spreekt ook wel in onzen stijl van eene zoogenaamde natuurlijke en van eene kunstige woordenschikking. De heer *van Zuylichem*, bij eene zijner nichten, zoo het schijnt, te gast geweest zijnde, en zich in haar gezelschap verveeld hebbende, zong vernuftig:

Vraeght ghy my, of ick ook versadight ben? — O ja, nicht!
Ick ben heel wel DOOR u, en meer VAN u versadight!

Hier is de woordenschikking zoogenaamd natuurlijk. Zij zoude in den tweeden regel meer dus genoemd kunstig geweest zijn, stond er, in plaats van *ik ben heel wel* enz., met eene andere

schikking: *heel wel ben ik verzadigd*. Evenzoo zoude zij meer kunstig zijn, als men in het volgende paar regels, dat dezelfde HUYGENS op iemand maakte, die niet veel te vertrouwen was:

*Dirck is goed rond, goed Zeeusch; dat moet men soo verstaen:
Hy is rond, als een kloot, men kan er niet op staen.*

als men, herhaal ik, las:

*Goed rond, goed Zeeusch is Dirck. Zóó moet men dit verstaen:
Rond is hij, als een kloot, enz.*

Hetzelfde onderscheid ziet men tusschen: *ik haat hem, dien verrader zijns vaderlands, doodelijk*, en: *hem, dien verrader zijns vaderlands, haat ik doodelijk*. Het eene is op zijn' tijd even gepast, als het andere (*). Slechts woordenschikkingen, naar den aard van vreemde talen geheel verwrongen, stuiten ons b. v. wanneer wij, op der Engelschen wijze in hun *I have seen him*, ook zeggen wilden *ik heb gezien hem*, in plaats van *ik heb hem gezien*. — Zoo is het ook gelegen met het plaatsen van het adjectief achter het substantief in conjunctieve stellingen, wat men, in navolging des Latijnschen stijls, vóór een paar eeuwen nog wel eens deed. HOOFD b. v. zingt:

*Een appel, die met GONSTE GROOT
Uw boeltje werrept in uw schoot,
Daerom zoudt ghy versmaden
's Hof's tafel-overdaden.*

(*) Ik kan niet zeggen, dat ik die benamingen van *natuurlijk* en *kunstig* zeer eigenaardig vinde, om het onderscheid, tot welks aanduiding zij dienen moeten, uit te drukken. De zoogenaamde kunstige orde kan toch op haar' tijd even natuurlijk, ja natuurlijker zijn, dan de natuurlijke. Liever zou ik de laatste de *be-daarde*, kalme, logische, de andere de *levendiger* en *hartstogtelijker* heeten.

Men vergelijke hierboven § 68. Dergelijke woordenschikkingen durven wij ons in onzen stijl, ook zelfs in dien der poëzij, over het algemeen tegenwoordig niet meer veroorloven; evenmin als om het bijwoord in sommige gevallen achter het *verbum* te plaatsen, gelijk de groote HOOFT insgelijks doet in den schoonen rei uit den *Gerard van Velzen* :

*Den openbaren Dwingelandt
Met moedt te bieden wederstandt,
En op de harssepan te treden;
Om, met het storten van zijn bloedt
Den vaderlande 't waardste goedt,
De gulde vryheid te bereeden;
Dat is, van ouwder herkomst wijdt,
By d' aldertreffelijkt' altijd
BELOONT met eerebeelden DANKLIJK. ENZ.*

In plaats van *dankelijk*, dat is *dankbaar*, *beloond*. — Andere omzettingen, als b. v. *te bieden wederstand*, in plaats van *wederstand te bieden* — en zoo ook in de volgende dichtregels:

*Zijt welkom in het Zonneland,
Alwaar de gouden app'len groeijen,
Kaneel en nootboom geurig bloeijen,
En ananassen dekken 't zand!*

de woorden *dekken 't zand*, in stede van *'t zand dekken* — blijven, schoon wel niet den vrijen proza-schrijver, echter den aan maat en rijm gekluisterden dichter altijd, in eene zekere mate, geoorloofd.

§ 106.

Twee hoofdgebreken, voor welke wij ons in onze woordenschikking wachten moeten, en waartoe de aard onzer taal ligtelijk aanleiding zoude kunnen geven, zijn vooreerst stroefheid, en ten tweede duisterheid en onduidelijkheid. HUYGENS

is zeker niet stroef in de volgende geestig uitgedrukte les, welke hij aan dichters over het zorgvuldig nazien en beschaven hunner stukken geeft, en die ons het Horatiaansche *nonum prematur in annum* herinnert:

*Haest, worden, haest vergaen syn twee verwante saken,
Die d' eene d' andere soo volgen, dat sy raken.
Denckt, dichters! die u haest, welck best in 't duren houdt,
Dat langhsaem wast, als eyck, of ras, als vurenhout!*

Ook het volgende lezenswaardige en afwisselingshalve hier ingevlochten punddicht deszelfden voortreffelijken mans gaat aan dat euvel niet mank.

*Geleerde predikers! ik bid u, leert bezeffen,
Wat tael uw ambacht voeght; geen ander, dat ick weet,
Als die daer best gelykct uw dagelycksche klead,
Dat statigh, zedigh is, en ongeciert en effen.*

Immers, zelfs in den prozastijl zoude eene dergelijke woordenschikking niets stootends hebben. Onaangenaam en stroef integendeel klinkt veel in den volgenden zin, en zulks door de wijze, waarop de woorden daarin geplaatst zijn: *De de ongelukkigen steeds met diep medelijden aanzierende jongeling was dadelijk gereed zijne beurs, die steeds rijkelyk gevuld was, voor die menschen te openen, en zond hen vergenoegd en met een opgeruimd hart naar hunne, in plaats van met jammerklagen, thans met gejuich en vreugdekreten vervuld wordende woningen terug.*

§ 107.

Voor al namelijk wachte men zich er voor, om een ongepast en onmatig gebruik van de meerdere vrijheid te maken, welke wij ons boven sommige andere natiën in onze woordenschikking veroorloven mogen, en men breide de ons eigene wijze, om naauw zamenhangende woorden vaneen te scheiden, niet

tot in het buitensporige uit. Sommige schrijvers in het naburige Duitschland zijn, de hemel weet, door welk een' geest gedreven, in den laatsten tijd tot dit gebrek vervallen; doende zij den last van zeer lange zinnen op een klein, afgescheurd slotwoordje nederploffen. — Meer zeggen wij over dit onderwerp, dat eigenlijk tot den zoogenaamden *numerus* of de prozamaat behoort, in onze redekundige voorlezingen.

Wat duisterheid, onduidelijkheid en dubbelzinnigheid betreft: voor het binnensluipen dezer gebreken wordt in de woordenschikking der meeste nieuwere talen eene wijde deur opengezet, zoodra men niet zorgt, aan de woorden die plaats te geven, welke dikwerf alleen in staat is, om te doen zien, met wat andere woorden zij in verband staan, en in wat naamvallen zij geplaatst zijn. Zoo ligt er over HUYGENS punt dicht, getiteld *Maeghdepoeder*, reeds half en half een nevel gespreid, al moge ook deze nevel, bij eene herlezing, allengskens opklaren.

*Dewyl de maegh gezond is,
Dat bitter in de mond is,
Wat waer 't een medicijn,
Genomen in wat wijn,
Trijns tong, gestampt in poeder,
Met die van haer vrouw moeder!*

Men gevoelt toch, hoe verward, hoe onduidelijk, en hoe stroef tevens het in proza luiden zoude, als men zeide: *overmits aan de maag gezond is, hetgeen in den mond bitter smaakt, wat zoude het een geneesdrank zijn, in wat wijn genomen, Trijns tong in poeder gestampt met die van hare vrouw moeder!* Veel wel-luidender en duidelijker zoude men zeggen: *Wat zoude Trijns tong, met die van hare vrouw moeder tot een poeder gestampt, en in wat wijn genomen, een uitmuntende geneesdrank zijn, daar toch, hetgeen in den mond bitter smaakt, voor de maag gezond is!*

Zoo moet men ook voorzigtig zijn met de vooraanplaatsing van den *accusativus* of vierden naamval, als deze *accusativus* geen kenteeken van dien *casus* draagt. Zelfs ook dan nog

past te dezen opzigte behoedzaamheid, als de *nominativus*, die met behulp des *verbums* zulk een' *accusativus* regeert, met het teeken zijns naamvals te voorschijn treedt. Schoon toch in het laatste geval zulk eene woordenschikking, bij nadere bezigtiging, duidelijk genoeg wordt, ligt zij echter aanvankelijk in duisternis gedompeld, en veroorzaakt misverstand en onzekerheid. Dit heeft b. v. plaats met het volgende tweeregelige punt dicht van HUYGENS, hetwelk — ten minste bij den eersten oogopslag — vrij wat onverstaanbaars heeft. De Dichter zingt:

*My dunkt, de wereld noemde een wijs man wel te recht
De tafel van Gods thien geboden averecht.*

In den beginne zal men meenen, dat de *wereld* hier de noemde persoon, en dus de *nominativus*, een *wijs man* integendeel de *accusativus*, dat is, de hier genoemd wordende persoon, is. Hoe echter een wijs man juist het tegenovergestelde van de tien geboden zou kunnen heeten, zal men niet gemakkelijk begrijpen. Spoedig evenwel zal men leeren inzien, dat het de wijze man hier is, die de wereld, en niet de wereld, die den wijzen man de omgekeerde tafel van Gods geboden noemt, en dat zulks ook grammatikaal daaruit blijken kan, wijl er een *wijs man* en niet *eenen wijzen* of een' *wijs' man* geschreven staat, zoo als wij, in onzen tegenwoordigen stijl, den *accusativus* gewoon zijn uit te drukken. Wij herhalen het echter: men moet zich voor dergelijke schijnbaar dubbelzinnige constructiën, zooveel mogelijk in poëzij, maar nog duizendwerf meer in proza wachten. Soortgelijke dubbelzinnigheden en duisterheden kunnen ook ontstaan door de verkeerde plaatsing onzer bijwoorden, koppelwoorden en andere kleinere re-dedeelen. Zoo ook door aan onze betrekkelijke voornaamwoorden of *pronomina relativa* hunne juiste plaats niet te geven, en wat dergelijke feilen meer zijn, waarover in het vervolg van dit handboek nog wel met een woord nader gesproken zal worden.

Met onze *participia* of deelwoorden zij men ook op zijne hoede. Zij hebben, gelijk hierboven gezegd is, in zoogenaamde

relatieve stellingen geene aanduiding van geslacht, getal of buiging, en hunne plaatsing, of wel de samenhang-alleen, moeten beslissen, tot welk lid van een' zin of volzin zij betrekking hebben. Gelukkig, dat die samenhang ons hier en zoo menige andere malen te hulpe komt! Moest in onzen stijl alles strikt-grammatikaal duidelijk zijn, dan ware er bijna geene bladzijde, ook in de schriften onzer beste schrijvers, aan te wijzen, welke niet door de eene of andere vlek van dubbelzinnigheid bezoedeld werd.

Mij valt b. v. op dit oogenblik een, in een' zeer zuiveren stijl geschreven, stukje van een' onzer bekwaamste stijlisten in handen. Ik lees er onder anderen in: *De schriften van Wagenaar, hoezeer anders mede tot mijn oogmerk kunnende dienen, ga ik, als in ieders handen zijnde, met stilzwijgen voorbij.* Duidelijk genoeg en met eene onberispelijke woordenschikking gezegd, en echter, uit een louter grammatikaal oogpunt beschouwd, en tegen den Latijnschen stijl vergeleken, vol dubbelzinnigheid! Waarop slaat toch b. v. het *participium* of deelwoord *kunnende*? Op *schriften*, of op *Wagenaar*? Het kan, grammatikaal genomen, op beide slaan; want het heeft geen declinatieteecken, waarom men het slechts bij een van beiden zoude mogen voegen; en, wat de plaatsing betreft, ook volgens deze pleit er even veel voor de verbinding van hetzelfde met het eerste, als met het laatste woord. Hier behoort het nu bij *schriften*, maar in een' zin, als b. v. *de gelukzaligheid des menschen, hoe luttel ook, als een zwak sterveling, aan zijn ijzeren noodlot tegenstand KUNNENDE bieden, hangt toch altijd meer of min van hem-zelfen af* — een' zin, welke door niemand gegispst kan worden — slaat het woord *kunnende* allerduidelijkst op *menschen*, dat evenwel hier op dezelfde wijze geplaatst is, als het bovengenoemde *Wagenaar*. — En waarop heeft *als in ieders handen zijnde* betrekking, op *de schriften*, of op *ik*? Op *de schriften* roepen de zin en ieder verstandig lezer mij toe. Maar ook deze samenhang, met uw verlof, lezer! doet zulks alleen; want aan het indeclinabele *zijnde*, dat bijna nimmer van gelaat verandert, is het niet te zien, en de plaatsing beslist hier ook niets. In eene periode toch, als de volgende,

heeft men dezelfde woordenschikking, en daar slaat zijnde op ik : *Dit onderwerp ga ik, als tot deszelfs behandeling te weinig bevoegd ZIJNDE, en haar liever aan meer deskundigen willende overlaten, met stilzwijgen voorbij.* — Hoe veel meer grammatikale nauwkeurigheid is men in staat, om in het Latijn aan zulke participiale woordenschikkingen te geven! *Haec scripta Wagenarii*, b. v. *a me lecta* drukt even duidelijk uit: *deze schriften van Wagenaar, WELKE SCHRIFTEN ik gelezen heb*, als: *Haec scripta Wagenarii, a me perlecti et valde amati*, te kennen geeft: *deze schriften van Wagenaar, WELKEN WAGENAAR ik doorgelezen heb, en ten uiterste bemin*, enz. enz. Men wane echter niet, dat de Latijnsche woordenschikking geheel vrij is van grammatikale dubbelzinnigheden. Zij heeft ze weder in andere opzichten, waarover het echter hier de plaats niet is, breedvoeriger uit te weiden.

Eenige vragen, tot het onderwerp der woordenschikking en tot deszelfs toepassing in den stijl betrekking hebbende.

1) Wat gebrek heerscht er in de woordenschikking van het versje uit HUYGENS, op bladz. 4 aangehaald?

2) Wat laat zich ter beantwoording zeggen der vragen over de geheel verschillende woordenschikking, die in onderscheidene talen heerscht? Wat is de aard der woordenschikking in het Latijn, Fransch, Engelsch, Italiaansch enz.? Hoe is zij in de Duitse talen?

3) Tot hoe vele hoofdsoorten zou men de woordenschikking in den stijl brengen kunnen (gelijk b. v. BILDERDIJK er drie opnoemt)?

4) Welke algemeene regels laten zich over de plaatsing der verschillende taaldeelen in eene zoogenaamde stellige of regtstreeksche rede, waarin geene omzettingen voorkomen, geven? Hoe plaatst men dan b. v. het werkwoord, hoe de naamwoorden, met hetzelfde in betrekking staande, hoe adverbiën, conjunctiën enz. enz.?

5) Waarin zou de reden liggen, dat wij in de zoogenaamde kunstige woordenschikking (even als in vragende) aan den persoon des werkwoords soms eene andere plaats geven, en terwijl die persoon anders vóór het *verbum* staat, hem nu er achter plaatsen? Wij zeggen b. v. in de zoogenaamde natuurlijke, of liever

kalme, bedaarde, geleidelijke woordenschikking: ¹IK ²HEB *dezen morgen nog niet op mijn weêrglas gezien*, maar in de kunstige, of liever levendiger, ongedwongener: *dezen morgen* ¹HEB ²IK *nog niet op mijn weêrglas gezien*.

6) Heeft er bij ons in subjunctieve of conjunctieve stellingen altijd eene verandering in de schikking der woorden plaats, gelijk men b. v. zegt: *hij zal heden zeker komen (hodie veniet)*; maar niet: *ik hoop, dat hij zal heden komen*, maar *dat hij heden komen zal (of zal komen)*, waarin men ziet, dat het woord *heden* niet meer achter, maar vóór het hulpwerkwoord *zal* geplaatst wordt, en door welke verandering van woordenschikking weêr het conjunctieve der stelling of datgene wordt uitgedrukt, wat men in het Latijn, met *den vorm* van den *subjunctivus* zou aanduiden. (*Spero fore, ut veniat* of wel *eum venturum*.)

7) In welke soorten van stijl, en waar ter plaatse kan men het gevoegelijkst van de gewone woordenschikking afwijken?

8) HOOFT zegt: *Een schelmstuk is 't, dat een Vader zijn Kindt verdoet; maar grooter schelmstuk beghinh 'k met den genen langer in 't leven te lijden, die met het ontlijven zijns broeders schreede gemaakt heeft tot slagtingh zijns Vaders, en uitroijing van al mijn Zaad door moordt en bloedstorting*. Wat valt er over soortgelijke woordenschikkingen op te merken?

9) Wat is er van de woordenschikking in een' der volgende vier dichtregels uit HELMERS te zeggen?

*Hoe dierbaar zijt gij mij, ô stille van den nacht!
Als in uw duister ik herdenk aan 't voorgeslacht,
Als ik de schimmen waan dier halve Goôn te aanschouwen,
Als dweepend zich mijn geest met hen durft onderhouën.*

10) Wat van de volgende: *oud, vervallen, en grijs van haren zag ik mijn' vader terug, terwijl hij echter, bij mijn vertrek uit Holland, nog al de merkteekenen van jeugd en bloeiende gezondheid ver-toond had?*

11) BILDERDIJK zingt:

— — — *De witgevlakte Stier,
Die door 't weêrgalmend ruim van Golvans heide loeide,
Zie daar, waarom de wrok hun boezems dus ontgloeide.
Hem eigende elk van hen als vaderlijke haaf,
Ter wederzijde opregt en even fier en braaf.*

Wat zoude er in den prozastijl op de woordenschikking van een gedeelte dezer dichtregelen aangemerkt kunnen worden?

12) Wat op de volgende: *tracht op uw levenspad al de rozen te plukken, in weêrwil der doornen, welke slechts eenigzins onder uw bereik groeijen, en wier bloemengeur u liefelijk op den adem van het koeltje toewaait?*

13) Valt er ook onderscheid te maken tusschen woordenschikkingen, b. v. als: *ik weet niet, of zij reeds GEKOMEN IS (of ZIJ), of IS GEKOMEN. Men zegt, dat hij van haar zeer BEMIND WORDT, of WORDT BEMIND. De Vorst schijnt hem VERGETEN TE HEBBEN, of TE HEBBEN VERGETEN. Het is onbekend, wanneer dit ZAL EINDIGEN, of EINDIGEN ZAL, gelijk dit laatste bij HUYGENS in het denkwaardig versje:*

*Die alle menschen wil behagen en in all,
Mag heden wel beginnen,
Maer quaed is te versinnen,
Wanneer hy einden zal.*

14) Wat is er op de woordenschikking der volgende periode uit BRANDT aan te merken? *Men hehoorde ook den nieuwen aankomelingen niet op te leggen, sich te moeten laten vinden in de predikatie, die men gewoon is voor 't avontmael te doen, dienende, om by monde van den Kerkendienaar belydenis des geloofs te doen.*

15) Welke duisterheid en dubbelzinnigheid heerschen er in de woordenschikking van den aanhef des heerlijken nonnenzangs uit den *Gijsbrecht van Amstel*:

*O Kersnacht, schooner dan de dagen!
Hoe kan Herodes 't licht verdragen,
Dat in uw duisternisse blinkt,
En wort geviert en aengebden;
Zyn hoogmoet luistert naer geen reden,
Hoe schel die in zyn ooren klinkt.*

16) KINKER kent kracht toe aan de volgende periode uit de nagedachtenis-rede van BILDERDIJK op PESTEL: *Gy (zegt de Redenaar, Leyden aansprekende) van uw schitterend tempeldak, van uw groenende lauverboschen, en blinkende zuilen, ja van de zulk een heiligdom als het uwe kenteekenende arendsvleugelen die u overdekten, door den moedwil des oproers beroofde Wijsheidsschool enz.! — Wat geldt hieromtrent?*

17) ALLARD HULSHOFF scheidt veel behagen in woordenschikkingen, als de volgende: *Duizenden van gekorvene Diertjes worden geboren, wien de uitbottende bladeren tot voedsel moeten dienen, gedurende hun kortstondig en gedaantewisselend leven.* — En weér elders: *Na de Dondervlaag ziet de ondergaande Zon minzaam neder, door de gebrokene lucht, op de rookende velden en beenden eener verkwikte Wereld, vertoonende zich als een hof des Heeren.* En op eene andere plaats: *Heldere dagen zijn er, om afscheid te nemen, en worden dikwijls gevolgd van huilende Stormwinden.* Wat valt er omtrent soortgelijke woordenschikkingen op te merken?

18) VONDEL zingt van het hoofd van OLDENBARNEVELD:

*Dat hoofd, dat Spanjen, eer het sloot zyn gouden mont,
Op goude bergen stont.*

Hoe zoude men in proza liever de woorden van dien zin rangschikken?

19) Waartoe kunnen woordenplaatsingen, als de volgende, aanleiding geven: *Beroofd van eerampten en waardigheden, aan verachting en ellende ter prooi gegeven, van al zijne vrienden verlaten, zag de vrouw van Menzikof haren echtgenoot weder.*

20) Moet men zeggen: *ik weet niet*, WAAR *gij* VAN spreekt, of WAARVAN *gij* spreekt. WAAR dient zulks TOE, of WAARTOE dient zulks. DAAR is *hij* ongelukkig DOOR, of DAARDOOR is *hij* ongelukkig? Zijn beide deze soorten van woordenschikkingen goed, of alleen (op zijn Hoogduitsch) de laatste?

21) Wat geldt van woordenschikkingen als de volgende: *N. N. wordt verzocht met zijne tegenwoordigheid te willen vereeren het bal, dat morgen plaats zal hebben. Ik heb gezien den reus, die op de kermis is enz. enz.?*

Over eenige algemeene voorschriften tot een' goeden Nederlandschen stijl; met name wat aangaat de keuze van zuivere en duidelijke woorden, hunne verbinding tot zinnen, en hetgeen hiertoe al verder behooren moge.

§ 108.

De Nederlandsche stijl is de wijze, die aan elk' Nederlander of Nederlandsch schrijvende in het bijzonder eigen is, om zijne gedachten, in haren samenhang en voortgang, door middel van woorden uit te drukken. In een' wat engeren zin bepaalt zich zulks tot het schriftelijk uitdrukken, gelijk daarom ook de zegwijze minder gewoon is: *hij spreekt*, dan wel, *hij schrijft*, een' goeden stijl. Soms beschouwt men meer bepaaldelijk den stijl, met opzigt tot het sierlijke der wijze, waarop de gedachten zijn uitgedrukt. In dien zin zal men zeggen: *de taal en spelling van dat boek zijn slordig; de stijl is anders levendig en fraai.*

§ 109.

De vereischten van een' goeden Nederlandschen stijl laten zich tot drie brengen, zuiverheid namelijk, duidelijkheid en fraaiheid. Door een' zuiveren stijl verstaan wij de uitdrukking onzer gedachten, in haren samenhang en voortgang, door middel van regelmatig gebruikte woorden, die, voor zooveel zulks mogelijk en nuttig zij, tot onze moedertaal en haren beschaafden, in geschifte heerschenden tongval behooren. Het volgende bijtende, en tot verlevendiging onzer voordragt hier aangehaalde punt dicht des heeren *van Zuylichem* is dus, gelijk het meeste uit dien tijd, naar onzen tegenwoordigen schrijftrant, wat de spelling betreft, onzuiver. Het versje is gerigt tot een' prediker, die met allerlei zotte bewegingen, slingeringen en spelingen zijner armen, handen en vingers de toehoorders ontstichtte:

*Ghy, die daer noó gezien en ongeern aengehoort,
 Gods woord slaet en bemorst met een gesochten slingher
 Van handen ginds en weér, — in Gods tael is een woord,
 Dat, of ghy 't noyt en laest, tot uwent t' huys behoort;
 Men seght in oud-Hebreeusch: een geck spreekt met sijn vingher!*

Waarlijk eene goede les voor overdreven gebaarmakers op den predikstoel! Jonge lieden, die zich voor den kansel bereiden, mogen ze wel ter harte nemen.

§ 110.

Een duidelijke Nederlandsche stijl is eene zoodanige uitdrukking onzer gedachten, in haren samenhang en voortgang, door middel van Nederlandsche woorden, hoedanig noodig is, om hem, die met de vereischte scherpzinnigheid en kundigheden ter bevatting is voorzien, alles, hetwelk wij te kennen willen geven, gemakkelijk te doen bevatten.

§ 111.

Wij noemen een' fraaijen Nederlandschen stijl die wijze van uitdrukking onzer gedachten door middel van woorden in het Nederlandsch, als den goeden smaak, of het vermogen, om met juistheid het schoone te gevoelen en beoordeelen, welgevallig is. Bevallen moeten b. v. de volgende uitmuntende regels van HELMERS, waarin de Dichter zich in zijne verbeelding bij de graftombe van WILLEM DEN EERSTEN, te *Delft*, verplaatst.

*Waar ben ik? Op wat grond heb ik mij zelv' verloren?
 Wat diepe stilte heerscht in dees gewijde koren,
 Die mij bedwelmt, ontroert, mijn hart met sidring treft!
 't Is hier, dat zich de mensch tot zijnen God verheft.
 Wat prachtig grafgesticht rijst ginds met held'ren luister,
 Omringd met helm en speer en losgerukten kluister?
 Wat gouden lett'ren staan gebeiteld aan den wand?
 „Hier rust de redder van 't verdrukte vaderland!”*

*Ja, eerste Willem, ja! 'k wil, bij uw graf gezeten,
 Al 't geen mijn hart gevoelt, mijn' tijdgenoot doen weten!
 De traan, dien ik hier wijde aan uw gedachtenis,
 Is 't offer, dat gij eischt en uwer waardig is!*

Over de zuiverheid van stijl.

§ 112.

De vereischten van een' zuiveren stijl, met opzigt tot de woorden, zijn: 1) dat men de woorden orthographisch of spelkustig goed schrijve, en verder in hun' zamenhang grammaticaal goed bezige; 2) dat men ze in proza, zooveel noodig, onverminkt gebruike; namelijk, zonder nuttelooze veranderingen, verlengingen of verkortingen; 3) dat men zich aan geene zoogenaamde Latinismen, Graecismen, Germanismen, Gallicismen, Anglicismen enz., dat is, aan geene Latijnsche, Grieksche, Duitsche, Fransche en Engelsche taaleigenaardigheden schuldig make; 4) dat men zich zooveel mogelijk, en vooral in sommige soorten van stijl, onthoude van verouderde woorden; 5) van te willekeurig nieuw-gesmede woorden; 6) van uitheemsche woorden; 7) van bastaardwoorden; 8) van zoogenaamde provincialismen en soloecismen; 9) van platte volkswoorden en woorden, gewijzigd naar de ruwe volkstongvallen; 10) van te poëtische woorden; 11) van eene verkeerde plaatsing der zinteekenen enz. enz.

§ 113.

Het eerste vereischte tot een' zuiveren Nederlandschen stijl is, dat men de woorden orthographisch of spelkustig goed schrijve, en verder in het algemeen grammaticaal of spraak-kustig goed bezige. Aan het eerste wordt voldaan door het in acht nemen van die regels, welke de aard der taal, en het gebruik hieromtrent voorschrijven; schoon er, wat het gebruik betreft, voorheen weinig eenparigheid op dat stuk heerschte. — Sinds de spelregeling echter, die in het begin der tegenwoor-

dige eeuw plaats had, is zulks aanmerkelijk verbeterd, en de bontkleurige ongelijkheid, die men in de schriften van vroeger' tijd aantreft, heeft voor eene niet onwelkome orthographische gelijkvormigheid plaats gemaakt. Iemand, die als schrijver optreedt, en tijd, lust noch bekwaamheid heeft, om zich-zelven een stelsel van spelling te vormen, heeft thans dadelijk een voorschrift, waarnaar hij zich regelen kan. Voorheen tastte hij in den blinde rond, en verviel, bij de regeringloosheid op dat stuk, dikwerf tot de zotste en ongerijmdste spelwijzen. Beter, ook zelfs eene min volkomen, algemeen aangenomene spelling in eene taal, dan volstrekt geene! Men bedenke ook, dat eene volmaakte, en tegen alle bedenkingen schootvrije spelling onbereikbaar is. Men vergelijkte voorts het opgemerkte aan het slot van § 9.

§ 114.

Men moet echter de woorden niet alleen bloot spelkunstig, maar ook verder taalkundig goed schrijven, dat is, ook naar de overige regelen onzer spraakkunst of *grammatica*. Als wij toch van den dapperen Hollandschen Admiraal CLAASSENS lezen:

*Acht schepen, zwaar van bouw, omsinglen thans den held.
 Hij staat alleen, maar vast, gelijk een rots 't geweld
 Der eeuwen, 't woest gebrul des donders fier blijft trotsen.
 Schoon stormen aan zijn' voet in wilde golven klotsen,
 Schoon schip bij schip, met kracht gelsingerd op zijn borst,
 Verbrijzeld henen stuift, staat hij met kracht omschorst,
 Belacht het woeden van de orkauen en van de eeuwen. Enz.*

dan is op de spelling van deze fraaije verzen uit den derden druk der *Hollandsche Natie* wel niets aan te merken, maar wel degelijk op de taal of op het grammatikale. Immers één der substantieven heeft hier bij herhaling een geheel verkeerd geslacht. Tot de zuiverheid van den stijl behoort dus een getronw betrachten van de regelen onzer spraakkunst, tot welke rededeelen of *partes orationis* die regelen nu al betrekking

mogen hebben. Inderdaad, dit stuk kan men niet genoeg ter harte nemen; gelijk men dan ook hiertoe in alle schriften, die over den stijl handelen, b. v. in die van CICERO, QUINCTILIANUS, BLAIR, ROLLIN en honderd anderen, telkens wordt aangespoord. Ook hebben de grootste vernuften altijd bijzonder veel werk van het eigenlijk grammatikale gemaakt, ja, zich zelfs met de uitpluizing van schijnbare kleinigheden verlustigd. Ik behoef slechts bij ons op de namen van een' HOOFT, BILDERDIJK, KINKER en van hoe veel anderen niet al meer, te wijzen. Zeer naar waarheid heeft daarom JEREMIAS DE DECKER tot JAKOB HEIBLOK, met eene woordspeling in den smaak van zijn' tijd, gezongen:

*De spraek-konst is de grond, waerop dat hecht en vast
Der Musen tempelbouw tot aen de wolcken wast;
Waer 't ook aen desen grond ontbreken mag of schorten,
Daer staet de tempelbouw der Musen in te storten.—
Ghy, Jacob, die dien grond dan in de jonckheyt legt,
Moogt van dien tempelbouw den heyblock zyn gesezt!*

§ 115.

Het tweede vereischte tot een' zuiveren Nederlandschen stijl bestaat hierin, dat men de woorden zooveel noodig, onverminkt en zonder verlengingen, verkortingen, of veranderingen schrijve. Immers, dergelijke *metaplasmen* of *woordvervormingen*, gelijk men ze noemt, zijn meestal slechts uitgevonden, om schrijvers, die aan eene zekere vaste maat gebonden waren, te hulp te komen, wanneer zij, door het bezigen der woorden in hunne ware gedaante, tegen de regels dier versmaat gezondigd zouden hebben. HUYGENS leert ons toch aardig, dat men soms in dicht niet alles zegt, wat men wil, maar wat men kan:

*Staet niet te vast op al het seggen,
Dat dichters u te voren leggen!
Daer is te machtigen verschil
Van dicht tot ondicht, lieve man!
In ondicht segt n' al, wat men wil,
In dicht somtijds al wat men kan,*

Zoo ras men nu echter in de kluisters van maat en rijm niet meer geboeid gaat, hebben de woorden regt op hunne natuurlijke en onverminkte gedaante, en de zuiverheid van den stijl vordert, dat men hen daarvan niet beroove, ten minste niet anders, dan wanneer of het gebruik zulks ten eenenmale medebrengt, of de welluidendheid en losheid er door bevorderd kunnen worden. Met de stoute en duizendvoudige metaplasmen, in het dagelijksch spreken voorkomende, hebben wij hier niet te maken.

§ 116.

De voornaamste van dergelijke woordvervormingen in het Nederlandsch zijn al zoo dezelfde, die men ook in het Latijn en andere talen aantreft, namelijk 1) de *antithesis* of letterwisseling, 2) de *prosthesis* of voorklamping, 3) de *aphaeresis* of knotting, 4) de *syncope* of uitwerping, 5) de *epenthesis* of invoeging, 6) of *crasis* of zamentrekking, 7) de *diaeresis* of spalting, 8) de *apocope* of afkapping en 9) de *paragoge* of aanhechting, aanstaarting.

§ 117.

De *antithesis* of letterwisseling bestaat hierin, dat men, in de plaats van zekere letter (het zij klinker of medeklinker), waarmede een woord doorgaans geschreven wordt, eene andere bezigt. Zoo vindt men bij onze dichters, vooral van vroeger tijd, *houwen* voor *houden*, *houwbaar* voor *houdbaar* enz. De geestige HUYGENS heeft met dit laatste, en met een ander *houwbaar*, in den zin van *huwbaar*, de volgende aardige woordspeling:

*Is 't meysken van oud eerlick bloed,
Is 't meer, als matelick, van wesen,
Is 't ryckelick versien van goed,
Soo haest als 't HOUWBAER is, en sal 't NIET HOUWBAER wesen.*

dat is, *niet meer te houden*. — Men heeft zoo ook: *ouwe* voor *oude*, *ge* voor *gij*, *me* voor *mij*, welk eene en andere, schoon in poëzij niet altijd ongeoorloofd, in den prozastijl, op enkele uitzonderingen na, minder gepast is.

§ 118.

De *prosthesis* of voorklamping hecht of klampt vóór aan het woord eene lettergreep, die het in het gewone gebruik niet bezit. Dus vindt men bij onze dichters wel eens *geburman* voor *buurman*, *gemannen* voor *mannen*, welk laatste onder anderen door den heer van *Zuylichem* gebezigd wordt in het volgende zeer zinnrijke en hoogst lezenswaardige sneldicht, *Stijl* getiteld:

Bedriegt u selven niet, GEMANNEN van de pen!
(Daervan ick lichtelick een swacker lidtmaet ben,
Dan die'ck berichten durf), bedriegt u niet, goé vrenden!
Men moet in al ons werck, 't zij dicht of ondicht, vinden
Dat soet en krachtig zij.— Goé woorden, sachte tael
Als blompap, zijn wel yet, maer ver van altermael.
Goé stof en kloeck geweld van deftige gedachten
Zijn heel niet, als se in 't barsch van duyst're woorden smachten.—
In één woord! Al ons werk moet sterk gebeente zijn
En senuwen; — en 't vel daerover klaer en fijn.

In den prozastijl moet men zich van dergelijke voorklamping onthouden, en ook zelfs onze tegenwoordige poëzij gedooft ze maar zelden. — Soms heeft echter het gezegde *ge* een' collectieven zin, en is dan niet als bloote *prosthesis* te beschouwen.

§ 119.

De *aphaeresis*, dat is knotting of wegneming, heeft plaats, wanneer wij, met het gebruiken van een afwendingsteeken of *apostrophe*, ééne of meer letteren aan het begin van het woord

weglaten, en het indiervoege, om het dus te noemen, knot-
ten. Als de heer *van Zuylichem* van JAN, den dronkaard, zingt :

*Veel dronckjes achter een weet Jan aen een te rijden,
Of Griet wil preutelen of niet;
Siet, segt hy, mijn beminde Griet!
Dit 's om den dorst, dien 'ck heb, en dat, om geen' te krijgen.*

gebruikt hij twee knottingen, namelijk 's voor *is*, en 'ck voor *ik*. In het volgende tweeregelige sneldicht van denzelfden gees-
tigen dichter komt er ééne voor:

*Ick sie, dat yeder volgt zijn eigen wil en wijsheit,
Maer Gods wijs volgen, mensch! is 't merg van alle wijsheit.*

Hier staat namelijk de *aphaeresis* 't voor *het*. En zoo hebben wij 's voor *des*, en meer andere dergelijke knottingen, waar-
van sommige, gelijk b. v. de laatstgemelde, alsmede 't voor *het*, en 'k voor *ik*, ook van lieverlede in den prozastijl geslopen zijn. Het best doet men echter haar in proza den toegang tot een' deftigen en sierlijken schrijftrant niet al te ruim te verleenen, en ze daarin niet anders te bezigen, dan waar of het gebruik zulks vordert, of waar zij in staat zijn, om eene aangename afwisseling aan den stijl bij te zetten, en deszelfs losheid en kracht te vermeederen. Het oordeel hierover blijve geoeffenden ooren vertrouwd!

§ 120.

Wat de de *syncope* of uitwerping betreft, zij ontstaat, of door het weglaten en soms ook wel verwisselen eener letter midden in een woord, of door de zamentrekking van twee lettergrepen tot ééne. Men heeft gewone en ongewone *synco-
pes*. — Tot de eerste soort behooren de zoodanige, welke voor ieder' dichter, die aan de strenge vorderingen van rijm en maat voldoen zal, onmisbaar zijn. Een paar er van, en wel een paar, door zamentrekking gevormd, treffen wij aan in het

volgende punt dicht van HUYGENS, waarin hij de dolle pleit-
zucht van zijn' tijd strengelijk gispt:

*Ick prijs mijn advocaet! — Hy is gaen liggen sterven,
En heeft het dollhuys voor sijn erfgenaem verklaert.
Hy seid' : ick heb mijn goed by solte LIËN VERGAËRT,
't Moet gaen van daer het quam; de gecken moeten 't erven.*

Hier wordt uit het woord *lieden* de *d* geligt, en het overblij-
vende *lie-ën* tot *liën* samengetrokken. *Vergaderd* wordt *ver-
gaärd*. Op eene soortgelijke wijze wordt het drielettergripige
bladeren, om des rijms wil, tot *blären* gemaakt in deszelfden
Heeren van *Zuylichems* aardig punt dicht op hopman DIRCK :

*Sy liegen 't, die verklaren,
Dat Dirck geen hert en heeft. —
In allerley gevaren
Gevoelt hy, dat het leeft,
En als de popelBLÄEREN,
Van 't minste windje beeft.*

En zoo zijn *broër* voor *broeder*, *teër* voor *teeder*, *schaáuw* voor
schaduw, *Goón* voor *Goden*, en honderd andere *syncope*s van
een' soortgelijken aard, als de gemelde. Die in de volgende
dichtregelen van HUYGENS voorkomt, is eenigzins anders :

*Voor een BESOND'RE gaaf danck ick mijn' God en Heer;
Sy hebben my niet lang te vreesen, die my krencken,
Al socht ik het te doen, ick kan 't niet langh gedencken;
't Goed, dat ick heb gedaen, ontgaet my noch veel eer,
't Goed, dat my is geschiet, vergeet ick nimmermeer. —*

Hier staat *bijzond're* voor *bijzondere*, even als onze dichters
(met weglating dier *e* of zoogenaamde *scheva*, die wij toch
ook in de uitspraak soms bijna niet laten hooren) *englen* voor
engelen zeggen, *eeuw'ge* voor *eeuwige*, *heil'ge* voor *heilige*, *ed'le*
voor *edele* enz. De deftige prozastijl gedooft dergelijke woord-

vervormingen niet. — Wat de ongewone *syncofes* betreft, als b. v. *knijn* voor *konijn*, *glei* voor *galei*, *poëren* voor *poederen*, en meer andere van dien stempel, welke onze vroegere dichters zich niet zelden veroorloofden: zij mogen in onze tegenwoordige poëzij, indien al, niet dan met veel omzigtigheid worden gebezigd.

§ 121.

De *epenthesis* of invoeging schuift in een woord eene letter, die er niet in zijn moest. Zoo vinden wij bij onze vroegere dichters *tittelen* voor *titelen*, *gekomen* voor *gekomen* enz. Men kan er het woord *honing* ook toebrengen, dat eigenlijk *honig* moet luiden. HUYGENS zingt er van:

Het sotste van all 't sott is menschelijk gegis ;
Het soetste van all 't soet weet niemand, wat het is.

De *epenthesis* is slechts in enkele gevallen in den stijl der poëzij te dulden. De proza verbant haar.

§ 122.

Schijnbaar is er veel overeenkomst tusschen de *syncope*, waarvan wij zoo even melding maakten, en tusschen de zogenoemde *crasis*, d. i. zamentrekking of ineensmelting. In den grond echter zijn beiden van elkander onderscheiden. De *crasis* toch werpt niet zoozeer letteren uit, als zij wel twee op elkander volgende vokalen in de uitspraak één-, in plaats van tweesyllabig maakt. Dit doet zij vooral met *ië*, *iä*, *iään* en dergelijke, onzer taal eigenlijk vreemde, letterverbindingen. Immers, in echt Nederlandsche woorden worden twee naast elkaâr geplaatste, verschillende klinkers dadelijk tot diphthongen. Dus zeggen wij *dien*, en niet *di-ën*, *dauw*, en niet *da-üw* enz. Maar — om niet van ons onderwerp af te raken — men heeft twee zamentrekkingen in de volgende dichtregelen van HELMERS:

*Maar wie schetst Heemskerk ons, die naar de Noordpool streeft,
 Door vuur en ijsschots boort en bij Gibraltar sneeft?
 Van Goens, die koningen zijn ketens heeft doen dragen,
 En 't Oosten heeft geklemd aan Neêrlands zegewagen?
 Wie Kortenaar, wiens vuist voor ons de Zond ontsloot?
 Piet Hein, den winnaar van des Ibers zil'ven vloot,
 Die aan BrazielJE's kust op SPANJE zegepraalde,
 Een oogst van lauw'ren won, en met zijn bloed betaalde enz.*

Hier staat *Brazielje* voor *Brazilië*, gelijk *Spanje* op zijn Fransch voor *Spanië* van het Latijnsche *Hispania* staat, zoo als de Hoogduitschers nog *Spaniën* schrijven. De laatstgemelde *crasis* heeft echter ook in den prozastijl de ware schrijfwijze van het woord geheel verdrongen. Zoo wordt *Groot-Brittannië* van lieverlede, ook in proza, *Groot-Brittanje*. *Italië* gaat echter slechts bij de dichters in *Itaalje* over. Men kan in onze vroegere poëzij meer soorten van zamentrekkingen vinden.

§ 123.

In het grafschrift van BRANDT op zijne gade SUSANNA :

*Hier rust Zuzanne, een bloem van wijsheit, geest en deugt,
 En tweemaal ELLEF jaar mijn helpt, mijn hulp, mijn vreugt.*

treffen wij een voorbeeld van dien *metaplasmus* aan, welken men de *diaeresis* of spalking noemt. Deze spalking heeft vrij wat overeenkomst met de hierboven beschouwde *epenthesis* of invoeging; maar verschilt er echter in zoo ver van, dat door haar het woord niet eene enkele of een paar letters, maar eene geheele lettergreep rijker wordt. Wij zien dus, hoe BRANDT van *elf* ELLEF gemaakt heeft. En zoo vindt men *pallem* voor *palm*, *harrenas* voor *harnas*, *mellek* voor *melk*, *worrem* voor *worm* enz. HUYGENS bezigt *gelas* voor *glas* in het volgend kluchtig sneldicht :

*Mijn jongen brak me een fijn GELAS,
 Ick vraeghd', hoe 't bygekomen was;
 Sôó, seid' hy, Heer! (als om te mallen)
 En heeft er noch een laten vallen.*

In den prozastijl zijn dergelijke woordverlengingen volstrekt af te keuren. Ook zelfs onze tegenwoordige poëzij ziet ze ongaarne.

§ 124.

Gelijk de *aphaeresis* of knotting haar invloed uitoefent op het begin, zoo oefent de *apocope* dien op het einde der woorden uit, van hetwelk zij ééne, of soms meer letteren afsnijdt. Deze *metaplasmus* is bij ons, noch bij de dichters, noch in den dagelijkschen spreektrant zeldzaam. Men heeft in den dichtstijl verscheiden soorten van afkappingen, die echter allen niet even gebruikelijk zijn. Als HUYGENS dus b. v. zingt:

*Kindren van heden, die T'SCHOLE verkeert,
 Lett op een reden, die 'k hebbe geleert;
 Neerstig gebeden is half gestudeert.*

dan is de verkorting *t' schole* voor *te* of *ter schole* een voorbeeld uit eene van die soorten. Uit eene andere soort vinden wij er een in het volgende puntedicht deszelfden geestigen mans:

Ampten, Lasten.

*Siet, waer ONS' driftten gaen, en waer w' ons om bemoeyen!
 Veel wercks zijn ijsere, veel eer zijn goude boeyen!*

Hier staat *ons'* voor *onze*, eene *apocope*, die VONDEL duizend malen bezigt.

Voorbeelden eener derde soort komen voor in de dichtregels van HUYGENS, luidende:

II.

3

*Een vierpijl en een hovelingh
 Gelijcken seer sich in één dingh;
 Sy rijsen BEI' tot hooger eeren,
 Maer, hoe se hooger gaen, hoe dat s' HAER meer verteren.*

S' haer namelijk staat hier voor *ze haar*, dat is, zoo als wij tegenwoordig schrijven zouden, *ze zich* — *Bei'* vervangt *beide*. Zoo staat *aard'* voor *aarde*, als HUYGENS, bij het zenden van een stichtelijk boek tot een tegengeschik voor aan hem gezonden appelen, met zijne gewone aardigheid zingt:

*Ghy sendt het schoonste, ja, maer ick het nutst geschenck!
 Het wee spruyt uit d' AERD', het myne uit hemelsche ad'ren;
 Soo win ick 't, en nochtans, als ick 't wel overdenck,
 Ghy sendt my vruchten toe, en ick send' u maer blad'ren.*

Apocopes van nog weër andere soorten bieden zich in het volgende sneldicht deszelfden Heeren *van Zuylichem* aan. Het luidt:

*Dry lessen heeft ons God ter wereld opgegeven:
 Hoe s' is, en hoe m' er leeft, en hoe m' er hoort te leven.*

Hier staat *m'* tweemalen bij afkapping voor *men*. Eene soortgelijke, als de hier voorkomende *apocope* van *m'* voor *men*, is die van *d'* voor *den*. De laatste is echter beter dan de eerste te gedoogen. Verscheiden andere afkappingen, en die ook wel in den prozastijl voorkomen, treft men aan in de volgende verzen uit den fraaijen herderszang van SMITS, getiteld *Kloris*:

*o Frissche beemt! o bosch! o ryzige eikeboomen!
 o Bloemwaranden! o bekorelyke stroomen!
 Die flus myn BLY geluidt met vreugd' hebt aengehoort,
 Toen ik voor Kloris zong, die myne ziel bekoort.
 Hoort nu myn klagten, die zich door de lucht verspreijen,
 Nu ik my van myn vreugd', myn Kloris, zie gescheijen.*

Zwoygt, schelle vogeltjes! hier voegt geen vrolyk liedt!
Nu Kloris dit gewest en myn gezicht ontvliedt,
Heeft ook de vreugdt dit veld en myne ziel begeven.
Nu kwynen beek en beemdt, nu zuchten bosch en dreven;
Want roep ik: Kloris, keer! ei sla myn klagten GAË!
Dan baeuct my de Echo fluks den naem van Kloris na;
En roep ik: Keer, myn Bruid! myn Bruid! waer moogt gij dwalen?
Dan hoor ik haer terstont: Myn Bruid! myn Bruid! herhalen;
Myn schaepjes treuren MEË, zy laeten 't voedsel staen,
Als waren zy in 't hart met Damons leet belaën;
Geen versche klaver kan hen thans in 't minst verfrisschen;
De velden schynen my verwarde wildernissen;
Ik derf MYN' wellust, want myn Kloris voert dien MEË;
ó Kloris! Kloris! keer toch weder op myn BEË!

De met andere letteren gedrukte woorden in deze bevallige dichtregelen, b. v. *blij* voor *blijle*, *gá* voor *gade*, *beé* voor *bede*, *meé* voor *mede* enz., zijn afkappingen; *mijn'* voor *mijne* is er ook meer of min eene. Zelfs schijnt de Dichter, blijkens het bezigen van het kortingsteeken, ook de woorden *vreugd'* en *ziel'* nog te beschouwen als *apocopes*, en als geschreven staaende voor *vreugde*, *ziele*. Trouwens, het is hierboven reeds gezegd, en aan elk' taalminnaar bekend, dat men onze substantieven, en vooral die van het vrouwelijke geslacht, voorheen meer op *e* deed eindigen, dan tegenwoordig. Men schreef in vroeger dagen *sprake*, *vreugde*, *zonne*, *ziele*, even als de Hoogduitschers dit nog doen in hun *Sprache*, *Freude*, *Sonne*, *Seele*. Slechts de harde opperduitsche dialecten, b. v. diegene, welke in Oostenrijk, Beijeren enz., onder het volk gesproken worden, laten die *e* weg, en zeggen *Sprach*, *Sonn*, *Seel*, *Bub*, enz. Voor zoo ver wij Nederlanders dus thans zoo karig op de gezegde klinkletter aan het einde der woorden geworden zijn, kan zulks niet ten bewijze strekken, dat onze taal in zoetvloeiendheid gewonnen heeft. Wel in rasheid van uitspraak. Evenmin is het in het tegenwoordige Hoogduitsch eene deugd, dat men midden in de woorden de zachte *e* dikwerf dáár weglaat, waar wij Nederlanders haar

gebruiken, of ten minste dienden te gebruiken. Onze Overrijnsche en Overeemsche taalbroeders toch schrijven *göttlich*, *schrecklich*, *schmerzlich*, *herzlich*, *Jüngling*, *Fremdling* enz., latende dus de consonanten tegen elkander botsen en horten. Wij scheiden ze door middel der *e* en zeggen: *goddelijk*, *schrikkelijk*, *smartelijk*, *hartelijk* enz. Uit vele soortgelijke woorden begint de *e* echter ook al bij ons eene verstoeteling te worden, waarop met dat al de tegenwoordige spelling het zegel harer goedkeuring niet gedrukt heeft. In de conjugatie onzer werkwoorden is de gemelde klinkletter sinds lang niet meer te zien; want, terwijl onze voorvaderen, op der Hoogduitscheren wijze, met de *e*, *ik beminNE u* of *dij: beminNES* of *beminnEST du* of *gij mij ook* zeiden, zeggen wij meestal *ik bemin u: bemint gij mij ook*, en slechts in onzen zoogenaamden *subjunctivus* of aanvoegende wijze doen wij van tijd tot tijd de *e* nog eens klinken.

§ 125.

De laatste der door ons in § 115 opgenoemde woordvormingen of metaplasmen is de *paragoge* of aanhechting, aanstaarting, achteraanclamping, hierin bestaande, dat men aan het einde der woorden ééne of meer letteren hecht, die zij in het gewone gebruik niet hebben. Het is dus ook al eene dier krukken, waarmede de dichters, aan wie de maat- en rijmklusters het gaan wel eens wat moeilijk maken, en wier stijl, juist om deszelfs voeten, somtijds slecht voetéren kan, moeten voorthompelen, willen zij den prozaïst op zijde blijven. Dus ware b. v. de heer *van Zuylichem* in het volgende sneldicht, tot tweemaal toe, in zijne dichterlijke vaart steken gebleven, hadde hem de *paragoge* niet uit den nood gered:

Van Dircks Dochter.

*Dirck, die sijn dochter soekt te venten,
Gelijckt haer by de lieve lenten*

*In 't bloeyen van haer jonge jeugd.
 Of die gelijkkenis veel deught,
 Late ick den kundigen bevolen.
 My dunckt, Monpeer en sou niet dolen,
 Geleeck hy liever haer gedaent
 By d' allerschoonste herfstE-maend.
 Soo vruchtbaer, seggen stoute monden,
 Heeft s' yemand by geval bevonden.*

In deze dichtregelen staat *lenten* voor *lente*, en *herfstE* voor *herfst*. Voor het laatste had de Dichter ook, bij wijze van spalking, waarover in § 123 gesproken is, *herrefst* kunnen zeggen.

De bijvoeging der *n*, zoo als in *lenten*, is eene bij onze vroegere dichters zeer gewone *partugoge*, oorspronkelijk daaruit ontstaan, dat men de versmelting der *e* met eene volgende vokaal wilde voorkomen, om niet een' voet te weinig in de versmaat te krijgen. Tot dat einde bezigt HUYGENS b. v. de gezegde letter in het volgende naïeve sneldicht:

*Gelijk als yder mensch sijn sinnetje, sijn wensje,
 Sijn eigen lustjen heeft,
 Daer naer hy gaerne leeft,
 Soo heeft oock elcke mensch een' eigene conscientie;
 Dus preekten ick Matthijs. — Hoe, sei' hy: elck mensch één?
 Soo heeft 'er yemand twee, want ick en hebb' er geen.*

Preekten namelijk vervangt hier *preekte*. Naderhand heeft men de *n* ook wel noodeloos aangehangen, welk eene en andere tot veel verwarring in de geslachten onzer naamwoorden aanleiding gegeven heeft.

Men is op deze en in het algemeen op alle soorten van metaplasmen tegenwoordig, zelfs in den dichtstijl, vrij wat keuriger, dan voorheen.

Het hier kortelijk aangestipte over de woordvervormingen of metaplasmen moge voor dit handboek genoeg zijn!

Een paar vragen, nog hiertoe betrekkelijk.

1) Heeft men ook in andere talen, b. v. in het Latijn, Fransch enz. soortgelijke metaplasmen, als waarvan in de bovenstaande §§ gesproken is?

2) Wat andere voorbeelden van *antitheses* of letterwisselingen laten er zich al opnoemen? In hoe ver is de *antithesis* tegenwoordig nog geoorloofd en in den dichtstijl aan te bevelen? Heeft men ook enkele geoorloofde letterwisselingen in proza?

3) Wat al meer soorten van *aphaereses* of knottingen, dan de in § 119 opgenoemde, treft men aan? Welke knottingen zijn in den prozastijl onvermijdelijk?

4) Heeft men ook *synopes* of uitwerpingen, die in den prozastijl geheel en al door het gebruik gewettigd zijn? Wat voorbeelden van uitwerpingen kan men meer aanvoeren? Hoe duidt men de *synopes* in den stijl aan?

5) Welke soorten van *crases* of zamentrekkingen vindt men, behalve de in § 122 opgenoemde, al meer bij onze dichters?

6) Wat andere soorten van *diacreses* of spalgingen heeft men nog? — Laat zich de *apocope* of afkapping *m'* voor *men* gepast in den dichtstijl bezigen? Waartoe kan zij aanleiding geven? Kan men in den prozastijl *apocopes*, als daar zijn: *een'* voor *eenen*, *haar'* voor *haren* enz. niet zeer wel toelaten, ja, wordt de stijl door het voluit spreken van *eenen*, *zijn*, *haren*, niet vaak lam en slepend? Heeft hierin geene verkeerde navolging van 't Hoogduitsch plaats gegrepen? Welke taal lascht en hecht de zacht-korte *e* meer in en aan de woorden, de onze of de Hoogduitsche enz.?

7) Welke andere voorbeelden van *paragoges* of achteraanklampingen, dan die in § 125 voorkomen, laten er zich al opnoemen? Is het eene *paragoge*, wanneer ik zeg: *de schoonheid der vrouwe*? Hoe gaf de voormalige *paragoge* der *n* in onzen stijl aanleiding tot verwarring in de geslachten? Is in deze achteraanklamping ook somwijlen oud-Hoogduitsch taaleigen te bespeuren enz.?

§ 126.

Het vermijden van zoogenaamde Latinismen, Gallicismen, Anglicismen, Germanismen, en hoe zij verder heeten mogen, maakt een derde vereischte tot een' zuiveren stijl uit. Men verstaat door de gezegde gebreken spreek- of schrijfwijzen,

niet in onze sprake, maar in die der Latijnen, Franschen, Engelschen, Duitschers enz. te huis hoorende, en of 1) bestaande in geheel vreemde, slechts naar onze uitspraak gewijzigde woorden; of 2) in woorden, die wel onzer taal niet vreemd zijn, maar in andere beteekenissen bij ons gebruikt worden, of 3) in uitheemsche woordvoegingen en woordschikkingen. Het meeste gevaar loopen wij bij ons van Germanismen of *Hoogduitschheden*, waartoe namelijk de allernaauwste bloedverwantschap van het Nederlandsch en Hoogduitsch zeer ligt aanleiding kan geven; terwijl het daarenboven ten uiterste moeilijk valt, met eene juiste scheidlijn het grondgebied dier beide talen af te bakenen. Sommige Germanismen vallen dadelijk in het oog. Welk Nederlander toch ontdekt ze niet oogenblikkelijk in den volgenden zin: *Mijne woning te Napels had onder meer andere groote aannemelijkheden, welke het onbekwame, om vijf stokwerken hoog tot haar heen op te moeten stijgen, wijd overwoegen, ook nog het voordeel, dat ik zoo gelijk van de kamer uit op eenen kleinen gang kwam; en van dezen door eenen houten ladder zoo voort mij op de hoogste terras van het huis bevond.* Zoo zoude het ons ook dadelijk in onzen stijl opvallen (opdat ik-zelf hier een' *germanismus* bezige), dat is, *in het oog vallen*, wanneer iemand gezegd werd, *ZICH bij den koning voor dit of dat ambt bedankt te hebben*, dat is, *den koning voor zoodanig een' post zijn' dank te hebben betuigd*. Want schoon men in onze taal, ten minste in de Geldersche dialekten, wel spreekt van: b. v. *ik bedank MIJ daar wel voor, dit of dat te doen*, wordt dit *ZICH bedanken* zelden, voor zoo ver ik weet, gebezigd in den zin van dank zeggen voor eene weldaad, eene beleefdheid, of iets anders, dat goed is. Dit kan het onderwijl wel degelijk in het Hoogduitsch beteekenen, weshalve de geestige heer *van Zuylichem*, die in de voornaamste talen van Europa verzen maakte, en dus kenner dier spraken was, deze zijne bekwaamheid dan ook weêr, op zijne gewone aardige wijze, aan den dag legt, als hij zingt:

*De Duytschen hebben, schijnt, ondanckbare gedancken;
 Soo ick haer vriendschap doe,
 De danck behoort my toe;
 Sy seggen 't anders om, en doen haer zeer bedancken.*

In het voorbijgaan zij gezegd, dat, wat het in deze verzen gebruikte *doen* betreft, zulks hier op dezelfde wijze voorkomt, als de Engelschen hun *to do* bij hunne *verba* dikwerf bezigen, en gelijk men in het Groningsch, dat vol Engelsch steekt, somtijds zal hooren zeggen: *Mijnheer DEED Mijnheer voor de uitnoodiging bedancken*, in plaats van *bedankte*, of *liet bedancken*.

Een aantal woorden en spreekwijzen zijn er echter, waarover men uren lang zoude kunnen twisten, of zij al, dan niet, als germanismen beschouwd moeten worden; terwijl men daarenboven, wilde men het gezag der oudheid in dezen doen gelden, niet alleen vele van zulke half, maar zelfs honderden van tegenwoordig geheel Hoogduitsch schijnende uitdrukkingen zoude kunnen verdedigen. Wij hebben weêr een voorbeeld in het zoo even gemelde puntdicht van HUYGENS, waarin het Hoogduitsche woord *Gedancken* voor ons *gedachten* gebezigd is. Ook zouden wij indiervoege, om het Hollandsche der Hoogduitsch schijnende uitdrukking: HET IS SCHADE, *dat het weder heden zoo slecht is*, (*Es ist Schade, dass das Wetter heute so schlecht ist*) voor HET IS JAMMER, *dat enz.*, te bewijzen, het gezag van den grooten HOOFT kunnen inroepen, die in de *Granida* deze uitdrukking in diezelfde beteekenis bezigt.

*Het vinnigh stralen van de zon
 Ontschuil ik in 't bosschaadje;
 Indien dit bosje klappen kon,
 Wat melde 't al vrijaadje!
 Vrijaadje? neen! Vrijaadje? jaa!
 Vrijaadje zonder meenen.
 Van hondert harders (IS 'T NIET SCHAÂ?)
 Vindtm' er getrouw niet eenen.*

Wij zouden het Hoogduitsche *Lezerin* voor *lezeres*, met het § 56 aangehaalde punt dicht des heeren *van Zuylichem* kunnen bekrachtigen. Wij zouden, als wij zeiden: *de wijn wil mij, heden middag, maar volstrekt niet MONDEN*, dat is, *niet smaken*, (*der Wein will mir heute Mittag ganz und gar nicht munden*) ons op HUYGENS kunnen beroepen, die zingt:

Pieters smaeck.

*Ick vraeghde Pieter lest,
Wat wijn hy 't liefste dronck: 'ck soud' er hem af doen schencken;
Heer, seid' hy, sonder dencken:*

Wijn, die my niet en kost, MONDT my gemeenlick best.

Met welk *monden* men dat andere *monden* niet verwarren moet, hetwelk in het volgende punt dicht van denzelfden dichter voorkomt:

Aen Agniet.

*Stondt my een tale vry, die Holland noyt en hoorden,
Ick seid' in niewe, maar seer duydelicke woorden:
Ghy MONDT my niet, Agniet!
Noch ooght, noch oort my niet.*

Hier toch wil de geestige man, al lagchende, zeggen: uw mond behaagt mij even min, als uwe ooren en oogen.

Wij zouden indiervooge al verder *redelijkheid* voor *braafheid* en *eerlijkheid*; *leesten* in den zin van *bewijzen*, *betoonen*, (Hoogduitsch *Einem einen Dienst leisten*); *zwindelen* (Hoogd. *schwindeln*) voor *duizelen*, *duizelig worden*; *laster* (Hoogd. *Laster*) voor *ondeugd* in het algemeen; *wonne* (Hoogd. *Wonne*) voor *vreugde*, *verrukking*; *uiteren* (Hoogd. *äussern* voor *uiten*, *te kennen geven*; *anme* (Hoogd. *Anme*) voor *minne*, *zoogster*; *gewogen* (Hoogd. *gewogen*) voor *toegenegen*, *gunstig*, en hoeveel andere soortgelijke, geheel Hoogduitsch schijnende woorden en spreekwijzen niet al meer, met het gezag van HOOFT,

VONDEL, HUYGENS, CATS en de overige beroemde schrijvers van onzen vroegeren tijd bekrachtigen kunnen, ware zulks noodig, en liet het bestek dezes handboeks eene groote uitweiding over dit onderwerp toe. Nu moeten wij het bij het gezegde laten berusten, terwijl wij, als de slotsom er van, deze drie regels ter behartiging aanprijzen. Vooreerst namelijk: wacht u voor germanismen. — Ten tweede: wacht u, om een' schrijver, van wien gij vertrouwen moogt, dat hem zuiverheid van stijl lief en waard is, en die tevens blijken geeft van over zijne taal nagedacht te hebben, dadelijk Hoogduitschheden aan te tijgen, als zij zich schijnbaar bij hem vertoonen. En ten derde: duid het een' daartoe bevoegde nimmer ten kwade, dat hij tusschenbeide, wanneer dit volstrekt noodzakelijk is, van onze Germaansche taalbroeders het eene of andere woord, of de eene of andere woordvoeging ontleene; of wel, dat hij, op der Hoogduitscheren wijze, door gepaste woordkoppelingen onzen taalschat zoeke te vermeerderen. Hij doet dit laatste dan toch niet, omdat de Hoogduitschers het doen; maar, omdat wij in onze taal, die in vele opzigten geheel en al hetzelfde karakter bezit, als de hunne, zulks uit kracht van de haar eigene geaardheid doen kunnen.

Van Anglicismen, dat is, Engelsche taaleigenheden of spraakeigenaardigheden, loopen wij weinig gevaar. HUYGENS bezigt er, al boertende, een' in het geestige sneldicht:

*Ick vraeghd: Hoe raeckte Dirck om 't leven? Was 't van DRINCKING,
Of van een SINCKINGH? — Neen! scid' yemand, geen van twee,
En evenwel van beid'; hy tuymelde in de zee,
En dronck syn selven doot, en bleef voorts in een' sincking.*

Drinking staat hier voor *drinken*, even als de Engelschen dus hun bedrijvend deelwoord of *participium activum*, dat bij hen op *ing* uitgaat, dikwerf in de plaats van den *infinitivus* of de onbepaalde wijze, en voorts als substantief gebruiken. Men zoude derhalve in het Engelsch den eersten versregel van HUYGENS misschien zoo wat vertalen kunnen: *I asked: How Dorick did lose his life. Did it be by drinking, or by sinking?*

§ 127.

In een' zuiveren stijl moet men zich ook in acht nemen voor het gebruik van verouderde woorden. Niet alleen toch zijn zij der duidelijkheid nadeelig, daar zij van velen niet verstaan worden, en in dat opzigt naar afgeschafte munten gelijken; maar tevens ligt op hen eene zekere roest van oudheid, die ze onbevallig maakt, en daardoor het sierlijke en nette van den stijl bezoedelt. Te regt zingt POPE:

*Some by old words to fame have made pretence,
Ancients in phrase, mere moderns in their sense;
Such labour'd nothings, in so strange a style,
Amaze th' unlearned, and make the learned smile.*

Men kan bij onze vroegere schrijvers een aantal woorden vinden, die aldus van lieverlede in onbruik geraakt zijn, b. v. *ellewaard* voor *elders*, *ervoelenis* voor *gevoeligheid*, *heerschheid* voor *heerschappij* enz. HUYGENS zingt van het dansen:

*Springht op sijn Duitsch of op sijn Frans,
Ick sie geen' misdued aen den dans;
My dunckt, het springen en het singen
Zijn aengeboren SUSTERLINGEN;
'k Geloof, het hert springht, als men singht,
En 't hert is 't, dat de voeten dwinght;
Soo raken sy gelijk aen 't roeren;
Dat beurt den adel en de boeren,
Die met, en deze sonder maet. —
Wie, dunckt u, doet het meeste quaet?
Mijns oordeels, zijn ze minst te laken:
Die regel houden in 't vermaken.*

Hij herinnert ons meer of min des Hoogduitschen dichter SCHILLERS treffelijk gedicht, *Der Tanz* getiteld. — Voor het overige bezigt HUYGENS in het woord *zusterlingen*, dat is, *gezusters*, een woord, dat tegenwoordig zelden meer gebezigd

wordt, en dus als meer of min verouderd beschouwd moet worden. Dit woord kunnen wij nu wel missen, maar het is beklagenswaardig, dat zoo vele andere kostbare munten uit onzen taalschat verloren zijn gegaan; en, gelijk het zeer te wenschen is, dat men op dezelve van tijd tot tijd opmerkzaam gemaakt worde, kan men het ook geen' bevoegd' en kundig' schrijver euvel duiden, dat hij, bij voorkomende gelegenheden, en als het mangel aan gepaste, nog in zwang zijnde uitdrukkingen hem daartoe dwingt, pogingen aanwende, om eens een verouderd woord weder in omloop te brengen. Door deze uitzondering dus wordt de in deze § voorgeschreven regel eenigzins beperkt. Met dat al blijft voorzigtigheid in dit stuk ten hoogste aan te bevelen, want slechts in enkele gevallen kan een zoodanig opwekken uit den dooden, (gelijk men het, al boertende, zoude kunnen noemen) worden toegestaan.

§ 128.

Men wachte zich insgelijks voor het smeden en gebruiken van geheel nieuwe woorden; ten zij 1) volslagen gebrek ons hiertoe noodzake; 2) het nieuwe woord naar den aard onzer tale gevormd zij; 3) het denkbeeld, tot welks aanduiding het dienen moet, verstaanbaar en naauwkeurig door hetzelfde worde uitgedrukt, en 4) hij, die het invoert, eenige bevoegdheid bezitte, om zulks te kunnen en mogen doen. Nieuwe woorden toch zijn, als het ware, nieuwe munten, die geene geldigheid hebben, dan voor zoo ver zij met den stempel des oppergezags, dat is, des gebruiks, geijkt zijn. Dat men echter in een' boertigen stijl wel eens uit jok een nieuw woord smeden mag, spreekt van zelve. Wie zoude het iemand ten kwade duiden, die in zulk een geval b. v. zeide: *iemand ridderen* voor *tot ridder maken*, gelijk HUYGENS van het Engelsche woord *knicht* (spreekt uit *nicht*), dat is *ridder*, op de Engelsche wijze een werkwoord maakt, namelijk, *knijgten*, in den zin van *tot ridder slaan*, en hetzelfde dus, als het Engelsche *to knicht*, dat is, *ridder maken*, betekenende.

De groote koning van dry over-zeesche kroonen

KNIJGHT *man-volk met zijn hand, om deugden mē te loonen;*
Kost Carel 't vroucvolk nu, in plaats van KNIJGHTEN, KNECHTEN,
Wat souder meisjes, die moē meisjes zijn, om vechten!

Men ziet, dat *knechten* hier nog een tweede nieuw gesmeed woord is, den zin hebbende van *iemand tot een' jongen maken*. Immers *knecht* betceekende oudtijds zeer dikwerf blootelijk een' persoon van het mannelijke geslacht.

Ook den schrijveren over nieuwe, nog weinig behandelde wetenschappelijke onderwerpen is het scheppen van nieuwe woorden bij wijlen zeer wel te vergunnen, ja, zij kunnen hierdoor tot verrijking der taal zeer veel toebrengen, indien zij slechts op eene duidelijke en regelmatige wijze te werk gaan. Door dan ook van deze vrijheid een betamelijk gebruik te maken, hebben wij in onze taal vele, thans alom geldige, echt Nederlandsche woorden, welker gelijkbeteekende verwanten men in het Hoogduitsch nog mist, of die ten minste bij de Duitschers nog weinig in zwang zijn. De beroemde Hoogduitsche schrijver JEAN PAUL noemt ons daarom ook de grootste puristen van Europa.

Zoo moet men ook onderscheid maken tusschen geheel nieuwe woorden, en tusschen de zoodanige, waarvan de woordkoppeling slechts nieuw is. De heer BILDERDIJK bezigt b. v. het woord *berggeronk* in de fraaije en hoogst klankrijke verzen:

*Hij sprak.— Als 't dof gebrom van verre donderslagen,
 Op vleugels van den storm de dalen rondgedragen,
 En met den hollen galm van kluft en rotsspelonk,
 Al romm'lend, voortgerold in dreunend BERGGERONK,
 Verhief zich 't woest gejuich der duiv'len naar den hoogen. Enz.*

Dit woord heeft in vele opzigten *den schijn* van een nieuw zamengesteld woord, ten minste, ik herinner mij op dit oogenblik niet, het meer te hebben aangetroffen. Onderwijl, hoe verstaanbaar is hetzelfde, en hoe krachtig tevens drukt het uit, wat het uit moet drukken, namelijk het holle, doffe, dreu-

nende, rommelende nabauwen, dat de bergen van het geluid des donders doen. Hij, die in de bergstreken onweders heeft hooren losbarsten, zal het schilderachtige en klankna-bootsende der bovenstaande verzen gevoelen.

Even fraai en duidelijk is de zamenkoppeling *glastoon*, die de heer KINKER bezigt in zijn gedicht, *de Wereldstaat* getiteld, ter plaatse, waar hij van:

Den GLASTOON hunner stem, den waasmend' ambergeur

der bovenaardsche wezens zingt, en hiermede op het zuivere, als glas of kristal klinkende, en harmonikaächtige hunner stemmen zinspeelt. — En zoo zoude men uit onze latere dichters honderden van nieuwe, of ten minste nieuw schijnende woordkoppelingen kunnen aanvoeren, die ten betooge van het hier door mij beweerde zouden kunnen strekken; terwijl men er duizenden en tienduizenden zoude kunnen verzamelen uit de poëzij der Hoogduitschers, wier dichters toch in koenheid en stouthed, maar ook soms in dolle buitensporigheid van woordkoppelingen, leenspreuken, beelden en wat dies meer zij, aan de Grieken, die waaghalzen in het woordsmeden, en aan de Oosterlingen, die hoogdravende en tot boven de starren steigerende stijlisten, naauwelijks iets toegeven.

De slotsom van het gezegde in deze § komt derhalve hierop neder: zijt voorzigtig met het smeden van nieuwe woorden, maar laat u van den anderen kant door geene te verregaande schroomvalligheid afschrikken, om, zoo gij, als schrijver, eenige bevoegdheid en naam bezit, de taal met gepaste nieuwe woorden te verrijken! Bereken echter altijd, of uw nieuw woord wel zoodanig zij, en daar ter plaatse gebezigd worde, dat, en waar het genade in de oogen uwer lezers vinden kan; en wees met het bezigen van nieuwe uitdrukkingen het meest op uwe hoede, als gij nog jong zijt, en in de geleerde wereld geen gezag hebt. Menigeen heeft, door het laatste in dit en in vele andere gevallen niet in het oog te houden, met de voortbrengselen van zijn' geest op eene jammerlijke wijze schipbreuk geleden. Een' BILDERDIJK is veel geoorloofd, dat aan de heeren studenten A, B, C, D enz. niet vrij staat.

Om voor jonge lieden ernst met jok een weinig af te wisselen, zullen wij hier een boertig puntdichtje van HUYGENS laten volgen, dat meer of min met het in deze §§ behandelde onderwerp in verband staat:

*Dirck hoorde letter-lién, die met den and'ren spraken
Van nieuwe woorden in haer moedertael te maken,
En seid', ey, scheid er uyt! het is een sot bedrijf,
Daer mé ghy besigh zijt! Dat sweer ick by mijn wijf
Haer' toemeloose tongh.— Die maect wel soo veel woorden,
Ghy socht er niet één nieuw te maken, als ghy 't hoorden.*

Met den anderen is met elkander, in het Hoogduitsch *einander*.

§ 129.

Geheel uitheemsche woorden komen in een' statigen en deftigen stijl niet te pas. Zij zijn toch niet alleen voor sommigen onverstaanbaar, maar geven daarenboven aan een opstel het voorkomen van een' lappe-deken, die van allerlei bonte kleuren en krullen schittert. Wij zeggen echter met nadruk: *in een' deftigen stijl*, b. v. in dien eener plegtige redevoering, of van een ander dergelijk stuk van welsprekendheid of dichtkunst. Is de schrijfrant meer eenvoudig, en heeft hij tot wetenschappelijke onderwerpen betrekking, dan is eene grootere vrijheid in dezen te vergunnen. Soms zelfs kan het bezigen van vreemde woorden zijn nut hebben. In het taalkundig vak b. v. zijn de Latijnsche namen der onderscheidene reedeelen, en van wat er al meer tot het grammatikale behooren moge, zoo zeer in alle spraken bekend, dat men de duidelijkheid van den stijl dikwerf bevordert door ze te bezigen. Ten minste ik verheug er mij telkens over, als ik in Hoogduitsche of andere buitenlandsche taalkundige schriften, van *adjectivum*, *substantivum*, *verbum* enz. spreken hoor. Treden toch vertalingen van dergelijke woorden in de plaats, dan weet men vaak niet, wat er door de vertaalde woorden bedoeld worde, daar

de eene schrijver de Latijnsche kunsttermen op deze, een ander wederom op gene wijze vertolkt; iets, waardoor ten laatste niets dan verwarring en onzekerheid ontstaat. Uit dat oogpunt gelieve men dus ook de tot taalkunde betrekking hebbende vreemde woorden en bastaardwoorden in dit handboek te beschouwen, en derzelve gebruik mij en anderen zoowel te veroorlooven, als men in het Latijn, ook zelfs in den zuiveren stijl van CICERO, een aantal Grieksche woorden gedoogd heeft.

Dat voor het overige daar, waar het scherts en jok geldt, wel vijftientig talen dooreen gehutseld mogen worden, behoeft te nauwernood herinnering. Wij lagchen dus regt hartelijk met, en niet over den geestigen heer *van Zuylichem*, alt hij ons ergens in zijne gedichten eene letterkundige *olla podrida* of hutspot opdischt, welke uit de vermenging van het Hollandsch met zeven talen is zamengesteld. De bestanddeelen namelijk tot deze letter-spijze worden geleverd door het Nederlandsch, Fransch, Italiaansch, Spaansch, Latijn, Hoogduitsch, Engelsch en Grieksch. — Zoo vinden wij ook bij den heer BILDERDIJK het volgende aardige rijmpje, in hetwelk de slotwoorden der versregels voor de helft Engelsch zijn; maar echter, als zij slechts zuiver naar der Britten wijze worden uitgesproken, vrij goed op de Nederlandsche rijmen. De gezegde dichtregels hebben betrekking tot de feestviering van een' Engelschen zoogenoemden regtsgeleerde te *Lewisham*, en zijn' leerling :

*Pluk rozen en peëon, oranje- en scheerlingbloessem,
Schakeer de glaskoraal door 't Oostersch parelsnoer;
Gaár wat de veldgrond teelt van 't aangename Lewisham,
En vlecht het om het hoofd van d' overachtbren Brewer!*

—

*Verheugt u, Wet en Recht! in 't voorbeeld van een' Lawyer,
Die nimmer wet verdraaide of Engelsch nam voor Zweedsch!
Zijn kunde zedig dekte in d' allerdichtsten sluier!
Nooit hooger eerzucht had, dan de outside of the stage!*

—

*Viert met hem, viert zijn feest! weêrgalme huis en kamer
Van vreugde en dischgeschal, in spijt zelfs van den Droes!
Want virtue (zegt de spreuk) is guarded without armour,
En zonder 't ijs'ren hek der nieuwe Marlborough Mews.*

—
*Of is er in den kring van 't honest English people
Een enk'le, die uw vreugd, uw feestvreugd wraken kan,
Die iets te zeggen heeft op Leeraar of Discipel?
Voorzeker, brave Twee! geen sterv'ling! neen, not one!*

—
*Veracht dan 't boos gelach van haughty men or women!
Uw geest is hun te vreemd: zie daar de gansche kneep!
En 't geess'len met de tong slaat niemand blaauwe striemen.
Denkt: Angels look on Pope, as Pope looks at an ape!*

§ 130.

Wat bastaardwoorden zijn, is overbekend. Zij zijn, even als aangenomene bastaardkinderen, half echt, half onecht. Half echt, daar zij meer of min naar den aard onzer taal geplooid, en in het gebruik op hare leest geslagen zijn; half onecht, daar hun oorsprong toch altijd uit den vreemde is. *Notaris* is b. v. een bastaardwoord; want het is in vorm wel niet volkomen meer het slecht-Latijnsche *Notarius*, dat is, *aanteekenaar* (van *notare*, *teekenen*, *merken*); maar toch een burger in ons taalgebied, die het kenmerk van zijn' vreemden oorsprong nog duidelijk op het voorhoofd draagt. Men zal immers niet met HUYGENS het gezegde woord van de woorden: *nood daar is*, willen afleiden. De geestige man namelijk zingt, kortswijlig, en op de testamenten, die door de Notarissen geschreven werden, zinspelende:

Notaris.

*Oud Roomen doopte my, naer ick verstaë, Notaris;
Maer, landliën, gaet u niet soo verr' ten eindn aëm!
Wat dunckt u, raeckt ick niet ten deelen aen den naem,
Omdat ick meestendeel gehaelt werd, ALS NOOT DAER IS?*

II.

4

Soortgelijke woorden nu, als daar verder zijn: *secretaris*, *president*, *kapitein*, *procureur* en duizend andere, komen in een' hoogst deftigen en statigen stijl niet te pas. Men trachte ze dan of te vertalen, of te omschrijven. Nog meer, en ook ten aanzien van een min deftigen schrijfrant, geldt zulks van die geheel nuttelooze bastaardwoorden, welke in vroeger dagen, en vóór dat men dit gespuis uit het gebied der dichtkunst en welsprekendheid verdreven had, geheel dat gebied overstroonden, en, als even zoo vele vreemde verderfelijke planten, der ontkieming en groei des goeden zaads op onzen taalakker overal in den weg stonden. Toen toch, (het was in de zestiende eeuw), zong een JOHAN BAPTISTA HOUWAERT, die waarlijk door eene dergelijke barbaarschheid de assche van den zoo taalzuiveren MAERLANT en MELIS STOKE in haar' doodslaap stoorde; toen, zeg ik, zong een HOUWAERT de volgende brabbeltaal, die men bij mijn' geachten ambtgenoot, den Hoogleeraar YPEIJ, aangehaald kan vinden:

*Nu ghepresupponeert, dat jemant is eloquent,
 En dat hy inder Rhetorycke is excellent,
 Dat hy Philosophelijck can argumenteren,
 Dat hy de harmonye der Musijcken kent,
 Mitsgaders den loop weet van 't firmament,
 En dat hy alle hantwercken can useren;
 Dat hy de republijcke weet te regeren,
 Dat hy kennis heeft van de Nigromancye,
 Dat men hem in de rechten heeft sien doceren,
 Dat hy gheleert is in alle const en clergye,
 Soo en weet hy nochtans niet ten selven tye,
 Ten sy, dat hy weet te doen de wille van Godt;
 Die buyten Gods woort wilt wijs zijn, is sot.*

Voor deze uitersten wachte men zich derhalve; maar wat een enkel bastaardwoord, in een' eenvoudigen stijl gebezigd, aangaat: hierover behoeven kunstregters zich juist niet zoo geweldig te ergeren, en vooral dan niet, als (gelijk zulks b. v. bij de behandeling van wetenschappelijke onderwerpen het ge-

val is), de duidelijkheid er door bevorderd wordt. Men moet immers ook wel in honderd andere dingen bij den vreemdeling baat zoeken, daar toch geen land ter wereld alles, wat het noodig heeft, op eigen grond en bodem telen kan. Wel nu, waarom zouden wij zulks dan ook niet in de taal mogen doen?

§ 131.

Zoogenaamde provincialismen en soloecismen ontsieren ook een' zuiveren stijl, en moeten, vooral als dezelve zeer deftig en statig is, met vlijt vermeden worden. Men noemt provincialismen zoodanige woorden, spreekwijzen, of woordvoegingen, welke niet door het algemeen Nederlandsche taal- en schrijfgebruik, maar slechts door dat van een enkel landschap of stad, gewettigd zijn. Dus zijn b. v. de volgende verzen, met voordacht, vol van provincialismen, en wel van Groningsche, gelijk zij ook geheel in de Groningsche dialect geschreven zijn:

*Jong' ! dartien kuijen in de waide,
 Vijr peerden, braaf land, en op de heide
 Veul iemekörven nou, ik speur, .
 Dou bist ijn rieke brommer, heur !
 Legt jou een henne golden aijer,
 Dan raakje mooi op riekdoms kaijer.
 Wel, wel, 't is wat te zeggen : Klaas !
 IJnsklaps van arme weversbaas
 IJn, dij veul in de melk kan brokken !
 Hail ! wel 't fertuum zoo an gait fokken,
 Hij is befried op 't aardsche dal,
 Dat geldpien hom de kop maakt mal.
 Nou, 'kwens dij veul gelok, mien jonge !
 Hou dikker, dat stijds wordt dien ponge,
 Hou lijver mij het wezen zal,
 En God bewaar dij veur verval !*

Zoo is het een Geldersche boere-*provincialismus* te zeggen: *smijt u dale voort gaat zilten*, in welken zin deze uitdrukking bij onzen geestigen STARING voorkomt, in zijne, hierboven reeds aangehaalde, *Tuchtiging der Algerijnen*:

Smit oë dale:

*Vertel mei wat van oë dâden, miin jonge! Ik male
Op niks anders! 'et zit er nog in, dat ik meê,
An den bak, scheepskost heb 'egetten, en jáár of twee.*

Aldus zegt men ook, ten platten lande, in de bekoorlijke omstreken van *Zulphen* en *Arnhem*, *blekken* voor *blaffen*, welk woord door STARING gebezigd wordt, als hij zijnen boer *Engbert* van de Algerijnen doet zeggen:

Ze gaven om geen dink,

*En onzen keunink dorsten ze ook an te blekken!
Den was dat, kèûi denken, -in den krop bliven stekken!*

En wat dergelijke woorden in de bovengezegde oorden en elders meer zijn. Voor het overige gevoelt men, dat onze regel in de toepassing aan moeilijkheden onderhevig kan zijn, en dat het soms stof tot geschil kan opleveren, of men dit of dat woord voor een' *provincialismus* al dan niet hebbe aan te zien. Ook kan men het schrijveren van naam niet euvel duiden, dat zij uit hunne geboorte- of woonstreken, deze en gene passende uitdrukking, bij gelegenheid, in hunnen stijl pogen te vlechten, om aldus voor haar, van lieverlede, het groot-burgerregt, ook in de schrijftaal, te verwerven.

Solocismen zijn zoodanige woorden, of woordvoegingen, welke alleen slechts den persoon, die ze bezigt, eigen zijn. Hetgeen over het smeden van nieuwe woorden gezegd is, vindt hier meer of min zijne toepassing.

§ 132.

Men vermijde insgelijks in een' deftigen stijl het gebruik

van platte volkswwoorden, en van woorden, gewijzigd naar de uitspraak der ruwe volkstongvallen. Hoe vreemd zoude het toch klinken, als men in de fraaije, en ook om hun *metrum* en *rhythmus* hoogst uitmuntende dichtregelen van HELMERS:

*Zij vord'ren! — Nu ontsluit de orkaan zijn woest gebied,
En zweept zijn stormen voort, en knakt elk schip als riet;
Een tastb're nacht bedekt het eeuwig ruim der wat'ren;
't Schip rijst ten hemel; stort in d' afgrond; 't schrikk'lijk klat'ren
Des donders, 't rosse licht des bliksems, 's volks geweene
Wart ak'lig dag en nacht, en lucht en zee dooreen. Enz.*

als men, herhaal ik, in die verzen voor de uitdrukking *stormen voortzweepen*, eens b. v. die van *stormen voortranselen*, *voortpietsen* (Hoogduitsch *fortpeitschen*), zoo als men in Gelderland zegt, wilde bezigen, of wel voor *volksgeweene* het woord *volksgejank*. — Onderwijl is het somtijds zeer moeilijk te bepalen, wat plat en niet plat zij, en, gelijk men zich voor ware plomp- en platheden in den stijl wachten moet, zij men evenzeer op zijne hoede tegen eene te vieze en belagchelijke kieschkeurigheid. Ook de tijd oefent grooten invloed uit op het edele of onedele van sommige woorden, en veel van hetgeen ons heden ten dage plat en laag voorkomt, was zulks voor een paar eeuwen niet. *Janken* b. v. zoude, als wij het van menschen bezigden, ons tegenwoordig in een' sierlijken stijl tegen de borst stooten, en onderwijl gebruikt HOORT het aldus in zijne meesterlijke en schilderachtige beschrijving van den moord, door de Spanjaarden te *Naarden* gepleegd. Na ons namelijk verhaald te hebben, hoe men al de burgers in de Gasthuisherk had weten te lokken, om ze daar gezamenlijk door het Spaansche krijgsvolk te doen vermoorden, zegt hij: *Men rukt de groote poort open, leydt eenpaarlyk aan, en schiet af plomp verlooren in 't hondert, met een gillen en schreeuwen, dat yder 't hart deed sluyten en de hairen te berghe staen. Dat wordt by die van binnen schichtig beantwoordt met een kryten en kermen, zuchten en JANKEN, om steen en staal te vermurwen enz. enz.*

Dat men voor het overige in een' boertigen stijl zeer wel een plat volkswoord gebruiken mag, of de woorden naar de uitspraak van het volk wijzigen, gevoelt een ieder. Ook hebben eenige onzer dichters zich van deze vergunning met veel geest weten te bedienen. HUYGENS laat b. v. in een zijner sneldichten een' boer aardig zeggen:

*Boer Jan sprack: thien geboden?
 Gemanne, 't is wat grof!
 Daer wasser ien eboden,
 En 't lieper slordigh af.
 Gedenckje niet van Adam,
 En hoe hy an sen schā quam?
 Hy wist gien raed om ien;
 Hoe klare wy 't met thien?*

§ 133.

Men wil ook, dat men zich in den prozastijl van te dichtelijke woorden onthoude. Dat hier echter alles van de plaats afhangt, waar zulk een woord gebezigd wordt, valt ligt in het oog. Eigenlijk gezegde poëtische woorden toch, dat is, de zoodanige, welker gebruik, bij uitsluiting en alleen, den dichteren vergund zoude zijn, ken ik in onze taal niet. Ook zal men, het eerste het beste gedicht in handen nemende, ten duidelijke zien, dat alle in hetzelfde voorkomende woorden ook op hun' tijd voor het on dicht zouden kunnen dienen. Of is er b. v. in het volgende lijdicht van VONDEL wel eene enkele uitdrukking, die voor de proza niet passen zoude? Men veroorlove hier afwisselingshalve de inlassching dezer fraaije dichtregelen. De titel luidt: *Aan den heer CONSTANTIJN HUYGENS, Ridder, Heer van Zuylâchem, Raet en Sekretaris van Zijn Hoogheit, op het Overlijden van zijn Gemalin, Mevrouw SUSANNE VAN BAERLE.*

*Is Zuilichem een sterke zuil,
 Hy wankle niet, noch wroel' den kuil
 Van 't graf, waerin zijn Egá leit
 En slaept, en wacht op d' eeuwigheit,
 Niet open, noch versteur Godts akker,
 En roep' zijn' lijkrouw telkens wakker.*

*Het treuren baet den doode niet,
 En voedt des levenden verdriet.
 Al zocht gy schoon met Charons schuit
 Eurydice, en al kon uw luit
 De harp van Orfeus zelf verdooven,
 Gy speelt haer' geest niet weder boven.*

*En waer dit mogelijk te geschién,
 Gy zoudt niet laten om te zien,
 En haer verliezen, nat beschreit,
 Daer 't licht en naere duister scheid;
 Uw morgenstar zou u ontzinken;
 Daer onze zon begint te blinken!*

*Wat moeitge 't onverbidtzaam hol:
 Uw schoone bloem is in haer' bol
 Gekropen, om weér op te staen,
 Daer haer geen hagelsteenen slaen,
 Noch al te heete stralen roosten.
 Gy kunt u met d' afzetsels troosten.*

*D' afzetsels, daer haer ziel in leeft,
 Haer geest en zedigheit in zweeft.
 De mensch, die naer het oogh vergaet,
 Herleeft, onsterflijk in zijn zaet.
 Al schijnt de zerk 't gezicht te hinderen;
 Men ziet de Moeder in haer kinderen.*

*Der kind'ren wakkere oogen zijn
 De spiegels en het kristalijn,
 Waerin der ouderen gelaet
 En schijn en aenschijn voor ons staet;
 't Zijn onverzierde schilderyen,
 En verwen, die ons hart verblyen.*

Men merke in het voorbijgaan op, dat in deze, vooral op het slot, zoo regt dichterlijke verzen, het woord *Gods akker* voor *kerkhof* gebezigd wordt, even als de Hoogduitschers dit laatste ook wel *Gottesacker* noemen, en dat dus HUYGENS zich reeds van eene uitdrukking bediende, door BILDERDIJK, als „belachlijk en lasterlijk Hoogduitsch” uitgekreten. Maar, om tot het eigenlijke onderwerp dezer § terug te keeren; het geheele voorschrift over het achterwege laten van dichterlijke woorden kan bij ons niets anders beteekenen, dan: wacht u er voor, om dáár, waar het niet te pas komt, al te leenspreukige, zwierige, hoogdravende en dichterlijke uitdrukkingen te bezigen, waarmede u echter in geen een deele verboden wordt, u in den verheven prozastijl enkele keeren van dezelve te bedienen!

§ 134.

Ten slotte behoort er tot de zuiverheid, en niet minder tot de duidelijkheid van stijl, dat men een behoorlijk gebruik van de zoogenaamde zintteekenen make. Wij verstaan hierdoor, gelijk uit het woord-zelf reeds kan afgeleid worden, die teekenen of merken, waardoor wij de leden en woorden van een' zin op eene gepaste wijze van elkander scheiden, alsmede de rustpunten der gedachte, en voorts de geheele sluiting van den zin aanduiden; terwijl eenige dezer teekenen daarenboven strekken, om de wijze, waarop de schrijver zijn gezegde verstaan wil hebben, uit te drukken. De zintteekenen zijn het punt of sluitteeken; het dubbele punt, *kolon* of lidteeken; het *semikolon* of halve lidteeken; het *signum interrogationis* of vraagteeken; en het *signum exclamationis* of uit-

roepteken. In het gebruik-zelf echter van die teekenen heerscht weinig eenparigheid, zoodat het niet alleen verschillend is in verschillende talen, maar ook bij de schrijvers in eene en dezelfde taal. Men dient dus in dezen naar zijn eigen gevoel te werk te gaan, en de zintekenen afwisselend zoo te plaatsen, als men-zelf van oordeel is, dat aan den stijl de meeste duidelijkheid kan bijzetten.

Behalve de hier opgenoemde, zijn er nog eenige andere schrijfteekenen, waarop men in den stijl acht moet geven, als daar zijn: het tusseheninvoegingsteeken of dat der parenthese; het koppelteken; het teeken van uitlating; het teeken van aanhaling; het teeken van afwending of afkapping; het teeken van greepscheiding; en het teeken van zamentrekking. Vooral in dichtmaat komen deze teekenen dikwerf te pas.

Wij zullen deze § al boertend eindigen met de les, die de geestige HUYGENS ons geeft, om de letteren niet verkeerd te scheiden, en die hij, kluchtig genoeg, door de woorden *koekoek*, in den zin van vogel, en *koe-koeck*, in den zin van *koemist* of *koevlade*, opheldert :

*En laet u niet verleiden
Met letteren te scheiden.
Siet, hoe licht spellen hinckt!
Één streepken tussehen beiden
Brengh u van bosch in weiden. —
De KOEKOECK sitt en singht;
De KOE-KOECK licht en stinckt.*

Nog eenige vragen voor jonge lieden over de bovenstaande § §.

1) Draagt onze taal nog niet verschillende sporen van Latinismen, en heeft over het algemeen het Latijn, wat woorduitgangen, woorden, grammatikale vormen enz. betreft, geen' grooten invloed op haar uitgeoefend?

2) Wat zoude men Gallicismen kunnen noemen, en wat valt in het algemeen aan te merken ter beantwoording der vraag: in welke opzichten heeft het Fransch tot de vorming en wijziging van het Nederlandsch toegebracht? Welke achtervoegselen, welke woor-

den, welke eigenaardigheden in onzen stijl hebben wij aan 't Fransch te danken enz.?

3) Hoe moet de zin vol Germanismen, in § 126 aangehaald, in goed Hollandsch luiden?

4) Wat bewijzen de schijnbare Germanismen bij onze vroegere schrijvers, en vindt men ze ook in onze allervroegste? Is het geoorloofd soortgelijke Germanismen, op gezag der gezegde schrijvers, in den stijl te bezigen? Treft men niet vele Hoogduitsch schijnende woorden en vormen in onzen Statenbijbel aan, enz.?

5) Wat zijn eigenlijk provincialismen? Waarom zijn zij verwerpelijk? Waarschuwen de Ouden ook tegen dezelve? In hoe ver kan de beschaafde schrijftaal uit provinciale tongvallen verrijkt worden?

6) Wanneer kan men een woord als verouderd beschouwen? Hoe verouderen van lieverlede vele woorden? Waarom verouderen zij? Welke woorden en woordvoegingen zijn het ligtst aan veroudering onderhevig? Verouderen ook somtijds nuttige en bruikbare woorden? In hoe ver kunnen verouderde woorden weder in zwang gebragt worden? Zijn er ook slechts schijnbaar verouderde woorden? Bij wien zijn een aantal van zoodanige woorden aan te treffen enz.?

7) Wat woorden mist men al zoo in het Hoogduitsch, waarvoor wij goede uitdrukkingen bezitten?

8) Welke nieuwe woorden kan en mag men vormen? Van hoe velerlei soort zijn nieuwe woorden? Wat moet men bij hunne vorming in acht nemen? Kan men ook tegenwoordig nog geheel nieuwe wortelwoorden maken? Welke regelen gelden voor afgeleide, welke voor zamengestelde nieuwe woorden?

9) Aan wien is onze taal- en letterkunde bijzonder veel verschuldigd, wat het zuiveren derzelve van uitheemsche en bastaardwoorden aangaat? — Zijn woorden met bastaarduitgangen ook bastaardwoorden? Welke zijn die uitgangen of achtervoegselen enz.? Wat werkt, behalve het veranderen der beteekenissen van sommige woorden, al meer er toe mede, om den stijl onzer vroegere schrijvers soms een onhebbelijk en eenigzins plat voorkomen te geven? Welke voorbeelden heeft men al zoo bij **HOOFD**, **VONDEL** enz. van de andere beteekenis veler woorden?

10) Wat voorbeelden kan men van dichterlijke uitdrukkingen en spreekwijzen aanvoeren? In hoe ver moet men ze in den prozastijl vermijden enz.?

11) Hoe laten zich de figuren onzer zinteekenen ophelderen? Hoe kan het verkeerd plaatsen der zinteekenen verwarring veroorzaken? Is er eenparigheid in die plaatsing te brengen? Is men genoodzaakt in *composita* altijd het teeken van scheiding te bezigen enz.?

Iets over de duidelijkheid en fraaiheid van den stijl, voor zoo ver deze eigenschappen afhangen van eene goede keuze van woorden en hunne verbinding tot zinnen.

§ 135.

Tot de duidelijkheid en sierlijkheid van den stijl wordt in de eerste plaats vereischt, dat de denkbeelden-zelve, die men uitdrukken wil, duidelijk en fraai zijn. Waar het hieraan hapert, zullen noch de woorden, noch hunne verbinding tot zinnen een opstel bevallig en bevattelijk maken. Indien toch een zegelmerk niet zuiver gesneden is, zal ook deszelfs afdrukkel in het beste was verward, moeilijk te onderkennen en onbehagelijk voor het oog zijn. — De vraag echter, wat duidelijke, wat schoone en verhevene denkbeelden zijn, en hoe men meer of min ze kunne verkrijgen, laat zich hier ter plaatse niet beantwoorden. Deels toch behoort het antwoord hierop in de *rhetorica* of redekunst, deels in de *logica* of redeneerkunst. Een stijl, voor het overige, kan aan elk een', die genoegzaam bekend is met de onderwerpen, waarover gehandeld wordt, en met het spraakgebruik van den tijd, waaruit zulk een stijl zich dagteekent, zeer duidelijk en fraai schijnen; terwijl dezelve echter voor hem, die van die onderwerpen, of dat spraakgebruik geene de minste kennis draagt, zijne groote duisterheden hebben kan. ARISTOTELES b. v., DE GROOT, KANT ENZ. zijn duidelijk genoeg van stijl, maar daarom nog niet verstaanbaar voor ieder landman, die nooit iets van wijsgeerte gehoord heeft. Niet alles zal dus ook voor elk een' even begrijpelijk zijn in de volgende, anders op zichzelf beschouwd zoo aardige, duidelijke en zoetvloeiende verzen van HUYGENS, die wij hier afwisselingshalve zullen in-

vlechten , als kunnende strekken tot een nieuw bewijs van het vernuft, de veelvuldige kennis, en de onbekrompene of liberale denkwijze diens grooten mans. Eenige sneldichten, te weten, vervaardigd hebbende, waartoe Spaansch proza hem de stof had geleverd, maakte hij, bij derzelve uitgave, eene voorafpraak, of gelijk hij het noemt, voorspraak, van welke een gedeelte dus luidt: (Men verlieze niet uit het oog, dat deze verzen geschreven zijn denkelijk nog gedurende, of kort na den tachtigjarigen oorlog met Spanje, toen dus de vooringenomenheid en verbittering tegen alles, wat Spaansch heette, nog zeer sterk moeten geweest zijn.)

*Ick ben min Spaensch gesint als die 't op 't minste zijn :
 Nochtans en schrick ick niet voor Spaenschen Most of Wijn.
 'k Hebb Spaenschen Hutspott lief; ick magh wel Spaensche Pappen,
 En, doe 't de mode was, bemind' ik Spaensche Kappen ;
 Met Spaensche Vijgen is mijn schreyen dick gestilt ;
 'k Hebb Spaensche Kappers veel gegeten voor de Milt;
 'k Houw veel van Spaensche Zeep in't wasschen van mijn' kleeren ;
 Voor Handschoen of Tapijt noch meer van Spaensche Leeren ;
 'k Hebb altijd Solinger voor Spaensche Klingh veracht ;
 Spaensch Laken keur ick voor de kostelickste dracht ;
 Ick houd het Spaensche Hout het beste voor de Bogen ;
 Spaensch Groen de snelste verw die oyt quam voor mijn' oogen ;
 Spaensch' Inquisitie self hebb ick wat min gelaeckt ,
 Omdat se vierige van koele Geuzen maect ;
 'k Hebb Spaenschen Doorn geplantt, en met vermaeck sien groeyen,
 Om dat hy wasschen wouw, daer andere dood woeyen ;
 Ick hebb de Spaensche Broeck gepresen voor de Mans ;
 My docht, sy beter voeghd' als 't flodd'ren op sijn Frans ;
 Ick houd' een' Spaensch' Casack fatsoenlick met haer' mouwen,
 De Spaensche Lobb' en stond niet qualick voor de Vrouwen ;
 En, als men in den dans most mallen daer ick was,
 De Spaenschen haer Pavaen docht my de beste pass ;
 De Spaensche Craecken zijn ons' wellekomste gasten,
 En die wy wel soo geern als eenigh Wild, verrasten ;
 De Spaensche Vlaggen zijn 't aensienlickste cieraet*

*Van d' onversterflicke vry-Heeren van den Staet ;
 'k Hebb menschen , onbeweegt als Bergen , sien versetten
 Door 't liefelick gevoel van Spaensche Pistoletten ;
 En Spaensche Matten zijn van 't allerbeste Geld ;
 Dat leerden ons Pier Hein , al warens' ongetelt ;
 My dunckt de Spaensche Tael is mannelick om hooren ;
 De Spaensche Trommelslagh gaet deftigh in mijn' ooren ;
 De Spaensche Zee en breeckt geen' baren door den wind ;
 Ja Spaensche Pocken zijn de fijnste die men vindt ;
 Hoe qualick Spagnen rijmt , van binnen , op Oragnen ,
 De best' Oragnen zijn vers Clooster - goed van Spagnen ;
 De Spaensche Kettingen was eens een' trotsche dracht ,
 Tot datse die Tyrann , Gewoonte , t' onder bracht ;
 De Spaensche Brabander is van de beste kluchten ;
 De Spaensche Kerssen zijn van d' allersoetste vruchten ;
 Ick magh den tredt wel sien van fiere Spaensche Dons ,
 Het geeft my meer genuchts als all der Franschen dons ;
 De Spaensche Druyven zijn schoon om sien , goed om eten ;
 De Spaensche Marmelaed' de soetste die wy weten ;
 Men rieckt de Spaensche Kust veel mijlen t' Zeewaert in ;
 De Spaensche... My en komt geen Spaensch meer in den sinn ;
 Ja , Leser , voor het lest , ghy moel' er noch een hooren !
 'k Hebb SPAENSCH VLEGEN sien gebruycken achter d' ooren ,
 Met merkelicke baet , voor menschen , die het licht
 Begon te schemeren ; en 't klaerden haer gesicht .
 Sulck goedje schaff ick hier : sy bijten en zy steken :
 Maer sy genesen weer de menschen haer' gebreken ,
 En 't bijten heeft sijn nutt , en 't steken heeft sijn vrucht ,
 En sijn tucht meestendeel , en altijd sijn genucht ; enz .*

De geestigheid dezer oud-Hollandsche dichtregelen verschoone het lange der aanhaling! En hoe veel glorierijke herinneringen wekken zij op! — Wij keeren tot [ons onderwerp terug.

§ 136.

Wat nu niet zoozeer de gedachten in haar' geheelen omvang, als wel de woorden betreft, worden duidelijkheid en fraaiheid van stijl bevorderd 1) door eene goede keuze van woorden, 2) door hun taal- en spraakkunstig onberispelijk gebruik, 3) door hunne geregelde rangschikking naar den aard van onzen stijl, en 4) eindelijk door een goed zamenstel van zinnen en volzinnen. Veel echter van hetgeen tot dit eene en andere betrekking heeft, is reeds aangeroerd, toen wij over de zuiverheid van den stijl spraken, weshalve wij ons bij het aanstippen van enkele punten kunnen bepalen.

§ 137.

Tot eene goede keuze van woorden, ter bevordering van duidelijkheid en sierlijkheid des stijls, behoort, (behalve hetgeen over dit onderwerp reeds gezegd is) onder anderen, dat men zoodanige woorden kieze, welke in de beteekenis, waarin zij voorkomen, *gebruikelijk zijn*. Hiertegen zoude men b. v. zondigen, als men bij ons zeggen wilde: *ik heb mijnen vriend heden LEEF WEL GEZEGD*; want, ofschoon dit *leef wel* in den grond hetzelfde, als *vaar wel*, beteekent, en ook uit twee zui- vere en verstaanbare Nederlandsche woorden bestaat, is het echter, hoezeer dan ook in den Hoogduitschen stijl gangbaar, in den onzen niet gebruikelijk, en derhalve dient men zich van de meer in zwang zijnde uitdrukking *vaar wel* te bedienen. Meer andere voorschriften hebben hiertoe betrekking, van welke wij hier niet breeder kunnen handelen. In de later op te geven vragen komen we op enkele punten terug. Hier nog een paar aardige dichtregelen van HUYGENS, waarin, ook zelfs naar onze tegenwoordige wijze van zich uit te drukken, geene gebreken van dien aard voorkomen.

*Die maer geleertheit soeckt, en wijsheit niet daerby,
Slaept by de camenier, en gaet de vrouw verby.*

§ 138.

Tot eene goede keuze van woorden behoort ook, dat zij *voegelijk zijn*, dat is, - zoowel bij elkander, als in de soort van stijl, waarin zij voorkomen, en tot de oogmerken, waartoe zij gebezigd worden, juist passen. Hiertoe heeft onder anderen betrekking, dat men niet een en hetzelfde werkwoord met geheel ongelijksoortige uitdrukkingen in verband bringe. De Franschen gispden er b. v. hunnen beroemden dichter RACINE over, dat hij gezegd heeft: *des campagnes, jonchées de cadavres et de sang*, daar men wel kan zeggen: *jonchées de morts ou de cadavres*, maar niet *jonchées de sang*. Zoo zoude het bij ons ook geene navolging verdienen, als men schreef: *velden, bezaaid met bloed en lijken*. Immers, een veld kan wel op eene leenspreukige wijze gezegd worden, met lijken, maar niet met bloed bezaaid te zijn. Ook in de werken onzer vaderlandsche dichters ontbreekt het niet aan proeven van zulk eene zonderlinge vermenging van beelden. Men denke b. v. aan het volgende bekende zangvers:

*Het rijk des doods verloor zijn magt,
't Verslindend graf zijn' donkren nacht,
't Gordijn werd opgeheven,
En 't oog zag aan zijn gindsche kust,
Na eene korte, zoete rust,
't Onsterflijk, eeuwig leven.*

§ 139.

De woorden, die men bezigt, moeten ook *juistheid* van beteekenis bezitten, dat is, de voorstellingen, die zij ons geven, moeten niet verward, weifelend en onzeker zijn. Dit kan b. v. plaats hebben met uitdrukkingen, wier afstamming donker is, of die dan eens in dezen, dan in genen zin genomen worden. Zoo heeft het woordje *als* nu eens de beteekenis van *gelijk*, dan van *wanneer*, iets, dat somwijlen aanleiding tot onduidelijkheid geven kan. Op deze wijze kan de

praepositie *voor* verschillende beteekenissen hebben, gelijk zulks b. v. het geval is in het volgende. puntdicht van HUYGENS, zinspelende op den bekenden aanslag, door Prins WILLEM DEN TWEEDEN tegen *Amsterdam* gesmeed :

Hoe quam 't, dat Amsterdam soo gramm was,

En waerom was 't niet VOOR den prins?

In seven woorden gaet veel sins:

Om dat de prins VOOR Amsterdam was.

Inzonderheid ook zij men op zijne hoede bij het bezigen van woorden, die tot de zoogenaamde *synonyma* behooren, waardoor men uitdrukkingen verstaat, welke met sommige andere genoeg in beteekenis overeenkomen. B. v.: *ziek* en *krank*, *maar* en *doch*, *als* en *wanneer*, *gierig*, *vrek* en *karijg*, *zuinig* en *sparzaam*, *halsstarrig* en *hardnekkig* en honderd soortgelijke zijn *synonyma*. Zeer kundige vaderlandsche geleerden hebben zich in den laatsten tijd met derzelve uitlegging bezig gehouden. Verwart men nu daar ter stede dergelijke synonymische uitdrukkingen met elkander, waar het onderscheid, dat er toch altijd meer of min tusschen haar plaats heeft, niet een haar breed uit het oog had moeten verloren worden; noemt men b. v. iemand slechts *karijg*, die den naam van *gierig* (hetwelk een' hooger' trap van karigheid uitdrukt) verdiend zoude hebben, zoo gevoelt men, dat onze uitdrukking onbepaald, onjuist en weifelend is. HELMERS is misschien te dezen aanzien, en in het algemeen, wat de keus en het gebruik van sommige woorden betreft, niet overal voor gisping even schootvrij. Wij willen hiermede in geenen deele afbreuk doen aan den welverdienden roem, en aan de door ons ten hoogste geëerbiedigde nagedachtenis van dien waarlijk grooten, echten, stouten en oorspronkelijken dichter, die door het vuur, dat in zijne verzen gloeit, en door den mannelijk-fieren, moedigen, onverschrokken en edelaardigen geest, die daarin telkens uitblinkt, onze ziel met de hoogste geestdrift vervullen, en tot een gevoel van de sterkste bewondering en innigste hulde dwingen kan. Hoe fraai en dichterlijk zijn

b. v. de volgende verzen, waarin men alleen misschien een enkel woord wat minder herhaald zoude wenschen. Jonge lieden mogen zich hier met de herlezing er van, in het voorbijgaan, verlustigen. Wij gelooven toch, op het voetspoor der Ouden, dat niets meer in staat is, om de jeugd voor de welsprekendheid te vormen, dan plaatsen uit goede dichters, en dat men haar even veel moet trachten te onderwijzen, door haar op het fraaije opmerkzaam te maken, als door haar tegen het gebrekkige te waarschuwen.

*Verbeelding! toover mij in de eeuwen, die vervlogen,
 (Ja, gij verhoort me! 'k voel aan 't heden mij onttoegen)
 'k Leef in der vaders tijd! — Een vloot daagt uit den vloed!
 Een wolk van zielen stroomt de schepen te gemoet!
 Ik hoor het zegelied! Ik hoor den vlootling schatren,
 En 't dondren van 't kanon, dat dreunt langs 't vlak der waten!
 De Nederlandsche vlag, fier op haar zegespraal,
 Golft onverlet en vrij, bij 't buldren van 't metaal.
 Een sleep van kielen volgt, ontredderd en doorschoten,
 Met neêrgerukte vlag, een' buit op 's vijands vloten.
 'k Zie d' overwinnaar! Ja, de Ruiter stapt aan land!
 Hij klemt een' waterstaf in zijn gevreesde hand.
 Vier dagen streed 's lands held om de oppermagt der golven;
 Vier dagen was de zee in rook en vlam bedolven;
 Vier dagen beefde de aarde en zee van 't krijgsgerucht:
 Ja, 't scheen, dat de Etna, aan Sicieljes strand ontvolgt,
 En vlottende op de zee, zijn sulfervlammen slaakte,
 En stroomden vloeibaar vuur uit zijnen afgrond braakte;
 Maar uit die hel van vuur, dien schrikbren zwavelgloed,
 Rees Neêrlands waterleeuw met onverzwakten moed.
 De zee, door Ruiters arm ontslagen van haar boeijen,
 Scheen meerder kalm en zacht naar Hollands strand te vloeijen;
 Ja, 't scheen, of in 't geruisch, dat ieder golfje gaf,
 Een lofsied werd gehoord op Neêrlands waterstaf.*

§ 140.

Men moet ook geene overtollige woorden bezigen, dat is, onze stijl moet, om duidelijk en sierlijk te zijn, afgepastheid en juistheid bezitten; iets, hetwelk men in het Fransch *précision* noemt. Daar dit stuk echter vooral tot geheele zinnen betrekking heeft, of tot de woorden, beschouwd in den samenhang, waarin zij, in zinnen gerangschikt, voorkomen, zullen wij over dit vereischte van den stijl liever wat verder op iets aanstippen.

§ 141.

Dit zij dus genoeg over de keuze der woorden, elk van hen afzonderlijk beschouwd zijnde! — Wat de vraag betreft: hoe wij onze woorden rangschikken moeten, opdat de duidelijkheid en fraaiheid van den stijl er niet onder lijden: over deze vraag is hierboven reeds het eene en andere aangemerkt, hetwelk hier ter plaatse geene herhaling noodig heeft. Wij hebben echter gezegd, dat een goed zamenstel van zinnen aan de gemelde twee hoofdeigenschappen insgelijks zeer bevorderlijk was. Hierover dus nog iets naders.

§ 142.

Men kan den zin bepalen, als eene volledig in woorden uitgedrukte gedachte, hetzij zulks nu met veel, of met weinig woorden geschiede. Dus is: *de roos ruikt liefelijk* zoowel een zin, als: *de roos, die koningin der bloemen, verspreidt alom hare liefelijke geuren.*

§ 143.

Door eene zinsnede verstaat men een lid of gedeelte van een' zin; hoewel dit lid soms ook wel weêr een' zin op zichzelf zoude kunnen uitmaken. Het ongemeen *fraaije oud-Hollandsche* punt dicht van HUYGENS, getiteld:

Grafschrift.

*Hier light een heilig man gedolven onder de aerd,
Want boven was sy sijns niet waard.*

heeft dus twee zinsneden, en in zeker opzigt ook twee zinnen. En het volgende sneldicht van denzelfden heer *van Zuylichem* heeft vier zinsneden of leden :

1	2
<i>Klaes haet de wysen,</i>	<i>omdat hy 'er geen is,</i>
3	4
<i>En haet de gecken,</i>	<i>omdat hy 'er een is.</i>

§ 144.

Wanneer de zin wat uitgebreid is, en verschillende zinsneden of leden heeft, noemt men hem een' volzin, of wel eene periode; schoon sommige taalkenners tusschen volzinnen en perioden nog weder onderscheid maken, en door de laatste eene aaneenschakeling of dooreenvlechting van meerdere volzinnen verstaan. Genoeg! Men kan in het volgende punt-dicht van den geestigen HUYGENS twee volzinnen aaptoonen:

Uytleggers.

*'t Gaet vast, dat heel veel kocks bederven goe' gerejten,
En ick in dat gedrangh en vind niet, dat ick soeck.
Uytleggers sonder end bekladden boeck aen boeck,
Terwijl s' elck even heet voor haer gevoelen vechten.*

Het schijnt dat de Ouden door hetgene men periode noemt nog iets anders verstaan hebben, dan juist dat, hetwelk er, over het algemeen, tegenwoordig door verstaan wordt. Wij kunnen echter in dit handboek hierover in geen verder onderzoek treden.

§ 145.

De volzinnen of perioden kunnen uit verschillende soorten van zinsneden of zinleden bestaan, welke door werkwoorden, betrekkelijke voornaamwoorden (*pronomina relativa*) en voegwoorden of conjunctiën, met elkander vereenigd worden. De laatstgemelde conjunctiën zijn, volgens onzen WEILAND en de overige taalkenners, verbindend, verklarend, redegevend, tegenstelling aanwijzend, voorwaardelijk enz. enz. In het volgende zinrijke en door ieder jong mensch te lezen en herlezen puntdicht van HUYGENS, getiteld:

Matigheid.

*En overaest u niet in d' een of d' ander vreughd,
Selfs in uw groenste jeugd!
De lust gaet in 't vol op, EN daer volgt licht sijn dood naer;
Keert om de keers, die brandt, 't vet, dat haer voedt, doodt haer.*

verbindt de conjunctie EN de tweede zinsnede van den derden regel met de eerste. In een ander voortreffelijk puntdicht van dienzelfden dichter, luidende:

*'t Schoon aensicht van de deughd hebt altijd voor uw' oogen!
Voor d' oogen van uw' geest; — want ver is hy bedrogen,
Die s' in de wereld meent te vinden sonder vleck.
Al ons volmaeckste doen is rondom vol gebreck;
En 't menschelicke vroom in 't schoonste van sijn wezen
En is maer, wat min boos, als andere, te wesen.*

is WANT een redegevend voegwoord, dat de tweede zinsnede van den tweeden regel met de eerste deszelven vereenigt.

Het is niet noodig hier dit eene en andere verder uit te breiden.

§ 146.

Voor zoo ver een stijl, over het algemeen genomen, uit lange volzinnen of perioden bestaat, noemt men denzelfden periodisch. Zijn integendeel de meeste zinnen kort en van weinig leden, zoo draagt de stijl den naam van afgebroken, in het Latijn *stilus incisus*, in het Fransch *style coupé*. De volgende, niet onaardige, maar voor ons oogmerk nog eeni-germate veranderde brief van den grooten HOOFT aan de schoone TESSELSCHADE ROEMERS is meer of min in den laatsten schrijf-trant geschreven :

Mejoffrouwe,

De pruimen beginnen al teffens, op een bodt, te rypen. Zy roepen Tesseltje, Tesseltjes mondjtje! Etljke deuntjes van Belusar en andre roepen daar tegen aan: Tesseltje, Tesseltjes keeltje! Zy waaren er geirne van gezongen. Zy wenschten wel, dat U.E. Joffrouwe Francisca te hulpe meébragt. Ik zeg haar: Tesseltje zuft! Tesseltje heeft pen noch inkt, om een briefken te beantwoorden! Zy neemen 't niet aan. Zy willen, dat ik U.E. uit den droom opwekke. Op, op dan,

Rozemondt, hoorje speelen nocht singen?

Wy verwachten U.E. op 't spoedigste, met U.E. dochter. Ook Joffrouwe Duarte met haar' E. man. Een briefken moge vooruitgaan, om wat gissings te maaken. Ondertusschen zullen wy in den windt zien, en happen naa den geenen, die van Alkmaar komt. Wy zullen snuffen, oft hy naa U.E. adem riekt. Godt behoede U.E. op de reize en eeuwlijk in genaade, met alle die haar lief zijn. Van heelen heeten harte wenscht dit,

Mejoffrouwe!

*U.E. verplichte, dienstwillighste
P. C. Hooft.*

*Van den huize te Muiden,
den eersten van Oestmaandt
1636.*

De slotsom der vergelijking tusschen den periodischen of volzinachtigen, en den afgebrokenen stijl komt hierop neder, dat de eerste over het algemeen deftiger en statiger is, dan de laatste; gevolgelijk, dat dezelve in stukken van een' hoogdravenden, plegtigen inhoud met de meeste gepastheid gebruikt kan worden. De afgebrokene stijl integendeel bezit meer rasheid, puntigheid, levendigheid en te gelijker tijd eenvoudigheid, dan de periodische, en is derhalve het meest geschikt voor opstellen, die of plotselinge kracht en nadruk, of wel eene zekere kunsteloosheid, losheid, vlugtigheid en vrolijkheid vereischen. Zoo bezigt CICERO den afgebroken' schrijftrant dikwerf, als hij iets zeer levendig verhaalt, of wel eensklaps met vinnigheid zijne tegenpartij aantast, en den donder zijner welsprekendheid boven haar hoofd los doet barsten. Men neme b. v. de eerste redevoering tegen CATILINA. In brieven laat deze stijl zich ook goed bezigen. Even zoo soms in puntdichten, gelijk HUYGENS, in korte, afgebrokene zinnen, van het ontwaken uit den slaap treffend zingt:

Waer was ick daer? En wie en wat?

Waer ben ick nu? En wat en wie?

Welck is de waerheit? Dit of dat?

Of dat ick sagh? Of dat ick sie?

Ik kom van droomen; dat 's gewis!

Nu gaen ick waken, soo ick meen;

Maer, daer het een, als 't ander is,

Welck is het skerste van tweeën?

De periodische stijl loopt wel eens gevaar van eentoonigheid en slaperigheid; de afgebrokene van te groote vlugtigheid, van winderigheid en beuzelachtigheid. Hierdoor kan de eerste wel eens vermoeijen en afmatten, de tweede ons te wuft en ijdel schijnen. Uit dien hoofde derhalve zal men altijd, wel doen, met in opstellen van eenige uitgebreidheid beide soorten door elkaâr te doen afwisselen, al blijve voor het overige de hoofd-

toon, waarin het stuk geschreven is, bij uitsluiting tot ééne van beiden behooren. Tot de verdere ontwikkeling echter van dit punt vinden wij ruimte in de leer der welsprekendheid, uit een hooger oogpunt beschouwd, waarover wij in onze voorlezingsen over dat onderwerp handelen.

§ 148.

Hetzij nu echter zinnen periodisch, hetzij ze afgebroken genoemd moeten worden, altijd dienen zij die vereischten te bezitten, welke men van een' goeden zin vorderen kan. Deze vereischten laten zich hoofdzakelijk tot drie brengen, namelijk 1) tot samenhang, 2) afgepastheid, en 3) gespierdheid. Men kan de gezegde deugden ook als algemeene vereischten van den stijl, en als zoo vele onderafdeelingen van twee van deszelfs hoofdeigenschappen, duidelijkheid en fraaiheid, beschouwen.

§ 149.

Door samenhang in de zinnen of volzinnen verstaan wij die hechte aaneenschakeling van hunne deelen, welke noodzakelijk is, om de gedachte of gedachten, in zoodanig een' zin uitgedrukt, als een duidelijk en ligt overzienbaar geheel, aan den geest voor te stellen. Deze eigenschap of dit vereischte wordt ook wel eenheid genoemd. Zij ontbreekt zeker niet aan de zinnen van het volgende fraaije grafschrift, één der negen, welke HUYGENS op zekere, door haar vernuft en begaafdheden hoogst beroemde jonkvrouw, LUCRETIA VAN TRELLO geheeten, vervaardigde:

*Ick weet niet, of s' hier licht, Lucretia, die waerde!
De geest gaet niet ter aerde;
En sy is niet, als geest,
Van kindsbeen af geweest.*

§ 150.

Op verschillende wijzen kan de zamenhang in een' zin vernietigd worden, als b. v. door de opeenstapeling van te spoedig elkander afwisselende denkbeelden, door het gemis van één of meer leden, door het verkeerde gebruik van het eene of andere voornaamwoord of soortgelijk rededeel, door de verbinding van denkbeelden, die met elkander geenerlei gemeenschap hebben enz. enz.; van welke, en van meer dergelijke feilen wij in onze Kakographie voorbeelden opgaven.

§ 151.

De vermenging van geheel vreemdsoortige denkbeelden kan ook zelfs korte zinnen ontsieren. Meer gevaar loopt men echter hiervan — zoo als van zelf spreekt — in den periodischen stijl, dat is, in dien van zeer lange zinnen. Reeds toch de onmatige lengte op zich-zelve van een' zin kan den zamenhang vernietigen, en den lezer buiten staat stellen, om den loop der denkbeelden geregeld te volgen; weshalve men zich voor al te lange volzinnen of perioden wachten moet. Zoo is, mijns bedunkens, de volgende periode uit BRANDT tot afmattens toe gerekt, hoezeer ik het hier en daar welluidende van denzelfen in andere opzigten niet loochenen wil. CORNELIS PIETERSZOOM HOOFT, Burgemeester van Amsterdam, voert onder anderen bij hem deze taal: *Tot de regeering beroepen, een saek my niet gelykende, heb ik van de noodt een deugt maekende, mijn kleen pondt wel soeken aen te leggen, mijne besondere saeken en de vordering van mijn eigen huis ter syde stellende, ook middelen, om groot voordeel te doen, verlaetende, alleen om mijn gemoedt in 't bedienen van Stadts saeken beter te voldoen, my selven ten deelen verteerende, om my te beter tot de gemeene sacke te mogen besteden, inzonderheid verhopende, dat ik, soo doende ook iet sou mogen bybrengen tot afweering van 't Spaensche jok; opdat men moghte bejaegen 't einde der Hollandsche waepenen, naemelyk, dat men nevens de versekertheit van de belyders van de Gereformeerde Religie, ook alle andere, die*

deselve noch niet konden toestemmen, en nochtans tot de lasten des oorloghs, soo wel als andere, helpen geven, sich burgerlyk en vreedtsaem draegende, in gelyke rust en vrede moght handhaeven; dat niemant in syn gemoet gedwoongen, maer daerin met Christelyke gedoogsaemheit, gedult en liefde gedraegen wierde, ter tyd toe, dat men se door Christelyke leeringen en goeden voorgang tot beteren voet braghte, sonder sich tegens elkanderen, veel min tegen d' Overheit, soo te misgaen.

Men moet ter bevordering van den zamenhang in een' zin ook voorzigtig zijn met het, gebruik der zoogenaamde parenthesen of tusschenzinnen. Zij, die dezelve echter geheel willen verbannen, handelen zeer dwaas, en bedenken niet, dat zij door deze hunne stelling de geheele oudheid tegen zich te wapen roepen.

§ 152.

Zullen zinnen zamenhang bezitten, dan dient men ook vooral voor een' goeden afloop en een goed slot van dezelve zorg te dragen. De redekundigen beschouwen twee dingen, als tot dat einde hoogst noodzakelijk, vooreerst namelijk, dat de zin gesloten, en ten tweede, dat hij niet meer dan gesloten zij. Wij zullen, bij gelegenheid, voorbeelden van in dit opzigt gebrekkige zinnen aanvoeren. Hier ter plaatse zij het ons liever, tot afwisseling, vergund den lezer op iets goeds, dan op iets kwaads opmerkzaam te maken, en dus sieren wij het einde dezer § met het volgende punt dicht, welks zinnen zoowel gesloten, als niet meer, dan gesloten zijn. De geestige HUYGENS waarschuwt ons tegen het te spoedig werken, en vermaant ons, op de volgende wijze, tot naauwkeurigheid bij het schrijven en opstellen:

*Dry hondert regelen, geschreven in twee uren,
(Dat is, byna soo ras geschreven, als genoemt)
Is een hoogh heldenstuck, daer Jan sich af beroemt;
Maer sal dat goedje wel dry hondert uren duren? —*

*Dirck brengt dry regelen in éénen dagh te weegh;
Jan! neemt de moeyte niet van met die moeyt' te spotten!
't Is dicht, in sweet gekneedt; geloofst, dat sulcken deegh
Dry eeuwen wyt sal staen, en schimmelen noch rotten!*

Jonge lieden mogen deze oud-Hollandsche dichtregels wel eens lezen en herlezen!

§ 153.

Wij hebben de tweede eigenschap van goede zinnen gespierdheid genoemd. Men verstaat hierdoor den meest mogelijken nadruk, met welken de gedachten, in een' zin vervat, door woorden uitgebeeld worden. — In een' gespierden stijl b. v. zingt HUYGENS:

*Die wellust meent met wellust te versussen,
Meent vlammend vier met swavel wyt te blussen.*

De gespierdheid der zinnen lijdt vooral door een overtollig en nutteloos gebruik van woorden, of, gelijk men het pleegt te noemen, door *tautologie* en *pleonasmus*. De geest des stijls vervliegt dan, of wordt verzwolgen in den vloed van uitdrukkingen, op welke de gedachte, naauwelijks meer zichtbaar, ronddobbert. Met andere woorden: de stijl wordt waterig. Voor het overige dient men er zich voor te wachten, om niet soms, terwijl men uitvoerigheid en langwijligheid van stijl vermijden wil, te vervallen in het tegenoverstaande gebrek, in dat namelijk van eene te groote korthed en beknoptheid.

Het is toch niet genoeg, dat een ligchaam uit sterke beenderen en spieren besta: het moet ook gevuld, vleeschig, en met eene fijne huid overtogen zijn. Men herinnere zich de hierboven aangehaalde dichtregelen van HUYGENS:

*In één woord: al ons werck moet sterck gebeente zijn,
En senuwen; maer 't vel daerover klaer en fijn.*

De verdere beschouwing van dit onderwerp echter behoort te huis in onze voorlezingen over de welsprekendheid, naar hare hoogere beteekenis.

§ 154.

Het is voor de gespierdheid der zinnen ook nadeelig, dat men eerst de sterkere, dan de zwakkere uitdrukkingen plaatse, daar zulks juist anders om moet zijn. Wij zullen voorbeelden van feilen, die men te dezen opzigte begaan kan, elders geven.

§ 155.

Ook geheele zinsneden of zinleden kunnen zoowel, als enkele woorden, pleonastisch en tautologisch in eene periode voorkomen, en daardoor hare kracht en gespierdheid grootelijks verzwakken. Voorbeelden elders! Hier gunne men nog eene plaats aan de volgende fraaije verzen, die zeker door het gemelde gebrek niet ontsierd worden. Ze zijn uit een gedicht, dat HUYGENS, ten jare 1661, eener bedrukte moeder, bij het verlies van hare eenige uitmuntende dochter, toezond. Onder anderen zingt hij treffend :

*Een bloem is u ontrukkt, in 't beste van haer groeyen,
Der waerdigste gelyck, die noch in Hollandt bloeyen;
Een peerel is uw hand ontfutseld, een kleenood
Ontstolen, midden wyt den moederlicken schoot;
De dood is, als een wolf, uw stallingh ingedrongen,
En met het liefste lamm van 't jonge vee ontsprongen.
Ghy hebt soo soeten sonn sien daelen met den dagh,
Als Haegsche sonn in langh den Haegh verschynen sagh;
En 't is er duister, sinds dat vriendelick paer lichten
Ter aerden is gegaen. — Waer voeren my mijn dichten?
'k Wouw seggen, sinds haer glans ten hemel is gebracht,
Ten hemel, droeve weew! ten hemel, daer s' u wacht. Enz.*

Het krachtige en tevens liefelijke, in al de zinnen der aange-

haalde oud-Hollandsche verzen uitblinkende, verdienen evenzeer onze bewondering, als het dichterlijke en schilderachtige er van op hoogen lof aanspraak kunnen maken. Voorbeelden van een' gespierden prozastijl kunnen bij honderden uit onzen grooten geschiedschrijver HOORT verzameld worden.

§ 156.

Om de gespierdheid van de zinnen niet te ontzenuwen, zij men ook voorzigtig met het gebruik van conjunctiën, *pronomina relativa*, en dergelijke taaldeelen meer, welke dienen om de leden van een' zin aan elkander te schakelen, en de overgangen der gedachten te bevorderen. Men scheidt ook den *articulus* of het lidwoord niet te ver van zijn substantief, en make evenmin de kloof te groot tusschen het laatstgemelde en het *adjectivum* of bijvoegelijke naamwoord, waarmede het in verband staat. Zoo ook moet het betrekkelijke voornaamwoord of *pronomen relativum*, zooveel mogelijk, in de nabijheid van het rededeel blijven, waarop het betrekking heeft. Dit geldt mede ten aanzien der voorzetselen of praepositieën, die men soms zeer verkeerd mijlen ver van het substantief ziet staan, dat zij regeren. Elders pogen wij voorbeelden van een' kwaden stijl, wat al deze stukken betreft, aan te voeren.

§ 157.

De gespierdheid der zinnen lijdt ook onder het veelvuldige en nuttelooze gebruik van sommige spreekwijzen; als daar zijn: *-ik zegge, des al niet te min, kwam te zien*, en soortgelijke meer, die, wel is waar, in enkele gevallen niet berispt kunnen worden, maar echter over het algemeen niets dan stop- en lapwoorden zijn, dienende, om eene kreupele en lamme woordschikking nog, zooveel mogelijk, op de been te houden. Ditzelfde geldt ook van uitdrukkingen, zoo als wij ze ontmoeten in: *immers toch, buiten en behalve, evenwel echter, of evenwel nochtans, want doch, gelijk als* enz. enz., die men allen gerust voor de helft kan weggappen.

Evenwel b. v. zegt immers reeds hetzelfde als *evenwel echter*, en *gelijk* heeft, op enkele uitzonderingen na, door het gebruik reeds de beteekenis van *gelijk als* enz. Zoo dient men zich ook te onthouden van daar ter plaatse woorden te herhalen, waar zulke herhalingen niet gevorderd worden, en in den grond nergens anders toe dienen, dan om den schrijver lui en loom op het pad des stijls voort te doen drentelen, en hem tien schreden te laten maken, waar hij het in vijf zoude kunnen afdoen. Van dit eene en andere is onze voortreffelijke, en in sommige opzichten door niemand in Europa ooit overtroffene, ja, door niemand zelfs geëvenaarde CATS niet geheel vrij te pleiten. Met dat al is zijne breedheid (mag ik ze zoo eens noemen) van stijl zóó natuurlijk, en in zijnen mond zóó aanvallig en naïef, zijne overtollige woorden (*vocabula otiosa*) vloeijen hem zoo ongedwongen uit de pen; de letterkundige spijs, die hij ons opdischt, heeft, ofschoon wat waterachtig gestoofd, zooveel aanlokkelijks voor elke gezonde ziel, dat men hem die kleine feilen gaarne vergeven wil, ja, hem somtijds zelfs niet eens eene meerdere stevigheid en zenuwrijkheid van stijl zoude toewenschen, uit vreeze, dat daarmede 's mans eenvoudigheid, ongekunsteldheid en liefelijke zoetvloeiendheid verdwijnen mogten. De verdere beschouwing echter van deze en soortgelijke onderwerpen behoort in de leer der hoogere welsprekendheid, waarover in onze andere voorlezingen gehandeld wordt. Ik zal echter, aan het slot dezer §, nog een rijmpje van CATS plaatsen, dat, even als duizend anderen, ten bewijze van hetgene ik over dien hoogst voortreffelijken man gezegd heb, strekken kan. — Op de spreuk: *Springht niet verder als u stock lang is*, zingt hij:

*Vrient! die hier staet aen dese sloot,
 My dunckt, sy is u wat te groot;
 Al eer gy dan u sprongh begint,
 Soo maeckt, dat gy u wel versint;
 Soo maeckt, dat gy de gronden weet;
 Soo maeckt, dat gy het water meet;
 Maer let vooral, ó goede man!*

*Hoe ver u polsse reyken kan ;
Want veel te poogen sonder raet,
En ver te springhen sonder maet,
En saken aengaen sonder maght,
Dat brengt er menigh in de graght.*

§ 158.

De gespierdheid der zinnen wordt ook nog daardoor bevorderd, dat men, wanneer men twee dingen tegen elkander overstelt, zich hierbij van zoodanige uitdrukkingen bedient, als insgelijks juist tegen elkander overstaan. Vooral komt dit voorschrift dus bij het bezigen van de zoogenaamde figuur der *antithesis* in aanmerking. Wij handelen over de gezegde figuur in onze voorlezingen, weshalve wij er dit slechts hier van zeggen zullen, dat men (om nu van het sierlijke, dat zij, matig gebruikt, aan de gedachten-zelve soms geven kan, niet te spreken) haar vooral ook moet trachten dienstbaar te maken aan de gespierdheid en welluidendheid van den stijl. In de antithese moet iets puntigs heerschen, iets, dat als met de snelheid van een' bliksemstraal, oogenblikkelijk in de ziel dringt. Zij moet treffen, gelijk het krachtige en nadrukkelijke sneldicht van HUYGENS, hetwelk hier eene plaats moge vinden, ofschoon nu juist de *antithesis* zoo regtstreeks in hetzelfde niet voorkome.

*Gaet het u, vaders ! met wo' kind'ren niet naer wenschen,
Denckt, dat ghy menschen zijt, en vaders zijt van menschen !*

§ 159.

De juiste plaatsing dier woorden in een' zin, waarin de kracht der gedachte voornamelijk berust, bevordert ook niet weinig de gespierdheid van den stijl. Daar dit voorschrift echter tot het onderwerp der woordenschikking behoort, over hetwelk wij hierboven reeds gehandeld hebben, behoeven wij te dezer plaatse er verder niets meer van te zeggen. Vooral

dient men, op het einde der zinnen, met de plaatsing der woorden voorzigtig te zijn, en zorg te dragen, dat men, over het algemeen, dan geene kleine en onbeduidende woorden bezige, dat men de langste leden aan het slot brenge, dat men soms woorden van nadruk herhale enz. enz. Dit eene en andere heeft op de gespierdheid van stijl, hetzij ten goede, hetzij ten kwade, veel invloed.

§ 160.

Afgepastheid, juistheid, duidelijkheid en klaarheid, zeiden wij, dat in de derde plaats tot de vereischten van goede zinnen behoorden. Natuurlijk! want zij behooren tot de eigenschappen, die elken goeden stijl versieren moeten. Op wat wijze nu deze deugden voortgebracht en bevorderd kunnen worden, laat zich uit hetgene hierboven over de keuze van enkele woorden gezegd is, vrij goed opmaken. Men wachte zich voor onnaauwkeurige, verwarde, 'dubbelzinnige uitdrukkingen; men vermijde verkeerde woordvoegingen en woordschikkingen; men plaatse de zintekenen dáár, waar zij moeten staan; men zij voorzigtig met het gebruik der betrekkelijke voornaamwoorden, en van zoodanige koppel- en bijwoorden, als aanleiding tot dubbelzinnigheid zouden kunnen geven; men scheidde de adjectieven en participiën niet te ver van hunne substantieven, noch het substantief van het werkwoord, waartoe het betrekking heeft; men verbindde die leden van een' zin, welke onmiddellijk op elkander slaan, ten naauwste te zamen; — en wat dergelijke voorschriften meer zijn. Niemand intusschen, zal afgepastheid en duidelijkheid vermissen in de zinnen des volgenden puntgedichts van HUYGENS, hetwelk, tot verlevendiging der aandacht, aan het slot dezer § prijken moge.

Pedanten.

*'t Is onuytsprekelick, hoe gecken een' vervelen,
Die, met haer hersenen in letteren verbrod't,
't Woord voeren, waer se zijn, en voeren 't zonder slot.*

*Wat waert ghy liever, Dirck! (my soud' het machtigh schelen)
Een ongeleert wijs man, of een geleerde sot?*

Één is hier iemand, naar de wijze der Hoogduitscheren, die misschien zouden vertalen: *Es ist ganz und gar nicht auszusprechen, wie die Narren EINEM Langeweile machen können* u. s. w.

§ 161.

Wat de fraaiheid van den stijl betreft, deze wordt — behalve door al hetgene, waarvan reeds gesproken is — ook nog bevorderd door eene zoodanige keuze en rangschikking der woorden, als het meest geschikt zijn, om het gehoor te streelen. Is hieraan voldaan, dan zegt men, dat de stijl prozamaat, welluidendheid, harmonij der zinnen, kortom, datgene bezit, wat bij de Ouden den naam van *numerus* droeg, en door hen boven alles geschat werd. Wij handelen over dit onderwerp breedvoerig in onze andere voorlezingen, waarin wij, naar de leer der redekundigen, aantoonen, hoe de *numerus* betrekking heeft, èn tot enkele woorden, èn tot geheele zinnen, en waarin tevens opgegeven wordt, welke algemeene regels zich van voren, of *a priori*, over denzelven laten voorschrijven. Hier ter plaatse behoeven wij dit stuk dus niet verder aan te roeren, gelijk wij dan ook onze voorschriften over den stijl in het algemeen hier sluiten kunnen, om ons nog bij eenige andere onderwerpen te bepalen. Hetgene toch verder tot de leer van een' goeden schrijfrant, en tot die der hoogere welsprekendheid betrekking heeft, wordt in mijn klein handboek *over de Nederlandsche redekunst*, hetwelk ten leiddraad bij mijne andere voorlezingen strekt, behandeld. In deze laatste voorlezingen namelijk loopt het onderzoek over den verschillenden aard der gedachten, en hoe deze tot het verhevene, schoone, roerende, geestige, luimige, en wat dies meer zij, in betrekking kunnen staan; terwijl men door fraaije plaatsen, uit redenaars en dichters genomen, zulks poogt op te helderen. Vervolgens wordt er gehandeld over den *numerus*, over de keuze van schilderachtige woor-

den, over datgene, wat men de leer der spraakfiguren noemt, en over de zoogenaamde karakters van den stijl. Dan gaan wij over tot de beschouwing van de kunst des eigenlijk gezegden redenaars, of tot die der welsprekendheid, in hare engere beteekenis. Hierbij wordt er nagespoord, wat welsprekendheid eigenlijk zij, waarin zij van de dichtkunst verschille, en wat men voor de vier hoofdpunten houden moete, die bij het opstellen en voordragen van redevoeringen, of soortgelijke stukken van welsprekendheid, overal en ten allen tijde in aanmerking komen. Deze hoofdpunten zijn namelijk, vooreerst de vinding (*inventio*), van welke de Ouden ongemeen veel werk maakten, (gelijk zulks in mijne afzonderlijk hierover uitgegevene voorlezingen gemeld is); ten tweede, de regeling of rangschikking (*dispositio*); ten derde de uitdrukking door middel van woorden of *elocutio*; (van welk stuk wij echter het grootste deel thans reeds in dit ons handboek beschouwd hebben) en ten vierde de uitspraak of mondelijke voordragt (*pronuntiatio*). Van deze vier hoofdpunten, benevens van hunne onderafdeelingen, zoo als daar b. v. zijn de leer over de inleidingen van redevoeringen, die over hetgene men het verhaal of de verklaring noemt, die over het betoog of bewijzende gedeelte, en die over het slot of de toepassing, wordt in ons ander handboek een overzicht gegeven, en worden de voornaamste eigenschappen en vereischten opgenoemd, terwijl wij, na dit ten einde gebragt te hebben, tot de beschouwing der verschillende soorten van welsprekendheid overgaan. Hiertoe brenge men hoofdzakelijk de kanselwelsprekendheid, de baliewelsprekendheid, de staatkundige welsprekendheid, en eindelijk die soort van het welzeggen, welke de onbepaalde genoemd kan worden, en waaronder verschillende gemengde opstellen, als daar zijn lofredenen, lijkredenen, akademische redevoeringen enz. enz. behooren.

Ten slotte volgen er nog eenige regelen over andere soorten van den prozastijl, als daar zijn die van geschiedkundige, van leerkundige of didaktische, en van dialogische opstellen, die van brieven en dergelijke meer, terwijl het geheel door

een paar wenken gesloten wordt over de beste wijze, om zich in den stijl en de welsprekendheid te oefenen.

Weinig zal dit alles echter voor hen baten, die zich de eerste grondbeginselen van den stijl, waartoe vooral ook taalkennis behoort, en wel taalkennis, uit een wat hooger en naauwkeuriger oogpunt beschouwd, dan zij gewonelijk beschouwd wordt, niet eigen gemaakt hebben. Ter voorkoming van dit gebrek, hopen wij, dat dit ons tegenwoordig handboek al mede het zijne, hoe onbeduidend ook, zal kunnen bijdragen.

Wij zullen dus ook thans nog eenige eigenschappen van het Nederlandsch aanroeren, waarvan de kennis niet anders, dan eenen voordeelligen invloed op stijl oefening en stijlbeschaving hebben kan. Vooraf echter volgen hier nog eenige vragen, tot de onderwerpen, welke wij in eenige der bovenstaande §§ behandeld hebben, in betrekking staande, en in de lessen-zelve kortelijk te beantwoorden.

1) Welke hooge gedachten hebben de Ouden van duidelijkheid in den stijl? Waarin kan onduidelijkheid al bestaan, en waaruit kan zij al voortvloeijen? Kan men ook al te klaar en duidelijk willen zijn? Hoe kan men duister zijn met opzigt tot enkele woorden? Hoe ten aanzien van de plaatsing en verbinding der woorden? enz. enz.

2) In wat opzigt moet datgene, waarvan in § 137 gesproken wordt, en dat men *gebruikelijkheid* of *gebruikmatigheid* in den stijl noemen kan, al betracht worden? Hoe b. v. zondigt men er tegen, wat de spelling en het verdere grammatikale betreft? Hoe ten aanzien van figuurlijke en andere soorten van uitdrukkingen? Hoe met opzigt tot geheele woordschikkingen en woordvoegingen? enz. enz.

3) Op welke wijze zondigt men tegen het voegelijke der woorden en tegen de *voegelijkheid* van den stijl in het algemeen? Hoe b. v. feilt men er tegen, in betrekking tot de zaak, waarover men schrijft? Hoe door het bezigen van ongelijksoortige uitdrukkingen? Hoe door gemaaktheid? enz. enz.

4) Waardoor kan men onjuist zijn in zijne woordenkeus (waarvan in § 139 gesproken wordt)? Hoe kan men zulks zijn door het gebruik van onbepaalde wijzen, bevestigingen en ontkennin-

gen, woorden van eene onvaste of te wijde beteekenis, woord-schikkingen? enz. enz.

5) Wat zijn in den eigenlijken zin des woords *synonyma*? Zoude men in onze, of in andere talen twee woorden kunnen opnoemen, die volkomen synonymisch zijn? Zijn zulks b. v. *ziek* en *krank*, *wassen* en *groeijen*, *halsstarrig* en *hardnekkig*, maar en *doch*, *hoewel* en *ofschoon*, *evenwel* en *nogtans*, en soortgelijke? Wie kan men bij ons over de *synonyma* raadplegen? enz. enz.

6) Wat verstaan de ouden door het woord *periode*? Wat is eene éénledige, of monokolische periode? Wat eene twee- of drieledige (*periodus bimembris aut trimembris*)? Wat noemt men de *protasis* en *apodosis* der perioden? enz. enz.

7) Welke soorten van volzinnen hebben wij al meer, dan die, in § 145 opgenoemd?

8) Hoe lang kan men volzinnen maken, of welke maat van lengte moeten zij hebben?

9) Wat voorbeelden van gebrek aan samenhang in de zinnen (zie § 149) laten er zich al opgeven?

10) Wanneer noemt men een' zin gesloten, wanneer meer, dan gesloten? (zie § 152.)

11) Wat is *tautologie* en *pleonasmus*, waarvan in § 154 en 155 gesproken wordt? Welke voorbeelden laten er zich van aanvoeren? Hoe kan overtolligheid of *veelspraak* plaats hebben in enkele syllaben, hoe in enkele woorden, hoe in geheele zinsneden? Hoe kan men langwijdig, waterig, gerekt, mat, sappig, slepend, zenuwloos van stijl worden, door eene gedachte zonder noodzaak, op meer, dan ééne wijze, uit te drukken, dat is, door ze (gelijk de vermaarde Engelsche schrijver SWIFT het kluchtig genoeg noemt) even als een haas, zoo af te jagen, dat zij op het laatst dood ter nederzinkt; door nuttelooze omschrijvingen, in plaats van de zaak bij haren regten naam te noemen; door inmenging van geheel ongelijksoortige, en tot de hoofdgedachte niets bijdragende denkbeelden; door een ontijdig verwijlen bij de laatst-gemelde enz. enz.? — Welke regels zijn voor het overige bij dat-gene, hetwelk men in het algemeen *besnoeidheid* (*précision*) van stijl noemt, op het oog te houden?

12) Waarom moet men voorzigtig zijn ten aanzien van het gebruik en de plaatsing der rededeelen, waarvan in § 156 gesproken wordt, en welke voorbeelden van een' kwaden stijl zijn er te dezen aanzien te geven?

13) Welke voorbeelden van feilen, in § 157 opgenoemd, kan men aanvoeren?

14) Hoe moeten sommige woorden geplaatst worden, om te voldoen aan het voorschrift, in § 158 voorkomende?

15) Door welke voorbeelden laat zich § 159 ophelderen?

16) In hoe ver komen de grammatikale figuren, welke men *zinverbinding*, *zamenvatting*, *zamenstelling* en *vooruitvatting* (*zeugma*, *syllipsis*, *synthesis* en *prolepsis*) noemen kan, in onzen stijl te pas?

17) Wat valt ten aanzien des gebruiks van het koppelwoordje en in den stijl op te merken, en in hoe ver komt de zoogenaamde *veelbinding* of *polysyndeton*, in hoe ver de *nietbinding* of *asyndeton* bij hetzelfde, en bij andere koppelwoorden of conjunctiën in aanmerking?

18) Welke voorbeelden zijn er bij ons van de *anastrophe* of *naplaatsing*, *omzetting*; van de *synchysis* of *warschikking*; van den *pleonasmus* of *veelspraak*; van de *ellipsis* of *uittaling*?

19) Wat zoude men bij ons eene *wisseling*, *woordwisseling* of *enallage* kunnen noemen? Wat eene *woord-* of *lettergreepscheiding* of *tnesis*, en hoe dergelijke grammatikale figuren in den stijl al verder heeten mogen?

Iets over de oudheid en onverbasterdheid onzer taal, benevens een paar woorden over de oud-Duitsche en Nederlandsche letterkunde.

§ 162.

Schoon het dwaasheid zijn zoude te willen beweren, dat onze taal reeds sinds eeuwen juist zoodanig bestaan heeft, gesproken en geschreven is geworden, als heden ten dage, kan men echter met regt staande houden, dat zij uit een alleroudst geslacht afstamt, uit een geslacht, welks oorsprong zich in den nacht van lang vervlogen eeuwen verliest. Het Nederlandsch namelijk is, even als het tegenwoordige Hoogduitsch, een tak van den Duitschen taalstam in zijn geheel beschouwd, en de wortelen van dezen laatstgemelden zijn tot in de diepste kloven en spleten van het voorledene doorgedrongen. Op dien grond kan men onzer sprake met den dichter LOOTS toezigen:

*Gelijk een stroom in 't hart der bergen
 Zich zelv' den ijzren grond ontwingt,
 Naar eigen wit, wat hem moog' tergen,
 Door zelf gedolven voren dringt;
 Gelijk hem in zijn' loop de beken
 Geen vocht, als schatting, doen ontbreken,
 Verweldigd door zijn stoute vaart,
 Terwijl hij, naauw die dropplen tellend,
 Maar uit zijn eigen volheid zwellend,
 Zijn zuiver nat en naam bewaart.*

*Zoo zijt Gij, voor onheugbre dagen,
 En waar 't aloud geschiedblad faalt,
 En waar vergeefs zich de oogen wagen
 Uit zuivre, heldre wel gedaald. Enz.*

Men werpe mij hier niet tegen, dat indiervoege alle talen, sedert onheugelijke dagen, uit aloude en zuivere bronwellen zijn voortgevloed, daar zij toch, (zal men zeggen) zoo zij-zelve ook al in hare tegenwoordige gedaante, op zulk eene eerwaardige grijsheid geene aanspraak kunnen maken, allen toch weder uit vroeger oudere talen, en deze eindelijk uit de alleroudste gesproken zijn. Men bewere niet, dat dus het hendaagsche Fransch ook eene zeer oude taal is, als hebbende dat zijnen oorsprong aan het vroegere Fransch, en dit laatste aan het Latijn, en aan de met deze spraak misschien naauw verwante oud-Gallische dialekten, gevolgelijk aan talen en tongvallen te danken, die allen vóór eeuwen reeds bestonden. Men zegge niet, dat men in het Latijn veel grijzer oorkonden heeft, dan men in eenige oud-Duitsche dialekt kan aanwijzen. Deze bedenking toch laat zich ontzenuwen door de aanmerking, dat het tegenwoordige Fransch niet meer met het Latijn en de oud-Gallische tongvallen zulk een' Zusammenhang heeft, als onze spraak met het oude Duitsch; kortom, dat het Fransch veel meer eene geheel nieuwe taal, dan eene voortzetting (om het dus uit te drukken) van vroeger talen te noemen is. Men kan dus de taal onzer zuidelijke bureu vergelijken

bij een' tak, die op een' ouden, half vermolmden en verganen stam geënt is, terwijl onze taal en het Hoogduitsch integendeel meer zweemen naar twijgen, onmiddellijk uit eenen, nog in volle kracht groeienden en welig tierenden, tronk voortgesproten, en met dezen laatsten, in de meeste opzigten, nog denzelfden aard hebbende. Dat deze vergelijking, voor zoo ver zulks met vergelijkingen plaats kan hebben, niet ten eenemaal ongepast is, kan daaruit blijken, dat onze wortelwoorden, onze voor- en achtervoegsels van afleiding, (vergelijk § 11 en volg.) en andere dergelijke oorspronkelijke bestanddeelen van het Nederlandsch, over het algemeen nog vol leven, en etymologisch zeer verstaanbaar zijn, ten gevolge waarvan onze meeste *derivata* en *composita*, dat is, afgeleide en zamengestelde woorden, zich uit en door zich-zelve laten ophelderen. In het Fransch integendeel heeft men honderden van de meest dagelijksche en meest gewone woorden, die geheel en al uit vermolmde Latijnsche bestanddeelen gevormd zijn, en wier beteekenis zich niet, dan uit de taal van het oude Rome of Athene verklaren laat. Men neme b. v. de woorden, *idée*, *suicide*, *enflé*, *passion*, *encens*, *magnanime*, *pusillanime*, *circonspect*, *adoption*, *énigme*, *capital*, *chapitre* en een aantal anderen. Van alle dezen zijn de afleiding en oorspronkelijke beteekenis voor een' Franschman, die geen Latijn of Grieksch verstaat, voorzeker even onverklaarbaar, als integendeel ieder Hollander, die maar een oogenblik zijne aandacht er bij bepalen wil, gemakkelijk ziet, dat ons woord *denkbeeld* een beeld, of eene voorstelling beteekent, welke men zich, al denkend, maakt; *zelfmoord*, moord van zich-zelfen; *opgeblazen*, iets, dat door wind gezwollen is; *drift*, eene heftige drijving, beroering en togt des harten of der ziel; *wierook*, rook, die, al dwarrelend, zich verheft, (van het oude *wiën*, d. i. draaijen, volgens BILDERDIJK) of wel rook, waarmede men wijdt, heiligt; *medelijden*, het lijden, dat men met iemand doet, (zoo men het niet van het oude *lijden*, in den zin van *gaan*, wil doen afstammen, gelijk wij toch ook van *meëgaand* voor *meëlijdend* spreken) — *grootmoedig*, *kleinmoedig*, groot of klein van ziel of gemoed; *omzigtig*, naar alle kanten omziende; *zoonsaanneming*,

aanneming tot zoon; *raadsel*, iets, waarnaar men raadt; *hoofdelijk*, *hoofdstuk*, afleidingen van *hoofd* enz. enz. Al deze woorden zijn, gelijk men ziet, uit levende wortelen voortgesproten. Het Fransche *idée* integendeel is slechts door het Latijnsche *idea*, en dit weêr door het Grieksch uit te leggen; *suicide* slechts door het Latijnsche *suicidium*; (immers noch *sui*, noch *cide* zijn, op zich-zelve genomen, in het Fransch of gebruikelijk, of verstaanbaar); *enflé* door het Latijnsche *inflatus*; *passion* en *compassion* door *passio*, van *pati*; *encens* door *incensum*, van *incendo*; *miséricorde* door *misereor*, *miseret*, en *cor*; *magnanime* door *magnanimus*, van *animus* en *magnus*; *pusillanime* door *animus* en *pusillus*; *circonspect* door *circumspectus*, van *circumspicere*; *adoption* door *adoptio*; *énigme* door het Grieksch-Latijnsche *aenigma*; *capital* door *capitalis*, van *caput*; *chapitre* door *capitulum*, insgelijks van *caput* enz. enz. — Van al de kunst- en wetenschappelijke woorden, welke, bij duizenden, uit het Grieksch en Latijn in het Fransch zijn overgenomen, of nog dagelijks zulks worden, als daar zijn, b. v. *géographie*, *astronomie*, *hydraulique*, *philosophie*, *chronologie* enz. willen wij niet eens spreken, deels, omdat zij minder tot het oorspronkelijke en dagelijksche Fransch behooren; deels, omdat wij Nederlanders sommigen van dezelve, als kunstwoorden, ook wel eens bezigen. Men kan hier echter nog bijvoegen, dat, zoo gemakkelijk, als het Fransch vreemde woorden weet te verfranschen en over te nemen, zoo moeilijk dit aan het Nederduitsch en Hoogduitsch valt. Het zuiver Duitsche bloed wil zich met geen vreemd vermengen, of, gelijk de scheikundigen het noemen zouden, amalgaméren. Nog na eeuwen is een uitheemsch woord bij ons kenbaar; en, is het ook al niet kennelijk door zijne heele gedaante, gelijk *president*, *officier*, *kolonel*, *cavallerist*, *kapitein*, *notaris*, dan verraadt het zijnen of geheel-, of gedeeltelijk-buitenlandschen oorsprong door den accent of klemtoon, welken wij er aan geven, en waarover wij in het vervolg nog een woord nader zeggen zullen. Hierdoor nu zijn de zuiverheid en oorspronkelijkheid onzer taal zeer bewaard gebleven, terwijl omgekeerd dit terugstooten des vreemdsoortigen en vreemdslachtigen van

zelve ten bewijs voor deze hare oorspronkelijkheid en oudheid strekken moet. Wat het Fransch betreft, men kan rekenen, dat het, behalve uit al het Latijn en Grieksch, waar het van overvloed, voor een aanmerkelijk gedeelte uit oud-Duitsche (Hoog- en Nederduitsche) woorden bestaat. Zoo zijn b. v. de woorden *auberge*, *arrêter*, *battre*, *alte* of *halte*, *grappe*, *angoisse*, *brèche*, *blanc*, *botte*, *boutique*, *cloche*, *crier*, *canif*, *éperon*, *garder*, *gros*, *grosse*, *foule*, *toucher*, *vague*, *soupe*, *maréchal*, *pour*, *maint*, *laisser*, *marque*, *mignon*, *jardin*, *hardi*, *guirlande*, *estafier*, *besace*, *bouc*, *bout*, *bague*, *attaquer*, *mutin*, *mutiner*, *payer*, *laquais*, *dépit*, *bize*, *guèpe*, *grimace*, *marais*, *cochemar*, *carotte*, *coeffe*, *huis*, *grotte*, *épingle*, *émail*, *boussole*, *lècher*, *massue*, *clopin* enz. allen van oud-Duitschen oorsprong, en denklijk in het Fransch gesloopen, toen de Nederduitsche volksstam der Franken zich van Frankrijk meester maakte. — *Auberge*, in het midden-eeuwsch-Latijn *hereberga*, is het oud-Duitsche *heirberg*, en oorspronkelijk eene bergplaats voor eene trekkende heer- of leger-bende; *arrêter* (in het Italiaansch *arrestare*) is eigenlijk tot rust, tot stilstand brengen, van ons *rusten*, ook wel *rasten*, *resten*, *ruhen*, geschreven; *battre* is van het oud-Duitsche zeer bekende *batten*, d. i. *slaan*; *alte* is ons *houd op*, in het Hoogduitsch *halt*, *halt auf*, (gelijk de Hoogduitschers, naar den aard van hunne dialect, *kalt*, *wald*, *gold* enz. voor ons *koud*, *woud*, *goud* zeggen); *grappe* is *greep* van *grijpen* enz. enz. Wij kunnen dit hier niet breder uitleggen. — Aan vele dergelijke woorden hebben echter de Franschen, door voorvoeging van de letter *e*, een Fransch kleurtje weten te geven, waardoor zij eene geheel andere gedaante hebben gekregen. B. v. *étoffe* (in het vroeger Fransch *e-stoffe*) van ons *stof*; *é-tandart* (oudtijds *e-standart*) van ons *standaard*, dat van staan, in den grond zetten, komt; *é-table* van *stal*; *é-tonner* van het Hoogd. *staunen* (d. i. verbaasd zijn) En zoo zijn *écurie*, *écrevisse*, *écrin*, *épée*, *escalin*, *écaille*, *estropier*, *éclat*, *écorce*, *esclave*, *étaler*, *échec*, *écrouer*, *s'écrier*, *écot*, *écume*, *épargne*, *épervier*, *éplucher*, *épreuve*, *escarpé*, *écharpe*, *escrimer*, *espion*, *esquif*, *esquisse*, die allen met eene *s* na de *e* oudtijds geschreven werden en sommigen nog wor-

den, van ons *schuur*, *kreeft*, (dat is *kruipdier* van *kruipen*); *schrijn*, (d. i. *kast*, van waar *schrijnwerker*); *speet* of *spit*, *schelling*, *schaal*, *stroopen*, *klaten* of *klateren*, *schors*, *slaaf*, *stallen* of *uitstallen*, dat is *uitstellen*, thans *ten toon stellen*, *schok*, *schroeven*, *schreeuwen*, *schreijen*, *greijen*, *shot*, *vershot* of *gelag*, *schuim*, *sparen*, *sperwer*, *pluizen* of *uitpluizen*, *proef*, *scherp*, *sjerp*, *schermen*, *spie* of *verspieder*, *schip*, *schets* enz. afkomstig, gelijk iedereen, bij de minste vergelijking van het oud-Duitsch en oud-Fransch, zien kan (*).

§ 163.

De geheele spraak dus, welke wij het Duitsch noemen, en waarvan het Hoogduitsch en ons Nederlandsch een gedeelte uitmaken, behoort tot de oudste, minst verbasterde en oorspronkelijkste talen van Europa. Het is, in den eigenlijken zin van het woord, eene primitieve taal, *une langue-mère*, gelijk men in het Fransch zoude zeggen, eene taal, die voor het grootste gedeelte, en in hare meeste woorden en woordwortelen, uit zich-zelve opgehelderd kan en moet worden, en die juist daarom, bij hare oudheid, zoo veel jeugdigs bezit, omdat de Germaansche volkeren, tot welke ook wij Nederlanders behooren, later dan die van het zuidelijke en zuidwestelijke Europa beschaafd, en minder door vreemden overheerd geworden zijn. Hierdoor toch hebben zij de aloude taal hunner ruwe voorouderen minder vermengd, minder afgesletten, minder veruithemst, minder in hare grondbestanddeelen vervormd, verwijzgd, verminkt en verduisterd, tot hunne nakomelingen overgebracht.

(*) Eene verzameling van fransche woorden met deutschen oorsprong gaf STOSCH, achter zijne *Kritische Anmerkungen über die gleichbedeutenden Wörter*, in 1786 uitgegeven. Veel vollediger nogtans is het werk van onzen ijverigen landgenoot HOEUFFT, getiteld: *Verzameling van Fransche woorden, uit de Noordsche Talen afkomstig*. Breda, 1840.

Dat voor het overige die taal, welke men met een' algemeen naam de Duitsche noemt, zeer naauw verwant is met het Grieksch, en in sommige opzigten ook met het Latijn, als welk laatste toch meer of min eene dialekt van het Grieksch geweest is, heeft men honderdmalen gezegd en aangetoond. Eenigen meenen zelfs, dat men het Duitsch of Germaansch (onze taal, opdat wij dit herhalen, altijd hieronder begrepen) als eene oudere zuster van de spraak der Grieken moet aanzien. De beroemde Hoogduitsche geleerde en dichter voss zinspeelt hierop in de versregels, waarin hij HOMERUS tot hem-zelfen (tot voss namelijk) zeggen laat:

*Sohn der edleren Sprache Teutonia, die mit der jüngern
Schwester Iönia gern auf Thrakischen Bergen um Orfeus
Spiele, von einerlei Kost der Nektartraube begeistert. Enz.*

Hoe het hiermede nu ook gelegen zijn moge, zeker is het, dat men bij Grieksche schrijvers, als b. v. bij HERODOTUS, reeds verschillende woorden aantreft, die in streken, waarin thans Duitsche volkeren wonen, te huis hooren, en die zich uit de hedendaagsche Duitsche (Hoog-, Nederduitsche en Scandinavisch-Duitsche) talen en dialekten verklaren laten. Hooger in de oudheid opklimmende, moet men den oorsprong der Duitsche volkeren in Azië zoeken. Dit is eene vrij algemeen aangenomene stelling, die op de zeer waarschijnlijke geschiedkundige meening rust, dat al de bewoners van Europa uit Azië afkomstig zijn. Hierdoor laat zich dan ook de overeenkomst, die er tusschen het oud-Perzisch, Sanskritisch en de Duitsche talen en tongvallen in vele opzigten heerscht, benevens al het overige Oostersche, dat in de laatstgemelde talen gevonden wordt, ten overvloede verklaren.

§ 164.

Vraagt men, welke talen er al tot de Duitsche spraak, in haren geheel omvang genomen, behooren, zoo antwoord ik: het tegenwoordige Hoogduitsch en al de hoogere dialek-

ten, die in het zuidelijke en zuidoostelijke Duitschland gesproken worden; voorts ons Nederlandsch en al de daarmede vermaagschapte lagere Deutsche dialekten, in het noorden van Duitschland; vervolgens het Deensch en Deensch-Noorweegsch, het Zweedsch, het oud-IJslandsch, en eindelijk het Engelsch. Deze allen geven de duidelijkste blijken van hunnen gemeenschappelijken oorsprong, schoon de overeenkomst tusschen het tegenwoordige Hollandsch en Hoogduitsch zekerlijk vrij wat meer in het oog loopt, dan b. v. die tusschen het Hollandsch en het Engelsch, of Deensch.

§ 165.

Van onheugelijke tijden aan schijnen er in de algemeene Deutsche taal twee hoofddialekten geheerscht te hebben, de hoogere en lagere namelijk. Nog kan men het onderscheid tusschen deze twee tongvallen (of wil men ze liever talen heeten?) duidelijk opgeven, en ook duidelijk aantoonen, in welke streken elk hunner te huis hoort. Men kan zelfs eene geographische lijn trekken, waardoor het gebied der hoogere en dat der lagere tongvallen, op eene kennelijke wijze, worden afgebakend. Trekt men b. v. in zijne gedachten eene zoodanige lijn, van de grenzen der zuidelijke provinciën onzes rijks, waar het Vlaamsch in het Fransch versmelt, over Aken, naar Göttingen, Wittenberg tot hoog op aan de kusten der Oostzee toe, dan behoort hetgene ten noorden en noordwesten van die lijn ligt, ons Vaderland er onder begrepen, onder de taalheerschappij van den Nederduitschen tongval; terwijl datgene, wat ten zuiden of zuidoosten ligt, tot die van den Opperduitschen behoort. Dat echter beide hoofdtongvallen hier en daar, en vooral op de grenzen van hun grondgebied, in elkander spelen, kan men ligt begrijpen. Veel karakteristieks is er zelfs in onze taal, dat Opper- of Hoogduitsch schijnt, en zoo ook omgekeerd. Uit de vermenging der hoogere en voor een deel der lagere tongvallen is het tegenwoordige Hoogduitsch ontstaan, dat, als eigenlijk gezegde, op zich-zelve staande schrijftaal, niet veel ouder is, dan de zestiende eeuw, toen

het zich voornamelijk in de gewesten van Saksen en Meissen, en dus tusschen de hoogere en lagere dialekten in, heeft beginnen te vormen. De hoofdkleur dier taal is echter meer Opper-, dan Nederduitsch. — Onze tegenwoordige schrijftaal kan men de beschaafde Nederduitsche dialekt noemen; beschaafd, zeg ik: want b. v. in Oostfriesland, Hannover, Bremen, Hamburg, tot in Pruisen en schier naar Rusland toe, zijn de Nederduitsche dialekten onbeschaafd gebleven, en uit de fatsoenlijke kringen en den schrijfstijl bijna geheel verdrongen door het tegenwoordige Hoogduitsch, dat voor gansch Duitschland de schrijf- en beschaafde spreektaal geworden is. — Uit het hier aangemerkte is het, voor het overige, zeer duidelijk, waarom het Hollandsch den Hoogduitscheren telkens, als hun zoogenaamd Platduitsch, in de ooren klinkt; even duidelijk en natuurlijk te weten, als waarom wij in de platte spraak onzer grensboeren, of in die der Amsterdamsche geringe Joden, het Hoogduitsch meenen te herkennen. Hierom echter of het Hoogduitsch, of wel het Nederduitsch in het algemeen, te verachten, is belagchelijk en onverstandig tevens. Mij valt een rijmpje te binnen, dat ik eens op dit onderwerp maakte, en dat hier, hoe onbeduidend ook, eene plaats moge vinden:

„De domme Hoogduitscher.

Uw Neêrlandsch?.... 't Is geen taal! Patois is 't onzer boeren!

De domme Hollander.

Uw Hoogduitsch?.... 't Klinkt mij steeds, of 'k Joden 't woord hoor voeren!

De billijke beoordeelaar.

*Taalbroederen, ei, kijft toch niet,
Daar toch uw beider spraak uit ééne bronwel vliet,
Uit éénen stam is voortgesproten;*

*Toont liever beiden u haar' ouden oorsprong waard ;
Des ouden taaltronks deftige aard
Bloet' onverbasterd voort in bei' zijn achtbre loten !"*

Het Zweedsch, meer echter nog het Deensch, draagt veel sporen van ook tot de lagere of Nederduitsche tongvallen te behooren. Deze talen hebben echter sommige eigenaardigheden, (zie b. v. § 63) die reeds aan eene vroegere afscheiding derzelve van de overige Germaansche spraken doen denken, en zijn, hoezeer met ons, en vooral met het Friesch verwant, op verre na echter zoo naauw met het tegenwoordige Nederlandsch niet vermaagschapt, als b. v. het Hoogduitsch. Dit laatste is tegenwoordig de Duitsche zuster, die het meest op onze taal gelijkt, en in vorige dagen zulks nog sterker deed. Het Engelsch, voor zoo ver het Angelsaksisch en Deensch-Saksisch, en dus oorspronkelijk eene Germaansche of Duitsche taal is, heeft ook op onze spraak veel betrekking, vooral op de Friesche dialekten in dezelve. Sedert dat Engeland echter door *WILLEM den Veroveraar* overweldigd werd, en misschien reeds sinds vroeger tijd, is de Engelsche taal voor de helft wel verfranscht geworden, om niet te spreken van al het Latijn en wat al niet meer, dat in haar geslopen is. Ook geloof ik daarenboven nog, dat het Engelsch, zelfs in zijne grondbestanddeelen, misschien meer ongermaansch bezit, dan de meesten wel denken. Het oud-Britsch, of de taal der bewoners van Grootbritannien vóór de verovering van deze gewesten door de Angelsaksen, schemert nog op vele plaatsen door. Dus is het tegenwoordige Engelsch wel een regt mengelmoes, een *pot pourri*, eene *olla podrida* van taal, en HUYGENS mogt niet zonder grond spreken van :

— — — — — *het Engelsch quettren,*
De tael van alle tael, die nergens t' huys en hoort
En allom boortigh is. — — — — —

Het hedendaagsche Schotsch nadert in vorm, uitspraak en tongslag meer, dan het Engelsch, onzer tegenwoordige taal.

Ik versta door het Schotsch hier de dialekten der Schotsche Laag-landen of *Low-lands*. In de gebergten van Schotland, welke den naam van *High-lands* of Hoog-landen dragen, bloeijen nog de zoogenaamde Gaelische tongvallen, waarin de beroemde dichter OSSIAN zijne onsterfelijke liederen gezongen heeft. Deze tongvallen hebben met het Engelsch en de overige Duitsche talen weinig of niets gemeen, en behooren tot een' geheel anderen spraakstam. Dit geldt ook ten aanzien van de Iersche dialekten, en van de volksspraak der inwoners uit de Engelsche provinciën Wallis en Cornwallis. Eene en andere zijn of geheel, of voor een deel, van geene Germaansche of Duitsche afkomst.

§ 166.

Het oudste geschrift, dat wij in eene, kennelijk als zoodanig zich voordoende, Duitsche dialekt aantreffen, is een gedeelte der Meso-Gothische bijbelvertaling van den bisschop ULPHILAS, uit de vierde eeuw na CHRISTUS' geboorte. De Meso-Gothen waren die Gothen of Gotten, welke zich in het oude Mesie (tegenwoordig tot Turksch-Europa behorende) hadden nedergezet, en den christelijken godsdienst aangenomen. — Onze vermaarde landgenoot FRANCISCUS JUNIUS heeft ons het eerst, en wel in de zeventiende eeuw, met den gemelden brok der Meso-Gothische bijbelverklaring, zoo als die in den zoogenaamden *Codex Argenteus* of het zilveren handschrift voorkomt, bekend gemaakt, en den druk van dien *Codex* met een uitmuntend *Glossarium* of woordenboek voorzien. Later, en ook in onzen tijd, heeft men nog het eene en andere meer van het Meso-Gothisch in het licht gegeven. De gezegde tongval vertoont sporen van den aard èn der hogere èn der lagere Duitsche dialekten, is voorts vrij wat naar het Grieksch gewijzigd, en met sommige vreemdsoortige woorden (men heeft ze wel eens oud-Thracische genoemd) vermengd enz. enz.

Meer schriften zijn er te vinden in die oud-Duitsche dialekten der middeleeuwen, welke deels den naam van Frankduitsch en Allemannisch, deels dien van Saksisch, Nedersaksisch, Nederrijnsch enz. dragen, al naar mate, dat zij meer tot de hoogere, of tot de lagere tongvallen behooren. De naam evenwel van Frankduitsch of Franksch is wel eens een algemeene naam voor het oud-Duitsch der middeleeuwen, en ontleend van de Franken, een' Germaanschen volksstam, of liever eene verzameling van Germaansche volksstammen, die, gelijk men weet, in de vijfde eeuw zich van Frankrijk meester maakten, en de Frankische heerschappij stichteden; welke onder KAREL DEN GROOTEN tot den hoogsten trap van luister steeg, en zich over Frankrijk, Duitschland, een groot gedeelte van Italië, de Nederlanden enz. uitstreckte. Is het oud-Duitsch der middeleeuwen wat meer gebogen en gewijzigd naar de Opperduitsche dialekten, die in het meer zuidelijke en oostelijke Duitschland, den zetel der oude Allemannen, te huis hoorden, en nog behooren, zoo wordt het Allemannisch genoemd. Vooral waren onder dit laatste de Allemannisch-Zwavische dialekten in wat later' tijd merkwaardig. Meer uit de lagere Noordduitsche of Nederduitsche gewesten afkomstig zijnde, voert het oud-Duitsch den naam van Saksisch, Nedersaksisch, Nederrijnsch enz. Dat het, voor het overige, dikwerf moeilijk valt, den aard des tongvals, waarin een oud-Duitsch geschrift is opgesteld, naauwkeurig te bepalen, gevoelt men ligtelijk. Vaak toch spelen in zulke geschriften verschillende dialekten, even als de kleuren eens regenboogs in elkander, en de hoofdverw kan naauwelijks onderscheiden worden.

Lettergewrochten van onderscheiden' aard komen er voor in de dialekten, waarvan in deze § gesproken is. Tot de voornaamste behooren: Eene vertaling van het Latijnsche geschrift des Spaanschen bisschops ISIDORUS *de nativitate domini*, uit de zevende eeuw, zoo niet vroeger; — een kort fragment van een lied, *het lied van Hildebrand en Hadubrand* genaamd,

dat, als oudste voortbrengsel van de dus genoemde romantische ridderpoëzij, hoogst merkwaardig is; het is denkelijk uit de achtste eeuw; — de zoogenaamde Cottoniaansche *Codex*, misschien zoo wát van denzelfden tijd; — eene berijmde harmonij of overeenstemming der vier Evangelisten, van den Benedictijner monnik OTFRIED, uit de negende eeuw; — een zegelied op de overwinning, door koning LODWIK DEN DERDEN, op de Noormannen, ten jare 881 bevochten; — eene vertaling en verklaring der psalmen, door NOTKER, abt te St. Gallen, welke NOTKER in het jaar 1022 gestorven is; — nog andere psalmen, in een vrij kennelijk Nederduitsch geschreven, eerst door VON DER HAGEN uitgegeven, en later door onze geleerde landgenooten YPEIJ en CLARISSE vertaald en toegelicht, en vermoedelijk uit de negende eeuw; — eene harmonij der Evangelien, (valschelijk aan TATIANUS toegekend), uit het Latijn vertaald door een' onbekenden, uit de elfde eeuw; — eene *paraphrasis* of omschrijving van SALOMO's hooglied door WILLEBRAMUS, abt te Ebersberg in Beieren, insgelijks uit de elfde eeuw; — eens onbekenden lofgedicht op den heiligen ANNO, aartsbisschop te Keulen, die ten jare 1075 stierf. — Verscheiden andere stukken van minder belang, of wel van later tijd, gaan wij met stilzwijgen voorbij.

§ 168.

Merkwaardig, zeiden wij, waren onder de oud-Opperduitsche tongvallen de Zwavische dialekten. In deze namelijk, die, tot een zeker beschaafd en met andere tongvallen vermengd geheel gevormd, een' tijd lang de geliefde dichttaal voor schier geheel Duitschland, ja zelfs meer of min voor de Nederlanden schijnen geweest te zijn, treft men, van de tweede helft der twaalfde tot diep in de dertiende eeuw, een aantal van waarlijk fraaije dichterlijke voortbrengselen aan, voornamelijk tot den minnezang, maar echter ook tot andere soorten van poëzij behoorende. Onder anderen is het, voor eenige jaren in Duitschland en ook hier te lande zooveel

gerucht makende *Nibelungenlied*, een oud-Duitsch heldendicht, in de gemelde Zwavische dialect geschreven, en, (wel te verstaan in deszelfs tegenwoordigen vorm), uit het zoo even genoemde tijdperk denklijk afkomstig (*). — Voor dit ons geschrift moge het hier zeer vlugtig aangestipte genoeg zijn over de zoogenaamde Frankduitsche, Allemannische, Nordersaksische en andere soortgelijke Duitsche dialecten der middeleeuwen.

§ 169.

Onder de oud-Duitsche tongvallen evenwel moet men ook diegene niet vergeten, welke den naam van Angel-Saksische en Deensch-Saksische dragen, die voornamelijk van in de vijfde tot in de elfde eeuw in Engeland bloeiden, en tot de grondbestanddeelen van het tegenwoordige Engelsch zeker eene hoofdbijdrage geleverd hebben. De Angel-Saksen of de Angelen en Saksen waren oud-Nederduitsche of Neder-Germaansche volksstammen, die zich in het tegenwoordige dusgenoemde Holsteinsche, Mekkelenburgsche en aangrenzende streken schijnen te hebben opgehouden, en in taal en zeden zeer naauw verwant met de oude Oost- en West-Friesen, Jutten, Denen en andere naburige kustbewoners schijnen geweest te zijn. In de vijfde eeuw staken zij met vele krijgsmakkers uit de genoemde volkeren, onder hunnen heervoerder HENGST, HENGIST of HENGISTAN, naar Engeland over, hetwelk zij grootendeels veroverden, en waar zij, na de oude inwoners verjaagd te hebben, eene heerschappij stichteden, die langen tijd voortduurde. Hunne taal- en stamgenooten, de Denen, deden vervolgens herhaalde invallen in Engeland, beheerschten nu eens de Angel-Saksen, verbonden dan wederom zich met hen, of

(*) Men kan over dit belangrijk dichtwerk raadplegen de Verhandelingen van SIEGENBEEK en van VAN KAMPEN, geplaatst in de *Mnemosyne* van TYDEMAN en VAN KAMPEN, Deel VII en IX. Fragmenten van eene nederlandsche vertaling van het *Nibelungenlied* zijn ontdekt door den Gentschen Hoogleraar SERRURE, en door hem uitgegeven in zijn *Vaderlandsch Museum*, D. I.

deelden met hen het opperbewind; om kort te gaan, de Angel-Saksische tongvallen smolten met de hun reeds oorspronkelijk vrij na in den bloede bestaande oud-Deensche en oud-Deensch-Saksische dialekten meer en meer in een. In deze nu eens meer, dan minder vermengde tongvallen (meest in het algemeen Angelsaksisch genoemd) heeft men verschillende schriften, waarvan echter de meesten ongedrukt in de boekeringen van Groot-Brittannië berusten.

§ 170.

Uit hetgene in de vorige § slechts even aangeroerd is, blijkt van zelve de reden, waarom het tegenwoordige Engelsch, (behalve dat hetzelfde in het algemeen vrij wat verwantschap met onze taal vertoont), inzonderheid ook nog zoo veel overeenkomst heeft met het Boere-Friesch, in welken laatsten tongval namelijk de oud-Friesche dialekten tot op den huidigen dag, met eenige verandering evenwel, blijven voortleven. Deze gemelde oud-Friesche dialekten verdienen ten hoogste de opmerkzaamheid der taalonderzoekers. Zij strekten zich in vorige eeuwen over het geheele West- en Oostfriesland, Groningerland, ja, wie zal zeggen, over wat streken niet al meer, uit. Men heeft vooral in de genoemde tongvallen nog verschillende oude wetboeken, waaronder het oud landregt van het Groningsche Hunsingo-kwartier, het Rustringer landregt, het zoogenaamde *Asegaboek*, het *Corpus* der Friesche wetten, en soortgelijke de voornaamste plaats bekleeden. De oudste derzelve schijnen, in hun' tegenwoordigen vorm, uit de deritiende eeuw te zijn. Tegenwoordig is het oud-Friesch geheel uitgestorven, behalve ten platten lande en in enkele kleine steden van onze Nederlandsche provincie Friesland, en uitgezonderd meer of min (volgens deskundigen) in het westelijke gedeelte van het hertogdom Sleeswijk, in het Saterland, en op een paar eilanden. Hetgene van het oud-Friesch in ons Friesland is overgebleven, draagt, zoo als bekend is, den naam van Land- of Boerefriesch, omdat het de volkstaal der landbewoners uitmaakt. Dit Nederlandsche Boerefriesch, dat

door kracht, zoetvloeiendheid en welluidendheid uitmunt, en vooral in den mond van vrouwen soms liefelijk klinkt, heeft meer, dan eenige andere Friesche dialekt, eene soort van klassiekheid gekregen, door hetgene er bij herhaling in geschreven en gedrukt is geworden, of van tijd tot tijd nog wordt. Hoe veel naam de beroemde dichter GYSBERT JAPICK aan hetzelfde gegeven hebbe, is wereldkundig. De Middelburgsche Rector EPKEMA heeft op de werken van den genoemden Frieschen hoofddichter een Woordenboek geleverd, waardoor niet alleen de taal der gedichten voor iederen lezer wordt opgehelderd, maar ook aan de Nederlandsche taalkunde uitnemende diensten zijn bewezen.

§ 171.

Al de bovengemelde oud-Dnitsche dialekten hebben zonder twijfel op onze taal, de eene meer, de andere minder, heur' invloed uitgeoefend, en aan haar die grondkleur en grondgeaardheid gegeven, welke zij heden bezit. Dat zij over het algemeen (sommige uitzonderingen daargelaten) tot de Beneden- of Nederduitsche tongvallen behoort, ziet iedereen, die het karakteristieke onderscheid tusschen de hoogere en lagere dialekten onderzocht heeft. Van het sissende, suizende en blazende, dat aan de Opperduitsche berg-dialekten, in overeenstemming met de Slawische of Slavonische talen (het Russisch, Poolsch en Boheemsch) eigen is, en dat in het tegenwoordige Hoogduitsch, of in de beschaafde spreek- en schrijftaal van geheel Duitschland, zich sterk hooren doet, heeft zij weinig aangenomen. Hierin is zij gelijk aan al de Platduitsche tongvallen in het noorden van Duitschland, alsmede aan het Deensch, Zweedsch, enz. Zij bemint in vele gevallen de zachtere consonanten. (Zie hieronder het hoofdstuk over de zachtheid van het Nederlandsch.). Zoo ook zoetvloeiende zamentrekkingen, b. v. *weér* voor *weder*, *teér* voor *teeder*, *voér* voor *voeder*. Zij is eene liefhebster van lang gerekte klanken, van diphthongen en triphthongen, (b. v. *aai*, *aau*, *ieu*, *ooi*, *oei*, vergelijk § 7). Zij spreekt de *sch* wel scherp en gor-

gelend, maar meer, dan het Hoogduitsch zulks doet, naar den aard der oud-Duitsche taal uit, — en wat dergelijke eigenaardigheden meer zijn. Hier en daar spreidt zij ten duidelijkste den invloed ten toon, dien het Fransch op haar gehad heeft, gelijk wij b. v. meer Fransche uitgangen of zoogenaamde achtervoegsels hebben, dan de Hoogduitschers; (vergelijk § 22); ook sommige letteren op de Fransche wijze uitspreken, b. v. de *u*, de *eu*, de *z* enz.; Fransche grammatikale vormen en spraakwendingen bezigen; aan een aantal, den Hoogduitscheren onbekende Fransche woorden het volle Nederlandsche burgerregt gegeven hebben, en wat dies meer zij, waarover nader in de voorlezingen. Over het algemeen heeft onze taal tegenwoordig het meest van die dialekten, welke men de Nederrijnsche, Neder-Saksische en Noordduitsche, of het Platduitsch noemt. In het groote geheel echter onzer sprake, en in de menigvuldige onbeschaafde volkstongvallen onzes Vaderlands heerschen zoo veel schaduwingen en schakeringen, dat het ten uiterste moeilijk valt eene in allen deele naauwkeurige beschrijving van den oorsprong, den aard, en het karakteristieke onzer moedertaal te geven. Het ware wezen van het Nederlandsch ligt toch alleen niet in onze tegenwoordige beschaafde en in vaste vormen geklonken schrijftaal opgesloten.

§ 172.

Nu een woord hier in het voorbijgaan over onze eigenlijk gezegde Nederlandsche letterkunde of litteratuur! — De oudste Nederlandsche letterkundige voortbrengselen dagteekenen uit de twaalfde eeuw; dat wil zeggen: in dat tijdperk zien wij het eerst schrijvers te voorschijn treden, wier taal nu een vrij zuiver, van de overige Duitse talen afgescheiden zamenstel uitmaakt. Bij hen ontdekken wij een zuiver, over het algemeen vrij verstaanbaar Nederlandsch, in allen deele den aard van onze tegenwoordige taal vertoonende, schoon meer, dan deze laatstgemelde thans doet, in grammatikale buigingen en woordgebruiken, met het Hoogduitsch overeenkomende. Geen

wonder! Hier begint zich toch de Duitsche taalboom eerst kennelijk in de twee takken, den Hoogduitschen en den Nederlandschen, te onderscheiden. Beide takken toonen nog hunne nauwe verwantschap, al is dan ook deze stam reeds, gedurende eene reeks van eeuwen, in twee deelen, in Opper- en Nederduitsch, gesplitst geweest. (Vergelijk § 164). Van Fransche bastaardij is onze moedertaal, in dit eerste tijdperk onzer letterkunde, vrij zuiver, ten minste de bastaardwoorden, die bij MAERLANT en MELIS STOKE voorkomen, zijn, vooral bij den laatsten, slechts in geringen getale.

De eerste ons bekende werken zijn romans en riddergedichten, meerendeels vertaald, doch ook oorspronkelijk, zoo als de roman van KABEL en ELEGAST. Grooten opgang maakte het geestige verhaal: *Reinaert de Vos*, vervaardigd door een' nog onbekenden schrijver. Het tijdperk der weelderige ridderpoëzij maakte plaats voor dat van het ernstige leerdicht.

JACOB VAN MAERLANT, het hoofd van de beoefenaars der laatstgenoemde dichtsoort, werd, ten jare 1235, te Damme in Vlaanderen geboren, en naderhand Griffier van die stad, waar hij in het jaar 1300 overleed. Men heeft van hem verschillende werken, onder welke zijn *Rijmbijbel* en zijn *Spiegel Historiael* eene voorname plaats bekleeden.

MELIS STOKE was een Hollander, en denkelijk in dienst van graaf FLORIS DEN VIJFDEN. Algemeen bekend is zijne *Rijmkronijk*, die vroeger begonnen, maar in het eerste begin der veertiende eeuw geheel voltooid schijnt te zijn geworden. Zij is het oudste, in het Nederlandsch geschreven geschiedkundig geschrift van eenig aanbelang, dat wij bezitten, en voor de kennis der vroegere historie van ons vaderland dus hoogst merkwaardig. — De rijmkronijk van den zoogenaamden KLAAS KOLIJN, die men voorgaf, dat veel ouder, dan die van STOKE was, wordt thans uitgemaakt voor een valsch en onecht stuk gehouden.

Van JAN VAN HELU of JAN VAN LEEUWE, een' Brabander, is er eene rijmkronijk uitgegeven over de oorlogsfeiten van JAN DEN EERSTEN, hertog van Braband, maar bijzonder over

den veldslag, dien deze hertog, ten jare 1288, bij het Keulsche stedeke *Woeronc* of *Woeringen*, op de Gelderschen won. Van wat later dagteekening is de *Spiegel-Historiael* van den priester LODEWIJK VAN VELTHEM, (insgelijks een' Brabander), welk geschrift in het eerste vierde der veertiende eeuw vol-eindigd en eene soort van vervolg schijnt te zijn op MAER-LANTS aangehaalde werk van denzelfden naam. In het werk van LODEWIJK VAN VELTHEM zijn reeds vele sporen van taal-verbastering. Over den *Esopet* en eenige Nederlandsche rid-derromans, (uit de dertiende eeuw misschien) zullen wij in de voorlezingen, of bij de beantwoording der vragen spreken.

§ 173.

Tot de schrijvers van de veertiende eeuw (meestal Zuid-Nederlanders) kan men brengen LODEWIJK VAN VELTHEM, van wien zoo even reeds gewaagd is; DIRC POTTER, den dichter van den zoogenaamden *Minnenloop*, JAN DECKERS, den schrij-ver der *Dietsche Doctrinale*; JAN BOENDALE, gezegd JAN DE CLERC, schepenklerk te Antwerpen, schrijver van de kronijk getiteld: *Brabantsche Yeesten* en van *Der Leken Spiegel*; WILLEM VAN HILDEGAERTSBERCH enz. Aller leeftijd is even-wel niet even zeker, en die van sommigen hunner kan ook van later dagteekening, dan de veertiende eeuw zijn. — Men heeft uit de gezegde eeuw ook het eene en andere van bijbel-vertalingen, dat een' zuiver Hollandsch-Nederlandschen tong-slag verraadt. Staande de veertiende eeuw begonnen ook de gezelschappen der zoogenaamde *Rederijkers* zich te vertoonen. Hun getal nam in den loop der vijftiende eeuw en vervolg-ens meer en meer toe, en ofschoon zij eenig nut gesticht, ja in groot aanzien gestaan hebben, hebben zij niet altijd evenzeer tot bevordering van den bloei en de zuiverheid onzer spraak medegewerkt. — Tot in het laatst der achttiende eeuw zijn er nog enkele van deze rederijk-kamers in Noord-Nederland aanwezig gebleven, en misschien worden er nog op dit oogenblik hier en daar in Braband en Vlaanderen aan-getroffen. — In de vijftiende en een gedeelte der zestiende

eeuw verbasterde onze taal- en letterkunde uittermate. Zij werd opgevuld met bastaardwoorden, eene smet waarvan slechts weinig schrijvers zich zuiver hielden. De proza begon echter meer en meer het hoofd op te steken, schoon de onderwerpen, waarover men schreef, dikwerf onbeduidend en beuzelachtig waren. Goede brokken van bijbelvertalingen moet men echter niet over het hoofd zien. Evenmin enkele andere geschriften in proza. Ook hebben ANNA BYNS, een klopje en schoolmeesteres te Antwerpen, MATTHIJS DE CASTELEYN (*excellent poëet moderne* bijgenaamd), COLIJN VAN RIJSSELE, vermoedelijk uit de stad van dien naam afkomstig, CORNELIS VAN GHISTELE, een Antwerpenaar, JAN FRUYTIERS en een paar anderen zich als dichters nog eenigen naam verworven. Wat later JAN BAPTISTA HOUWAERT uit Brussel, en PETER HEYNS uit Antwerpen.

In de tweede helft der zestiende eeuw begon met het licht, dat de hervorming verspreidde, ook dat der wetenschappen en van eenen beteren smaak in taalkennis en letteren te schitteren, zoodat het door zijne heldere stralen den geelkleurigen en walmenenden fakkelschijn, dien sommige rederijkers nog van tijd tot tijd ontstaken, allengskens verdoofde. Tot hiertoe had meer Zuid- dan Noord-Nederland in kunsten en wetenschappen den toon gegeven. Thans werd dit allengskens omgekeerd, en Holland nam van lieverlede evenzeer in verlichting en kundigheden toe, als Brabant en Vlaanderen, vooral na het eindigen der zestiende eeuw, of stil bleven staan, of ten minste weinig voortgang meer maakten. Mannen, uitmuntende door deugden en bekwaamheden, sloegen aan de zuivering onzer spraak, en de beschaving onzer letteren ijverig de hand. FILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, uit *Brussel* geboortig, een voortreffelijk staatsman, en de regterhand van prins WILLEM DEN EERSTEN, verdient hier eene hoogst loffelijke melding. Bekend zijn deszelfs *Roomsche Bijenkorf*, vertaalde psalmen en andere schriften. Te gader met hem mogen inzonderheid DIRK VOLKERTSZ. KOORNHEET en HENDRIK LAURENTSZ. SPIEGHEL op de hulde der nakomelingschap aanspraak maken. Zij boden der taalverbastering, welke bij den

druk der Spaansche beroerten hand over hand toenam, moedig tegenweer, en bakenden den kort daarop prinselijk te voorschijn tredenden HOOFT en anderen den weg af, dien men in moest slaan, om aan onze taal- en letterkunde vastheid en wezenlijke waardij te geven. ROEMER VISSCHER (de vader van het vermaarde zusterenpaar ANNA en MARIA TESSELSCHADE), benevens andere leden van de Amsterdamsche rederijkkamer, onder de zinspreuk: *in liefde bloeiende*, waren hun hierin behulpzaam. Zoo was, op het einde der zestiende eeuw, de nacht van barbaarschheid, waarin Hollands spraak en letteren sinds geruimen tijd gedompeld lagen, allengskens geweken, en in een' veel belovenden letterkundigen luister verrees voor ons vaderland de gouden morgenstond der zeventiende eeuw.

§ 174.

Wie het zijn, die in dat tijdperk, en gedurende het grootste gedeelte der gemelde gouden eeuw, als heerlijke flonkerlichten aan onzen taal- en letterkundigen hemeltrans geschitterd hebben, behoeft Nederlanders nauwelijks herinnerd te worden. Den meesten toch zijn de namen van een' PIETER CORNELISZ. HOOFT, JOOST VAN DEN VONDEL, CONSTANTIJN HUYGENS, JACOB CATS, JOH. ANTONIDES VAN DER GOES, GERARD BRANDT, JEREMIAS DE DECKER, en een aantal anderen bekend, die, de eene wat vroeger, de andere wat later, in die roemrijke, helaas, voor altijd vervlogen dagen, onzer letterkunde tot eere gestrekt, en zich door hun verstand en hunne bekwaamheden even onverwelkelijke lauweren verworven hebben, als onze helden te lande en ter zee door hunne glorierijke krijgsbedrijven. Aan deze uitstekende mannen heeft onze taal het te danken, dat zij tot den rang eener beschaafde taal verheven werd. Door hen kreeg zij eerst regt die vaste geardeheid, dien omvang, dien zwier, dat buigzame en lenige, welke zij tot op den huidigen dag behouden heeft, en onze letterkunde begon met voortbrengselen te prijken, waarvan sommigen thans reeds den toets van twee eeuwen hebben doorgestaan, en die, wat ook een veranderde en

in sommige opzigten misschien meer verfijnde smaak aan dezelve te gispfen moge hebben, bij voortdoring zulk eene voedzame en smakelijke letterspijze opleveren, dat iedere gezonde maag, wie van vele nieuwmodische zoetigheden en lifafferijen de walg steekt, gaarne en gretig telkens tot hen terugkeert.

§ 175.

Minder bloeiend vertoont zich onze taal- en letterkunde in het laatste der zeventiende en in het begin der achttiende eeuw. Vooringenomenheid met den smaak en de letterkundige voortbrengselen der Franschen, toenemende kleingeestigheid, en een overdreven beuzelachtig en spitsvondig kunstbejag, tot hetwelk de veelvuldig opgerigte lettergenootschappen den grond begonnen te leggen, en in later tijd meer en meer legden, deden waarheid, eenvoudigheid en kracht niet zelden verdwijnen, en offerden het echt schoone en dichtelijke aan eene schijnbaar kunstmatige, maar in den grond hoogst onkunstmatige, en slechts gekunstelde gladheid en onpoëtische natuurlijkheid op. Met dat al waren hierop uitzonderingen. Ook moeten wij hetgene een VERWER, MOONEN, en anderen, maar inzonderheid onze allerverdienstelijkste TEN KATE, omstreeks het begin der achttiende eeuw, tot opbouw van bespiegelende taalkennis gedaan hebben, dankbaar erkennen, en verder aan vele voortreffelijke dichters, die in het eerste derde en tegen het midden dier eeuw, of ook wat later bloeiden, en onder welke HUBERT KORNELISZ. POOT, WILLEM LANGENDIJK, HOOGLIET, SMITS, de VAN HARENS, VAN WINTER, VAN MERKEN en meer anderen bijzonder uitmunteden, onze regtmatige hulde niet ontzeggen. Denzelfden welverdienden lof moeten wij aan die Nederlandsche, hetzij theoretische, hetzij praktische letterkundigen geven, welke in den verderen loop der achttiende eeuw den akker onzer spraak en letteren meer en meer bearbeid hebben. BALTHAZAR HUYDECOPER, een man van eene reusachtige geleerdheid in alles, wat tot de geschiedenis onzes vaderlands betrekking heeft, een hoogst scherpzinnig taalkenner, en te-

vens een goed dichter, verdient onder hen eene eerste plaats. — Jammer maar, dat onze taal-zelve in dat tijdperk bij het algemeen dikwerf nog weinig op prijs gesteld werd, en dat zuiverheid en beschaafdheid van stijl, gepaard met een' goeden' smaak in de welsprekendheid, velen openlijken redeneren niet zelden geheel vreemd waren. Jammer tevens, dat in de Zuidelijke Nederlanden de heerschappij van het Fransch zich gestadig meer uitbreidde, en daardoor de Nederlandsche taal en letteren in die gewesten steeds meer in verval geraakten. Des te luisterrijker schittert onze tegenwoordige eeuw, waarin onze letterkunde, gelijk een feniks, uit hare asch verzezen is; waarin (om van de dichtkunst niet eens te spreken) de welsprekendheid meer bij ons bloeit, dan zij ooit voorheen gedaan heeft, en niet alleen de teederste jeugd reeds met de regelen onzer taal bekend wordt gemaakt, maar ook thans op de Hoogeschoolen aan jonge lieden gelegenheid gegeven wordt, om onder daartoe aangestelde leermeesters, het geheele veld van Nederlandsche letterkunde en welsprekendheid, in deszelfs verschillende afdelingen, te doorkruisen. — Geve de hemel, dat de lust en ijver hiervoor niet mogen verflaauwen! Zoo zullen de Nederlandsche letteren gestadig in bloei toenemen, en ook de vreemdeling zal eindelijk eens aan haar die achting bewijzen, welke hij, uit louter onkunde, haar tot dus verre maar al te weinig betoond heeft.

Met dit paar zeer vlugtige woorden over onze vroegere en latere taal- en letterkunde neme men het in dit handboek voor lief! Wij laten hier voorts nog eene reeks van vragen volgen, bij welke en bij andere soortgelijke men de aandacht van jonge lieden tot uitbreiding hunner kennis bepalen kan.

1) Welke taal moet men voor de oudste van alle talen des aardbodems aanzien, de Hebreuwsche, de Arabische, de Grieksche, de Duitsche, (Hoog- en Nederduitsche), of welke andere?

2) Kan men onze taal even goed, als het tegenwoordige Hoogduitsch, voor eene regtstreeksche telg van het oude Duitsch in het algemeen houden?

3) Welke zijn de oudste schriftelijke oorkonden, die men in het Fransch heeft?

4) In hoe ver is het Fransch eene dochter van het Latijn, in hoe ver uit de oud-Gallische dialekten voortgesproten?

5) Hoedanigen invloed heeft het doode veler woorden en grondbestanddeelen van het Fransch op de geheele Fransche taal, stijl en letterkunde?

6) Hoe laten zich de Fransche woorden, in § 162 opgenoemd, uit de oud-Duitsche dialekten ophelderen, en waaruit blijkt het, dat deze woorden uit het Duitsch, en niet omgekeerd de Duitsche uit het Fransch afkomstig zijn?

7) Waarin is de verwantschap onzer taal en der Duitsche spraak in het algemeen met het Grieksch zichtbaar?

8) Welke geschiedkundige gronden heeft men voor de aloude maagschap der oud-Duitsche en Grieksche volkeren?

9) Waarom houden sommigen het Duitsch nog voor ouder, dan het Grieksch?

10) Waaruit blijkt het, dat de Duitsche taal reeds sinds onheugelijke tijden in de Duitsche gewesten bestaan heeft? Vindt men reeds sporen van Duitsche woorden bij Grieksche schrijvers?

11) Welke overeenkomst leeren de geleerden ons, dat er bestaat tusschen het Perzisch en de Duitsche talen, en welke voorbeelden van gelijkheid heeft men tusschen de zeden der oude Germanen en Perzen?

12) Wat verstaat men door het Sanskritisch, en waarin vertoont zich deszelfs overeenstemming met de Duitsche en andere talen van Europa?

13) Welke eigenschappen hebben de zoogenaamde Scandinavisch-Duitsche talen, (het Deensch, Zweedsch, en oud-IJslandsch) waardoor zij zich van de overige Duitsche spraken onderscheiden?

14) Wat zijn in het algemeen de karakteristieke eigenschappen van de hoogere of Opper-, en van de lagere of Nederduitsche tongvallen?

15) Welke tongvallen zouden in Europa de oudste zijn, de Opper- of de Nederduitsche?

16) Heeft men uit de middeleeuwen even oude Duitsche geschriften in de lagere of Nederduitsche, als in de hoogere of Opperduitsche dialekten?

17) Sedert wanneer is in het noorden van Duitschland het Nederduitsch, (Platduitsch thans geheeten) dat voorheen ook als beschaafde spreek- en schrijftaal gebezigd werd, daar allengskens uit de hoogere kringen en uit de boeken door het tegenwoordige Hoogduitsch verdrongen?

18) Welke is de overeenkomst, wat het onderscheid tusschen ons Nederlandsch en het gemelde zoogenaamde Platduitsch?

19) Hoe is het tegenwoordige Hoogduitsch van lieverlede ontstaan, en de beschaafde spraak voor geheel Duitschland geworden?

20) Waaruit blijkt het, dat de Scandinavisch-Duitsche talen, het Deensch, Zweedsch, oud-IJslandsch, in vele opzigten tot de lagere of Nederduitsche dialekten behooren?

21) Waarin is de oud-Duitsche geaardheid van het tegenwoordige Engelsch zichtbaar, en in hoever is het onder de Nederduitsche tongvallen te rangschikken?

22) Wat zoude er van de oud-Britsche dialekten in het Engelsch zijn overgebleven?

23) In welke opzigten komt het Schotsch meer dan het Engelsch met ons hedendaagsche Nederlandsch overeen?

24) Tot welken taalstam behooren de Bergschotsche of Hooglandsche, en de Iersche tongvallen? Hoedanig is de volkstaal in Wallis?

25) Wat is de karakteristieke geaardheid van het Frank-Duitsch, en waaraan zijn de verschillende oud-Duitsche dialekten van elkander te onderkennen?

26) Behoort het Mesogothisch tot de hoogere, of tot de lagere Duitche dialekten?

27) Welk nut is er voor de beoefening onzer taal uit het Mesogothisch te trekken? Wat heeft men tot opheldering van dien ouden tongval tot hertoe gedaan? enz. enz.

28) Moet men KAREL DEN GROOTEN onder de Duitche, of onder de Frânsche vorsten rangschikken? En welke zijn zijne verdiensten omtrent de oud-Duitsche taal en letterkunde?

29) Welken invloed heeft de Latijnsche taal op het Nederlandsch, en in het algemeen op het Duitsch uitgeoefend?

30) Hoedanig is de invloed van het Fransch op onze taal geweest?

31) Wat bewijs heeft men er voor, dat de Zwavische dialekt, in welke de oud-Duitsche minnedichters gezongen hebben, en waarin het vermaarde *Nibelungenlied* geschreven is, ook meer of min hier te lande bekend is geweest?

32) Zoude onze tegenwoordige Duitche (Nederduitsche) taal de oudste in deze gewesten geweest zijn, en laten zich al de namen van landschappen, steden en dorpen in ons vaderland uit Duitche dialekten ophelderen?

33) Waaruit blijkt de oudheid der Friesche dialekten, en be-

hoort het tegenwoordige zoogenaamde Land-Friesch, Friesch-Boersch of Boeren-Friesch nog regtstreeks tot dezelve? Wat valt nader omtrent de oud-Friesche wetten en de letterkunde van het oud-Friesch te zeggen? Welke zijn de verdiensten te dezen aanzien van WIARDA, RASK, GRIMM en anderen? Welke die van WASSENBERG, EPKEMA? enz. enz.

34) Men spreekt vaak van Kelten. Zouden zij in de oudste tijden ook hier te lande woonachtig, in taal en voorkomen geheel verschillend van de Germanen, of slechts een vroeger hier gekomen stam van Germanen geweest zijn? Zou men door hen ook 't aloude verschil tusschen Opper- en Nederduitsche tongvallen (bl. 91), veel reeds van 't Germaansch in het tegenwoordige Fransch (bl. 87), den meerderen zamenhang dier laatste taal met ons Hollandsch (bl. 100), de Nederduitsche kleur van het Deensch, Zweedsch, enz. (bl. 93), enkele grondtrekken van het Friesch (bl. 98) en wat dies meer zij, voor een deel kunnen verklaren? — Mitsgaders wat soortgelijke vragen over dit duister onderwerp al meer zijn.

35) Schoon de schriften van eenen MAERLANT, MELIS STOKKE en JAN VAN HELU bepaaldelijk zoo al de oudste stukken van belang zijn, die 1) in een volkomen kennelijk, van Opper- en Nederduitsch onderscheiden Nederlandsch zijn geschreven, 2) de tijd van wier ontstaan genoegzaam zeker is, en 3) de namen van wier makers tot ons zijn overgekomen, zijn er echter geene oorkonden van vroeger dagteekening, waarin ook de Nederlandsche tongval zich reeds vrij duidelijk openbaart? Wat geldt te dezen aanzien b. v. van eenige Psalmen, (waarover een woord in § 167) wat misschien van eene enkele oud-Nederlandsche keur of handvest enz. enz.? Onder welke wijzigingen moet men in het algemeen het zeggen: dat de aanvang onzer Nederlandsche taal en letterkunde zich van het laatste der dertiende eeuw dagteekent, altijd verstaan?

36) Wien heeft men als schrijver van den zoogenoemden *Esopet*, of *Fabelen van Esopus*, welke oud-Nederlandsche vertaling door sommigen tot de dertiende eeuw gebragt wordt, aan te zien?

37) Van welke vermoedelijke dagteekening, en van welken aard zijn de voornaamste meer of min bekende oud-Nederlandsche ridder-romans, als b. v. die van *Karel en Elegast*, van *Walewein*, van *de Kinderen van Limborch*, van *Ferguut en Galiëne*, van *Florys en Blansefloer*, van *Seghelyn van Jerusalem* enz.?

38) Is de zoogenaamde *Starrekunde of Natuurkunde van 't Geheelal* ook tot de dertiende eeuw te brengen? Wie is de maker van dat werkje? Heeft men nog andere soortgelijke geschriften?

39) In welk tijdperk behoort de oud-Nederlandsche berijming van *Reintje de Vos*?

40) Kan men de oud-Nederlandsche letter-werken, opgenoemd in § 173, allen tot de veertiende eeuw brengen? Ten aanzien van welke onder dezelve is zulks eenigzins onzeker? Zijn er, behalve de gemelde, nog andere stukken uit die eeuw?

41) Moet men **CLAES WILLEMSZ** voor den dichter van den zoogenaamden *Minnen-loep*, of der *Minnen loop* of *loop* houden?

42) Welke schrijvers uit de veertiende eeuw mag men vermoedelijk Noord-, en niet Zuid-Nederlanders noemen? Was b. v. **WILLEM VAN HILDEGAERTSBERCH** een Hollander, of een Vlaming?

43) Wat valt er over de echtheid of onechtheid der rijmkronijk van **KLAAS KOLIJN** aan te merken?

44) Welke is de staat en het getal onzer oude handschriften?

45) Naar welke grammatikale regelen hebben onze oudste Nederlandsche schrijvers geschreven, en waarin is de hier en daar thans wat Hoogduitsch schijnende kleur hunner taal zichtbaar?

46) Kan men de Delftsche bijbelvertaling van 1477 (waarover **LE LONG**, *Boekzaal der Nederduitsche Bijbels*) reeds tot de veertiende eeuw brengen?

47) Wie waren de *Rederijkers*? Welke voor- en nadeelen hebben zij onzer taal en letterkunde toegebracht? Staat hunne op- en inrigting met die der oude zoogenaamde *Meesterzangers* in Duitschland in verband? enz.

48) Bestaan er tegenwoordig nog hier en daar Rederijkkamers in Noord- en Zuid-Nederland? In hoe ver kan men het bestaan der Rederijkers of Retrozijnen reeds uit de veertiende eeuw dagteekenen? Waarin verschillen zij van de zoogenaamde *Sprekers*? Wat waren hunne *Landjuweelen* en *Haagspelen*? Wat noemden zij *Refereynen*, *Kniedichten*, *Spelen van Sinne*, *Kluiten*, *Batementen*? enz.

49) In hoe ver waren reeds oudtijds de Brabandsche en Vlaamsche tongvallen van de Hollandsche onderscheiden? Welk verschil heerscht er b. v. tusschen de taal en den schrijftrant van **MAERLANT** en die van **MELIS STOKE**?

50) Welke bewijzen heeft men er voor, dat van oudsher de Nederlandsche taal de ware moedertaal in de meeste zuidelijke provinciën der Nederlanden geweest is, en zulks nog is, zoodat

het Fransch daar geene aanspraak op den naam van eigenlijke landtaal kan maken? Hoe heeft echter het Fransch dien invloed gekregen, dat het in België de ware moedertaal, het Nederlandsch (of — zoo als men het er noemt — het Vlaamsch) schier verdrongen heeft?

51) Hoedanig was de staatkundige toestand der Nederlanden in de vijftiende eeuw, en welke was deszelfs invloed op onze letterkunde? Wat valt er van verschillende schrijvers, meest Brabanders en Vlamingen, uit die eeuw te zeggen; b. v. van ANDRIES DE SMIT, (schrijver der *Excellentie Chronyke van Vlaenderen*), ANTHONIS DE ROVERE, JAKOB of ADAM VILT, LAMBERTUS GOETMAN, DIRK VAN MUNSTER, GERARD ROELANTS, JAN VAN DALE enz.? Wat is er van hunne meest smakelooze geschriften bekend? In hoe ver verdienen dezelve eenige belangstelling? Welke, meer bepaald gezegde Noord-Nederlandsche of Hollandsche schrijvers heeft men in dat tijdperk?

52) Waaraan moet men het toeschrijven, dat onze taal, vooral in de vijftiende en zestiende eeuw, zoo bezoedeld werd met bast-aardwoorden, en gingen Noord-Nederlandsche schrijvers aan dat euvel evenzeer mank, als over het algemeen de Zuid-Nederlandsche? Vindt men voor het overige ook uitzonderingen op die taalverbastering?

53) Welke is de staat en gang onzer letterkunde in de zestiende eeuw geweest? Waar bloeide dezelve staande die eeuw meer, in het Zuiden, of in het Noorden der Nederlanden? In hoe ver verschilt in dat opzigt het begin van het einde dier eeuw? Waardoor begon de beoefening onzer letterkunde in Brabant en Vlaanderen, na het midden der zestiende eeuw, allengskens meer en meer te verflaauwen?

54) Welke zijn de werken en verdiensten der Zuid-Nederlandsche schrijvers uit de zestiende eeuw, b. v. die van ANNA BYNS, MATTHYS de CASTELBYN (*Excellent Poëet Moderne* bijgenaamd), CORNELIS VAN GHISTELE, MARCUS VAN VAERNEWIJCK, COLYN VAN RIJSSELE, JAN UTENHOVEN, FRANS FRAET, JAN FRUYTIERS, EDWARD DE DEENE, FILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, (die in vele opzigten zoo goed een Noord- als Zuid-Nederlander te noemen is) PETRUS DATHENUS, den bekenden Psalmberijmer, LUCAS DE HEERE, PETER HEYNS, JAN BAPTISTA HOUWAERT, FILIPS NUMAN, JERONIMUS VAN DER VOORT, KAREL VAN MANDER, CORNELIS VAN KIEL of KILIANUS, (den schrijver van het bekende, onschatbare oud-Nederlandsche woordenboek) CHRISTOFFEL PLAN-

TIJN of **PLANTINUS**, **EMANUEL VAN METEREN**, (verdienstelijk historieschrijver) en meer anderen, die in het begin, in het midden, of op het einde der zestiende eeuw in Brabant en Vlaanderen gebleeid hebben?

55) Welke schriften van eenig belang heeft Noord-Nederland in de zestiende eeuw opgeleverd? En wat in het bijzonder zijn de verdiensten van **DIRK VOLKERTSZ. COORNHERT**, **ROEMER VISSCHER**, en **HENDRIK LAURENTSZ. SPIEGEL**, geboren de eerste in 1522, de tweede in 1547, en de derde in 1549? In hoe ver kan men vooral deze drie mannen als grondleggers van een' beteren smaak bij ons aanzien?

56) Welke zijn de verschillende, zoo grootere als kleinere, oorzaken, dat onze Vaderlandsche letterkunde, geheel de zeventiende eeuw door, vooral echter tijdens derzelver begin en midden, in Noord-Nederland, of in de toen zich afgescheiden hebbende Vereenigde Zeven Provinciën zoo bloeide, en waardoor is zij in de Zuidelijke Nederlanden, die vroeger veel meer schrijvers dan de Noordelijke hadden opgeleverd, gedurende de zeventiende en achttiende eeuw tot op onze dagen toe, blijven stilstaan, ja, mitsgaders de geheele Nederlandsche taal, daar meer en meer in verval geraakt? Op welke schrijvers van eenige verdiensten hebben evenwel Brabant en Vlaanderen in de gemelde tijdperken toch nog kunnen roemen?

57) Met welk regt verdienen **PIETER CORNELISZOOM HOOF**t, (geb. 1581, gest. 1647) **JOOST VAN DEN VONDEL**, (geb. 1587, gest. 1679), **JACOB CATS**, (geb. 1577, gest. 1660) en **CONSTANTIJN HUYGENS** (geb. 1596, gest. 1687) boven alle overige schrijvers als de vier grootste mannen onder de Nederlandsche letterkundigen der zeventiende eeuw te worden aangezien?

58) Uit welk een oogpunt moet men **VONDEL** beschouwen? In wat soort van poëzij heeft hij uitgemunt? Wie heeft hij zich in het treurspel bijzonder ten voorbeeld gesteld? Wat valt er van de neiging tot platheid te zeggen, die hem door sommigen wordt te last gelegd? Van hoe velerlei aard zijn zijne hekeldichten? In hoe ver kan men den oud-Engelschen dichter **SHAKESPEAR** en **VONDEL** met elkander vergelijken? enz. enz. Wat is ons van den prozastijl van **VONDEL** bekend?

59) Uit welk oogpunt moet men de toneelspeelen van een der vroegste vernuften uit de zeventiende eeuw, die van **GERBRAND ADRIAANSZ. BREDERO**, (geb. 1585, gest. 1618) beschouwen? Hoedanig was over het algemeen de toestand en het heerschend ka-

rakter van ons Vaderlandsch tooneel in de vijftiende, zestiende, zeventiende en achttiende eeuw?

60) Verdient HUGO DE GROOT (geb. 1583, gest. 1645) ook onder de Nederlandsche letterkundigen, dat wil zeggen, die in het Nederlandsch geschreven hebben, met eenigen lof vermeld te worden? En zoo ook DANIEL HEINSIUS, KASPAR VAN BAERLE, benevens andere dergelijke, ons anders meer door hunne Latijnsche schriften bekende en alom beroemde, mannen?

61) Welke zijn de schriften, welke de meerdere of mindere verdiensten van DIRK RAFELSZ. KAMPHUIZEN, JOHAN VAN HEEMSKERK, JEREMIAS DE DECKER, DANIEL JONCKTIJS, JAN VOS, GERARD BRANDT, GYSBERT JAPICK OF JACOBS, JOHANNES VOLLENHOVE, WILLEM VAN FOCKENBROCH, JOACHIM OUDAEN, JOAN VAN BROEKHUIZEN, JOHANNES ANTONIDES VAN DER GOES, JAN LUIKEN, LUCAS ROTGANS en eene wolke van andere Hollandsche vernuften, die in den loop der zeventiende eeuw, vroeger of later, gebloeid, en in Nederlandsche poëzij of proza geschreven hebben?

62) Kan men het er met regt voor houden, dat de Nederlandsche proza in de zeventiende, en voorts ook in de achttiende eeuw, met een even gelukkig gevolg bij ons beoefend is geworden, als de Nederlandsche poëzij, en zoo niet, wat is hiervan dan de reden? Welke goede proza-schrijvers, en in wat soorten van proza, heeft de zeventiende eeuw opgeleverd? Hoe stond het in die eeuw bij ons met de kanselwelsprekendheid, welke in Frankrijk toen zoo zeer bloeide? Hoe met de balie- en staatkundige welsprekendheid enz. enz.?

63) Krachtens welke oorzaken vinden wij bij de Nederlandsche dichters, die tegen het laatste der zeventiende eeuw bloeiden, over het gemeen minder vuur en geestverheffing, met andere woorden, minder stoutheid, oorspronkelijkheid en levendigheid van poëzij, dan bij de vroegere dichters dier eeuw? In wat opzigt zijn zij echter boven de laatstgemelden te stellen?

64) Hoedanig was de toestand der Nederlandsche letterkunde in het begin en midden der achttiende eeuw, en waarin en waardoor onderscheidde zich die toestand van diengenen, welke in het begin der zeventiende eeuw plaats had gevonden?

65) Welken voor- of nadoeligen invloed hebben de veelvuldige letterkundige genootschappen in ons vaderland op onze taal en letterkunde gehad?

66) Waarin zijn TEN KATES groote verdiensten gelegen? Welke zijn deszelfs gebreken? Wat valt er tot lof van HUYDECOPER te zeggen? Aan wien hebben wij onze eerste spraakkunst te dan-

ken? Wat is er in het vak onzer letterkunde te dien opzigte al gedaan? Welke mannen van naam in het vak van Nederlandsche letterkunde zijn door de zuidelijke provinciën, nadat wij in de zeventiende eeuw van haar gescheiden werden, opgeleverd? enz. enz.

67) Met welk regt, en onder welke wijzigingen mag men HUBERT KORNELISZ. POOT, (geb. 1689, gest. 1733) en DIRK SMITS, (geb. 1702, gest. 1752) de twee voortreffelijkste dichters heeten, die de eerste helft der achttiende eeuw versierd hebben? Welke overeenkomst zou men tusschen POOT en den vroeger gebloeid hebbenden Frieschen dichter GYSBERT JAPICX kunnen aanwijzen?

68) Is PIETER LANGENDIJK, (geb. 1683, gest. 1756) eenigzins met TERENCEUS, MOLIERE en andere uitheemsche blijspeldichters van vroeger of later tijd te vergelijken?

69) Kan men den *Abraham de Aartsvader* van ARNOLD HOOGVLIET, (geb. 1687, gest. 1763) met regt een heldendicht noemen, gelijk zulks door sommigen gedaan is, en wat valt over dit en over andere soortgelijke historische dichtstukken in onze letterkunde aan te merken?

70) Verdient SIJBRAND FEITEMA (geb. 1694, gest. 1758) zoo laag gesteld te worden, als wel eens geschiedt, en hebben, met name, zijne Alexandrijnsche verzen werkelijk die eentoonigheid en vervelende gladheid van maat, door sommigen aan dezelve te last gelegd?

71) Wat is het hoofdgebrek, dat F. DE HAES en een aantal soortgelijke dichters der achttiende eeuw den eernaam van echt dichterlijke vernuften dikwerf onwaardig maakt?

72) Waardoor onderscheidt zich het doorluchtig Friesche broederenpaar WILLEM, (geb. 1710, gest. 1768) en ONNO ZWIER VAN HAREN (geb. 1713, gest. 1779) op zulk eene voordeelige wijze van een aantal der overige dichters uit de achttiende eeuw? Is de *Friso* van den eerstgemelden werkelijk een Heldendicht, (gelijk zelfs de beroemde Hoogduitsche dichter KLOPSTOCK het ergens zoo genoemd heeft) en welke zijn de verdiensten, welke de gebreken van dit in vele opzigten uitmuntend gedicht? Bieden de *Geuzen* van ONNO ZWIER VAN HAREN punten van vergelijking met den *Friso* aan, en in hoe ver is dit eerstgemelde beroemde, schoon van stijl misschien wel eens wat te uitvoerige, dichtstuk Episch te noemen? enz. enz.

73) Wat ontsiert de anders vaak kunstige en vernuftige poëzij van wijlen den Groningschen Burgemeester LUCAS TRIP (geb. 1712, gest. 1783)?

74) NICOLAAS SIMON VAN WINTER (geb. 1718, gest. 1795) en zijne echtgenootte LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN (geb. 1722, gest. 1789) worden met grooten lof onder de Nederlandsche veruften der achttiende eeuw genoemd; waarop is die lof gegrond? — In hoe ver zijn *de Jaargetijden* des eerstgemelden een oorspronkelijk werk te heeten? Wat geldt van zijn' *Amstelstroom*, en wat valt in het algemeen over deze zoogenaamde *Stroomdichten* (een vak van poëzij, onzer letterkunde bijzonder eigen) op te merken? Is de *Germanicus* van LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN, door HELMERS in zijne *Hollandsche Natie* wel eens kennelijk nagevolgd, even Episch als de *Friso* van WILLEM VAN HAREN, en kan men des geleerden Engelschman BOWRINGS gisping dier dichteres goedkeuren? enz. enz.

75) Welke trekken van overeenkomst of van verschil heeft de laatstgemelde LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN met de bekende dichteres JULIANA CORNELIA, Baronesse DE LANNOY (geb. 1738, gest. 1782)?

76) In den trant van welke Engelsche en Fransche geschiedschrijvers heeft de beroemde Fries SIMON STIJL zijn geschiedkundig werk *Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden* geschreven? Welke zijn de groote en eigenaardige verdiensten van dit geschrift, dat in vele opzigten klassiek mag heeten? Door welke letterkundige voortbrengselen in proza of poëzij heeft SIMON STIJL zich al meer beroemd gemaakt? In welke opzigten kan hij met HOOFT vergeleken worden?

77) Kan men onzen Nederlandschen geschiedschrijver JAN WAGENAAR (geb. 1709, gest. 1773) in éénen rang plaatsen met ROBERTSON, HUME, GIBBON, JOHANNES VON MÜLLER en andere soortgelijke geschiedschrijvers, die buiten 's lands, vroeger of later, in de achttiende eeuw gebloeid hebben? Wat valt van zijne waarheidsliefde, van zijn' geest van opmerking, van zijn' stijl enz. te zeggen? Waarin komt hij, als geschiedschrijver, overeen, waarin verschilt hij met en van onze vroegere geschiedkundigen HOOFT, BRANDT enz. enz.? Wat al meer geschiedkundige geschriften uit de jongstverloopen eeuw mogen bij ons met eenigen lof vermeld worden?

78) Biedt, gedurende de achttiende eeuw, onze Nederlandsche letterkunde in andere soorten van proza deze en gene geschriften aan, die gelijken tred kunnen houden met de beroemde voortbrengselen van buitenlandsch vernuft, welke die eeuw in Frankrijk, Engeland, Duitschland en meer gewesten van Europa heeft

opgeleverd? Welke zijn, als zoogenaamd Spectatoriaal of vertoog-schrijver, de verdiensten van JUSTUS VAN EFFEN, (geb. 1684, gest. 1735)? Waardoor mogen de Romans van de bekende vriendinnen ELISABETH WOLF, geboren BEKKER, en AGATHA DEKEN, (de eerste geb. 1738, gest. 1804, de laatste geb. 1741, gest. 1804 als echt-Hollandsche vruchten van vernuft en geest op blijvenden roem aanspraak maken? Enz. enz.

79) Welke schriften vindt men, gedurende de achttiende eeuw, al meer bij ons, die, over de eene of andere kunst of wetenschap in het Nederlandsch geschreven, wegens taal en stijl eenige opmerking verdienen?

80) Hoe vertoont zich de toestand der Nederlandsche welsprekendheid, bepaaldelijk ook der kansel- en balie-welsprekendheid, in de achttiende eeuw? Welke redenaars van eenigen naam traden in dat tijdvak te voorschijn? Mogen b. v. HERMANNUS NOORDKERK, ALLARD HULSHOFF enz. met lof genoemd worden?

81) Wij zien in den geest onzer Nederlandsche poëzij, en in het algemeen in den geest onzer Nederlandsche letterkunde, zoo-wel op het einde (of in het laatste derde) der zeventiende, als op dat der achttiende eeuw, vrij wat verandering ontstaan: waarin verschillen beide deze veranderingen van elkander, waarin komen zij met elkaar overeen?

82) Wat is het eigenaardige, welke zijn de heerschende zucht en drijfvederen, die in de letterkundige voortbrengselen van eenen HIERONYMUS VAN ALPHEN, JACOBUS BELLAMY, PIETER NIEUWLAND, RHIJNVIS FEITH, ELISABETH MARIA POST, JACOBUS KANTELAAR en andere beroemde Nederlandsche vernuften, het laatste der achttiende of begin der negentiende eeuw verheerlijkt hebbende, kenbaar zijn? In hoe ver hebben de groote staatsomwentelingen, die Europa te dien tijde geschokt hebben, ook op onze letterkunde haren invloed uitgeoefend?

83) Verdient — en verdient zonder dwaze vooringenomenheid met ons klein Vaderland — onze Nederlandsche letterkunde, en in de zeventiende, en in de achttiende eeuw, over het geheel eenigzins in vergelijking gebragt te worden met die van andere groote volken, als daar zijn Franschen, Engelschen, Hoogduitschers, enz.? Zoo ja, welke is dan de reden, dat desniettegenstaande die letterkunde zoo weinig de aandacht van andere natiën tot zich trekt, en tot zich getrokken heeft?

84) Wie zijn de volkeren, die door hunne letterkunde den meesten invloed op de onze hebben uitgeoefend?

85) Hebben sommige andere natiën, wat de opkomst en de beschaving hunner letterkunde aangaat, ook het eene en andere aan de onze te danken?

86) Kan, onpartijdig gesproken, onze Nederlandsche letterkunde (voornamelijk onze poëzij en welsprekendheid) werkelijk op eenige *oorspronkelijkheid* aanspraak maken, en zoo al, in hoe ver en waardoor? Wat moet men door oorspronkelijkheid verstaan? Is SHAKESPEAR b. v., is CORNEILLE oorspronkelijker dichter dan VONDEL? Is de Hoogduitsche poëzij, in hare grootere uitgestrektheid, zooveel oorspronkelijker, dat wil zeggen minder naar die van andere volkeren gebootst, dan de Nederlandsche in haren kleinen omvang? Mag men onze tooneelpoëzij, mag men onze Epische en Lyrische dichtstukken meer of min oorspronkelijk heeten? Wie van onze dichters, of welke klasse van gedichten verdienen den meesten lof van oorspronkelijkheid, met andere woorden, van eenen, ons Nederlanderen bijzonder eigenen, en in Nederlandsche zeden en eene Nederlandsche denkwijze gegronden dichttrant?

87) Heeft de afscheiding, die er tusschen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden wederom ontstaan is, eenen voor-, of nadeeligen invloed op het volgende bestaan onzer taal en letterkunde uitgeoefend? Is onze vereeniging met het Zuiden, sinds 1815, dier sprake en letteren heilzaam of schadelijk geweest?

88) Welke is de groote hinderpaal, die tot hiertoe eener zoogenaamde Europésche vermaardheid onzer Vaderlandsche taal en letterkunde altijd in den weg heeft gestaan, en vermoedelijk altijd wel in den weg zal blijven staan? Enz. enz.

Iets over den rijkdom onzer taal.

§ 176.

Over den meerderen of minderen rijkdom van verschillende talen te twisten heeft in zeker opzigt zijne belagchelijke zijde. Al boertende, zingt de geestige HUYGENS:

*Welck is de rijkste tael, en hoe d' een meer als d' ander?
En spreken niet alom de menschen met malkander?
En kijft men ergens niet, en vrijt men niet alom?
En staat men ergens by gebreck van woorden stom?*

*En isser volck min rijk van woorden, als van saken?
 En, quamen der te kort, soud' elck geen' woorden maken?
 En makender alom de snapsters niet te veel?
 'k Houw s' all' al even rijk; — maer wenschte voor mijn deel,
 Dat d' onse d' armste waer, en altijd soo sou blijven,
 Ten minsten hadden wy wat min geruchts van wijven.*

Inderdaad, elke taal, die door een beschaafd volk gesproken wordt, zal, op zich-zelve beschouwd, altijd rijk genoeg zijn, dat wil zeggen, men zal er altijd zijne denkbeelden en gewaarwordingen wel in kunnen uitdrukken, moge dit dan soms op eene meer, soms op eene minder gemakkelijke en beknopte wijze geschieden. Slechts in dit minder of meerder gemakkelijke en beknopte kan de eene taal, vergelijkenderwijze, het van de andere winnen of verliezen. De eene taal kan of grooter voorraad van woorden in het algemeen hebben, dan de andere; of wel zij kan vruchtbaarder zijn in allerlei wendingen en spreekwijzen, die zij met behulp dier woorden weet te maken; of wel, ten derde, zij kan hare mededingster in vatbaarheid en geschiktheid, wat het gemakkelijk vormen van woorden aangaat, overtreffen, dat is, zij kan meer *aanleg* hebben tot rijkdom, dan deze. De eerste soort van rijkdom kan men lexikalen rijkdom, dat is, een' blooten woordenrijkdom heeten; de tweede intensieven rijkdom, dat is, kracht of vermogen, om van de voorhanden zijnde woorden tot het uitdrukken van allerlei wendingen der gedachten gebruik te maken; en de derde buigzaamheid of vormbaarheid. In deze • verschillende opzigten behoeft onæ spraak voor weinigen achter te staan, zeker ten minste niet, wat intensieven rijkdom en vormbaarheid betreft. Of zij, die slechts in een klein land gesproken wordt, juist evenveel woorden bezitte, als b. v. het Hoogduitsch, dat uit zulk een groot aantal van volksdialekten putten kan, of wel, als het Engelsch, dat (zie § 165) zoolwel uit de Romanische als Germaansche talen zijn' woordenschat heeft zamengesteld, zoude moeilijk zijn bevestigend of ontkennend te beantwoorden. Hij, wien het lust, neme goede woordenboeken van deze talen, telle de hoofdwoorden in de-

zelve op, en vergelijkte deze getallen tegen elkander. Nimmer besluite men echter uit enkele woorden, die de eene taal in vergelijking eener andere heeft of niet heeft, tot haren meerderen rijkdom of armoede; want, missen wij b. v. sommige woorden, die de Hoogduitscher bezit, deze laatstgemelde derft weder andere, die men bij ons aantreft. — Hoe het echter met dit alles gelegen moge zijn, zeker is het, dat wij ter aanduiding van de meeste denkbeelden gepaste uitdrukkingen bezitten. Een geacht taalkenner bij ons te lande heeft ten betooge hiervan op eene zeer doeltreffende wijze het rijk der natuur, kunst en zeden doorloopen, en de waarheid dezer stelling door eene wolk van voorbeelden in het licht gesteld. De slotsom, zoo van zijn, als van ons verder onderzoek in dezen, komt hierop neder:

1) Dat wij een' overvloed van woorden bezitten, om alles, wat de onstoffelijke en stoffelijke deelen des menschen uitmaakt, in de taal uit te drukken, gelijk zulks niet minder geldt, ten aanzien van alles, wat betrekking heeft tot het dierenrijk in het algemeen, b. v. de verschillende leden des dierlijken ligchaams, de onderscheidene geluiden van vreugde en droefheid, die de dieren slaken enz. enz. — Ter uitbeelding van zulke dierlijke geluiden b. v. hebben wij de woorden: *schreeuwen, huilen, krijschen, krassen, maauwen, lollen, loeijen, blaten, hinniken, rinnen, snuiven, brieschen, brullen, blaffen, baffen, bassen, keffen, janken, brommen, mommelen, dommelen, piepen, sissen, biezen, schuifelen, sijfelen, blazen, balken, bulken, knappen, knallen, kraaijen, kirren, korren, klokken, fluiten, zingen, orgelen, tierelieren, kwelen, tjilpen, tjeuteren, grommen, gnorren, wrenschien, gonzen, kleppen, snorren, juijen, snateren, slaan, kwaken, rikkkekikken, snorken, mekeren*, en meer andere, welke mij thans niet te binnen schieten.

2) Dat het ons niet aan woorden ontbreekt, om de verschillende zedelijke en verstandelijke vermogens, eigenschappen, hoedanigheden, driften, deugden, ondeugden, gewaarwordingen, aandoeningen en wat dies meer zij, der redelijke wezens en diergenen, welke boven dezelve verheven zijn, aan te duiden, en al de werkingen der ziel, tot in hare fijnste

kleursels en schakeringen, behoorlijk met woorden af te schilderen. Als voorbeelden voor *smartelijke* aandoeningen b. v. kunnen strekken woorden, gelijk daar zijn: *bedruktheid, beklemdheid, neêrslagtigheid, weedom, weemoed, somberheid, zwaarmoedigheid, weemoedigheid, droefheid, droefgeestigheid, leedwezen, treurigheid, smart, kommer, hartzeer, zielspijn, verdriet, kwelling, bedroefdheid, naargeestigheid* en soortgelijke.

3) Dat het ons in geenen deele aan uitdrukkingen mangelt, waarmede wij de voor- en onderwerpen van verschillende wetenschappen kunnen benoemen, gelijk de wijsgeerte, zedekunde, wiskunde, regtsgeleerdheid en anderen hiertoe de voorbeelden kunnen opleveren. — Den heer BILDERDIJK b. v. van de spijsvertering zingende, falen voorzeker de kunstwoorden niet:

*Neen, 'k wil op 't leergestoelt voor geen verwonderde oogen
Den doolhof van het bloed door long of brein betoogen,
Het moeilijk chijlproces, van 't kleinzen met den tand,
Niet volgen door 't kanaal van 't bochtige ingewand,
De spijs met speeksel, gal, en alveeschvocht vermengen,
Door persing, melking, gloed, in 't darmgehevel' brengen,
Door de enge melkvochtbuis ontlasten onder 't bloed,
En voeren 't door het hart den adem in 't gemoet. Enz.*

4) Dat hetzelfde ook geldt, wat de kunsten betreft.

5) Dat wij niet alleen woorden bezitten, om onze denkbeelden in hunne uiterste en grove omtrekken aan te duiden, maar ook, om ze, tot in hunne fijnste schaduwingen en wendingen, voor den geest af te malen.

6) Dat onze taal zeer rijk is in zoodanige schilderachtige en leenspreukige of metaphorische uitdrukkingen, als eene meer dan gewone levendigheid bezitten, en waarin zich de oorspronkelijkheid en het jeugdige leven van het Nederlandsch op eene luisterrijke wijze, en ver boven het Fransch, openbaren. — Tot voorbeelden kunnen woorden strekken, als daar zijn: *brooddronkenheid, opgeblazenheid, euvelmoed, door-*

traptheid, geslepenheid, laatlunkendheid, vastberadenheid, kitteoorigheid, halsstarrigheid, losbandigheid, inhaligheid, verwaandheid, ellende, reikhalzing, lafhartigheid, baloorigheid, baldadigheid, roekeloosheid, geestdrift, hartstogt, schraapzucht, gierigheid, vrekheid, toemeloosheid, botheid, ervarenis, en honderd soortgelijke, die allen de denkbeelden, welke zij uitdrukken, zeer krachtig en verstaanbaar voorstellen.

7) Dat wij niet alleen uitdrukkingen bezitten, om de zaken eenvoudig, maar ook om ze deftig en sierlijk voor te dragen, zoodat wij (bij wijze van spreken) zoowel in een galakleed, als in een dagelijksch huisgewaad te voorschijn kunnen treden. — Hoe gepast-eenvoudig zijn b. v. de woorden van CATS, als hij, zinspelende op het gebruik, dat men van de beenderen eens ezels fluiten maakt, en op de dartele wijze, volgens welke het goud eens vrekken vaders, na 's laatsten afsterven, door een' losbandigen zoon dikwerf verkwist wordt, aardig zingt:

*Soo lang een esel leeft, soo draegt hij sware pakken,
En eet noch evenwel alleen maer disteltakken,
Maer steekt hij eens de moort, daer fluyt men op het been,
Daer raest de malle jeugt en huppelt onder een.
Spaert, vrekke vader, spaert! u zoontjen komt ten lesten;
Dat schinkt, en drinkt, en klinkt; dat geeft 'et al ten besten;
Dat singt, en springt, en vinkt; dat vogelt, jaegt, en vist. —
Ontijdelijk gespaert, onnuttelijk gequist!*

Hoe gepast-deftig en hoogdravend integendeel drukt HELMERS zich uit, als hij (te gelijker tijd den Portugeeschen dichter CAMOËNS, den oud-Schotschen Bard OSSIAN, en onzen ANTONIDES meer of min nabootsende), op de volgende wijze het spooksel beschrijft, dat den Nederlandschen Admiraal HOUTMAN, bij de Stormkaap of de Kaap de Goede Hoop, verschijnt, en hem tot den verderen togt naar de Oost aanmoedigt. Het zij mij vergund ook deze prachtige dichterlijke bloem bij de overige te voegen, waarmede ik de dorheid, die een handboek hier en daar ligt kan hebben, wat gepoogd heb te verlevendigen.

*Daar heerscht de nevelvorst, die reeds, sinds Gama's dagen,
 Elk scheep'ling van den Taag met sidd'ring heeft geslagen.
 Vlak bij der Stormen kaap steekt hij, bij 't woest geluid
 Der baren, 't vreeslijk hoofd door rif en branding uit.
 Hij rijst verschriklijk op, en schijnt een rotsgevaarte,
 Dat met orkanen spot, gesteund door eigen zwaarte.
 Voor dapp'ren Houtmans oog slechts zichtbaar, staat hij daar.
 De winden vliegen, en doorwoelen 't golvend haar.
 Zijne oogen staan, gelijk twee kolen in het donker,
 En nev'lig is 't gelaat, als 't vroege daggeslonker,
 Eer nog de glans der zon de ontwakende aard bestraalt,
 Maar flaauwe purpergloed reeds de oosterkim bemaalt.
 Zijn fors gespierde vuist beklemt een schrikb're roede,
 Gelijk aan d' oudsten eik, dien Etna's bosch ooit voedde;
 Zijn stem is, als 't gedruisch van Niagara's val,
 Die van de rotsen schuimt in 't wederkaatsend dal.*

Ik herhaal het: eene prachtige dichterlijke bloem, al moge ook een enkel blaadje zoo frisch en kleurig niet schijnen, als de overige.

8) Dat onze taal een' grooten rijkdom ten toon spreidt in uitdrukkingen, spreekwijzen en spreekwoorden, van visscherij, handel en zeevaart ontleend. Voorzeker blinkt deze eigenaardigheid in geene taal van Europa zoo sterk misschien uit, als in de onze, en overal in haar ziet men, waar al zoo de voornaamste bezigheden der Nederlanders in bestaan hebben en nog bestaan. Voorbeelden zijn: *regt door zee gaan; het gaat hem voor den wind; er komt een luchtje; iemand de loef afsteken; iemand in lij laten; daar kwam een rak in den wind; het over een' anderen boeg wenden; iemand dwars voor den boeg komen; te veel want over hoop halen; van stuurboord naar bakboord zenden; in iemands sop varen; met een opgestreken zeil komen; met een nat zeil loopen; de vlag voor iemand strijken; een wakend oog in 't zeil houden; iemand aan boord klampen; alle zeilen bijzetten; een lastig zeeschip zijn; achter het net vischen; bot vieren; het laten vlotten en drijven; het aan hooger boord houden; twee groote masten op één schip; met dubbele pas-*

sen varen; aan den grond zitten; aan het roer van regering zitten; het in het riet laten loopen; aan lager wal zijn; het tij laten verloopen; in troebel water visschen; iemand aan het lijntje krijgen; in het riet sturen; tegen wind en stroom oproeijen; op zijn getij visschen; de haven der rust binnenloopen; op Gods bestel ankeren; het anker der hoop laten varen; in zijne verwachting schipbreuk lijden; alle havens schutten den wind; als het diep verloopt, dan verzet men de bakens; voor wind en stroom varen; de zaak wil niet vlotten; iemand in het net krijgen; op droog raken; daar kwam een kink in den kabel; een reef in het zeil binden; iets op Gods genade drijven laten; alle zeilen blank; te gronde gaan; nog een glaasje op de valreep drinken; visch voor visschers deur vangen; die het eerst in de boot is, heeft keur van riemen; eene zaak zoo wat weten te schipperen; met iets vast raken; op iets de vlag voeren; het maar laten waaijen; een regte bram zijn; hand aan het roer slaan; de volle laag krijgen; op zijn roer passen; hou je roer regt! in ééne beurs varen; kapers op de kust krijgen; iets weghapen; vrijbuiten; in eene zaak wat bijdraaijen; een man over boord, een eter te minder; een schip op strand, een bakken op zee, en dergelijke ontelbare meer.

Zelfs in den deftigsten stijl komen eenige dezer uitdrukkingen voor, gelijk ook onze poëtische letterkunde overvloedig van allegoriën, die allen tot visschen en varen betrekking hebben. VONDEL, CATS, HUYGENS, BILDERDIJK, HELMERS, TOLLENS, SPANDAW, en een aantal anderen kunnen hiervan voorbeelden genoeg opleveren.

Afwisselingshalve, wil ik hier uit HUYGENS eenige dichtregelen inlasschen, waarin onze Staat, na den dood van Prins MAURITS, zeer aardig, en onder zeer goed volgehouden beelden, bij een schip vergeleken wordt, dat zijn' stuurman verloren, maar thans in deszelfs plaats een' anderen bekomen heeft, welke laatste met geene mindere voorzigtigheid en kloekheid, dan de eerste schipper, het slingerend vaartuig door de opgeruide baren weet henen te sturen. Het stukje is in eene oud-Hollandsche volksdialekt geschreven, en luidt aldus:

Scheepspraet, ten overlijden van Prins Maurits van Orange.

*Mouringh, die de vrye Schepen
 Van de seven-landtsche buert
 Veertigh jaren, onbegrepen,
 Onbekropen heeft gestuert ;
 Mouringh, die se door de baren
 Van soo menigh tegen-ty,
 Voor de wind heeft leeren varen,
 All en was 't maer wind op zy ;*

*Mouringh, Schipper sonder weer-gae,
 Die sijn' onverwinlickheit,
 Waer de Sonn op, waer sy neergae,
 T' aller ooren heeft gepreit ;
 Mouringh, die de Zee te nauw hiel
 Voor sijn zeilen en sijn wand,
 Die de vogelen te gau viel,
 All beseilden hy maer 't sand ;*

*Mouringh was te koy ekropen,
 En den endeloose slaep
 Had sijn wacker oogh beslopen,
 En hem Leeuw gemaect tot Schaep :
 Reeërs en Matroosen riepen :
 „Och, de groote schipper, och !
 Wat sou 't schaen, of wy all sliepen,
 Waeckte schipper Mouringh noch !”*

*„Schipper Mouringh, maer je leghter,
 Maer je leghter platt evelt,
 Stout verweerer, trots bevechter
 Bey te Zeewort en te veld.*

*Kijk, de takels en de touwen,
En de vlaggen en het schutt
Staen en pruylen in den rouw, en
Altemalen in den dutt."*

*„Dutten?" sprack moy Heintgje; „dutten?"
Stille, Maets! een toontje min:
Dutten? wacht, dat most ick schutten,
Bin ick anders, dien ick bin:
'k Hebb te langh om Noord en Zuyen
By den Baes te Roer estaen;
'k Hebb te veul gesnorr van buyen
Over deuse muts sien gaen.*

*'k Selt hun lichtelick soo klaeren,
Dat ick vlaggen, schutt en touw,
En de maets, die met me vaeren
Vryen sel van dutt en rouw.
Reeërs, (jouwerliefde mien ick,
Die van vers op 't kusse vicht)
Wiljer an? kedaer, you dien ick,
You allienigh, by dit licht!*

*Weeran, riepen de matroosen:
„'t Is een man, oft Mouringh waer!"
En de reeërs, die hem koosen,
Weeran, „'t is de jonge Vaer."
Heintgje peurde strack an 't stuer, en
Haelde 't ancker uyt de grond;
't Scheepje ginck door 't Zee-sop schueren,
Offer Mouringh noch an stond.*

Dat de reeders hier 's Lands Staten; de matrozen het volk;
Mouringh, Prins MAURITS VAN ORANJE, Zoon van WILLEM
DEN EERSTEN; *mooi Heintje*, Prins FREDERIK HENRIK (die, na
zijns broeders MAURITS dood, aan de spits onzer voorvaderen

tegen het Spaansche geweld stond) beteekenen, heeft wel voor niemand aanwijzing noodig.

§ 177.

In al deze en soortgelijke stukken kan onze taal inderdaad op rijkdom bogen, en behoeft, gelooven wij, wanneer men alles wel onderzoekt, voor geene andere onder te doen. Maar vooral is dit eene van hare deugden, dat zij niet alleen in vele opzigten gegoed is, maar ook telkens op eene zeer gemakkelijke wijze nog meer gegoed, nog rijker kan worden. Wij noemden dit buigzaamheid, vormbaarheid, vermogen, om haar taalschat te kunnen vermeerderen. Deze hoedanigheden bezit zij, even als het Hoogduitsch, in eene hooge mate, en zulks 1) wijl zij — zoo als wij in § 162 gezien hebben — eene oorspronkelijke taal is, wier wortelen over het algemeen nog vol jeugdige kracht en leven zijn, zoodat zij telkens op nieuw kunnen uitbotten; 2) wijl zij rijk is in voor- en achtervoegselen van afleiding, en hierdoor gemakkelijk nieuwe woorden vormen kan; (men vergelijkte hetgene hierover in § 17 en volg. gezegd is geworden) en 3) wijl zij eene ongemeene vatbaarheid bezit voor de woordkoppeling, dat is, om in één oogenblik, door het aaneenhechten van een paar woorden een nieuw denkbeeld op eene duidelijke en verstaanbare wijze uit te drukken, en zulks, zonder dat zij, gelijk de Franschen moeten doen, telkens het Grieksch en Latijn te dien einde behoeft te plunderen. Men vergelijkte de aanmerkingen in § 28 en § 162.

Van dezen gelukkigen aanleg onzer taal dan ook gebruik makende, hebben wij-Hollanders ons een aantal thans algemeen bij ons in zwang zijnde woorden weten te verschaffen, die zelfs de Hoogduitschers nog missen; weshalve dan ook de bekende JEAN PAUL, als elders reeds gezegd is, ons de grootste puristen van Europa noemt. Men neme de woorden *gemeenebest*, *denkbeeld*, *volksvertegenwoordiger*, *wijsgeerte*, *godsdienst*, *heermeester*, *onzijdig* en meer soortgelijke, die ook in de beste Hoogduitsche schriften doorgaans *republik*,

idee, religion, chirurg, neutral, repräsentant, philosophie enz. luiden.

§ 178.

In sommige opzichten is onze taal arm, b. v. in woorden, tot den krijgsdienst betrekking hebbende; maar dit heeft zij met de meeste talen van Europa gemeen. Weinige derzelve toch hebben oorspronkelijk haar toebehoorende uitdrukkingen, om verschillende krijgswaardigheden, krijgsverrigtingen, krijgsbewegingen en krijgswerktuigen aan te duiden, daar toch hiervoor de namen meestal of geheel of gedeeltelijk uit het middeleeuwsche Latijn, het Oostersch enz. afkomstig zijn. Men neme *kolonel, generaal, admiraal, majoor, kapitein, luitenant* of *luitenant, korporaal, dragonder, huzaar, kurassier, karabinier, sergeant, soldaat, kanon, bombe* en honderd soortgelijke meer. Wil men ze vertalen, hier is zeer wel mogelijkheid toe. Voor *generaal*, b. v. zoude men *veldheer* kunnen nemen; voor *admiraal, vlootheer* of *vlootvoogd*; voor *kolonel*, of letterlijk (naar de etymologie van dat woord) *stafvoerder*, of eenvoudig het nog zeer gebruikelijke *overste*; voor *luitenant-kolonel, onder-overste*, of *onder-stafvoerder*; voor *majoor, groot-hopman*; voor *kapitein, hopman*; voor *luitenant*, letterlijk *plaatsbekleeder* (*tenant lieu, tenant la place du capitaine*) of wel *onder-hopman*; voor *sergeant, wachthouder*; voor *kurassier, pantserruiter*; voor *huzaar, snelruiter*; voor *lansier, lansruiter*; voor *karabinier, roer- of busruiter*; voor *soldaat*, eenvoudig *krijgsknecht*; voor *kanon, schietbuis* (gelijk *kanon*, van het Latijnsche *canna*, in den grond niets anders dan *pijp, buis*, beteekent); voor *bombe, barstkogel* enz.

Waar toe echter dat vertalen, daar al deze woorden zelden anders, dan in den dagelijkschen stijl en in de taal van het gemeene leven voorkomen, in welke beide men — gelijk wij hier boven in § 130 zagen — op het gebruik van een enkel bastaardwoord zoo naauwgezet niet behoeft, en ook zonder onverstaanbaar te worden, niet kan zijn. Wat toch den hooger en stijl der welsprekendheid of der dichtkunst betreft, in

dezen heeft men zelden woorden voor al de bovengemelde krijgsbedieningen en krijgswerktuigen noodig. De redenaar of dichter toch zal al doorgaans genoeg hebben aan die algemeene bewoordingen, welke de hoofddenkbeelden uitdrukken, b. v.: *veldheer, geschut, leger, heir, krijgsbevelhebber, ruiter, voetknecht, legertrain, bolwerk, smaldeel, vaandel, ruiterdrom, voetbende, slagorde, in rotten scharen, overste, enz.*, zonder dat hij tot al de namen voor de ondersoorten dezer denkbeelden de toevlugt behoeft te nemen. En is dit dan ook al bij eene enkele gelegenheid noodzakelijk, wel nu, dan is eene vertaling of kleine omschrijving ligt gemaakt! Ten slotte zeggen wij met onzen beroemden vaderlandschen dichter LOOTS, wiens verzen dit paar vlugtige woorden over den rijkdom van het Nederlandsch besluiten en verfraaijen mogen:

*Eén rijkdom, ja, zien we u ontbreken,
 Maar 't is gemis, dat u vereert;
 En ach! dat geene tong kost spreken,
 Wat gij niet hebt als spraak geleerd!
 Ach! dat men in geen taal kost spellen
 Het tuig, dat donders aan doet snellen,
 Noch rang der dienaars van den dood!
 Ach! dat men nog geen woord kon reppen
 Van 't geen de weelde al wist te scheppen!
 Ware elke taal hier arm en bloot!*

—

*Ware elke taal zoo min geslepen,
 Zoo arm, als gij, in vond bij vond,
 Om slinksch in doel, om loos in grepen
 Te huick'len met der wetten mond!
 6 Neen! vergeefs bij u te zoeken
 De kunst, die onschuld moet verkloeken;
 Dat gift sloop nimmer in uw borst;
 Uit deugd en waarheid zelve ontsproten,
 Is de eer uwe ad'ren ingegoten,
 Bij 't lesschen van uw' vroegsten dorst!*

—

*Maar, waar is 't stout gewrocht verzezen,
 Dat uw begrip, uw' magt ontzweeft?
 Waar mag zoo groot een wonder wezen,
 Dat gij niet kent en namen geeft?
 Waar 't denkkeeld, dat gij niet kunt melden?
 Waar herderliefde of toorn van helden,
 Te zacht, te vrees'lijk voor uw' stem?
 Waar halve Goón, wier forsche zangen
 Gij onverzwakt niet durft vervangen,
 Niet weérkaatst met herboren' klem?*

—

*Demosthenes stuit' landbespring'ren,
 En hits' gansch Griekenland te veld;
 Dat Cicero de wereldwing'ren
 Door almagt dwing' van taalgeweld;
 Homerus spreit' der Goden waarde
 In Godenzangen over de aarde;
 Virgiel staav' Romes adeldom,
 Een Nazo moog' door dart'le toonen
 Zelfs de eerbaarheid tot wellust troonen,
 En zing' de wet der zeden stom.*

—

*Maar, zoudt gij zwichten voor hunn' sterkte?
 Te ruw zijn voor hun teér geluid?
 Neen, wat hunn' woede of weelde werkte,
 Stort gij in de eigen toonen uit!
 Rijst, oude Barden! die uw stemmen
 In grend'len voelt van 't graf beklemmen!
 Rijst, reed'naars! rijst uit zwijgend stof!
 Gij moogt uw' galm, zoo lang verloren,
 Van Nederlandsche tongen hooren,
 En bloost niet om verjongden lof.*

—

*Horatius! waarom te wijken,
 Als waar' Mecenas u ontsneld?
 Van Winters zijn 't, en Bilderdijken,
 Die zorgen, dat uw roem hier geldt!*

*Neen, bloos niet, oudheid! om uw kind'ren,
 Dat zij den rang huns bloeds vermind'ren,
 Uw wiegzang ruischt nog in hun oor;
 Maar op die maat en trippelingen
 Bestaan ze een stouter lied te zingen,
 En draven langs een breeder spoor.*

*Ja, Néerland kan op sprekers roemen,
 Wier galn zijn' haal'ren sidd'ren deed,
 En Witten en de Grooten noemen,
 Wier tong als spiets en sabel sneed;
 Op meer dan één, die voor 's lands regten
 Het vorst'lijk harnas dorst bevechten,
 En 't kneusde door geweld van taal;
 Die troonen schokte en kon verzetten,
 Meer dan de donders der musketten,
 En 't bliksemen van 't oorlogsstaal. Enz. enz.*

Eenige vragen voor jonge lieden.

1) Men spreekt wel eens van de armoede der Fransche taal. In hoe ver is dit verwijt gegrond, ten aanzien b. v. van sommige woorden, als daar zijn, *staan, zitten, rijden, liggen* enz., ten aanzien der woordkoppeling en wat dies meer zij? Wat zoude wel de woordenrijkste taal uit Europa zijn?

2) Waarin zoude het Hoogduitsch, wat woordenrijkdom aangaat, onze taal hier en daar overtreffen? Waarin zoude echter het Nederlandsch aan hare Hoogduitsche zuster de loef afsteken? Welke soorten van woorden treft men, volgens JEAN PAUL, het meest in het Hoogduitsch aan? In wat opzigt kan eene taal lexikalisch arm, en te gelijker tijd intensief rijk zijn?

3) Wat geeft den grootsten aanleg tot rijkdom aan eene taal?

4) Kan men uit den rijkdom, of uit de armoede, die deze of gene taal in sommige woorden en spreekwijzen bezit, niet meer of min besluiten tot zekere heerschende eigenschappen en hoedanigheden in het karakter des volks, dat zulk eene taal spreekt?

5) Uit welke talen hebben de Franschen, Duitschers, Engelschen, Nederlanders enz., vele hunner kunstwoorden voor het

krijgswezen ontleend? Wat beteekenen deze woorden letterlijk, en volgens hunne etymologiën of afleidingen? Waar stamt b. v. *ingenieur* van af, waar *kolonel*, *soldaat*, *bataillon*, *kanon*, *infanterie*, *eskadron*, *admiraal*, *huzaar*, *dragonder*, *kapitein*, *sergeant*, *korporaal*, *majoor*, *peloton*, *arquebusier*, *kurassier*, *kartouw*, *sabel*, *pistool*, *bajonnet*, *kardoes*, *rondas*, *hellebaard*, *snaphaan*, *salaat*, *kornet*, *kazerne*, *kortjan*, *matroos*, *patroon*, *pallast*, *kuras*, *bom*, *haubitser*, en soortgelijke?

6) Hoe zoude men (behalve de hierboven reeds vertaalde woorden *generaal*, *admiraal*, *luitenant* enz.) de bastaardwoorden *grenadier*, *musketier*, *arquebusier*, *dragonder*, *gensd'armes*, *kanonier*, *peloton*, *bataillon*, *revue* enz. kunnen vertalen?

7) In welke soort van woorden is onze taal het rijkst? Is zij b. v. rijk in woorden ter aanduiding van vreugd, van droefheid, van gramschap, van verontwaardiging, van hoogmoed enz. enz., hetzij actief of passief?

8) Welk bezwaar is er bij het vertalen van vreemde, bij ons nog onbekende substantieven, wat de adjectieven, de werkwoorden, of andere derivaten betreft, die uit hen dienen voort te spruiten?

9) Het Hoogduitsch is rijk in versterk-, herhaal-, verklein-, wensch- en nabootswerkwoorden, (*verba intensiva*, *iterativa* of *frequentativa*, *diminutiva*, *desiderativa* en *imitativa*), als daar zijn: *horchen*, *schnarchen*, *kränkeln*, *krümeln*, *stänkern* (d. i. doen stinken), *kräuseln*, *spötteln*, *schneideln*, *schnitzen*, *schnitzeln*, *schnitzern* (van *schneiden*), *älteln*, *ältern*, *künsteln*, *buchstäbeln*, *wörteln* (d. i. met woorden spelen), *klügeln*, *schnäufeln*, *schnüffeln*, *beschnoppeln*, *beschnupfern* (van *schnauben*), *böckeln*, *streicheln*, *träufen*, *träufeln*, *tröpfeln* (van *triefen*), *faulenzen*, *einschläfern*, *räuchern*, *männern* (d. i. als man zich gedragen, of ook, naar den man verlangen), *lockern*, *bebern*, *bobern* (van *beben*), *blinkern*, *flistern*, *flattern*, *schlälfern*, *hungern*, *rindern* (d. i. naar den stier verlangen), *bekräftigen*, *peinigen*, *sündigen*, *schlucksen*, *schluchsen*, *hummsen*, *summsen*, *quacksen*, *drechseln*, *drieseln*, *drillen*, *winseln*, *füchseln* (d. i. naar den vos rieken, zoo als *böckeln* naar den *bok*), *runzeln*, *schmunzeln*, *blinzeln*, *belfen* (d. i. sterk blaffen van *bellen*), *reitzen*, *reiteln*, *reitern*, *rütteln*, *ritzen* (van *reiten*, in deszelfs primitieve, uitgestrekte beteekenis), *fegen*, *fachen*, *fücheln*, *fächern*, *fochern* (d. i. hol ademend wind maken), *fackeln* (d. i. hevig en herhaald bewegen) van *fahen* (d. i. al bewegende een weinig wind maken), en soort-

gelijke meer, die echter juist niet alle in de sierlijke spreek- en schrijftaal behooren, en waarmede men diegene niet verwarren moet, welke onmiddellijk van substantieven of adverbiën afstammen, en geene regtstreeksche derivaten van werkwoorden zijn.

Hebben wij ook zulk een groot aantal van dergelijke woorden? Enz. enz. enz.

Iets over de zachtheid en zoetvloeiendheid onzer taal.

§ 179.

Door de zachtheid en zoetvloeiendheid eener spraak verstaan wij het mollige, en, om het zoo te noemen, fluweelachtige van hare woordklanken voor het gehoor. Op deze eigenschappen nu, gelooven wij, dat ons Nederlandsch altijd meer of min aanspraak kan maken. Hiermede willen wij echter niet beweren, dat onze taal te dezen opzichte met elke andere taal van Europa in het strijdperk zoude kunnen treden. Tegen het Italiaansch ten minste zoude zij, wat het punt van zachtheid betreft, een' harden kamp hebben door te staan, en het buiten allen kijf moeten verliezen. De Noord-sche talen zijn te rijkelijk met medeklinkers en harde keel-letteren voorzien, dan dat zij het zacht-lispelende, zuizende, fluit- en nachtegaalachtige der zuidelijke en zuidwestelijke talen van Europa zouden kunnen evenaren. Onze geheele spraakwerktuigen lijden te veel door den invloed van ons eeuwig nat, koud en nevelig luchtsgestel, om in fijnheid en zangerigheid met die der bewoners des lands te kunnen wedijveren, waarin, gelijk de beroemde GÖTHE zingt:

*Wo die Citronen blühen,
Im dunkeln Laub die Gold-Orangen glihn. Etc.*

Verzen, zoo smeltend van klank; als b. v. de volgende van TASSO:

*Ella dinanzi al petto ha il vel diviso,
E il crin sparge incomposto al vento estivo;*

*Langue per vezzo; e'l suo infiammato viso
 Fan biancheggiando i bei sudor piu vivo;
 Qual raggio in onda le scintilla un riso
 Negli umidi occhi, tremulo e lascivo.
 Sovra lui pende: ed ei nel grembo molle
 Le posa il capo e'l volto al volto attolle.*

—
*E i famelici sguardi avidamente
 In lei pascendo, or si consuma e strugge;
 Sinchina, e i dolci baci ella sovente
 Liba or dagli occhi e dalle labra, or sugge.
 Ed in quel punto ei sospirar si sente
 Profondo si, che pensi: or l'alma fugge
 E in lei trapassa peregrina.— Ascosi
 Mirano i due guerrier gli atti amorosi.*

zal men in onze taal wel nimmer kunnen maken. Van den anderen kant hebben wij echter, wat kracht aangaat, boven het Italiaansch misschien voorregten, die niet verwerpelijk zijn. — Doch, om niet af te dwalen.... schoon wij dus, wat zoetvloeiendheid betreft, geen' Italiaan den strijd-handschoen voor de voeten zouden durven werpen, en ook zelfs bij den Franschman, (over wiens neuzige uitspraak men echter hierboven § 6 vergelijke), te dezen aanzien wat zedig en niet al te fier moeten zijn, neemt zulks echter niet weg, dat onze taal niet altijd op eene zekere mate, en zelfs op eene vrij groote mate van zachtheid zoude kunnen bogen. Dit blijkt vooreerst uit een aantal onzer dichtstukken, waarin ook zelfs vreemdelingen hier en daar smeltende en zoetluidende woordklanken opmerken zullen. Vooral heerschte er vóór een paar eeuwen en vroeger, toen er nog meer verscheidenheid in onze declinatie en conjugatie was, (zie § 60 en 95); toen de *e* meer, als sluitletter, op het einde der woorden gebruikt werd (zie § 124); toen onze taal al zoo rijk was in het aantal van letterklanken, dan tegenwoordig; toen men veel werk van verkleinwoorden maakte (zie § 48 en volg.); toen men op ieder woord en letter in de uitspraak minder drukte, over

harde keelklanken meer heenglipte, en een aantal kleine woordjes nauwelijks deed hooren; toen onze beroemde geleerden en dichters telkens naar Italië reisden, en daar in gelukkiger luchtstreek een fijner oor voor welluidendheid erlangden, en wat dergelijke voordeelen meer zijn, veel zoetvloeiendheid in de Nederlandsche poëzij. Ik beroep mij op de minnedichten van HOOFT en anderen, waaruit eene liefelijke welluidendheid elk een' tegenklinkt, die niet dwaas aan het nieuwmoodsche-alleen hangt, en zich boven het zonderlinge en plat schijnende van eenige, thans min gebruikelijke woorden en woordvoegingen verheffen kan. In de voorlezingen zullen wij een aantal van deze minnedichten kortelijk doorloopen en ophelderen, als daar zijn: *Zal nemmermeer gebeuren* enz.; *In het Idalisch dal* enz.; *'t Minnegoodje*, *'t wondziek geesje* enz.; *Hooger, Doris, niet mijn gloedje* enz.; *Rozemond*, *'t hoorje spelen nog zingen* enz.; *Klaere, wat heeft er uw hartje verlept* enz.; *De min met prijkens van zijn straal* enz.; *Naere nacht van benauwde drie jaren* enz.; *Leonor, mijn lieve licht* enz.; *Ooghjes, levendige staeltjes* enz.; *Zuiver hebbelyke handtjes* enz., en andere soortgelijke. Zulke proeven van zoetvloeiendheid kunnen insgelijks aangehaald worden uit VONDEL, JONCKTIJS, CATS, JEREMIAS DE DECKER, HUYGENS enz., en voorts uit de lateren, BROEKHUIJZEN, POOT, SMITS, LUIJKEN, NIEUWLAND, BELLAMIJ enz. enz.

Meermalen is de vertaling, die de te vroeg gestorvene NIEUWLAND van ANACREONS *duifje* gegeven heeft, aangehaald geworden. Ik laat ze hier ter afwisseling ook volgen. Men kan elken Hoogduitscher uitdagen, om ons, wat nu klanken als klanken betreft, in zijne taal eene zoo zoetvloeiende overzetting aan te wijzen. Hoe oorstreelend is reeds ons *duifje* met deszelfs zachte *d*, smeltende *ui* en *j*, in plaats van de hardere *t*, de volmondiger *äu*, en de meer gegorgelde *ch* in het Hoogduitsche *Täubchen*.

*Van waar gij, lief duifje?
Van waar zoo ter vlugt?*

De geur van uw wiekjes
 Bewierookt de lucht.
 Wie schonk u dien balsem,
 Wie zijt ge? waarheen? . . .
 Anakreon zendt mij
 Naar zijne Climeen',
 Die thans alle harten
 Beheerscht door haar schoon.
 Anakreon heeft mij
 Gekocht van Dioon';
 Hij gaf haar een liedje
 En kreeg mij ten loon.
 Nu dien ik mijn' meester,
 Ik heb hem zoo lief,
 Gij ziet, ik bezorg nu
 Voor hem dezen brief.
 Dan laat ik, dus sprak hij,
 Wel spoedig u vrij;
 Doch, schoon hij mij losliet,
 Toch bleef ik hem bij.
 Waarom zou ik zwerven
 Door 't veld en in 't woud?
 En eten in 't wilde?
 En schuilen in 't hout?
 Neen! liever bewoon ik
 Anakreons schoot,
 En pik uit zijn vingers
 De kruimeltjes brood,
 En lep uit zijn' beker
 Verkwikkenden drank.
 Dan spring ik en klapwiek
 Uit vrolijken dank,
 En spreid om zijn schedel
 Mijn vleugeltjes uit;
 En, wil ik gaan slapen,
 Ik rust op zijn luit.

*Nu weet gij het alles,
't Is tijd om te gaan,
Geen raaf zou meer klappen,
Dan ik heb gedaan.*

Hoe liefelijk! hoe zoetvloeiend! En nog zoude misschien een paar woorden een klein penseeltikje kunnen lijden, waardoor eene nog meerdere zachtheid aan dit aanminnige liedje werd bijgezet.

§ 180.

In sommige spraakkunstige eigenschappen ziet men duidelijk, hoe onze taal tot zachtheid en zoetvloeiendheid overhelt, en zelfs het harde en stootende, dat hare letterverbindingen oorspronkelijk aan mag kleven, tracht te murwen en smijdig of lenig te maken. Zoo gaat onze scherpe *f* op het einde der woorden, juist als met eene zekere klankwisseling of *umlaut*, (gelijk de Hoogduitschers het noemen), bij de vorming des meervouds, in de zachte *v* over. De woorden *brief*, *graaf*, *hof*, en soortgelijke b. v. nemen bij ons in den *pluralis* of het meervoud de *v* aan, en worden *brieven*, *graven*, (terwijl zij in het Hoogduitsch *Briefe*, *Grafen* blijven luiden). De mollige zamentrekkingen en letterversmeltingen, die aan het Deensch tot eere worden gerekend, als b. v. *Foor* voor *Foder*, hebben ook in onze taal plaats. Van daar *weër* voor *weder*, *voër* voor *voeder*, *teër* voor *teeder*, *leër* voor *leder*, en soortgelijke meer, welke men in het Hoogduitsch schier geheel niet kent, en die, ofschoon in den deftigen stijl bij ons niet aan te bevelen (zie § 120), echter de neiging onzer spraakwerktuigen tot smeltende korthed verraden. — Nog andere letterverplaatsingen, letterverwisselingen en letterzamentrekkingen komen er in onze taal voor, die alle van dezelfde neiging getuigen. Geachte taalkenners hier te lande hebben er verschillende voorbeelden van bijgebracht.

§ 181.

Vergelijken wij onze taal met hare naaste bloedverwant, het fraaije en krachtige Hoogduitsch, zoo ontdekken wij insgelijks het eene en andere, dat de aanspraak, welke zij, hoe-wel eene Noordsche taal zijnde, op eene zekere mate van zachtheid maken kan, meer of min ondersteunt. Dus gebruiken wij over het algemeen dikwerf de zachtere consonanten, waar de Hoogduitschers de hardere bezigen. Men zal bij ons b. v. herhaalde keeren de meer smeltende *d* aantreffen, als men in het Hoogduitsch de scherper uitgestooten *t* gebruikt vindt. En zoo zal bij ons, gelijk wij reeds zagen, de *v* staan, waar het Hoogduitsch de *f*, of de meer volmondige *b* heeft; of wel, wij zullen onze welluidende *z* gebruiken, als de Hoogduitscher zijne harde *s* (bij hem als *ts* klinkende) laat hooren. Hetzelfde geldt ten aanzien der *j*, die in het Nederlandsch menigvuldige malen de *ch* vervangt, gelijk voor deze laatstgemelde ook wel onze tweeklank (of klinker) *ie* in de plaats treedt. Voorbeelden van het eene en andere zijn spoedig aan te voeren. SCHILLER, de groote en onsterfelijke dichter, zingt weemoedig-schoon van de hoop:

*Es reden und träumen die Menschen viel
 Von bessern künftigen Tagen,
 Nach einem glücklichen goldenen Ziel
 Sieht man sie rennen und jagen;
 Die Welt wird alt und wird wieder jung,
 Doch der Mensch hofft immer Verbesserung.*

—

*Die Hoffnung führt ihn ins Leben ein;
 Sie umflattert den fröhlichen Knaben;
 Den Jüngling begeistert ihr Zauberschein;
 Sie wird mit dem Greis nicht begraben;
 Denn beschliesst er im Grabe den müden Lauf,
 Noch am Grabe pflanzt er die Hoffnung auf.*

—

*Es ist kein leerer schmeichelnder Wahn,
Erzeugt im Gehirne des Thoren;
Im Herzen kündet es laut sich an,
Zu was besserm sind wir geboren;
Und was die innere Stimme spricht,
Das täuscht die hoffende Seele nicht.*

Hier heeft men b. v. in *träumen*, *Tagen*, *alt*, *umflattert*, *Thoren*, *laut*, telkens de *t*, waar bij ons in *droomen*, *dagen*, *oud*, *omfladdert*, in het oude *door*, (dat is *zot*), in *luid* enz. de *d* voorkomt. De *f* en *b*, in *fröhlich*; *Leben*, *begraben*, bekleeden de plaats van onze *v* in *vrolijk*, *leven*, *begraven*. Het scherpe *nicht* staat voor ons smeltende *niet*. Het sissende *Zauberschein* wordt gebruikt voor ons meer vloeiende *tooverschijn*; *spricht*, waarin de *ch*, door een' van Duitslands beroemdste taalkenners een terugstuitende klank genoemd, zich hooren doet, vervangt ons *spreekt*. Op dezelfde wijze zeggen de Hoogduitschers dus ook met wat harder klanken, dan wij, *nach*, *Schmach*, *Bübchen*, *Grübchen*, *Bäumchen*, *Mädchen*, *Knäbchen* (of *Knäblein*), *Pferdchen*, *Glöckchen*, welke woorden, hoe zacht en naar *j* zweemende de *ch* ook in dezelfde door een' beschaafd Duitscher moge worden uitgesproken (*), echter voor ons welluidender *boefje*, *groefje* (d. i. *kuiltje*), *boompje*, *meisje*, *knaapje*, *paardje*, *klokje* enz. wijken moeten. — Het scherpe *Hoffnung* staat in het aangehaalde gedicht van SCHILLER voor ons zachter *hoop*; *schmeicheln* vertegenwoordigt ons liefelijk *vleijen*; *pflanzt* ons weeker *plant*. — Wij hebben toch in onze geheele taal geene letterverbindingen, als daar zijn der Hoogduitscheren *pf*, *pft*, *pfr*, die iets onaangenaam blazends en sissends hebben, gelijk te merken is in de Duitsche woorden *Pflug*, *Pfropf*, *Pferd*, *Pfeife* enz.

(*) Want geen Hollander moet zich in het hoofd zetten, dat men in de beschaafde kringen van Deutschland die *ch* even scherp uitspreekt, als wij zulks op zijn Hollandsch doen zouden. En ditzelfde geldt van vele andere Hoogduitsche letterklanken.

ploeg, prop, paard, pijp bij ons. De Hoogduitsche *schl, schm, schn*, in *schlagen, schweigen, schwarz, schnauben, schmach* enz. zijn ons ook onbekend, zeggende wij eenvoudiger *slaan, zwijgen, zwart, snuiven, smaad*. Dit baat ons echter, wat zachtheid van uitspraak betreft, minder, dan dat wij de woorden soms niet zoo kort afbreken. Het snaauwende Hoogduitsche *dem Herrn* (derden naamval van *der Herr*) b. v. rekken wij zacht uit tot *den Heere*. *Fremdling* wordt bij ons *vreemdeling, säugling zuigeling, findling vondeling* enz. — Van onze zoetvloeiende twee- en drieklanken *aai, ooi, oei, ieu* weet de Hoogduitscher niets, zoodat b. v. zijne geheele taal geen woorden oplevert, waarin zulk eene Italiaansch-welluidende versmelting van klanken heerscht, als in ons Nederlandsche *zoetloeiendheid, tooijen* en soortgelijke meer. Om kort te gaan: wij stapelen in sommige gevallen de consonanten noch zoo veelvuldig op een, als de Hoogduitschers, noch gebruiken zoo veel de hardere, als zij doen, noch zijn zulke beminnaars van eene blazende en sissende uitspraak, als onze Germaansche taalbroeders. Ik twijfel er dus zeer aan, of men in het Hollandsch wel een' zin zoude kunnen zamenstellen, gelijk aan den volgenden, welken ik eens, aardigheidshalve, uit eenige stroef en barsch klinkende Hoogduitsche woorden bijengelapt heb. *Das Strick- oder Strumpfstrickersgarn der Magd des Dorfpfarrherrn zerbrach. — Es sprach gleich drauf erschrocken der starrköpfige Pfaffenfreund, der Propst, zum grobgliederigen Gärtner, welcher im Pferche mit dem Propfmesser, vom Pflücke genommen, das Propfpreis nicht impfte, und pflichtbrüchig im Garten die Früchte der Pflirsichbäumchen zur rechten Zeit nicht abpflückte: Tropf, der du bist!* Het verstaat zich van zelve, dat ik hier de allerhardste woorden uitgezocht heb, maar dit moge een Hoogduitscher, over welk onderwerp hij nu maar wil, in het Hollandsch ook doen. Duitsche geleerden hebben deze neiging, welke onze taal hier en daar boven het Hoogduitsch tot zachtheid heeft, ook wel gevoeld. In de voorlezingen hierover nader. Met dit al is het, als men billijk zijn wil, niet te ontkennen, dat wij enkele hardheden in onze spraak hebben, die het Hoogduitsch niet bezoedelen, en dat men vooral

deze laatstgemelde klankrijke, krachtige en overrijke taal niet moet beoordeelen naar de rampzalige wijze, waarop sommigen haar in de uitspraak radbraken. Onze *g*, b. v. heeft een' scherper' keelklank, dan die der Hoogduitscheren, welke uit dien hoofde, even als de Franschen, nimmer goed in het uitspreken dier letter van ons *a b c* slagen kunnen. Ook onze *sch*, hoezeer het meest naar de oud-Duitsche *sk* zweemende, klinkt schor in vergelijking derzelfde letterverbinding bij de Hoogduitschers, in wier uitspraak, voor zoo ver deze laatste zuiver Saksisch is, de *sch* nagenoeg zoo wat als *shj* of *sjh* luidt. De zacht-korte *e* missen wij op het einde van vele woorden, welke haar in het Hoogduitsch nog behouden hebben. Ook heeft het Hoogduitsch, hoe blazend en sissend het in sommige opzigten zijn moge, echter tevens iets liefelijk-zuizends, waarin zich de invloed, dien het Italiaansch en de Slawische of Slavonische talen (Poolsch, Russisch enz.) op hetzelfde gehad hebben, duidelijk openbaart, en dat onzer taal over het geheel meer vreemd is. Verzen b. v., als de volgende, moeten zoowel door zangerigheid, als door klankrijkheid, het oor streelen. Ze zijn van SCHILLER, en schilderen ons, in den edelen, oorspronkelijken en zacht dweependen toon van dien uitmuntenden dichter, eene treurende af, die, in eenzaamheid aan een' stroom gezeten, en haren tranen den vrijen loop vierende, om een' gestorvenen geliefde weeklaagt, en eene heilige of beschermgeest demoedig smeekt, dat zij uit dit leven weggenomen moge worden. De Genius wordt verondersteld haar te verschijnen, maar vermaant haar heure droefheid te laten varen, daar toch geene jammerklagten in staat zijn de dooden uit hun' ijzeren slaap weder op te wekken. Hierop evenwel bidt de klagende, dat men haar ten minste heure tranen late, als den eenigen troost, die den ongelukkigen, na de verdwenen vreugd der liefde, nog overblijft. Het is deze laatstgemelde eeuwige waarheid, welke de dichter, op de volgende schilderachtige wijze, voorstelt; — schilderachtig, zeg ik; want zij levert ook aan het penseel daadlijk eene bruikbare stof voor een klein tafereel op.

*Der Eichwald brauset,
Die Wolken ziehn;
Das Mägdlein sitzt
Am Ufers Grün;
Es bricht sich die Welle mit Macht, mit Macht,
Und sie seufzet hinaus in die finstere Nacht,
Das Auge von Weinen getrübet.*

—
„Das Herz is gestorben,
Die Welt ist leer;
Und weiter giebt sie
Dem Wunsche nichts mehr;
Du, Heilige, rufe dein Kind zurück!
Ich habe genossen das irdische Glück,
Ich habe gelebt und geliebet.“

Thans wordt de Genius verondersteld aan de weenende te antwoorden:

„Es rinnet der Thränen
Vergeblicher Lauf;
Die Klage, sie wecket
Die Todten nicht auf,
Doch nenne, was tröstet und heilet die Brust,
Nach der süßen Liebe verschwundener Lust,
Ich, die Himmlische, will's nicht versagen.“

Neen, roept de klagende dan wederom uit:

„Lass rinnen der Thränen
Vergeblichen Lauf;
Es wecke die Klage
Den Todten nicht auf,
Das süsseste Glück für die traurende Brust,
Nach der schönen Liebe verschwundener Lust,
Sind der Liebe Schmerzen und Klagen.“

Dat het Hoogduitsch, na het Italiaansch, eene der geschikteste talen voor de muziek is, weet men. Geen wonder ook! Waar heeft de toonkunst toch meer haar vaderland, dan in Deutschland? Zijn Europa's beroemdste componisten, de HAYDNS, de MOZARTS, de BACHS, de WEBERS, de GLÜCKS, de SPOHRS, de BEETHOVENS niet allen in hetzelfde woonachtig geweest, of er ten minste in geboren? Voorzeker! — Even zeker is het echter ook, dat de grond voor Italië en Duitschlands muzikale beroemdheid oorspronkelijk in de Zuidelijke provinciën der Nederlanden gelegd is geworden, uit welke gewesten het eerst eene verbeterde muzijkennis te voorschijn is gekomen.

§ 182.

Wil men voor het overige over de zachtheid en zoetvloeiendheid onzer taal een naauwkeurig en beredeneerd oordeel vellen, en ze tegen die van andere talen vergelijken, dan moet men het geheele zamenstel van het Nederlandsch, niet alleen, (gelijk wij met een woord gedaan hebben) in enkele, maar in al deszelfs letterklanken, letterverbindingen en lettervereenigingen zorgvuldig ontleden, en al deze grondbestanddeelen tegen elkander wikken en wegen. Heeft men dit met oplettendheid gedaan, — weet men, welke letteren wij gewoon zijn bijeen te voegen, welke andere wij zulks nimmer doen, welke vokalen wij het meest en liefst gebruiken, op wat wijze wij ze met consonanten vereenigen, hoevele en hoedanige diphthongen en triphthongen (twee- en drieklanken, zie § 7) wij bezitten, welke overgangen van de eene vokaal op de andere bij ons plaats grijpen, en wat dies meer zij, dan komt vervolgens de toonkunstige schatting van de meerdere of mindere zoetvloeiendheid te pas, die aan deze onze letterverbindingen, in vergelijking van die van andere talen, eigen is. Wij hebben echter den weg, welke bij een zoodanig onderzoek te bewandelen valt, een' weg, waarop de geleerde en scherpzinnige KINKER zoovele geurige vruchten en bloemen geplukt heeft, hierboven in § 4 reeds meer of min afgebakend.

Ten slotte van dit paar woorden over de zachtheid en zoetvloeijendheid onzer taal roepen wij haar met onzen LOOTS toe:

*Wat grootsche orakels stort gij uit ,
Hier met de klem der donderslagen,
Daar zacht, als 't lieflijk lentedagen,
En zangerig, als Orfeus' luit!*

Iets over de kracht en sterkte, en het klankrijke en klanknabootsende van het Nederlandsch.

§ 183.

Indien het zangerige en mollige der klanken van ORFEUS' luit (om op de zoo even aangehaalde verzen van den heer LOOTS nog eens terug te komen) door dezen en genen aan onze taal ook al betwist moge worden, de klem der donderslagen zal men haar wel willen toestaan. Wat minder dichtelijk gesproken, men zal wel willen erkennen, dat het Nederlandsch op eene groote mate van kracht, sterkte en nadruk aanspraak kan maken. Door deze eigenschappen verstaan wij hier niet het nadrukkelijke in de woorden, beschouwd, om het dus te noemen, als denkbeelden, die verligchamelijkt zijn; maar het klankrijke, voltoonige, forsche, gesperde of zenuwrijke in het werktuigelijke zamenstel dier woorden-zelve. — Krachtig, maar in den eersten zin vooral, dat is, voor ons gevoel en onze verbeelding, zijn b. v. de volgende bekende verzen van VONDEL:

Aen den Lasteraer van HUGH DE GROOT:

*O Farizeeische grijs, met schijn geloof vernist,
Die 't groote lijk vervolgt ook in zijn tweede kist:*

*Gy, helhont, past het u dien Herkles na te bassen,
Te steuren op 't outaer den Fenix in zijn assen,
Den mont van 't Hollantsch Recht, by Themis zelf beweent?
Zoo knaegh uw tanden stomp aan 't heilige gebeent!*

Immers, de woorden *grijns* (dat is *masker* of *mom-aangezigt*, en dit voor: *vermomde*, *schijnheilige*, *geveinsde huichelaar* genomen) *schijn geloof*, *vernist*, *helhond* en meer andere, schilderen hier in hunne metaphorische of overdragtelijke betekenissen de zaken, welke zij aanduiden moeten, op het levendigst en treffendst voor ons zielsoog af. — Maar krachtig in den tweeden zin, dat wil zeggen, toonkunstig krachtig voor het gehoor zijn b. v. woorden, als er voorkomen in VONDELS dichtregelen:

*Ik, tot médogen van zoo groot een ramp gearst,
Heb naulijx antwoordt reede, of 't heele bosch, dat barst
Van dreun en donder, brant en blixem der musketten,
En galmt van wapenklank, van tromlen en trompetten.*

In de klanken, als klanken-zelve, van sommige dezer woorden toch, als daar zijn, *barst*, *wapenklank*, *dreun*, *donder*, *brand*, *bliksem*, *trommelen* en *trompetten*, zal ook een vreemdeling, die onze taal niet verstaat, meer den schorren, rommelen, dof en dompig voortrollenden en voortratelenden klank der oorlogsdonders, meer het luid schaterende geschal der krijgsklaroenen, dan het zuizen van het westewindje, en der beekjes liefelijk gemurmelen hooren.

Hetzelfde geldt ten aanzien der volgende regels van VONDEL (door HUYDECOPER aangehaald):

*Vernam een luit geschal van rommelend gedommel,
Kromhoren, koperklank, klaeroen en bom en trommel,
Dat hier in de ooren klonk.*

gelijk mede, wat diegene betreft, welke onze doorkundige, smaakvolle en beroemde landgenoot, HIERONYMUS VAN

ALPHEN, en anderen vóór en na hem, uit ANTONIDES aanvoeren :

— — — — *Gelyk by zomerdaegen*

Een biezuarm op de hei' wordt heen en weér gedraegen,

En mort en dommelt met een mommelend gedruisch.

of uit F. DE HAES:

Men hoort gekraek, gedreun, als van een' groven donder,

Die brommend' stommelend, en vreeslyk romm'lende onder

Den grond, zoo ver het oor kan reiken, henen rolt.

in welke laatste verzen mij echter de kunst wat al te veel schijnt nagejaagd te zijn, en ook het woord *stommelend* eenigzins plat in de ooren klinkt. Liever zoude ik lezen:

Die bonzend, brommend, en op 't vreeslijkst romm'lend onder

Den grond, enz.

Ter bevordering nu van dit krachtige en forsche in het samenstel van vele onzer woorden zijn onze veelvuldige consonanten en keelklanken voorzeker soms even voordeelig, als zij aan het zachte en zoetvloeiende onzer taal wel eens nadeelig zijn. Ons stroef woord *schor* b. v. schildert, als het bij het woord *donder* gevoegd wordt, de zaak ten eenenmaal voor het gehoor af, en doet zulks, juist door zijne keelrogcheling, veel meer, dan wanneer de *sch* hier zuizend op der Hoogduitscheren wijze, dat is, ongeveer als *sj* of *shj*, werd uitgesproken. Dit geldt ook van *kraakt*, *barst*, *brult*, *dreunt*, *bonst*, *schreeuwt*, en andere soortgelijke woorden, waarin slechts eene enkele vokaal of diphthong een half dozijn consonanten bezielen en voortstuwen moet. — Der zinsnede b. v.: *schor kraakt en barst de donder uit de wolken; bonzend van de eene op de andere, doorbrult hij het luchtruim; de grond dreunt, schokt en scheurt* enz. faalt het gewis niet aan klanknabootsende en in het oor donderende sterkte. Indiervoege is ons *wraak*, *wrok*,

wat den klank aangaat, een veel schilderachtiger en nadrukkelijker woord, dan hetgene de Italianen ter aanduiding van hetzelfde denkbeeld gebruiken, namelijk hun week en verwijfd *vindelitta*, dat zij uit het Latijnsche *vindicta* gevormd hebben, met weglating der *c* vóór de *t*, daar *ct* namelijk voor hun gehoor te stroef klonk. Op dezelfde wijze toch maken zij in hunne philomelentaal *Alexander* tot *Alessandro*, *Florentia* tot *Fiorenza* of *Firenza*, *clamare* tot *chiamare*. Immers de letterverbindingen *ct*, *x*, *fl*, *cl* en soortgelijke, worden door het hoogst teedere en verfijnde, ja schier oververfijnde, dat is, verweekelijkte en vertroetelde Italiaansche oor verworpen. Mollige spraakgeluiden nu mogen dan zeer goed zijn, als men aan de knieën van een schoon meisje verzuchtingen der liefde uitlispelen wil; maar als eene taal door den klank harer woorden de natuur in derzelve woestheid en verschrikkelijkheid poogt na te baauwen, dan komen zulke kwijnende harmonikatoonen even min te pas, als de zacht doedelende herderspijp bij het gedonder der kartouwen, bij der rossen dreunend hoefgetrappel, en bij het kletteren van zwaarden en spiesen, in de ure des bloeds, des moords, en der slagting. Zelfs ons zoo even aangehaalde *wraak* is dus in zijnen aard nog gepaster en krachtiger, dan het Hoogduitsche *Rache*, dat met hetzelfde (vergelijk hierboven § 18) van ééne oorsprong is. Hetzelfde geldt van ons *wroeging*, dat uit één geslacht met het Hoogduitsche *Rüge* (*gisping*, *hekeling*, *afkeuring*, *laking*) afstamt, en oudtijds blootelijk *beschuldiging*, *betichting* in het algemeen beteekende, schoon de hedendaagsche beteekenis meer vergeestelijkt geworden, en bepaaldelijk op eigene zielsfoltering en zelf-aanklagt toepasselijk gemaakt is. — Uit het gezegde blijkt al verder, dat het Engelsch, hoezeer stijf en strak staande (*starrend* zoude men met een benijdenswaardig woord in het Hoogduitsch zeggen) van één lettergreepige woorden, hierom in sommige gevallen, waarin het kracht en nadruk van klanken geldt, bij andere talen niet behoeft achter te staan, al is het ook, dat hetzelfde door dit monosyllabische in zachtheid en zoetvloeiendheid oneindig verlieze. Eene bijzonder liefelijke en fluitachtige welluidendheid zal ons der-

halve, op enkele uitzonderingen na, uit den mond onzer overzeesche naburen wel niet in de ooren klinken; maar aan niemand, al verstaat hij ook geen woord Engelsch, zal het forsche, het (om dus te noemen) klaroen-, trompet- en paukeachtig muzikale, en, zoo al niet oorstreelende, toch oortreffende ontgaan, dat, gelijk een doffe donder door de woordklanken der volgende dichtregels van SHAKESPEARE rolt:

*Blow winds, and crack your cheeks! rage, blow!
 You cataracts and hurricanoes, spout,
 Till you have drench'd our steeples, drown'd the cocks!
 You sulph'rous and thought-executing fires,
 Vaunt-courtiars to oak-cleaving thunder-bolts,
 Singe my white head! And thou, all-shaking thunder,
 Strike flat the thick rotundity o' th' world!
 Crack Nature's mould, all germains spill at once,
 That make ingrateful man. Etc.*

KING LEAR.

Maar wij moeten onze eigene taal niet om eener vreemde wil hier uit het oog verliezen. Het zal echter voor het bestek van dit handboek wel reeds genoeg aangeduid zijn, dat kracht en forscheheid van woordklanken aan het Nederlandsch uit deszelfs aard minder, dan aan andere spraken, vreemd zijn moeten, en dat, zoo de Italianen op hun:

Chiama gli abitator' dell' ombre eterne. Etc.

de Franschen op hun:

A peine nous sortions des portes de Trézène, Etc.

de Latijnen op hun:

*.....Namque morantes
 Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox
 Auditor, fractos sonitus imitata tubarum.*

de Hoogduitschers op oneindig veel klankrijks uit VOSS, GÖTHE, SCHILLER en anderen; de Engelschen op POPE's *rustling, crackling, crashing thunder down*, en andere natiën weêr op andere soortgelijke verzen roemen mogen, wij uit VONDEL, HOOFT, ANTONIDES, FEITH, BILDERDIJK, HELMERS, STABING, LOOTS, TOLLENS, VAN HALL en een aantal andere dichters insgelijks beschrijvingen genoeg aan kunnen voeren, die zoowel door het klankrijke en krachtige der woorden-zelve, beschouwd in hun werktuigelijk zamenstel, als door den nadruk en het mannelijke der door die woorden uitgedrukte gedachten uitmunten. Het aanhalen echter van dergelijke plaatsen, zoo uit de letterkunde van andere volkeren, als uit onze eigene, wordt door ons wijdloopig in de voorlezingen over dit handboek gedaan. Hier zij men met het vlugtig aangestipte over het krachtige onzer taal tevrede, en verlustige zich afwisselingshalve nog in de volgende fraaije coupletten uit de romance, *Adolf* en *Emma* getiteld, van mijnen geachten Gelderschen landgenoot STABING; coupletten, vol toonkracht en klanknabootsende kunst. Ridder *Adolf* snelt naar het kasteel zijns vijands, om er zijne, hem ontroofde, bruid te zoeken. Hij komt:

*Geen valbrug weert hem door te dringen,
Geen slotgezin.
Hij stapt, de kling ter wraak getogen,
Het roofnest in.*

—
*Hij zoekt; hij wacht; hij roept; geen leven,
Dat antwoord geeft!
't Is weërgalm, momplend omgedreven,
Wat antwoord geeft.*

—
*'t Gekraak van schorre vensterharren;
Van deur en poort;
't Gestamp, waarmee zijn ros van verre
De stilte stoort;*

*Meer hoort hij niet; en smelt de zalen
 Vast in en uit,
 Tot spoor van bloed, bij 't rustloos waren,
 Zijn schreden stuit.*

—
*Hij volgt het, de enge kronkeltrappen
 Eens kerkers af.
 De Dood licht voor, waar 't zonlicht nimmer
 Zijn schijnsel gaf.*

—
*Een dwaalvuur stijgt, uit grafspelonken,
 Met valen gloor.
 Het komt, en lekt, voor Adolf henen
 Het bloedig spoor.*

—
*Het stuurt zijn' tred, langs nare wegen
 Op hollen grond.
 Zijn voetstap bonst de kromme gangen
 Verdubbeld rond.*

—
*Nu drukt een welfsel, wit van schimmel,
 't Verengde pad;
 De vlam drijft trager tusschen wanden,
 Door moord bespat!*

—
*Zij staat; zij rijst; en lekt niet langer
 Het purpren slijk.
 Wat ziet hij, bij haar sombre stralen? —
 Een Maagdenlijk!*

—
*Hij staart het aan, met scheemrende oogen;
 Herkent zijn Bruid!
 En ademt, op haar koude lippen,
 Het leven uit.*

- Het echt poëtische en schilderachtige der uitdrukking, en het ongemeen gekuischte van stijl, dat aan deze verzen, ge-

lijk aan alle overige van den heer STARING eigen is, kan niet genoeg geprezen worden. Op dergelijke voorbeelden mogen jonge lieden, die zich op taalkennis, stijl en welsprekendheid toeleggen, wel acht geven. Niets oefent meer. Daarom zijn ook alle redekundige lessen van een' CICERO, QUINCTILIANUS en andere groote schrijvers der oudheid vol aanhalingen uit dichters. Vergelijk het gezegde in § 139.

Nog een paar woorden over eenige andere fraaije eigenschappen onzer taal.

§ 184.

Als iets loffelijks moet men het ook in onze taal aanzien, dat zij in de plaatsing van den klemtoon, klem of accent, naar zulke vaste, en tevens hoogst gepaste regels te werk gaat. Te weten, de accent (*) of nadruk der uitspraak valt in alle oorspronkelijk Nederlandsche stamwoorden (vergelijk § 11), en in de meeste afgeleide woorden of *derivata*, die met onscheidbare voor- en achtervoegselen zijn zamengesteld (zie § 15), altijd op het zakelijke deel des woords, ook wel den woordwortel genoemd. HELMERS zingt zeer dichterlijk :

*De Spāansche dwingland Flips, trotsch op zijn reūzekrāchten,
Dorst zich vermēten 't volk van Neérland te verāchten;
„Hoe! zal een schāam'le hoop mijn almagt weérstand bién,
Mij! die het oost en west gebūkt zie aan mijn kniēn?
Dweept dat verāchtlijk volk van vrijheid, regt en wetten,
En zet zich tēgen mij? Welāan, ik zal 't verplētten!
't Vergū, 't vergū in bloed!” — Dus spreekt hij; en die taal,
Gedōnderd uit zijn' mond, vloog door 't Escuriaal;*

(*) Wij spreken hier over den *woordaccent*, niet over den *re-deaccent*. Vergelijk hierachter de eerste § § over de Nederlandsche prosodie.

*Zelfs de afgrond hoort dien kreet, en braakt zijn hēlsche spōken;
Gewēld, verrāad, en list, heur kērkers uitgebrōken,
Bezielen Alov's hart, die naar deze oorden snelt,
Door moord, gewētensdwang, en dwing'landij verzēld.*

Men ziet, hoe de klemtoon hier telkens op de zakelijke sylabe valt, b. v. op *Spaan* in *SPAANSche*, *meet* in *verMETEN*, *acht* in *verACHTEN* enz. Schijnt deze regel in onze taal niet door te gaan, dan is het, of 1) wijl het woord meer zamengesteld, dan afgeleid is (§ 11), in welk geval ieder gedeelte der zamenstelling of compositie op den klemtoon aanspraak kan maken, waardoor dus veroorzaakt wordt, dat dezelve dan weifelend is. Zoo is het b. v. gelegen met *mīsdāad* en *mīsdōen*, *āfgod* en *āfgūnstig*, welke woorden geene *derivata*, maar *composita* zijn; — of wel 2) wijl het voorvoegsel, ter derivatie dienende, meer of min scheidbaar is, of ten minste oudtijds zulks was, waardoor het dus ook al wederom meer een *compositum*, dan *derivatum* vormt. Men neme *antwoord*, *wanhoop*, *onspoed* enz., in welke de woordjes *ant*, *wan*, *on*, misschien niet zoozeer voorvoegsels van afleiding, dan wel verouderde praepositieën, en dus de aangehaalde substantieven *antwoord*, *wanhoop* enz. meer *composita* dan *derivata* zijn; of 3) wijl het afgeleide woord door middel van een' bastaarduitgang gevormd is, in welk geval het juist daardoor, dat de klemtoon verkeerd valt, zijn' uitheemschen, onzuiveren en onduitschen oorsprong verraad, en het vaste en eenparige van den bovenstaanden regel over den accent in onze taal des te meer bevestigt. Dit is het geval b. v. met *tuinier*, *meesterēs*, *heerschappij*, *fluitist*, en meer soortgelijke woorden, waarover men § 22 vergelijken kan. — Indiervoegte laten zich de bedenkingen, die men tegen TEN KATES leer van den accent zoude kunnen inbrengen, meestal wederleggen.

Dat men nu in andere talen deze vaste en billijke plaatsing van den accent, (als waardoor men toch den meesten nadruk aan die lettergreep geeft, welke op denzelfen het meest aanspraak kan maken) zoo eenparig en streekhoudend niet aantreft, als in het Nederlandsch en de overige, *wel te verstaan*

onverbasterde, talen van den Duitschen stam, moet den oplet-
tenden dadelijk in het oog vallen. Men neme eens de vol-
gende verhevene Fransche dichtregelen van ALPHONSE DE LA
MARTINE :

*Qu'un autre vous réponde, ô sages de la terre !
J'ai maudit votre erreur : j'aime, il faut que j'espère ;
Notre foible raison se trouble et se confond ;
Oui, la raison se tait, mais l'instinct vous répond.
Pour moi, quand je verrois dans les célestes plaines
Les astres s'écartant de leurs routes certaines ,
Dans les champs de l'éther, l'un par l'autre heurtés,
Parcourir au hasard les cieux épouvantés ;
Quand j'entendrois gémir et se briser la terre ;
Quand je verrois son globe, errant et solitaire ,
Flottant loin des soleils, pleurant l'homme détruit ,
Se perdre dans les champs de l'éternelle nuit ;
Et quand, dernier témoin de ces scènes funèbres,
Entouré du Chaos, de la mort, des ténèbres,
Seul je serois debout ; seul, malgré mon effroi,
Être infailible et bon, j'espérerois en toi,
Et, certain du retour de l'éternelle aurore,
Sur les mondes détruits je l'attendrois encore !*

Hoeveel woorden komen er nu in deze heerlijke verzen niet voor, die, ook zelfs in de dagelijksche Fransche uitspraak, den accent geheel en al op de verkeerde lettergreep, dat is, op hun onzakelijk deel, ontvangen. Zulks is toch het geval met *errëur*, *raisôn*, *verrôis*, *cêlestes*, *s'écartânt*, *certâines*, *heur-tés*, *hasård* enz., welke eveneens klinken, als of wij zeiden: *dwalîng*, *redê*, *mindê*, *hoordê*, *lachtê*, *hemêlsche*, *afwîjkênde*, *zekêre*, *schokkênd* enz. Nog veel grooter wordt dit getal, wanneer wij tevens uit de verzen van DE LA MARTINE die woorden ligten, welke, naar de scansie of voettelling der Alexandrijnsche versmaat te oordeelen, den accent verkeerd hebben. De eerste drie regels toch hebben dezelfde hoeveelheid, als of wij in Hollandsche verzen van dezelfde maat zeiden :

Antwōorde een ander u, ó Wijzen dezer aarde!
'k Heb gēvloekt uw dwaaling: 'k bemin, ik moet dus hopen;
Onzē zwakkē redē verbijstert, raakt verward. Enz.

verzen, die al rijmden zij nog zoo fraai, ons ondragelijk in de ooren zouden klinken. De Franschen echter, bijna geen' accent kennende, en (doordien dezelve bij hen nu eens op het zakelijke, dan op het onzakelijke deel der woorden valt) er geheel onverschillig omtrent geworden, behoeven zich hieraan niet te storen.

Wat bewijst nu echter het hier aangemerkte over den accent? Dit: dat onze taal nog in vele opzigten eene zuivere, oorspronkelijke en onverbasterde taal is, gelijk wij dit te zijner plaats (zie § 162) aangetoond hebben, en nader in onze voorlezingen over dit handboek zullen aantonen.

§ 185.

Men kan het onzer taal ook als eene goede hoedanigheid toerekenen, dat zij in de uitspraak harer letteren op zulk eene vaste wijze te werk gaat, en niet dezelfde letteren en lettergrepen op volstrekt verschillende, en omgekeerd geheel verschillende letteren en lettergrepen op volstrekt dezelfde wijze uitspreekt. Deze weifelende uitspraak treft men b. v. in het Fransch aan, waarin de letters, het zij vokalen, het zij consonanten, nu eens dezen, dan weêr een' anderen klank hebben, nu eens met nadruk uitgesproken, dan geheel of ter helft ingeslikt worden. — Wij hebben dit onderwerp, wat het Fransch betreft, hierboven in § 6 reeds aangeroerd, weshalve het niet noodig is er langer bij stil te staan. Zoo behoeven wij ook niet te herhalen, dat de Fransche taal juist aan dit gebrek veel van hare woordspelingen of *jeux de mots* te danken heeft. Hetgene hier van het Fransch gezegd wordt, geldt in vele opzigten ook van het Engelsch, dat ook weder hierdoor aan den dag legt, welk eene door en door verbasterde en onzuivere Duitsche taal het tegenwoordig is. (Vergelijk § 165). Heeft toch ons letterteeken *a* b. v. naar de tegenwoordige

beschaafde uitspraak te oordeelen, *hoofdzakelijk* slechts twee geluiden, die maar in lengte of korthed van elkander verschillen, gelijk b. v. in HUYGENS aardige woordspeling:

*Piet scheidde midden uyt het schaken
En seid': hy was het spelen satt;
Maer 't was de minste van twee saken,
Hy was het spelen moé en matt.*

de *a* in *schaken* en *zaken* lang, in *zat* en *mat* kort is; — heeft het letterteeken *e* bij ons slechts een zacht-, of een scherplang, en een zacht-, of een scherpkort geluid (vergelijk § 8), zoo als te zien is uit verschillende woorden, waarvan de zoo even genoemde heer *van Zuylichem* zich bedient, als hij, al boertende, zingt:

Medici et Chirurgi.

*Heel-meesters met der hand, en die Latijnsche snappers,
Die 't met den monde doen, en houden vleesch en been,
En spier en zenuwen, en lyf en ziel aan een,
Zijn wel te recht genoemd Gods stoppers en Gods lappers.*

zoo heeft in tegendeel het letterteeken *a* in het Engelsch, nu den klank van onze zachtlange *e*, dan van onze scherplange *e*, dan meer of min van de Fransche *au* of *o*, (in *autre*, *votre*) gemengd met den klank onzer lange *a*, dan dien onzer zuivere *a*; — de *e* klinkt nu eens, als onze lange *i*, dan als onze scherpkorte *e* . . . maar het is onnoodig hier, op eene vervelende wijze, de klanken, die de Engelsche letterteeken kunnen hebben, door te loopen. Genoeg, men vergelijke eens de telkens wisselende uitspraak, die men aan de letterteeken in de verzen van een' BYRON en anderen geeft, bij de vastheid, die er heerscht in die der Nederlandsche letteren uit een' HELMERS, of uit welken anderen Hollandschen dichter men verkiezen moge.

§ 186.

Eene zekere kieschheid van klank in onze syllaben strekt onzer taal ook tot eer. Weinig woorden gebruiken wij, waarvan sommige lettergrepen zulk een' morsigen klank hebben, als b. v. ongelukkigerwijze de eerste in de Fransche woorden: *concert*, *conseil*, *contribuer*, *vinaigre*, *violon*, *vitesse*, en in honderd andere, die aan Fransche lostongen dan ook telkens gelegenheid tot zeer dubbelzinnige woordspelingen geven. De Romeinen, zoo men wil, zeiden *nobiscum*, om den dubbelzinnigen klank van *CUM NOBIS* te ontwijken; wat zouden zij wel van het Fransch gedacht hebben? Zoo zijn sommige Fransche woorden, etymologisch ter toets gebragt, ook van een' vrij zonderlingen, gemeen-platten oorsprong en grondbeteekenis. Als een Franschman b. v. van een mooi, aardig en geestig meisje zegt: *Qu'elle est jolie! Qu'elle est aimable! que ses yeux pétillent d'esprit!* dan bezigt hij in het woord *pétiller* eene uitdrukking, die oorspronkelijk niets anders beteekent, dan hetgeen wij (met verlof) zouden noemen *proepelen*, dat is, *herhaald poepen*. *Pétiller* toch is afgeleid van *péter*, en men weet, wat dit in het Fransch beteekent. En als eene *Française* of Franschmannin, (gelijk het woord zich wel zoude laten vertalen), bij de eene of andere gelegenheid wat achteruit moerende gaan, tot hare vriendinnen of speelnooten zegt: *vite, vite, mes Amies! Il nous faut reculer un peu*, luidt dit, letterlijk vertaald: *Gaauw, gaauw, vriendinnen! Wij moeten ons acht wat achteruit brengen*. *Reculer* komt toch van *cul*, hetwelk, zoo als iedereen weet, in het Fransch dat gedeelte onzes ligchaams beteekent, waar men op zit, en dat een oud-Hollandsch dichter niet onaardig het *achteraangezigt* noemt. De beroemde Fransche dichter BOILEAU zeide dan ook op dien grond, toen hij tegen den bouwkundigen PERRAULT schreef, die de Ouden van platheden beschuldigde: *Il ne sait pas qu'en François même il y a des dérivés et des composés qui sont fort beaux, dont le nom primitif est fort bas, comme on le voit dans les mots de PETILLER et de RECULER.*

Zoo behoeven de Franschen ons Hollanderen ook geene platheid of belagchelijkheid van woordbeteekenissen en metaphorische uitdrukkingen voor de voeten te werpen. Klinken toch sommige derzelve hun vreemd in de ooren, niet minder vreemd is het voor ons in het Fransch te hooren zeggen: *die vrouw is dik*, dat is, *zwanger* (*cette femme est grosse*), *lamp-aars* (*cul-de-lampe*)—gelijk men zoo ook heeft *cul-de-sac*, *cul-de-jatte*, *cul-de-verre* enz., — *lekkere herinnering* (*souvenir délicieux*), *gekemde en geblankette stijl* (*style peigné et fardé*), *een gevoelen trouwen* (*épouser une opinion*) en dergelijke meer, die allen bewijzen, dat het edele en onedele, het figuurlijke en onfiguurlijke, het zonderling en niet zonderling schijnende in verschillende talen telkens verschillend is. Het gebruik doet dus in dezen alles af, en een volk handelt dwaas, als het dat gebruik, zoo als het in zijne taal plaats heeft, ook tot maatstaf van het taalgebruik bij andere volkeren wil doen strekken.

§ 187.

Reeds elders heb ik bij een' aanval, door een' Hoogduitscher op onze taal gedaan, gepoogd aan deze waarlijk niet nieuwe waarheid wederom eene wat frisscher verw te geven, en te gelijker tijd aan te toonen, dat, zoo sommige onzer uitdrukkingen den Hoogduitscher, naar *zijn* taalgebruik, min edel voorkomen, verscheidene der zijne bij ons, naar *ons* hendaagsch taalgebruik, in een' even kwaden reuk staan. HECTOR b. v. zegt bij SCHILLER tot ANDROMACHE:

*Theures WEIB, gebiete deinen Thränen!
Nach der Feldschlacht ist mein feurig sehen;
Diese Armen schützen Pergamus.
Kämpfend für den heil'gen Heerd der Götter,
Fall ich, und, des Vaterlandes Retter,
Steig' ich nieder zu dem Styg'schen Fluss.*

Zoude het ons tegenwoordig niet vrij plat in de ooren klin-

ken, als een Nederlandsch dichter, in een' regt verheven stijl, (gelijk die hier van SCHILLER), zong:

Dierbaar WIJF! weérhoud, weérhoud uw tranen! enz.

Voorzeker, al willen wij ook over een enkel *wijf* en *wijffe*, 'in een' zeer eenvoudigen en naïeven schrijftrant niet gemelijk zien.

Bij voss in zijne bekoorlijke *Louize* lezen wij:

Roth von Gesundheit,
Gleich dem Säugling' am Busen, den sanft EINLULLTE die Mutter,
Ruhst du, die Glieder gedehnt, Süssathmende! u. s. w.

Aldus spreekt AMALIA van de slapende LOUIZE. — Zouden wij nu echter, naar ons taalgebruik, ook kunnen zeggen: *rood van gezondheid, en den zuigeling gelijk aan de moederlijke borst, welken de moeder zoetjes INLOLDE, rust gij, ó zachtademende, met uitgestrekte leden?* Of zoude het woord *inlollen*, (van afkomst evenwel volmaakt hetzelfde zijnde, als het Hoogduitsche *einlullen*, het Engelsche *to lull*) ons niet plat voorkomen? Buiten kijf, en wij moeten dus *einlullen* niet door *inlollen* of *in slaap lollen*, maar door *in slaap neuriën*, of *in slaap zuijen* vertalen.

Bij ons *poetst* men de schoenen, maar de Hoogduitschers gebruiken datzelfde woord *poetsen*, bij hen *putzen* geschreven, ook in den algemeenen zin van *toojen*, *kappen* enz. SCHILLER b. v. legt in het roerende gedicht, de *Kindermoordenares* getiteld, aan deze ongelukkige, op het oogenblik, dat zij naar het schavot gaat, onder anderen de volgende woorden in den mond, welke tot haren ver af zijnden, en harer niet meer gedachtigen verleider gerigt zijn:

Ach, vielleicht umflattert eine and're,
Mein vergessen, dieses Schlangenhertz,

*Ueberfließt, wenn ich zum Grabe wand're ,
 An dem PUTZTISCH in verliebten Scherz ?
 Spielt vielleicht mit seines Mädchens Locke ,
 Schlingt den Kuss, den sie entgegen bringt ,
 Wenn, verspritzt auf diesem Todesblocke,
 Hoch mein Blut vom Rumpfe springt.*

Niets zal ons stuiten, wanneer wij deze woorden dus in on-dicht vertalen: *Ach, misschien fladdert deze slangenziel op dit oogenblik om een andere vrouw, vloeit aan hare kaptafel van verliefde jokkernij (scherts, jok, boert) over. Misschien speelt hij thans met de haarlokken van zijn meisje; zwelgt den kus in, waarmede zij hem in de armen vliegt. Ach! in dees' eigensten stond, dat mijn bloed wegspattend over dit doodsblok, hoog ter strot (of ten romp) uit op zal borrelen.* Men gebruike nu echter voor het woord *kap-* of *tooitafel*, (met een basterdwoord bij ons *toilettafel* genoemd), *poetsafel*, en vertale daarmede het Hoogduitsche *Putztisch*, dat in den grond niets anders beteekent, daar *poetsen* en *putzen* oorspronkelijk geheel dezelfde woorden zijn. Wat zoude de lezer wel denken? Zoude hij niet wanen, dat er van een *tafeltje* of *bank* gesproken werd, waaraan onze Amsterdamsche schoenborstelaars, of de Parijsche *décrotteurs*, gewoon zijn hunne smerige kunst oefeningen te verrigten?

Zoo heeft dus het gebruik hetzelfde woord in Duitschland edel, in Holland onedel gemaakt.

Een aantal andere soortgelijke voorbeelden laten zich bijbrengen, b. v. het Hoogduitsche *Kopf*, *Kopfzeug*, *Bube*, *Maul* enz., die allen door de Hoogduitschers dikwerf ook in den deftigen stijl gebezigd worden, in een' stijl, waarin men zich bij ons van ons *kop*, *koptuig*, *boef*, *muil* enz. nimmer zoude kunnen bedienen, zonder aan kiesche lezers aanstoot te geven.

Maar genoeg van dit eene en andere! Wij hebben ons bij de kleinigheden, in deze, en een paar voorgaande §§ bevat, slechts opgehouden, om jonge lieden te doen zien, hoe gemakkelijk het valt den schimp, dien domme Franschen en

Hoogduitschers zich maar al te dikwerf tegen onze taal veroorloven, hun met woeker terug te geven.

§ 188.

Wij zouden hier nog over andere eigenschappen onzer taal kunnen handelen, maar het aangestipte is voor het bestek van ons handboek reeds meer dan genoeg.— Nog eenige vragen volgen hier, om bij gelegenheid te beantwoorden.

1) Zijn in de talen kracht, klankrijkheid en hardheid hetzelfde, en is weekheid en weekelijkheid van éénen aard met zachtheid en zoetvloeiendheid?

2) Waaraan moet men het toeschrijven, dat de eene taal zoo veel zachter is, dan de andere, en dat dit zelfs plaats heeft in talen, wier grondgebied onmiddellijk aan elkander grenst, ja, in de dialekten van ééne en dezelfde spraak?

3) Waarin is het zachte en zangerige van het Italiaansch gelegen, en in hoe ver is deze taal soms wel eens al te zacht, te weekelijk en eentoonig?

4) Waaraan moet men het toeschrijven, dat de Italiaansche taal zulk eene groote neiging tot zachtheid en zoetvloeiendheid heeft, terwijl dit in het Latijn toch zoo zeer het geval niet is, en men uit de vermenging der laatstgemelde taal en der oud-Italiaansche volksdialekten met de forsche tongvallen der Noordsche veroveraars, (aan welke vermenging het Italiaansch zijn' oorsprong te danken heeft) de teelt eener taal van een' geheel anderen aard verwacht zoude hebben?

5) Welke is de werktuigelijke natuur (het *mechanismus*) onzer Nederlandsche letterverbindingen en der daardoor gevormd wordende klanken, beschouwd in betrekking tot kracht, zoetvloeiendheid, klanknabootsing en wat dies meer zij? Hoe moet men b. v. het geluid van ons *aa* beschouwen, van ons *oei*, *ooi*, *ieu*, *eeu* en soortgelijke diphthongen en triphthongen? Wat drukken zij uit? Wat is hunne muzikale waardij? Zijn zij zacht, hard enz. enz.? Wat is onze *aa*, *ee*, *oo* enz.?

6) In de meeste talen heerscht de eene vokaal meer dan de andere, gelijk b. v. in het Fransch de zoogenaamde stomme of doffe *e*, in het Italiaansch de *i*, *o*, *a* enz. Welke vokalen komen bij ons het meest voor?

7) Welke soorten van vokalen en consonanten in het algemeen geven, bij elkander gevoegd, de welluidendste, liefelijkste en klankrijkste letterverbindingen?

8) Welke bijeenvoegingen onzer consonanten in het bijzonder zijn meer of min zacht, welke integendeel meer of min hard, scherp, wreed, schor, ruw, stroefklinkend te noemen? Wat drukt ons *sp* uit? Wat ons *ks*, *tk*, *zw*, *sm*, *dw*, *tm*, (dat, wel te verstaan, twee syllaben bij ons veronderstelt, zoo als dat ook het geval is met *gm*, *tkn*, *akn*), *sch*, *schr*, *mp*, *spl*, *wr*, *rn*, *kn* enz.

9) Het Fransch heeft een aantal klanken, die wij in de *beschaafde* uitspraak onzer taal niet hebben, — b. v., om er maar een' te noemen, den klank der *o* in het Fransche *mort*, *encore*, dien der *oi* in *voir*, *soir*, dien der *ai* in *naitre*. *maitre* en wat dies meer zij, — is het Nederlandsch desniettegenstaande rijk in verscheidenheid van klanken te heeten?

10) Hoe komt het, dat dezelfde klanken in de eene taal voor zoo beschaafd gehouden en telkens gebruikt, in de andere integendeel aan de dialecten der ruwe volksklassen overgelaten worden, gelijk b. v. de zoo evengemelde klank van *o* ieder oogeblik in het Fransch voorkomt, maar bij ons en de Hoogduitschers slechts uit den mond van het gemeen gehoord wordt? Waardoor is diezelfde klank ook bij de Denen en Zweden zoo geliefd?

11) Is het weinig zuizende en lispelende, dat onze taal heeft, harer zoetvloeiendheid voor-, of nadeelig? Welke taal zoude in hare uitspraak geschikter zijn voor den eigenlijk gezegden redenaar, (b. v. den kansel-redenaar, balie-redenaar enz.) — het Fransch, het Hoogduitsch, of het Nederlandsch?

12) Uit welken hoofde kan men het Nederlandsch eene taal noemen, geschikt voor de declamatie?

13) Hoe kan men in den stijl, vooral in dien der poëzij, zachtheid en welluidendheid bevorderen? Waardoor is b. v. het aangehaalde versje van NIEUWLAND zoo zoetvloeiend? Welke klanken zouden er nog in kunnen verzacht worden? enz.

14) Wat voorbeelden laten er zich aanvoeren van eene zekere neiging onzer taal tot welluidendheid, en van haren afkeer van stroeve letterverbindingen, zoo als dit eene en andere zichtbaar is in de veranderde uitspraak en spelling van verschillende woorden?

15) Hoedanig is het oordeel van sommige Hoogduitschers over den aard hunner taal, beschouwd in betrekking tot zoetvloeiendheid en zachtheid?

16) Waarin is het monosyllabachtige van het Engelsch gelegen, waaraan heeft die *lappe-deken-taal* dat onaangenaam, ja, soms hondsche-graauwend en snaauwend éénlettergrepige te danken?

17) Hebben de oude talen die regelmatigheid in de plaatsing van den accent, welke het Nederlandsch bezit?

18) Waarom kan men uit de vaste regelmaat onzer gezegde accent-plaatsing meer of min tot de oorspronkelijkheid en onverbasterdheid van het Nederlandsch besluiten?

19) Heeft in het Hoogduitsch diezelfde vaste regelmaat ook plaats? En wat valt er te zeggen omtrent de uitspraak van het Hoogduitsche *lebendig*, van ons *ordentelijk* enz. enz.?

20) Welke uitdrukkingen zijn in eene taal plat of deftig, onedel of edel te noemen? Is het Fransch niet kieschkeurig op sommige uitdrukkingen, en in andere opzichten weder niet? Waardoor komen den Hoogduitscher eenige onzer woorden zoo plat voor? Welke voorbeelden van plat schijnende Hoogduitsche woorden laten er zich al meer aanvoeren, dan die in § 187 opgenoemd zijn?

21) Hebben onze woorden over het algemeen dat weifelende en onvaste in de beteekenis, hetwelk zij dikwerf in het Fransch en Engelsch hebben?

22) In welke opzichten heerscht er eene zekere overeenkomst tusschen de Nederlandsche taal en het Nederlandsche volkskarakter, zoodat zich het laatste in de eerste, als het ware, terugspiegelt?

En wat dergelijke vragen meer zijn.

Een enkel woord over de Nederlandsche prosodie ().*

§ 189.

De Nederlandsche prosodie, versbouwkunde of spraaktoonkunde, is de leer van de lengte of de korthed van toon

(*) Wij willen aan het slot van dit handboek nog kortelijk iets aanstippen over onze prosodie, om zulks bij gelegenheid in afzonderlijke voorlezingen eens nader uit te breiden, en intusschen aan de heeren studenten eene kleine handleiding te verschaffen. In de leer onzer prosodie blijft altijd echter nog veel duisters, en het *mechanismus* onzer gewone versmaten moet meer gevoeld, dan geleerd worden.

der Nederlandsche lettergrepen en der daaruit gevormde woorden in de uitspraak, vooral beschouwd in betrekking en toegepast op het werktuigelijke der dichtkunst en harer verschillende versmaten. Hetgeen men meest lengte en korthed van toon noemt, zou bij ons dikwerf even goed, ja beter, hoogte en laagte van toon kunnen geheeten worden.

§ 190.

De lengte en korthed van toon der lettergrepen en woorden in eene taal hangen van twee dingen af, of namelijk van hetgene men den accent of klemtoon, of van hetgene men de quantiteit noemt.

§ 191.

De accent is tweederlei, namelijk de woordaccent en de redeaccent. De eerste, welken men in alle woorden aantreft, maakt hoofdzakelijk ééne lettergreep (soms echter ook meer) van een woord in de uitspraak langer, of liever hooger van toon, dan de overige. Hij valt in echt-Nederlandsche, niet zamengestelde woorden altijd op het zakelijke deel des woords, gelijk wij dit hierboven in § 184 gezien hebben. De redeaccent bepaalt zich zelden tot enkele lettergrepen, maar bestaat in de verhooging of den meerderen nadruk van stem, welken wij, onder het spreken, aan het eene woord boven het andere geven. Deze is dus, zoo als te begrijpen valt, zeer weifelend. Als HUYGENS op het portret van een schoon meisje aardig, schoon misschien een weinig valsch-vernuftig, zingt:

Siet ghy niet, konstenaar, dat u de konst begeeft?

Wat moogt ghy uw verw verstrijcken;

Meent ghy te doen gelijcken,

Dat geen gelijck en heeft?

zoo valt b. v. de woordaccent, in de woorden *konstenaar* en

begeeft, op de lettergrepen *konst* en *geeft*, en zou ook nooit anders kunnen vallen. De redeaccent integendeel zal de woorden *ziet*, *begeeft*, *vervo*, *gelijken* en andere slechts treffen, voor zoo ver de aandacht des voorlezers bijzonder bij dezelve bepaald wordt. Om kort te gaan, de woordaccent heeft betrekking alleen tot syllaben, en is onveranderlijk in ieder woord door den aard der taal vastgezet; de redeaccent tot geheele woorden, verandert ieder oogenblik, en hangt niet van het *mechanismus* der taal, maar van het gevoel des sprekers af. Met den laatsten heeft men in de prosodie weinig of niets te maken.

§ 192.

Door quantiteit of lettergreepmaat verstaat men den graad der naar vaste regels aangenomene lengte of korthed, welke, in versmaten, niet alleen eene enkele lettergreep in ieder woord, maar elke lettergreep van hetzelfde bezit, en waarnaar zij of lang, of kort, of tweeslachtig is. Eene zoodanige quantiteit treft men in de versmaten der oude talen (het Grieksch en Latijn) aan. Alle lettergrepen, die het eene of andere woord in die versmaten heeft, behooren, van de eerste tot de laatste, volgens vaste regels, bepaaldelijk tot ééne der drie gemelde klassen. Als VIRGILIUS b. v. zingt:

Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris, etc.

is de eerste lettergreep lang, de tweede kort, de derde kort, de vierde lang, de vijfde kort, de zesde kort, de zevende lang, de achtste lang, de negende lang, de tiende lang, de elfde lang, de twaalfde kort, de dertiende kort, de veertiende lang, de vijftiende lang. En zoo zijn dit deze syllaben niet alleen in den aangehaalden versregel, maar overal elders, waar zij in de Latijnsche poëzij gebezigd worden.

Eene zoodanige, voor elke syllabe in versmaat aangenomene quantiteit missen wij tot dus ver nog in onze woorden, als in welke de geheele berekening van lengte of korthed blootelijk afhangt van de verhouding, waarin wij ons de lettergrepen denken tot diegene, waarop de klemtoon of woordaccent valt. Zoo noemen wij, uit dat oogpunt beschouwd, de tweede lettergreep in *leven* kort, of liever lager van toon, omdat de eerste den accent heeft; terwijl wij integendeel in *geducht* de eerste voor kort houden, omdat de klemtoon op de syllabe *ducht* valt. Hieruit volgt echter, 1) dat eigenlijk gesproken, alle éénlettergrepige woorden geene quantiteit bij ons hebben, wijl geene verhouding van de eene syllabe tot de andere in hen plaats heeft; 2) dat in drie- en meerlettergrepige woorden de quantiteit van ééne of meer lettergrepen ook vrij onzeker is; 3) dat zelfs in tweesyllabige woorden, voor zoo ver zij zamengesteld zijn, (b. v. *nachtlicht*, *aardbol*) weinig quantiteit heerscht, daar ieder deel den nadruk van uitspraak of den accent schier evenzeer naar zich trekt (*); 4) dat, ten gevolge van het gezegde, in onze gewone rijmende versmaten slechts die verzen ons stuiten, welke regelregt tegen den accent indruischen; b. v. de tweede regel van de volgende plaats uit HOOFT, waarin de slaap wordt aangesproken:

Zoo zijt ghy welkoom my in mijnen bangen nootd,
 v — | v — | v — |
 O ZORG | ZACHTEN | DE SLAAP, | *ghy namaegh van de dootd;*
Die stillen kunt alleen het knaegen van mijn smarten,
Die u ontfermen laet der afghepijnde harten,
En noodight 't matte lijf en afgetreurd gemoedt
Nu tot de volle kroes van het vergeetelzoet.

5) dat de versmaten der Ouden, welke op de bepaalde quantiteit, die iedere lettergreep bij hen heeft, zich grondvesten,

(*) Het eerste evenwel 't meest. Zie § 199.

moeijelijk zijn na te volgen voor ons, die, naar den klemtoon te oordeelen, in den grond, en wat men er ook tegen zeggen moge, in versmaat bij weinig andere voeten, dan bij *jamben* en *trochaeën* rekenen (*). — De volgende rijmlooze verzen van den Heer VAN DE KASTEEL hebben dus, hoe bevallig, schilderachtig en krachtig zij ook zijn mogen, en hoezeer ik aan eene versmaat van dien aard met al hare weifelingen en onzekerheden nog verre weg in sommige soorten van poëzij, b. v. in dichtstukken, als de *Hoogduitsche Louize van VOSS* en de *Herman en Dorothea van GÖTHE*, boven berijmde verzen den voorrang zoude geven, de muzikale en oorstreelende volmaaktheid niet, welke die hexameters der Ouden bezitten. De gezegde verzen zijn uit de vertaling van het gedicht, *Fingal* getiteld, des oud-Schotschen dichters OSSIAN. Een paar oorlogsrossen worden afgeschilderd:

*Voor den wagen, ter rechter, ziet men den bruis schenden klepper,
't Moedig, hoogmanig, breedborstig, wijdstappend en hinnikend
bergpaard.
Wijd verspreidt zich 't geluid van zijn stampenden hoef — en zijn
manen
Golven omhoog, als een stroom van rook, op de rijen der rotsen.
Glansend en glad is zijn hair, zijn naam is Sulin-Sifadda.*

(*) Sommigen zullen dit zeggen voor ketterij houden. Is *grazige* b. v., zullen zij vragen, geen *dactylus*? Buiten versmaat, ja, maar breng het woord in een' Alexandrijnschen versregel, en zie, of het zich met de overige woorden in denzelfden niet voor een deel als *jambus* zal laten en zal moeten laten scandéren. B. v.:

Ons Ne | derland | is rijk | aan gra | zige | landou | wen.

Kan men zulks met een' echten *dactylus* in het Latijn doen? Onze meeste rijmende versmaten laten zich daardoor ook tot twee klassen brengen, tot jambische of tot trochaeische, en weinig andere vaste en bruikbare scansie hebben wij, dan die in het afdeelen en aftellen der syllaben van een' versregel of naar jamben of naar trochaeën bestaat.

*Voor den wagen, ter slinker, ziet men den snuivenden viervoet,
Dunner van manen, hoogsteigrend van hals, wiens geweldige hoeven
Alles verplettren, den snellen, den springenden kweekling des heuvels,
't Ros, bij de stormende zonen des zweerds Dusronnal geheeten.*

§ 194.

Hoezeer voor het overige onze meeste lettergrepen in het tegenwoordige gebruik nog geene vaste quantiteit (voor zoo ver wij dat woord in den zin der Ouden nemen) hebben, neemt zulks niet weg, dat zij er niet misschien vatbaar voor zijn zouden, en dat de graad van lengte of korthed, welke iedere lettergreep voor het gehoor in de uitspraak bij ons hebben moet, en voor een fijn luisterend oor werkelijk heeft, niet meer of min op toonkunstige, of op wat andere soortgelijke gronden zoude kunnen worden vastgesteld. Een beroemd Geleerde hier te lande heeft over dit onderwerp en hetgene er mede in betrekking staat eene alleruitmuntendste verhandeling geschreven, over wier inhoud het thans echter de plaats niet is verder uit te weiden. Zie hier slechts eenige verzen, door hem vervaardigd, waarin elke syllabe, naar eene op muzikale gronden gebouwde theorie, als lang, kort, of onzijdig gebruikt is geworden.

Aldus, te weten, luiden eenige regels uit zijn gedeelte eener vertaling van het zesde boek der *Aeneïs* van VIRGILIUS. (AENEAS daalt met de Sibylle af naar het schimmenrijk :)

*Links af geleidt hen de weg straks naar de Acherontische stroomen,
Waarde eeuwig bruisende draaikolk kookt, en in dringenden arbeid
't Zwarte Cocytische zand parsend en al opwellende uitbraakt.
De afschrikwekkende Charon, de oude en grijsbaardige Veerman,
Norsch van gelaat en met slijk overdekt, voert hier het gebied; zijn
Fonklend oog staat wild, dreigend de onbeweeglijke wenkbrauw;
't Slordig gewaad hangt achtloos slingrend langs zijne schoudren,
Als hij de roestige boot van 't land naar d' anderen oever
Afsteekt, en 't vaartuig op 't barnende meer in bedwang houdt.
Maar, schoon oud, hij geniet al de sterkte eener jeugdige grijsheid.*

§ 195.

Door het *metrum* of de versmaat verstaat men den aard en de wijze van het uit voeten bestaande werktuigelijke zamenstel van hetgene wij een vers noemen. Dus hebben b. v. de volgende dichtregelen van HUYGENS beurtelings eene versmaat of *metrum* nu van zes en een' half, dan van zes tweeletter-grepige voeten.

*Men sprack van Grietje sal volatile te geven ;
Wat? sal volatile? riep Herman, aen mijn Griet?
Ey lieve geeft haer goed sal fixum, moetje leven,
Sy is m' alreé te vlugh, en fix met allen niet.*

§ 196.

Door den *rhythmus* of den spraakval versta ik de met hare voortgangen en rusten plaats hebbende natuurlijke wijze, waarop de woorden, zinsneden en zinnen in een vers, of verzen, zonder opzigt tot hun *metrum*, moeten of kunnen worden uitgesproken. Aan de volgende fraaije vijfvoetige rijmlooze jamben van den Heer STARING zoude ik dus den volgenden *rhythmus* geven, schoon anderen misschien weêr anders verdeelen zouden:

*Terug, vermeetlen ! | In de branding loert
De dood, | van 't steil der klippen. | Boven haar
Ontvlamt de donderwolk. | Terug ! | — Eilaas!
Reeds huilt de stormwind. | De Oceaan verheft
Zijn waatren, | met gebulder ; | duisternis
Omhult het diep ; | het raatlend zwerk verdooft
Des scheepings angstgejammer ; | toomloos vliegt
De kiel ten hemel ; | schiet ten afgrond neer , |
Botst krakend tegen 't rif | en is niet meer. |*

§ 197.

Door een' voet verstaat men de kunstmatige vereeniging van twee of drie lettergrepen; (om er namelijk hetgene wij een vers, of liever het *metrum* van een vers noemen door te helpen vormen). De volgende eenvoudig-liefelijke verzen van den Heer SPANDAW hebben b. v. in ieder regel vier en een' half, of wel vier tweelettergrepige voeten, dat is, zoo vele vereenigingen van twee lettergrepen :

1 2 3 4 4½ |
Maar toen | de dood, | zoo on, meédoo | gend, |

1 2 3 4 |
Zoo on | beweeg | baar voor | mijn klagt, |

De beste moeder mij ontrukte,

En in den hemel overbragt,

—

Toen moest ik, ach, zoo bitter schreijen;

Ik had geen' lust, geen leven meer,

En nog..... wanneer ik hieraan denke,

Zink ik in sombre mijmring neér.

Somtijds kan een voet uit eene enkele syllabe bestaan.

§ 198.

Deze voeten of kunstmatige vereenigingen van lettergrepen waren bij de Ouden van velerlei aard. Men had namelijk *pyrrichische* voeten, bestaande uit twee korte (*υ υ*) lettergrepen; *spondëische*, bestaande uit twee lange (— —); *jambische*, bestaande uit ééne korte en ééne lange (*υ —*); *chorëische* of *trochaeïsche*, bestaande uit ééne lange en ééne korte lettergreep (*— υ*). — Verder had men *tribrachysche* voeten, zamengesteld uit drie korte (*υ υ υ*); *molossische*, uit drie lange syllaben (— — —); *anapaestische*, bevattende twee korte en ééne lange (*υ υ —*); *dactylische*, hebbende ééne lange en twee korte lettergrepen (*— υ υ*); voorts *bacchische*, van ééne korte en twee

lange ($v - -$); *antibacchische*, van twee lange en ééne korte syllabe ($--v$); *cretische*, van ééne lange, ééne korte en ééne lange ($-v-$); *amphibrachysche*, van ééne korte, ééne lange, en ééne korte lettergreep of syllabe ($v - v$).

Voorts had men nog vierlettergrepige voeten, welke men echter meer als verdubbelingen van enkele, dan als op zichzelf staande voeten, moet aanzien. Wij gaan ze dus met stilzwijgen voorbij.

§ 199.

Vraagt men nu, of wij ook zoovele soorten van voeten in onze versmaten hebben, zoo antwoord ik, dat, als de accent alleen ons hier ten rigtsnoer moet strekken, het moeijelijk, ja, geheel onmogelijk zoude zijn, dezelve op te noemen. Toonkunstig berekend echter, dat wil zeggen, berekend naar de meerdere of mindere snelheid, waarmede wij de eene lettergreep in verhouding tot eene andere (even als b. v. een halve noot in verhouding tot eene heele) kunnen uitspreken, zoude, zoo ik mij niet bedrieg, naar den maatstaf van den Hoogleeraar KINKER, het woord *geven* een *pyrrichius* zijn ($v v$); *kerkkaars* een *spondeüs* ($--$); *gegroeid* een *jambus* ($v -$); *doornen* een *trochaeus* of *choreüs* ($- v$); *bedelde* een *tribrachys* ($v v v$); *strandrotskloof* een *molossus* ($-- --$); *zijdekoord* een *anaepæstus* ($v v -$); *moordgeschal* een *dactylus* ($- v v$); *geschroefdraaid* een *bacchius* ($v - -$); *nachttoortsje* een *antibacchius* ($-- v$); *lompegevormd* een *creticus* of *amphimacer* ($- v -$); *bestormde* een *amphibrachys* ($v - v$).

Ik herhaal nogmaals, dat hier van eene toonkunstig-, of meer of min toonkunstig-berekende quantiteit der syllaben gesproken wordt. Volgens onzen gewonen accent toch, zoude de lengtemaat der opgenoemde woorden dikwerf geheel anders uitvallen. Wij zouden dan b. v. *bedelde* geen' *tribrachys*, maar een' *dactylus* noemen. Volkomen zuivere *spondeën* zouden wij misschien bezwaarlijk kunnen aantoonen (*). Genoeg

(*) Immers in alle onze tweelettergrepige woorden, (die geene

echter hier van deze berekeningen, waarmede wij in onze rijmende verzen weinig te doen hebben. In het volgende, hier jokshalve aangehaalde, punt dicht van HUYGENS b. v. zeker niet:

*Dirck is een suynigh man; men spreekt het hem tot eeren;
Hy spaert goed, hy spaert bloed, hy spaert brood, hy spaert kleeren,
Maer dit 's van allen 't minst; — die averrechtsche geest!
Het kostelickst van al, de waerheit spaert hy meest.*

§ 200.

Door een vers verstaan wij de kunstmatige, op eene meer of min gelijke leest geschoeide, en naar meer of minder vaste regels telkens terugkeerende, verbinding van hetgene wij voeten genoemd hebben. Wij zien dus zulk eene kunstmatige, tweemaal herhaalde verbinding van zes voeten, als HUYGENS van den ouderdom raadselachtig, maar geestig, zingt:

*Zeg, hebt | ghy wel | geleert | in Duytsch | of in | Latijn, |
Wat elck | een wer | den wil | en nie | mand en | wil zijn? |*

Een gedicht (in een' werktuigelijken zin genomen) is eene zamenvoeging van soortgelijke verzen, tot een aaneengeschakeld geheel, om het even nu, of dit geheel van kleinen of van grooten omvang zij. *De Hollandsche Natie* is dus in een' zekeren zin niet meer een gedicht, dan het volgende aardige punt dicht des heeren *van Zuylichem*, waarin deze brave staatsman met hoofsche vleijers en jabroërs zeer geestig den draak steekt:

volmaakt zuivere jamben zijn, als *gehoor*, *vermaak* enz.) zelfs in *composita*, trekt de eerste syllabe den accent altijd iets (ik zeg iets), naar zich, waardoor zij niet minder naar trochaeën, dan naar spondéën zweemen. Neem zelfs *daadzaak*, *fraaiiard*, *koorts-toorts* en soortgelijke, waarmede men daarom slecht een' *Alexandrijnschen versregel* beginnen kan.

*De hoofsche konst is, noyt den prins te wederspreken,
 Noyt in een logentjen of twee te laten steken:
 Seght hy, het water gaet den bergh op even snell,
 Als 't van den bergh af plaght te komen; 'tis heel wel!
 Wilt ghy gewisse gunst voor wind van woorden koopen?
 Seght: ja, het is er op! ick heb 't er op sien loopen!*

§ 201.

Door de *caesuur* of *snijding* in de verzen verstaat men een zoodanig ingrijpen van een' versvoet midden in een woord, dat dit woord, als het ware, in twee deelen gesneden wordt, en het laatste gedeelte weêr het begin van den volgende versvoet uitmaakt. Dus heeft men b. v. in de volgende fraaije dichtregelen uit TOLLENS, waarin het aankruijen van een' ver-
 vaarlijken ijsklomp bij de Noordpool beschreven wordt, en die luiden:

*Alleen een ¹zwa | re klomp, die op de ²scher | ven kruit,
 Geeft in dit zwij | gend graf een don | derdof geluid.
 Verschrik | lijk dreunt die toon het sid | drend volk in de oo | ren.
 't Geveesd gevaar | te naakt, dat ze in de ver | te hoo | ren,
 Het naakt; — verdel | gend en verbree | dend giert het aan,
 En spat de brok | ken weg, die 't in zijn' loop weêrstaan;
 Ontzet | tend is zijn kracht, zijn razen en zijn rol | len,
 't Sleept schuim en gol | ven meê, die om zijn kor | sten stol | len;
 Het stuift den ruk | wind voor, die 't na | jaagt, wat hij kan,
 En alles bonst, en dreunt, en klotst, en scheurt er van.*

in den eersten regel twee caesuren, (door de cijfers één en twee aangeduid) en zoo vervolgens meer andere in de overige regels. In de Latijnsche prosodie spreekt men dan van caesuur, als er bepaaldelijk slechts ééne lettergreep van het woord overblijft met welke syllabe dan de volgende versvoet begint. Wij kunnen echter het woord wat ruimer nemen.

§ 202.

Naar mate die snijding, of na den eersten, of na den tweeden, of na den derden, of na den vierden voet valt, draagt zij in de Latijnsche prosodie den naam van *triemimeres*, *penthemimeres*, *hepthemimeres* en *enneamimeres*; letterlijk vertaald: *derd'halve*, *vijfd'halve*, *zevend'halve*, *negend'halve*. Deze soortverdeeling is ook meer of min op onze verzen toepasselijk. Wij kunnen echter in sommige versmaten, b. v. in de Alexandrijnsche, nog een paar soorten er bijvoegen, namelijk diegene, welke men *endekamimeris* zoude kunnen noemen, en de *trisdekamimeris*. De eene heeft plaats na den vijfden, de andere na den zesden voet. De laatste komt schier in al onze zoogenaamde vrouwelijke (§ 208) of slepende Alexandrijnen voor. Van het vermeldde ijsgevaarte luidt het verder bij TOLLENS:

Het naakt; — en ieder knielt en stort zijn laatste be | de;
Het schaaft de kiel voorbij, maar neemt de spaanders me | de,
En tuimelt verder heen tot uit het oor en oog.

§ 203.

Ofschoon ook bij ons verzen zonder caesuur eentoonig zouden zijn, zouden zij echter die groote eentoonigheid niet bezitten, welke zij in het Latijn hebben. De volgende regel b. v.:

De nacht verdween van de aard', de Zon verrees in 't Oost.

is zonder caesuur, maar echter niet stuitend. Met dat al is het voor een groot deel door de snijding en de verschillende wijze, waaarop men haar doet invallen, dat onze versmaten, vooral onze Alexandrijnsche versmaat, afwisseling kunnen erlangen. Sommigen willen bij ons, dat men in de gezegde Alexandrijnsche verzen nimmer de caesuur in de middelrust (zie § 210) brenge, even als zulks ook door de Fransche kunstregters strengelijk verboden is. Over het algemeen is

dit voorschrift niet onbillijk, en der welluidendheid bevorderlijk. Soms echter kan het gepast zijn, op hetzelfde geen acht te slaan. B. v. de volgende regels, die het mij vergund zij uit een gedicht van mij-zelf aan te halen, verliezen er, wat voor het overige hunne gebreken zijn mogen, niet door, dat de caesuur in den laatsten de middelrust treft:

*Waar is die koning thans, die in zijn' dronken waan
Sprak: ik zal diep in 't noord, hoog boven zon en maan,
Hoog boven 't maatloos ruim der gouden stargewesten,
Gelijk aan de eeuw'ge Goón, mijn' vorstentzetel vesten?
Ja, in den afgrond! — in den afgrond zonk hij neêr!
Hij scheen een God! — Zijne u || re sloeg! — Niets was hij meer! —*
Enz.

§ 204.

Scandéren of voetsplitsen noemt men een vers naar deszelfs voeten lezen. In de Latijnsche prosodie spreekt men bij die gelegenheid van de zoogenaamde *synaloepha*, *ecthliipsis*, *diæresis*, *synecphonesis*, *systole* en *diastole*, sommige van welke figuren ook in onze verzen meer of min van toepassing zijn. De *synaloepha* of *zamensmelting* b. v. heeft bij ons plaats, wanneer een woord, met eene zoogenaamde stomme of zacht-korte *e* eindigende, een ander woord voorafgaat, dat met eene vokaal begint. In dit geval is het in onze Hollandsche prosodie een vaste regel, dat de gezegde *e* in de volgende begin-vokaal wegsmelte, en met haar slechts ééne lettergreep uitmake. Dit gebeurt b. v. drie keeren in de volgende aandoenlijk schoone regels uit het slot der *Hollandsche Natie* van HELMERS:

*Gelukkig, zoo mijn zang, als ik niet meer zal wezen,
Slechts door mijn kind'ren wordt in eenzaamheid gelezen;
Zoo mijn'rend dan mijn kroost nog aan den vader denkt,
En, dankbaar voor dees zang, mijn E Asch zijn tranen schenkt.
ó Gij, in wie ik leef en adem, ó mijn zonen!*

*Dit denkkeeld is mij meer, dan lof en lauwerkroonen ;
 Voor mij zijt gE Alles, ja veel meer dan lofgeschal,
 En pracht, en schat, en rang, ja meerder dan 't heelal.
 ó, Als gij schreiende mijnE Assche zult vergad'ren!
 En mijn gebeente rust bij 't overschot der vad'ren,
 Zegt dan, als gij uw ziel in mijn gezang hervindt:
 „Mijn vader heeft met vuur zijn vaderland bemind.”*

De Franschen nemen dien regel ook streng in acht, zoo als b. v. te zien is, als BOILEAU zeer naar waarheid zingt:

*Sans la languE, En un mot, l'auteur le plus divin
 Est toujours, quoiqu'il fassE, Un méchant écrivain.*

Niet zoo de Hoogduitschers. Bij dezen smelt de *e* in de volgende vokaal niet weg, dan met uitdrukkelijken wil van den dichter, die in dat geval zulks door het afkortingsteeken (°) aanduidt. Dit laatste doet b. v. de beroemde GÖTTE in den eersten regel van het volgende kluchtige versje:

*Da hatr' ich einen Kerl zu Gast,
 Er war mir eben nicht zur Last;
 Ich hatt' just mein gewöhnlich Essen,
 Hat sich der Kerl pumpsatt gefressen,
 Zum Nachtsch, was ich gespeichert hatt',
 Und kaum ist mir der Kerl so satt,
 Thut ihn der Teufel zum Nachbar führen,
 Ueber mein Essen zu räsonniren;
 „Die Supp' hätt können gewürzter seyn,
 Der Braten brauner, firner der Wein.”
 Der Tausendsakerment!
 Schlagt ihn todt, den Hund! Es ist ein Recensent!*

Men houde wel in het oog, dat de versmelting bij ons slechts met de stomme, doffe of zoogenaamde zachtkorte *e* plaats heeft. De lange of scherplange *e* ondergaat die smelting niet. Zee b. v. of *wee* kan in onze verzen nooit met de

beginvokaal van een volgend woord zamenvloeijen. Evenmin andere vokalen.

De *synaloepha's* bevorderen bij ons zeer de welluidendheid der verzen. — Hetgeen de Latijnen *ecthlipsis*, dat is *uitstooting*, of duidelijker, *m-versmelting*, dat is: versmelting der letter *m*, noemen, en hetwelk eene bijzondere soort van *synaloepha* is, kennen wij niet.

De *diaeresis* of *spalking*, en de *synecphonesis* of *synizezis*, dat is: *ineentrekking*, zijn niet anders, dan de metaplasmen, welke wij hierboven onder de namen van *diaeresis*, *syncope* en *crasis*, in § 120, 121 en 122 beschouwd hebben.

De *systole*, of *lettergreep-verkorting*, zoude bij ons plaats hebben, als onze dichters eene lettergreep, die lang was, kort maakten, gelijk men, omgekeerd, van *diastole* of *lettergreep-verlenging* zoude moeten spreken, als eene korte lettergreep verlengd werd. Het eene en andere echter is in onze gebruikelijke versmaten van weinig toepassing.

§ 205.

De gezegde versmaten zijn bij ons veelvuldig in aantal en verscheidenheid. Sommige zijn hemipodisch of halfvoetig, dat is versregels hebbende, uit slechts ééne lettergreep bestaande. Deze wisselen met monopodische of éénvoetige bij den heer *van Zuylichem* af, als hij zingt:

't Zijn
Mijn
Snicken,
Ick en
Kan
Van
't Quade
Na de enz.

Eene derde soort is tweevoetig of dipodisch. HUYGENS zingt tot de schoone TESSELSCHADE VISSCHER:

*Vochtig Zuyen,
Schort uw buyen
Over Muyen
Ééne dagh,
Dien ick gaeren
Sonder baeren
Stil en klaer, en
Drooge sagh. Enz.*

Maar het is onnoodig voorbeelden van al deze verssoorten op te geven. Kortom, eene vierde soort is drievoetig; eene vijfde viervoetig; eene zesde vijfvoetig; eene zevende zesvoetig; eene achtste zes- en een halfvoetig; eene negende zeven en een halfvoetig; eene tiende achtvoetig. Van meer voeten dan van acht kan ik mij geene versmaten herinneren. In een achthalfvoetig trochaeïsch *metrum* zingt BILDERDIJK, bij den dood van zijn jongste zoontje, te Leiden begraven, roerend aldus:

1 2 3 4 5 6 7 7½
*'k Moest dan hier uit | verre | streken, | uit een | afgelegen | volk,
 'k Moest dan hier door woeste baren, over stroom en waterkolk,
 'k Moest dan hier het zand gaan zoeken, dat uw lijkjen dekken mocht!
 Hier uwe asch een graf te ontsluiten, was dan alles, dat ik zocht!
 'k Moest mijn vaderland hervinden, om te sterven op uw graf!
 't Was uw doodkist, dierbaar wichtjen, dat dit vaderland my gaf!
 't Was uw doodkist! — Grootte hemel! ó vergeef eens vaders hart,
 Wat het opwerp', wat het smore by de wanhoop van zijn smart!*

Dit *metrum* zoude achtvoetig zijn, indien men de staande of mannelijke in slepende of vrouwelijke rijmen veranderde. Dat voor het overige in één couplet dikwerf versregels, uit een onderscheiden getal van voeten bestaande, voorkomen, weet iedereen.

§ 206.

Meestal gebruiken wij in onze versmaten het rijm, waardoor wij eene soort van kunstmatige klankgelijkheid verstaan, welke

er tusschen een gedeelte der laatste, of der twee laatste lettergrepen van een' versregel, en dezelfde syllaben van één' of meer andere daarop volgende versregels plaats heeft. Men neme b. v. de fraaije verzen van FEITH:

*Zoo komt de dagvorstin uit de Oosterpoorte treÊN;
 Het donk're heir des nachts vlucht voor haar' luister hEÊN.
 Hier, rooken in haar' glans de hooge heuveltopPEN,
 Dáár, tintelt ze in een' zee van glinsterende droPPEN. —
 Nog zweeft een enk'le stip van d' afgeweken NACHT
 In 't lage Westen, daar ook 't morgenrood reeds LACHT.
 Maar zij, zij rijst gestaág. — Reeds weiden hare strALEN
 Den steilen bergrug af, naar de omgelegen DALEN.
 Nu heerscht zij onbepaald aan d' effen hemeltrans,
 De tronen van den nacht zijn spiegels van haar' glANS.
 Zij dreef zijn wolken, als een netel, voor zich hENEN —
 Hij gaf haar luister, zag haar zege, en is verdwENEN.*

Enkele voorbeelden heeft men bij onze dichters, dat indier-voege de drie laatste lettergrepen van een' versregel op de drie laatste van een' volgenden rijmen. B. v. in den *Abraham* van HOOGVLIET:

*De rijkstroon van den vorst en vader aller KONINGEN,
 Gesticht in 's vaders huis vol heereijke WONINGEN.*

§ 207.

Wij spraken van een *gedeelte* der laatste lettergrepen. Immers in het rijm moet de klankgelijkheid niet volkomen zijn, dat wil zeggen: onze tegenwoordige poëzij kent geene zoogenaamde rijke rijmen (*rimes riches*), aan welke men in het Fransch zelfs boven andere de voorkeur geeft. RACINE moge dus naar de regelen der Fransche versbouwkunst volmaakt onberispelijk van een verschrikkelijk zeegedrogt zingen:

*Indomptable taureau, dragon impÉTUEUX,
 Sa croupe se recourbe en replis tortUEUX.*

wij Hollanders kunnen thans niet meer zulke rijmen bezigen, en het puntdichtje van HUYGENS, luidende :

*Jan wenscht zijn wijf in 't graf; sy wenscht hem onder d' AERD;
Mon Fils, den erfgenaem, die, naer der liefden AERD,
Sijn goeder ouderen devotie niet wil stooren,
Bidt, dat de hemel haer te samen will' verhooren.*

is, naar onze tegenwoordige begrippen hierover, wat het rijm betreft, in de twee eerste regels gebrekkig. Evenmin rijmt *allerlei* bij ons op *velerlei*, *verhoord* op *gehoord*, *dwingelanden* op *Nederlanden*, *beschiijnen* op *verschijnen*, *verboden* op *geboden* enz. De klankgelijkheid is hier al te groot. Kortom, overal moeten de beginletters der op elkander rijmende lettergrepen van elkaâr verschillen. Hiervan zingt PELS:

*Want alhoewel het rijm in 't Nederduitsch niet sluit,
Ten zij de deelen slaan op een gelijk geluid
In 't eind, moet toch 't begin der letteren verschelen,
Of anders is 't geen rijm, maar 't zelfde in alle deelen.*

§ 208.

Eenige verdere voorschriften, regels en aanmerkingen over ons rijm zijn :

1) Dat *ei* en *ij* nimmer op elkander rijmen mogen, *hij* b. v. niet op *mei*, *weiden* niet op *lijden*. Zie § 9.

2) Dat echter, krachtens het gebruik en de oude uitspraak, des nood, wel *hart* op *werd*, *ontfermen* op *erbarmen*, *beschermen* op *armen* enz. mag rijmen.

3) Ook *bosch* op *ros*, *hooren* op *gloren*, *koopen* op *hopen*, op op *top*, *ruischen* op *zuizen*, *trots* op *Gods*, *leeren* op *weren*, gelijk in het algemeen alle zachtlange *e's* en *o's* op de scherp-lange. Hoe zuiverder echter en gelijkvormiger de rijmklanken zijn, die wezenlijk rijmklanken zijn mogen, hoe beter.

4) Men rijmt ook, schoon de rijmende lettergrepen elk in het bijzonder tot twee verschillende woorden behooren. Ten voorbeeld diene het volgende punt dicht van HUYGENS :

Arme Dirck!

*Wat klaeght ghy, seid' ick, Dirck? — Wy worden dat gekARM MOE.
Ick, seid' hy, ben, die 't lijd; en maeckt u mijn alARM MOE,
Veel etens maeckte my voor desen maegh en dARM MOE;
Soo moet ick aen de ploegh, of ick verging van ARMOË;
En ploegh ick ginds en weér, soo werd ik het geswARM MOE,
Want ick ben 't ongewoon, en armoé maeckt mijn' ARM MOE.*

Zoo heeft HUYGENS zelfs een soortgelijk rijm met drie lettergrepen, als hij zingt :

*Hy leeft gelijk men leeft, daer 't leven LEVEN IS,
Daer voor- noch achterdenk, daer geen GEBEEF EN IS.*

En op eene andere plaats :

*Denckt, dichters, die u haest, welck best in 't dUREN HOUDT,
Dat langsaem wast, als eick, of ras als vUREN HOUT.*

5) Men drage zorg, om in een' versregel de middelsyllabe niet te laten rijmen op de eindsyllabe, iets, dat onwelluidend klinkt; b. v. :

*Ik hoorde plotsling TOEN, gedoken in het GROEN,
Het ramm'len van de trom, 't geschal der krijgsklaroen,
En 't dreunend kletteren van ij'zen paardehoeven.*

Intusschen hebben er onze dichters hier en daar wel eens behagen in geschept, om de middel-lettergreep van een' versregel op diezelfde syllabe van een' volgenden te doen rijmen, en daardoor en een middelrijm en een eindrijm te weeg te brengen.

*

Zoo zingt JEREMIAS DE DECKER :

*Maer mensch blyft zelden GOED | in 't midden van het GOUD ,
Gelyck de visschen ZOET | in 't midden van het ZOUT.*

Dit kan echter slechts voor een' enkelen keer veroorloofd worden, en is in den regel niet aan te prijzen.

6) *Staande* of *mannelijke* rijmen (*des rimes masculines*), noemt men de zoodanige, wier rijm slechts over ééne of liever een deel van ééne lettergreep loopt. Bij v.: in de dichtregelen van CATS, waarin een vader aan zijn zoon, die op reizen gaan zal, onder meer andere, (vergel. D. I. bl. 155) ook de volgende lessen geeft, zijn alle rijmen *mannelijk* of *staande*.

*De werelt is een wonder BOECK,
Het maect sijn leser wonder KLOECK;
Maer, wie het sonder oordeel LEEST,
Die blyft, gelyk hy is GEWEEST;
Gy, doet niet, als den meesten HOOP,
Maer doet met aendacht uwen LOOP!
Hooft gy een sneégh en geestig MAN,
Daer hoorje, dat u leeren KAN:
Siet gy een' ongesouten GECK,
Leert noch al yet uyt sijn gebRECK;
Leert myden, dat hy qualyck DOET,
En hoe men sotten vyeren MOET.
In 't korte, waer gy d' oogen KEERT,
Siet, datje 't een of 't ander LEERT,
Al wat men hoort, of wat men SIET,
Die leeren wil, die leert er IET.*

Slepend of *vrouwelyk* (*des rimes féminines*) zijn integendeel alle rijmen, wier klank door twee lettergrepen (of liever deelen van lettergrepen) in ieder rijmenden regel gevormd wordt. In de volgende dichtregels van denzelfden, zoo even genoemden, volksdichter, onzen treffelijken CATS namelijk, zijn dus alle rijmen vrouwelyk :

*Geen quaet en kan ons overkOMEN,
 Als dat voor quaet werdt opgenOMEN;
 Gy, duydt dan alle dingh ten BESTEN,
 Soo kan geen onrust in u OESTEN!
 Ick heb niet beters oyt geleSEN,
 Als wel te doen en vrolyck wESEN.*

Veeltijds treft men in onze rijmende versmaten afwisseling van mannelijke en vrouwelijke rijmen aan.

§ 209.

Al deze versmaten, in hare onderscheidene wijze van rijmen, te gader met haar onderscheiden getal van voeten beschouwd, op te noemen ware onmogelijk, te meer, daar zij ieder dag vermeerderd kunnen worden, en elke vreemde taal ons voorbeelden van nieuwe kan opleveren. Een enkel woord hier slechts over de zoogenaamde Alexandrijnsche verzen, die in alle gedichten van een' langen adem en welke tot de beschrijvende, de leer- en heldenpoëzij, alsmede tot het treurspel behooren, bij ons de hoofdrol spelen.

Zij zijn zesvoetig, ieder voet uit twee lettergrepen bestaande, met ééne overblijvende lettergreep echter na den zesden voet der slepende of vrouwelijke rijmen, in welk laatste geval zij dus dertienlettergrepig zijn. Men kan zulks zien in een aantal verzen, die in dit handboek door ons aangehaald zijn geworden. Zoo ook in de volgende van LOOTS, met wier inlassching het ons al wederom vergund zij dit ons geschrift te versieren. De Dichter schildert NEPTUNUS of den God der zee, in eene zeer fraaije vergelijking, aldus af:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Zoo ment de God der zee d' azu ren schel penwa gen </i>												
<i>En 't snuivende gespan, op 't woelend vocht gedragen;</i>												

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
<i>De ba ren zwel len op, en door den storm bestookt, </i>											
<i>Is 't eensslags, of de zee van hitte schuimt en kookt;</i>											

*Zij stort zich op de kar, schier onder 't nat bedolven;
 De paarden trappelen, en strijden met de golven;
 De manen rijzen op, van 't bruisend zout bespat,
 En schudden 't lillend schuim, als vlokken, over 't nat;
 Het vaartuig zwaait en helt en waggelt op zijn assen;
 Het is 't baldadig spel der hobbelende plassen;
 Nu heft de God zich op, daar hij den zeestaf drit,
 De rotsen zijn getemd, de baren zijn gestild.*

§ 210.

De quantiteit dezer syllaben wordt gewoonlijk slechts naar den woord-accent berekend, en wel indiervoege, dat de eerste lettergreep volgens dien klemtoon eenigzins kort, de tweede meer lang is; met andere woorden, dat elk der zes voeten uit eene soort van *jambus* bestaat. Wij herhalen toch het hierboven gezegde, dat, welke andere soort van voeten men in de Alexandrijnsche verzen zoeken wil, de *vaste* en *regelmatige scansie* dier verzen alleen naar zulke jamben kan plaats hebben. Van daar voorts, dat de volgende dichtregels ons stuiten:

*Vader, | heb deernis toch, zie me op mijn knieën smeeken!
 Moeder, | zie mijn berouw, zie mijne tranen leken!*

Zij stuiten ons, omdat hier de tweede lettergreep in *vader* en *moeder*, die volgens onze uitspraak kort en meer of min gelijk aan de laatste syllabe van een' *trochaeus* is, door de maat van het vers lang wordt gemaakt, en bij het scandéren niet anders, dan met verheffing en nadruk van stem, als de laatste van een' *jambus* kan worden uitgesproken. Nog meer ergert ons de tweede der volgende regels, niettegenstaande hij even als ieder andere Alexandrijnsche vrouwelijke of slepende versregel, uit dertien syllaben bestaat:

1 2 | 3 4 | 5 6 | 7 8 | 9 10 | 11 12 | 13 |
Ik lig | hier diep | in 't stof | voor u | ter neêr | ge bo | gen,

1 2 | 3 4 | 5 6 | 7 8 | 9 10 | 11 12 | 13 |
Va der, moe der, broe der, zuster, heb me | de doo | gen !

De Franschen, die bijna geen' vasten accent kennen, bekreunen zich hieraan in hunne verzen niet. B. v.

Père de ses sujets, de tous il fut aimé,

zoude, uit een *metrisch* oogpunt beschouwd, een onberispelijke versregel zijn.

Na den derden voet heeft er in de Alexandrijnsche verzen doorgaans eene soort van rust plaats, die bij het scandéren luid genoeg in de ooren klinkt, en elken regel voor het gehoor meer of min in twee stukken snijdt. Zelfs in de kunstigst bewerkte Alexandrijnen is deze rust telkens hoorbaar, en het Alexandrijnsche *metrum* schijnt hierdoor dikwerf even veel van eene drievoetige of trimetrische, als van eene zesvoetige, versmaat te hebben. Wel is waar, men bespeurt dit het sterkst in zoodanige Alexandrijnen, als die van den wijzen CATS :

1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 |
Wat is | er me | nig mensch | || in on | zen tydt | te vin | den,
Die aen een enkel stroo || sich plag te laten binden !
Wat is er menig mensch, || die wat een ander doet ;
Houdt voor een stalen bant, || die niemand breken moet !
Soo plag het domme vee, || met ongewisse schreden,
Ook op een quaden weg, || een ander na te treden ;
Gy, leeft gelyk een mensch, || dat is na wysen raet,
Doet na de reden eyscht, || niet zoo de werelt gaet !

Immers deze Alexandrijnen, die zich naar hunnen zin en *Rhythmus* volkomen even goed als *trimeters* of drievoetige verzen aldus zouden kunnen laten schrijven :

Wat is er menig mensch
In onzen tijd te vinden,

*Die aen een enkel stroo
Sich plag te laten binden. Enz.*

hebben het eentonige, dat door de rust veroorzaakt wordt, en dit drievoetachtige oneindig meer, dan b. v. de volgende van den Hoogleeraar KINKER :

*Aan 't westereinde van || den eeuwig duistren kerker
Vertoont zich de onbestijg || bre, afbaaknende oordbepërker
Van 't moordhol, eindloos hoog || en breed, van rondom steil ;
De top der rots ontsnapt || 't verst turend oogenpeil.
Dáár stroomt de Nuschach, die, || opspuitend voortgedreven,
Zijn taai veerkrachtig vocht || in 't borlen vast doet kleven
Aan 't goudmijn koestrende en || breedruiggige geberg't,
Dat, in den afgrond diep || verholen, 't voetstuk tergt,
Waarop het schuddend rust, || maar zonder neér te ploffen.
Bezwangerd met de keur || der fijnste en zwaarste stoffen,
Strekt het ter schutsweer van || het bloeiend avondrijk. Enz.*

Maar ook zelfs in deze laatste metrisch en rhythmisch schoone, ja meesterlijke verzen klinkt ons het eentonige der Alexandrijnsche versmaat altijd toch nog *min* of *meer* in de ooren. De vatbaarheid van het hexametrische of zesvoetige dier maat, om in het *tuttik, tuttik, tuttak* van het trimetrische te kunnen versmelten, is bij de scansie nog eenigzins te bespeuren. B. v.:

*Aan 't westereinde van
Den eeuwig duistren kerker,
Vertoont zich de onbestijgr'
Afbaaknende oordbepërker
Van 't moordhol, eindloos hoog
En breed, van rondom steil ;
De top der rots ontsnapt
't Verst turend oogenpeil. Enz.*

Onderwijl beter en kunstmatiger Alexandrijnen, dan de hier aangehaalde van KINKER, dien meester in de kunst, zijn er wel met geene mogelijkheid te maken.

§ 211.

Wij vervallen echter in uitweidingen, waarvoor het hier de plaats niet is. — Genoeg! De Alexandrijnsche versmaat is nu eenmaal bij ons, gelijk bij de Franschen en meer andere natien, aangenomen, en heeft dan toch ook, welke haar gebreken zijn mogen, van den anderen kant hare schoonheden; schoonheden, die b. v. de jamben der Engelschen en Hoogduitschers, en wat dergelijke versmaten meer zijn, weêr niet bezitten. Men trekke dus van deze maat slechts zooveel partij, en make ze slechts in hare soort zoo volkomen, als mogelijk. Wat er van gemaakt kan worden, heeft de groote VONDEL misschien reeds boven allen getoond. Ten haren aanzien voorts gelden onder anderen de volgende voorschriften:

1) Tracht in de caesuur der Alexandrijnen telkens afwisseling te brengen. Hoeveel en welk eene afwisselende snijding is er b. v. in de zoo even aangehaalde verzen van KINKER, hoe weinig en vooral welk eene eentoonige in die van CATS!

2) Gebruik zelden voeten, die geheel tegen onzen klemtoon indruischen.

3) Breng *over het algemeen* de rust, welke na den derden voet of na het eerste *hemistichium* invalt, niet midden in een woord, ten zij de overschietende lettergreep op eene stomme of zachtkorte *e* eindige, en met de beginvokaal des vierden voets ineensmelte. Dit laatste b. v. is het geval in twee der volgende schoone verzen van den echt dichterlijken HELMERS:

*ó Gij, wiens Neêrlandsch hart voor Neêrlands heil blijft slaan,
Plaats u met mij aan 't strand van d' eeuw'gen Oceaan!
Beklim met mij dit duin, zie van zijn hoogte neder,
Herroep daar nevens mij de vorige eeuwen weder!
Ja! 'k hoor de baren hier zich brijz'len op het strand,
Maar ach! geen golfje voert een schip naar 't vaderland!
Thans zwerft een eenzaam hulk || JE OP de onbevolkte baren,
Waar eertijds 't lofsied klonk van onze waterscharen;
Thans schetst een nietig pink || JE AAN mijn verscheurden geest
De honderd schepen, die hier eertijds zijn geweest.*

Waarlijk, treffende en ten tijde, toen zij gemaakt werden, maar al te ware verzen!

4) Bekreun u echter niet aan dezen laatstgemelden regel, als zulks tot afwisseling kan strekken, of met den zin en den *rhythmus* overeenkomt. Wij hebben daarvan hierboven in § 203 reeds een voorbeeld bijgebracht. Zoo is dit ook het geval in een' der volgende schoone dichtregels van mijnen geachten Gelderschen landgenoot STARING. Aldus, te weten, luidt een gedeelte des verhaals, over zekere spokerij in een' ouden burg loopende:

— — — — — *Men hoort een treurig zuchten,
Een vreemd gestommel, dat onrustig gaat en komt,
En eindigt met een' galm', die onder de aarde bromt,
Als rouwgelui. — Een steen, vol schrift uit vroeger dagen,
Draagt heug'nis van een' gast, in 't oud kasteel verslagen;
Meldt, hoe zijn gouden pronk de roofzucht had bekoord,
En noemt den burgheer selv', als dader van den moord.
De nacht verborg het feit, de middag moest het wreken!
Hij kwam; de stroom zwol BRUI || SEND aan; de dammen weken;
Het land vloot weg, en 't slot, dat om den toren stond,
Begroef den onverlaat, die 't heilig gastregt schond. Enz.*

Het geheele vers, waarin deze regels voorkomen, en dat den titel van *het Verschijnsel* voert, is, naar mijn oordeel, bijzonder schoon van versificatie en van hetgeen men poëtische uitdrukking noemt.

5) Tracht door eene verschillende caesuur overeenstemming te brengen tusschen het werktuigelijke uwer verzen en hunnen inhoud. Fraai is b. v. in dat opzigt (en tevens in verband gebracht met den *rhythmus*) het *metrum* des bekenden dichtregels uit VIRGILIUS:

Illi inter sese magna vi brachia tollunt.

Fraai zijn ook uit dien hoofde, de volgende verzen uit het zoo even aangehaalde gedicht van STARING. (De rei-

ziger is in het oude kasteel ter rust gegaan; middernacht heeft geslagen):

— — — — — *En nu . . . een dof gejammerd: „wee!”*
Schijnt, meer dan menschelijk, den burmuur uit te varen,
Waar aan de nachtvlam blaauwt! — Als ritselen van blären,
Door herfstwind zaamgejaagd, zoo hoort hij 't in den wand.
Hij loert er angstig heen, en eene ontvoleschte hand
Breekt uit den steen, en wenkt met opgestoken vinger.
Zij wenkt nog eens; nog eens! — Daar zwiert, met wild gestinger,
De lamp ter aarde, en straalt op bloed, aan 't bed geplengd!
Een doodsrif staat er bij! Enz.

6) Stoor u in vele gevallen niet aan den regel, welken de Franschen in hunne Alexandrijnsche verzen naauwkeurig opvolgen, om namelijk niet te *enjambéren* of over te springen. Zulk een *enjambement*, *oversprong* of *doorloop* heeft er plaats, wanneer het laatste woord, of de laatste woorden, van een' versregel door zin en *rhythmus* onmiddellijk met de beginwoorden des volgenden in verband staan; zoodat de eene regel, als het ware, in den anderen dóorschiet, en in ééne adem voort moet gelezen worden. Men heeft b. v. zulk een *oversprong* in de volgende dichtregels van VONDEL:

Gelyck een waterstroom gewelt baert op een sluis,
En elk gehoor verdooft met ysselyck gedruisch;
De deuren kanten zich geweldigh TEGEN 'T WRINGEN
DES SPRINGVLOETS, voor een wijl, tot dat zy open springen,
En geven 't water ruimt, den springvloedt vrijen toom;
Die wint dan velt, en ruckt de wortels met den boom,
En huis en hof omveer, en zet de lage landen
In eene baere zee met groene en nieuwe stranden.

Inzonderheid springt hier de derde in den vierden regel over, want de woorden *wringen des springvloeds* zijn onafscheidelijk zaamverbonden. Aldus enjambeert in de volgende dichterlijke verzen van onzen grooten BILDERDIJK, waarin het allereerste

ohtendkrieken wordt afgeschilderd, de derde in den vierden, en ook meer of min de zesde in den zevenden regel:

*Geen morgenzon had nog het hoofd weér opgebeurd:
De nevel van de nacht was naauwlijks nog gescheurd:
Reeds zweeg het nachtgespuis: nog zwegen DE ORGELKELEN
DER BOSSCHEN.—Nacht en dag scheen door elkaâr te spelen;
Niet als de roos der wang, met donzig lelieblank,
Of 't git der oogen, MET DES LEVENS FLONKERSPRANK
VERSMOLTEN, maar als 't groen der gladgeschubde slangen
In 't zilver zich verliest, met weemlend beurtvervangen. ENZ.*

Over het algemeen beneemt een gepast doorloopen van den zin aan de Alexandrijnsche verzen veel van hunne eentoonigheid. VONDEL heeft vaak perioden van verscheiden versregels lang. In dit alles is echter oefening en oordeel des onderscheids noodig. Men heeft er voorts ook nog voorbeelden bij onze dichters van, dat zelfs de helft van een woord op het einde van een' regel in den volgende overspringt. Over dit alles echter nader in de voorlezingen.

7) Vermijd sommige rijmen, waarvan in § 206 gesproken is.

8) Tracht ook, zoo het kan, dezelfde of dezelfde soort van rijmen niet te spoedig op elkander te doen volgen.

9) Laat de tweede lettergreep uwer voeten niet te veel vallen op éénlettergrepige woordjes en op syllaben, die in de gewone uitspraak geen' klemtoon naar zich trekken, b. v. *de, den, men, woen* enz. Deze regel geldt niet alleen in de Alexandrijnsche, maar ook in andere soorten van versmaten, die eenigzins jambisch zijn. Voorbeelden zullen, bij gelegenheid, denzelfden duidelijker maken.

Wij zullen dan tevens van andere dergelijke vereischten spreken, terwijl wij hier ten slotte nog eenige verzen aanhalen, die als voorbeelden van kunstmatig schoone Alexandrijnen strekken kunnen. VONDEL, die meester in de versificatie of den versbouw, zingt van Konstantinopolens verovering door de Turken, zeer dichterlijk:

*De leste Konstantijn geeft midden in dien drang,
 En onbekend den geest. — Het woeden gaet zijn' gang.
 Konstantinopel schijnt een treurtooneel van plagen. —
 Na een beleegeringe en storm van vijftigh dagen
 Wordt ze overweldight, juist op 't hooge pinxterfeest,
 Dat leert verlockenen, hoe Godt, de heil'ge Geest,
 Al teffens voortstraelt uit den Vader en den Zoone. —
 Nu legt de keizer met zijn purperstaf en kroone
 Gewenteld in het bloet, getrapt in bloedigh stof. —
 Men ziet geen kerken aen, geen kloosters, koor noch hof,
 Gewijt noch ongewijt. — Dat schenden, dat schofféren,
 Ontvonkt de wanhoop, die zich ijdel wil verweeren.
 De Bosforus verheft zijn kil en bruist in zee,
 En rookt van schuimend bloet. — Zoo huilt van hartewee
 Een vrouw in barensnoot, als deze stadt in rouwe.
 Zij roept: „dat niemant trots 't geluk te veel betrouwe!”
 Een stadt, die duizent jaer met hondert en noch meer,
 Na haren oorsprong stont, en Rome tartte in eer,
 Gelyck een grenspylaer van Asie en Europe,
 Valt nu de wraek ten buit, en jammert sonder hoope.
 Men steekt het keizerhoofd op eene speer ten spot —
 Ook 't kruisbeelt, bij 't geschrey: „dit is des Christens Godt!”
 De keizerin wort met den zoone en dochter t' zaemen
 Bij haer in 't hofbanket gesleept, en zonder schaemen,
 Geschonden in 't gezicht van bloethont Mahomet,
 Daarna gesabelt op 't gejuich van 't moortbanket.
 Men voert het overschot der stede in slavernije. —
 Aldus verzonk in bloet dees grijze heerschappije;
 Daar de oude wijsheit van de Grieken schipbreuk lydt. —
 Het is vergeefs gestreén, als Godt u tegenstrydt!*

Hoe veelvuldig en afwisselend is hier de caesuur (drie snijdingen b. v. in den derden regel, en onder die drie twee in één woord)! Hoe fraai loopen de perioden door de versregels heen!

Eenige vragen.

1) Wat beteekent eigenlijk het woord prosodie, en kan men ook van prosodie in de proza spreken?

2) Wat verstaat men door lengte of korthed van toon in de syllaben of lettergrepen eener taal? Waarop rust zij uit den aard der zaak?

3) Waarom zou men, bij de gesteldheid onzer gewone prosodie, even goed, ja beter misschien, van hoogte en laagte van toon kunnen spreken?

4) Heeft men in de oude talen ook den woordaccent eenigermate in de prosodie tot rigtsnoer?

5) Waarop grondt zich de quantiteit in de oude talen?

6) Hebben de Grieken en Latijnen hunne verzen *uitgesproken* naar de quantiteit der syllaben, dat is, naar de scansie, gelijk I. VOSSIUS wil; dan wel naar den accent, zoo als BENTLEY dit laatste beweert? Hebben zij b. v. gezegd *canō* of *cāno*, *Italiām* of *Itāliam*?

7) Hoe is de redeaccent of redeklemtoon al wisselbaar, b. v. in den zin: *Hebt gij werkelijk dat engelachtig mooie meisje gezien of gesproken?*

8) Kan niet de redeaccent in enkele gevallen ook van toepassing zijn in onze prosodie?

9) Kan de redeaccent ook den woordaccent vernietigen?

10) In welke gevallen kan de woordaccent meer dan ééne syllabe in een woord treffen?

11) Heeft de redeaccent alleen betrekking tot geheele woorden, of kan hij ook somtijds tot eene enkele syllabe betrekking hebben?

12) Waarom kunnen éénlettergrepige woorden eigenlijk niet gezegd worden quantiteit bij ons te hebben, voor zoo ver wij alleen onzen klemtoon tot maatstaf nemen?

13) Zijn echter op dezen regel niet enkele uitzonderingen ten aanzien van sommige kleine woordjes, als daar zijn, *de*, *des*, *den*, *der*, *het*, *men* en soortgelijke, en waarom stuit b. v. de maat van den volgenden versregel:

Op de | kristal | len paân | van het | bevro | zen wa | ter?

14) Waarom is ook de quantiteit van ééne of meer syllaben in drie- of meer lettergrepige woorden onzeker, gelijk mede in twee lettergrepige zamengestelde woorden of *composita*?

15) Wat kan nader dienen tot opheldering van het zeggen in § 193, dat wij onze het meest voorkomende versmaten slechts naar jamben en trochaeën afmeten; en hebben wij evenwel niet enkele verssoorten, die volstrekt naar andere voeten, b. v. naar dactylische, moeten gescandeerd worden?—

16) Wat valt er aan te merken over de Hoogduitsche navolgingen van de versmaten der Ouden, en uit welken hoofde zijn die, hoe fraai en prijzenswaardig ook, altijd nog in vele opzichten echter gebrekkig, in vergelijking van die oude voetmaten-zelve?

17) Waarom zijn met dat al dergelijke navolgingen van de rijmlooze versmaten der Ouden, met name van hunne hexameters, in sommige soorten van poëzij (gelijk b. v. in dichtstukken, als die in § 193 genoemd zijn) boven de meeste onzer rijmende versmaten verkieslijk?

18) Op welke gronden zoude eene bepaalde en vaste quantiteit van al onze syllaben moeten berusten, en in hoeveel klassen van lange, korte en tweslachtige (*ancipites*) zoude men die syllaben kunnen verdeelen? Welke zwarigheden doen er zich echter tegen eene zoodanige berekening onzer lettergrepen op? Zou men hierbij ook acht op onzen klemtoon moeten geven, of zou men zulk eene quantiteit kunnen verkrijgen door bloot den gezegden klemtoon tot maatstaf te nemen (gelijk dit laatste b. v. VAN ALPHEN gewild heeft)?

19) Welke zijn de verschillende beteekenissen, die men aan het vrij duistere woord *rhythmus* al zoo gewoon is te geven? Waarin verschillen *metrum* en *rhythmus* van elkander?

20) Waarom zoude het, als wij bloot den accent tot maatstaf nemen, voor ons moeilijk zijn, de verschillende versvoeten der Ouden in onze taal aan te wijzen? Wat kan nader tot opheldering dienen van de stelling, dat, volgens onzen klemtoon, woorden, als daar zijn: *nachtlamp*, *toortsgloed*, *kerkkraai* en andere soortgelijke meer, geene regt zuivere spondaeën zijn, enz. enz.

21) Wat dient tot opheldering van de bepalingen, in §§ 195 en 197 van de woorden *versmaat*, *voet*, *vers*, *gedicht* enz. gegeven?

22) Wat is er nader over de zoogenaamde caesuur of de snijding der verzen op te merken? Welke soorten van caesuren zijn de bevalligste? Door welke voorbeelden laat-zich deze leer ophelderen enz.?

23) Waarom mag over het algemeen de caesuur bij ons niet in de middelrust van een versregel, met name van de Alexandrijnsche verzen, vallen? Wat valt er meer van de *rust* in onze verzen te zeggen?

24) Wat is de reden, dat de zoogenaamde *synaloepha* of versmelting der stomme *e* in de beginvokaal van een volgend woord (waarvan in § 204) geen regel der prosodie bij onze naaste taalverwanten, de Hoogduitschers, is? Hoe is het met andere talen te dezen aanzien gelegen?

25) Hebben wij bij onze dichters geene voorbeelden der zoogenaamde *systole* en *diastole*?

26) Wat valt ten aanzien van het rijm te zeggen? In welke soorten van poëzij is het noodzakelijk? In wat andere zoude men het kunnen missen? Van wie is het rijm afkomstig? Treft men het in de oudste Duitsche gedichten aan, en wat valt omtrent de zoogenaamde *alliteratie* in de oud-Duitsche en Noordsche poëzij, alsmede over de *assonantiën* in Spaansche en andere gedichten, aan te merken? Waarom hebben de Ouden het rijm nimmer gebezigt, of zijn er ook eenige sporen van rijm bij hen aan te treffen? Welke hedendaagsche Europésche natiën maken het meeste werk van rijmelooze verzen? Wie hebben ze bij ons verdedigd? Welke versmaten zijn voor rijmeloosheid het meest geschikt? Zouden rijmelooze Alexandrijnen goed klinken? Vindt men ook bij **HUYGENS**, **HOORT** en andere vroegere dichters rijmelooze verzen? enz. enz.

27) *Apē* rijmt op *rapen*, maar ook op *schrapen*; *eeuwen* op *geeuwen*, maar ook op *breeuwen*, *schreeuwen* enz. Is het volkomen hetzelfde, of er op die wijze *ééne*, dan wel meer letters de eigenlijke rijmklanken voorafgaan, en wat is de algemeene rijmregel?

28) Waarom mag *ei* op *ij* bij ons niet rijmen, b. v. *fijn* niet op *rein*, *weiden* op *lijden*? Is daar volgens de tegenwoordige uitspraak nog veel reden voor? Waarom rijmen onze dichters nog wel eens *hart* op *werd*, *ontfermen* op *erbarmen* enz.?

29) Wat is de reden, dat onze poëzij tegenwoordig geene zoogenaamde rijke of volle rijmen (*des rimes riches* bij de Franschen) duldt?

30) De Franschen spreken van rijmen voor het oor en oog. Komt dat onderscheid bij ons ook te pas?

31) Heeft men bij onze dichters ook nog andere soorten van

eindrijmen en middelrijmen? Wat zijn *staartrijmen*, *tusschenrijmen* enz., die men hier en daar wel eens aantreft? B. v. VONDEL zingt in zijn allervinnigst, maar tevens allerstoutst en allerdichtsterlijkst hekeldicht, *Gruwel der verwoesting*:

*Nu zal Goemaer den stoel aen spaenders stukken kloppen,
En met zijn SPREUKKEN dees godlooze BREUKKEN stoppen.*

Welke voorbeelden van gebrekkig rijm kan men bij ons al aanhalen?

32) Waaraan hebben de Alexandrijnsche verzen hunnen naam ontleend? Bij welke andere natiën, dan bij ons, zijn zij in gebruik? Heeft men ze b. v. in het Engelsch? Wat valt omtrent de Hoogduitsche Alexandrijnen aan te merken? Waarin bestaat de voortreffelijkheid van VONDELS Alexandrijnen enz.?

33) Bestaan onze Alexandrijnsche verzen uit jamben, of komen er ook andere voeten in voor? Kunnen zij in allen gevalle op eene *vaste wijze* naar andere voeten dan jamben (of eene soort van jamben) gescandeerd worden? Waarin hebben de Fransche Alexandrijnen meer afwisseling, dan de onze? In welke opzichten zijn zij daarentegen weër eentooniger? Welke soorten van voeten loopen geheel en al tegen den klemtoon in? Zoude men ook enkele keeren, afwisselingshalve, of tot bevordering van den *rhythmus*, van zulke *antimetrische* voeten gebruik kunnen maken? Wat onderscheid heerscht er al meer tusschen de Fransche versificatie en de onze? Wat noemen de Franschen *rimes riches*, wat *rimes suffisantes* enz. enz.? Wat valt te zeggen over hunne regels omtrent den zoogenaamden *hiatus* enz. enz.?

34) Welke vrijheden hebben zich onze dichters al veroorloofd, b. v. omtrent de geslachten en verbuigingen der naamwoorden, het gebruik der adjectieven, de conjugatie, het bezigen van onduitsche uitdrukkingen, van enkele voor zamengestelde woorden en omgekeerd, van verouderde en nieuwgevormde woorden, van uitlatingen of *ellipses*, van *enallages* of woordwisselingen, van overtolligheden of *pleonasm*, van woordvervormingen of *metaplasm* enz. enz. Welke van die vrijheden zijn hun nog te vergunnen enz.?

35) Wat soorten van versmaten hebben wij al? Hoe waren zij vóór den tijd van HOOFD? Welke soorten zouden wij nog van andere natiën gepast kunnen overnemen? Is b. v. onze taal geschikt voor de Italiaansche *ottave rime*, voor de sonnetmaten, voor DANTES *terzinen*, voor de Engelsche *metra* van BYRON en anderen, voor de jamben van SHAKSPEARE en MILTON, voor de oud-Duitsche voetmaten van het *Nibelungen-lied*, de gedichten der minnezangers enz. enz.?

En wat een aantal dergelijke vragen meer zijn.

I N H O U D.

	Bladz.
§ 102—107. Over de Woordschikking	3.
§ 108—111. Eenige algemeene voorschriften tot een' goeden Nederlandschen Stijl	22.
§ 112—134. Over de zuiverheid van Stijl	24.
§ 135—161. Over de duidelijkheid en fraaiheid van den Stijl.	59.
§ 162—175. Over de oudheid en onverbasterdheid on- zer Taal	84.
§ 176—178. Over den rijkdom onzer Taal.	117.
§ 179—182. Over de zachtheid en zoetvloeiendheid onzer Taal	132.
§ 183. Over de kracht en sterkte, en het klank- rijke en klanknabootsende van het Neder- landsch	143.
§ 184—188. Over eenige andere fraaije eigenschappen onzer Taal	150.
§ 189—211. Over de Nederlandsche Prosodie	185.

Drukfeilen in het Eerste Deel.

Bl. 158 reg. 1 van ond. staat: den voor de
„ die „ dien.

